

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

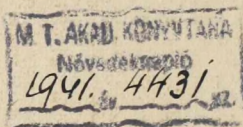
FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1941.

I. ELŐADÁSOK.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK

1940. ÉVI DECEMBER HÓ 15-ÉN TARTOTT XXIV.
ÜNNEPI ÜLÉSE.

I.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYUNK DICSŐSÉGES EMLÉKE.

Serédi Jusztinián bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek elnöki megnyitó
előadása.

Tekintetes Szent István Akadémia !

Igen tisztelt Ünnepi Ülés !

Amíg körülöttünk sok helyen talán sorsdöntő külső, néhol pedig belső konfliktusok nyugtalanítják a polgárok békés, munkás életét : addig mi, magyarok, akiket vezető államférfiaink józansága és böles mérséklete okán az Isteni Gondviselés mindeddig kegyesen megkímélt a legsúlyosabb megpróbáltatásoktól, szinte ösztönösen — küzdelmes, de dicső — multunkba tekintünk, hogy a jövőre nézve biztos eligazítást, magyar természetünknek megfelelő és saját akaratunk szerint való földi boldogságot találjunk.

És mikor az ismeretlen jövőt kémleljük, ezeréves történelmi multunkba visszatekintve lelki szemeink előtt kilencszáz év távlatában feltűnik Szent László királyunk fejedelmi alakja, aki a mostanihoz nagyon hasonló, bizonytalan időben egyházi és állami vonatkozásban szintén a magyar multba tekintett és az ősi magyar szokásokra támaszkodva biztos kézzel mutatja nekünk is a boldogabb és magyarább jövőt.

Valóban, Tisztelt Ünnepi Ülés, mikor Szent László elfoglalta a magyar trónt, a királyi családban a trónörökösödés rendje miatt szinte állandósult viszálykodás következtében belső pártoskodások bomlasztották a nemzet erejét ; a Szentkirály halála óta lehanyatlott királyi

tekintély nem tudta helyreállítani a belső fegyelmet, nem tudott gátat vetni az egyre jobban elharapódzó, s kivált a magántulajdon ellen irányuló bűnözésnek, valamint a már szinte általános jogbizonytalanságnak. A régi pogányság maradványai és a keresztények között pedig még világnézeti harcok dúltak.

Szent László trónralépésekor nagyatyja párthíveinek maradvékai ismét reménykedtek, mert a Szent István szellemével és elveivel való szakítást érzelmileg az új király részéről is lehetségesnek tartották; azonban csakhamar észre kellett venniök, hogy tévedtek, mert Lászlóban valóságosan feltámadt a Szentkirály szelleme. Nemcsak hogy nem nehezelt István királyra, hanem éppen ő volt az, aki annak, valamint Imre hercegnek és a vértanú Gellért püspöknek szenttéavatását igazi vallásos buzgósággal szorgalmazta és 1083-ban az egész nemzet kimondhatatlan örömére keresztül is vitte.

Mint a Szentkirály szellemének letéteményese, az új király egyházi és állami vonatkozásban egyaránt elődei, kivált Szent István szokásaira támaszkodott, bár a katolikus vallással és az ősi magyar hagyományokkal összeegyeztethető észszerű és üdvös újítások elől sem zárkózott el.

Ezért először vallási vonatkozásban és belpolitikai téren iparkodott megszilárdítani a nemzetet, amelyet apostoli buzgósággal csakhamar egyvallásúvá tett s amelynek Szent István példájára ő is fajra s anyanyelvre való tekintet nélkül — egy, magyar polgárjogot biztosított, úgyhogy az idegenajkú magyar polgárok jogilag minden tekintetben egyformák voltak a magyar anyanyelvű polgárokkal, és közéletünkben a történelem tanúsága szerint — külön csoportokba való tömörülés nélkül is — éppen úgy érvényesülhettek és érvényesültek is, mint a magyar anyanyelvűek. A lehanyaglott királyi tekintélyt Szent László erélyességgel és jó példával magasra emelte; majd a vallásilag már egységes, belpolitikailag pedig megszilárdult nemzettel a háta mögött nemcsak végleg visszaverte régi ellenségeinket: a besenyőket és a kúnokat, akik gyakori betöréseikkel állandóan nyugtalanították az országot, hanem erőteljes külpolitikát is kezdett, amelynek célja az ország teljes függetlenségének biztosítása nyugat és dél felé egyaránt. Hogy hazánk függetlenségét nyugat felé kidomborítsa és biztosítsa, a német császárság és a pápaság között dülő investitúra-harcban nem IV. Henrik császár, hanem VII. Gergely pápa oldalára állott; hazánkat pedig véglegesen a római egyházzal és a latin kultúrával jegyezte el. Viszont Bizánc hatalmi törekvéseit azzal is gyengíteni, hazánk függetlenségét pedig azzal is biztosítani igyekezett, hogy 1091-ben hugának, Horvátország özvegy királynéjának, hívására birtokba vette ezt az

országot, s ezzel kivonta a görög császár fennhatósága, illetve befolyása alól és a gyakorlatban magyar fennhatóság alá rendelte.

Szent Lászlónak a magyar multba való bekapcsolódását egyházi vonatkozásban az bizonyítja legjobban, hogy Szent István hittérítő és egyházszervező munkáját hozzá méltó buzgósággal folytatta és szerencsésen be is fejezte. Uralkodásának vége felé általában már az egész magyar nemzet katolikus volt; pogány áldozatok csupán szórványosan fordultak elő, de ezeket is szigorúan megtiltotta az 1092. évi május 20-án tartott szabolcsi zsinaton.¹ Ugyancsak befejezte, illetőleg századokra kiépítette az egyház szervezetét Magyarországon a bihari (nagyvárad) és az erdélyi (gyulafehérvári) püspökségek felállításával.

Szent László a szabolcsi zsinaton kihirdetett, de bizonyos vonatkozásban a Szentséges Atya döntéséig csak ideiglenes hatályú² dekrétumával³ és egyéb törvényeivel is iparkodott a szent vallást és a katolikus egyház ügyeit a Szentkirály példájára felkarolni, továbbá a hit szerint való életet előmozdítani. Intézkedik ezért a papság fegyelmi ügyeiben;⁴ védelmébe veszi az egyházi vagyont, szorgalmazza az elpusztult templomok felépítését;⁵ sürgeti a vásár- és ünnepnapoknak (köztük Szent István király, Szent Imre herceg, valamint Szent Gellért püspök és vértanú ünnepének) megszentelését,⁶ a parancsolt böjtök megtartását;⁷ bizonyos korlátozásokkal elismeri a templomok menedékjogát;⁸ végül a katolikus egyház mindig hatályban levő, mert isteni tilalmat szentesítő, törvényeinek megfelelően ő is megtiltja zsidó vallású férfiúnak katolikus nővel való házasságát.⁹ Mivel ezt a rendelkezést némelyek helytelenül értelmezik, rá kell mutatnom, hogy Szent László is tisztán a valláskülönbség (disparitas cultus) címén állítja fel a tilalmat, helyesebben a semmisítő akadályt, nem pedig a faji különbség miatt, ami abból is kitűnik, hogy hivatkozott törvénye nem a magyart, szlávot, stb., szóval *nem a fajt, hanem a keresztényt, tehát a vallást állítja szembe a zsidóval: Si Judaei uxores Christianas sibi associaverint, aut aliquam personam Christianam in servitio apud se detinuerint, ablata ab eis, libertati reddatur.* Etekintetben tehát híven követi a katolikus egyházat, amelyben soha sem volt, most sincs, és a jövőben sem lesz

¹ Decr. I, c. 22.

² Decr. I, c. 3.

³ Decr. I.

⁴ Decr. I, c. 1—4, 17, 18, 21.

⁵ Decr. I, c. 5—8, 23, 24.

⁶ Decr. I, c. 11, 12, 15, 16, 25, 26, 38.

⁷ Decr. I, c. 37.

⁸ Decr. III, c. 4, 5, 17.

⁹ Decr. I, c. 10.

olyan törvény, amely a különböző fajú, de katolikus vallású hívek között *faji* alapon tiltaná a házasságot. Senki félre ne értsen ! Az Egyház nem a zsidók kedvéért helyezkedik ilyen állaspontra, hanem azért, mert az összes embereket, akármelyik korban élnek s akármelyik fajhoz tartoznak — ha műveltségük különböző is — emberi méltóságuk szempontjából egyformáknak tartja, hiszen mindannyian egyaránt Isten gyermekei, tehát egymás között testvérek, akiket Krisztus Urunk egyformán megváltott és akiket egyformán ugyanarra a boldog örökkévalóságra hívott meg.

Állami vonatkozásban szintén a régiek nyomdokain halad a nagy király, mikor az általánosan elharapódzó lopást,¹ továbbá az emberölést,² más házába való erőszakos behatolást³ s a bíró kötelességmulasztását⁴ szigorúan megtorolja ; mikor elődei példájára ő maga is Nagyboldogasszony napján bíraskodik ;⁵ mikor a nádorispán hatalmáról intézkedik⁶ és a bírák illetékességét joghatósági területükre korlátozza ;⁷ végül, mikor a törvények tiszteletét és megtartását mindenkitől megköveteli.⁸

Mikor azonban, Tisztelt Ünnepi Ülés, az idén magyar testvéreinkkel együtt Szent László király születésének kilencszázéves jubileumáról emlékezünk ; mikor benne az igazi magyar vallásosság, a magyar férfiasság, a magyar katonai erények és a keresztény lovagkirály mintaképét ünnepeljük : ne feledjük, hogy nemzeti nagyjaink helyes tisztelete nemes példájuk követésében áll.

Azért hiába jubiláljuk Szent László királyt, hiába hirdetjük unos-untalan a szentistváni elveket, ha magán- és közéletünkben — akár egyéni érdekből, akár anélkül — tovább is engedjük uralkodni a zsidó szellemet, a liberalizmust, a vallási közönbösséget, stb ; ha megtűrjük, vagy talán elő is mozdítjuk a keresztény házasságok és családok széttörlését s ennek következtében a magyar faj pusztulását ; vagy ha elnézünk olyan törekvéseket és szervezkedéseket, amelyeket a Szentkirály, vagy Szent László nem tűrtek volna.

Szent István és Szent László izzig-vérig katolikusok és magyarok voltak. Mindkét vonatkozásban talpig hősök, akiket az Egyház Isten Szentjei sorába iktatott, s akiket a haza legnagyobb uralkodóiként

¹ Decr. II, c. 1—5, 7, 9, 12—15 ; Decr. III, c. 1, 6—14, 17—20.

² Decr. II, c. 8.

³ Decr. II, c. 11.

⁴ Decr. II, c. 6 ; Decr. III, c. 24, 25.

⁵ Decr. III, c. 2, § 4.

⁶ Decr. III, c. 3.

⁷ Decr. III, c. 16.

⁸ Decr. III, c. 15.

tisztel. És ha Szent László azoknak, akik nagyatyjának szellemét idézve, Krisztus Egyházával és a magyar haza igazi érdekeivel szembe helyezkedtek, komoly megtérésük után a magyar faj iránt való kíméletből és szeretetből Szent István példájára keresztény nagylelkűséggel megbocsátott: a bocsánat nem volt szabadalom a további bűnözésre.

De, Tisztelt Ünnepi Ülés, mikor én a magyar multhoz való ragaszkodásban Szent László dicső példájára utalok és annak követését hangsúlyozom, nem azt mondom, hogy az észszerű és üdvös újítások elől elzárkózzunk, hanem azt, hogy a hosszú századok alatt önmagunkon ki próbált és jól bevált magyar rendszereket ok nélkül és meggondolatlanul fel ne cseréljük olyan rendszerekkel, amelyeket még ki sem próbáltak, amelyeknek célszerűségét tehát még nem látjuk bizonyítva, s amelyek nincsenek nemzetünkre szabva, mert a nemzetet nem lehet akarata ellenére, vagy akaratával ellenkező módon boldogítani.

Ünnepi ülésünket Szent Lászlónak, magyar és katolikus szempontból egyaránt nagy királyunknak, szellemében megnyitom.

II.

VISSZAPILLANTÁS A SZENT ISTVÁN AKADEMIA 25 ÉVES MULTJÁRA.

Viszota Gyula másodelnök előadása az 1940 december 15-i ünnepi ülésen.
Az I. és II. sz. műmelléklettel.

Az 1847-ben megalakult Szent István-Társulat a kezdettől fogva külön bizottság útján gondoskodott az irodalmi és tudományos célok megfigyeléséről és megvalósításáról. Ez a bizottság 1886 augusztus 7-én a Társulat igazgatójának elnöklete alatt meghatározott számú katolikus írókból és tudósokból álló szervezetnek, a *Szent István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának* adta át helyét. Harminc év után az Irodalmi és Tudományos Osztály kebelében mozgalom indult meg az irodalmi és tudományos intézménynek teljes önállósítására. Beható megbeszélések után elhatározták, hogy az addigi szervezetet a tudomány és irodalom minden ágára ki kell terjeszteni és hogy az új intézmény neve: *Szent István Akadémia* legyen, s ez meghatározott alapszabályok és ügyrend alapján négy (1. hittudományi és bölcséleti, 2. történelem, jog- és államtudományi, 3. nyelvtudományi és szépirodalmi, 4. mennyiségtani és természettudományi) osztályban működjék, minden osztályban külön-külön választott osztályelnök és titkár vezetése alatt; ezenkívül adjon ki időnkint Értesítőt és ebben közölje a felolvasások kivonatát és jegyzőkönyveit. A célt így határozta meg: a tudományt és irodalmat katolikus szellemben, katolikus szellemű íróknak osztályaiba való tömörítés útján művelni és terjeszteni, a cél érdekében felolvasásokat, ünnepi üléseket tartani és kiadványokat közrebocsátani.

E mélyreható változtatások a Szent István-Társulattal és fővédnök hercegrímással való teljes egyetértésben történtek meg, mert ők is helyesnek találták az eszmét és örömmel hozzájárultak az átalakuláshoz. A Szent István-Társulattal való kapcsolat azért fennmaradt, mert a Társulat magára vállalta az alakító akadémia pénzkezelését, rendelkezésére bocsátotta palotáját a gyűlések számára, helyet adott ugyanitt az ügykezelés lebonyolítására.

A Szent István Akadémia 1940. évi december 15-én tartott XXIV. ünnepi ülésén *Viszola Gyula* másodelnök ismerteti a Szent István Akadémia 25 éves történetét. Középen *Serédi Jusztinián* Bíboros Herceggprímás Elnök, Úr Öminenciája, mellette *Pataky Arnold* pápai prelátus, az I. osztály elnöke, és *Papp Károly* egyetemi tanár, főttkar ülnek.

Amikor a Szent István-Társulat rendkívüli közgyűlésén mind-ezeket elhatározta, Csernoch János, az elnöklő bíboros-hercegprímás és fővédő 1915 november 29-én így nyilatkozott az új akadémiáról:

«Nagy örömmel üdvözlöm az átalakulást és szívből kívánom, hogy a Szent István Akadémia új nevéhez méltó legyen és a magyar katolikus Egyház dicsőségére váljék. A Szent István Akadémia növelje a tudományt szabadon, becsületes őszinteséggel és szorgalmasan. A katolikus jelleg nem akadályozhatja szabadságában, csak meg-kívánja tőle az őszinteséget és becsületességet. Senki sem keresi a tudomá-ny szabadságát abban, hogy kétségtelen igazságokat megvessen, egyszerű feltevéseket pedig bebizonyított tényekként hirdessen. A sza-badságnak megvannak a maga észszerű és erkölcsi korlátai, amelyeket okos és igazlelkű ember át nem lép. Már pedig a katolikus Egyház csak azt kívánja a tudománytól, hogy az örök és kinyilatkoztatott igazságokat mint adott alapot elismerje, mert ez az alap az Isten tekintélyén nyugszik, amely annak igazsága mellett a lehető legmeg-győzőbb bizonyíték. Mindazok a vádak, amelyeket az Egyház ellen felhoztak, mint a tudomány szabadságának megbénítója ellen, a tudomá-ny *hivatásának* félreértésén alapulnak. A tudománynak ugyanis nem az a hivatása, hogy a megismert igazság ellen tusakodjék s folytonosan minden áron újat állítson a régi helyébe, hanem hogy elfogadván az eddigi biztos eredményeket, azokon tovább építsen. S ez nem válhatik szegyenére, mert így dolgozik minden józan kutató...» «Az Egyház sohasem félt a tudomány szabadságától, mert meg van arról győződve, hogy a tudomány biztos eredményei nem ellenkezhetnek az isteni igazsággal...» «Elvárjuk a katolikus tudóstól első sorban, hogy őszintén tárja fel, amit igaznak ismert fel s ne hamisítsa meg kutatásának eredményeit.»

Egyszerűbben, szebben és pontosabban senki sem tűzhetett volna ki működési célt a Szent István Akadémiának! Senki, még a Szent István Akadémia első ünnepi ülése sem tudta jobban megindokolni, hogy a katolikus írók és tudósok tömörülése nem felesleges!

A Szent István-Társulat fent vázolt határozata után még az nap, *1915 november 29-én* tartotta az Akadémia első ülését. Azután kidol-gozta alapszabályait és az ügyrendet, majd 1916 január 18-án volt első felolvasó ülése. 1916 január 20-án megválasztotta elnökét és főtítkárá, az egyes osztályok elnökeit és titkárait, március 23-án pedig első ünnepi ülésén bemutatkozott a nyilvánosság előtt.

Azóta 25 év mult el. Elértünk az első határköhöz s a 26. év küszöbén visszapillantást vethetünk a mult küzdelmeire és a tagok munkásságára.

A Szent István Akadémiának a megalakuláskor nem volt cselekvő vagyona. A jegyzőkönyvek bizonyítása szerint eleinte tekintélyes állami támogatásban részesült s egyesek és több püspök, egyetemi teológiai tanár alapítványi összeggel igyekeztek az Akadémiát céljai elérésében támogatni. Az 1921. év örömteljes fordulatot jelez évkönyvünkben. Ebben az évben tette meg dr. Fraknói Vilmos püspök, tisz. tagunk a Szent István Akadémiát vagyona örökösévé azon célzattal, hogy a hazai közművelődésnek nemzeti és keresztény szellemben fejlesztését célzó munkásságában támogassa. Ez az 1921 november 30-i esemény általános és érthető feltűnést keltett, az Akadémiában pedig örömet, mert az akkor még nagy értéket képviselő, kb. 2½ millió koronát kitevő összeg teljesen biztosította, lehet mondani vagyoniilag megalapította a Szent István Akadémiát. Concha Győző adott e véleménynek határozott kifejezést, mert addig a Szent István Akadémia többé-kevésbé a bizonytalansággal küzdött, ugyanezért összehasonlítva Fraknói alapítványát gr. Széchenyi Istvánnak a Magyar Tudományos Akadémiát megvalósító alapítványával, Concha indítványára «a Szent István Akadémia Széchenyi Istvánjának alapítványa» nevet kapta. Az alapítvány hatása rögtön megnyilvánult: ekkor létesült a Fraknói-nagyjutalom, ezenkívül több jeles művet adhatott ki az Akadémia, lehetővé tette a tagok műveinek díjazását is, ezenfelül bővebb tartalomban jelenhetett meg az Értesítő.

1925 után azonban pénzünk elértéktelenedése következtében az Akadémia jövedelme is nagy mértékben csökkent, s ez megbénította a tagok munkásságát is. Az Értesítő immár csak 1—1 vékony füzetben jelenhetett meg. Az Akadémia kérelme, hogy rendszeres és nagyobb anyagi támogatásban részesüljön, nem járt sikerrel, s bár volt olyan tudományos intézet, amely oly anyagi támogatásban részesült, hogy teljesen visszanyerte hatékony erejét, a Szent István Akadémia csak időnkint részesült igen szerény támogatásban, sőt ez is folyton kevesbedett. Ennek következtében megszűnt minden írói és bírálati tiszteletdíj, az egyes felolvasások csak úgy jelenhettek meg, hogy legtöbbször maguk a szerzők gondoskodtak partfogóról. Így jelenhetett meg több felolvasás vagy emlékbeszéd nyomtatásban is egyetemi teológiai tanárok, főpapok és főurak, szerzetesrendek, egyes bankok, a TÉBE, a BESZKÁRT, a földművelésügyi minisztérium gondoskodásából. Az Értesítő kiadását viszont a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségének évi támogatása tette lehetővé.

1934-ben annyiban kedvezőbbé vált a helyzet, hogy azóta rendszer évi segélyt kap az Akadémia a tanulmányi és vallásalapból, sőt több éven át körülbelül összesen 30.000 P segélyt is kapott az Aka-

A Szent István Akadémia 1940. évi december hó 15-én tartott XXIV. ünnepi ülésének résztvevői. Az első sorban József királyi herceg, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Glattfelder Gyula csanádi megyéspüspök, Shony Lajos székesfehérvári megyéspüspök, Kovács Vince váci segédpüspök, Stolpa József m. kir. vallás- és közoktatásügyi államtitkár, mögötte a második sorban Viski Illés József egyetemi tanár, Aistleitner József, a hittudományi kar dékánja, Schütz Antal, a királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem rector magnificus és a királyi herceg öfensege mögött Gerevich Tibor, a Pázmány Péter tudományegyetem bölcsészettudományi karának dékánja ülnek. Az ünnepi ülésen 50 akadémiai tag, 115 vendég, tehát összesen 165 főnyi hallgatóság vett részt.

démia, s így jelenhetett meg a Szent István halálának 900 éves évfordulója alkalmából Gombos Albinnak egy egész életen át gyűjtött és Szent István és az Árpádok korára vonatkozó nagybecsű műve három diszes kötetben: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*

A Szent István Akadémia tagjainak munkásságára visszatekintve, a rossz anyagi helyzet ellenére is, számottevő eredmény állapítható meg. Az általános munka az egyes osztályokban folyik le. Itt tartanak a tagok székfoglalót, itt számolnak be tudományos munkásságukról, itt és az együttes üléseken tartják az emlékbeszédeket az elhunyt tagok felett. Ezenfelül minden évben egy-egy ünnepi ülésen híven ápolja az Akadémia a nagyközönséggel való érintkezést Csak egy évben — 1919-ben a kommunizmus miatt — nem volt ünnepi ülés. Ünnepi ülést tartottak Arany János, Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor, Ipolyi Arnold, Assisi Szent Ferenc, Csernoch János, Fraknoi Vilmos, Prohászka Ottokár, Székely István, Szent Benedek, XI. Pius pápa, Zichy Nándor, Mindszenty Gedeon, Szent Ágoston, Katona József, Kisfaludy Károly, Virág Benedek, Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Erzsébet királyné, Katona István, II. Rákóczi Ferenc, Budavár visszavétele, XI. Ince pápa, Pázmány Péter, Szent István, Shakespeare, Cervantes, Eötvös Loránd, Szent Jeromos, Szent Tamás, Madách Imre, Szent Imre emlékezetére. Fejtegettük nemzeti újjászületésünk erkölcsi feltételeit és ezeréves küzdelmünket ezeréves határaink érdekében; ünnepeltük Csernoch János bíboros-hercegprímást áldozásának 50. évfordulóján, a Magyar Tudományos Akadémia 100 éves évfordulóját, a Szentírás új fordításának megjelenését, a Zalán futását megjelenése százéves évfordulóján.

Meg kell emlékezni a Fraknoi-nagyjuttalomról is amely 8—8 évkörre (a négy osztály kettős ágazatának munkásságára) terjedt. Sorban a 4 osztály egy-egy jeles munkája részesült e nagyjuttalomban, még pedig:

I. Székely István: Krisztus születésének éve és a keresztény időszámítás. Az 1914—1922. évkörből.

Ia. Mihályfi Ákos: A nyilvános istentisztelet és Az emberek megszentelése. A hittudományi osztály díja e 2 mű között osztatott meg.

II. Heller Farkas: Közgazdasági politikája. Az 1915—1923. évkörből, a társadalomtudományi osztályból.

III. Klemm Antal: Mondattani tanulmányok. Az 1916—1924. évkörből, a nyelvtudományi osztályból.

IV. Suták József: A felületelméletre vonatkozó kutatások. Az 1917—1925. évkörből, a mennyiségtani osztályból.

V. Wolkenberg Alajos: A katolikus világmisszió könyve. Az 1918—1926. évkörből, a hittudomány-bölcséleti osztályból.

VI. Jablonkay Gábor : Loyolai Szent Ignác élete és működése. Az 1919—1927. évkörből, a történelemtudományi körből.

Sajnos több évkörre már nem került nagyjuttalom, mert a pénz elértéktelenedése következtében a vagyon annyira leapadt, hogy csak Fraknoi síremlékének létesítését tudta a nagy alapítóhoz méltóan támogatni.

A Fraknoi-alapítványból hirdetett pályázaton dr. Stolpa József kapott megbízást a Codex Canonici c. mű megírására. Az adatok szerint a szerző a mű egy részletét felolvasta az egyik ülésen, jó részben meg is írta a művet, de a pénz elértéktelenedése következtében a mű kiadására nem került sor.

A Szent István Akadémia tagjai a nehéz időkben sem vesztették el a munkakedvet. A felolvasások, tanulmányok nem kevesbedtek. Amikor látták az Akadémia nehezedő anyagi helyzetét, sokan lemondtak a tiszteletdíjról, többen maguk gondoskodtak tanulmányaik kinyomtatásáról. Napjainkban is ugyanez a helyzet. Nemrég két tagtársunk engedélyt kért arra, hogy maga nyomathassa ki felolvasását és ajánlhassa fel az Akadémiának. A Catalogus Fontium szerzője pl. csak az elnökség határozott kívánságára fogadott el 5000 pengő tiszteletdíjat. Van olyan kültagunk, aki két jeles tanulmányban, széles körben ismertette két régi emlékünket jelentőségét. Jeles értekezésének hatását mutatja az a körülmény is, hogy az értekezés minden példány elfogyott.

Tisztelt ünneplő közönség, össze kell foglalnom az eredményt : a Szent István Akadémia a nehéz idők ellenére is igyekezett küzdeni a kitűzött cél eléréseért. Kitartással dolgozott, s most, amikor a visszatért Erdély számára könyvet kértek, a Szent István Akadémia kb. 800 könyvet, füzetet, kb. 3000 P értékben küldhetett a visszatért országrész könyvtárainak gyarapítására.

E pillanatban hálás köszönet a nagylelkű alapítóknak, adományozóknak, akik közül névszerint meg kell említeni néhai dr. Fraknoi Vilmos püspököt és néhai Kollányi Ferenc apátkanonokot, akik egész életükön át takarított vagyonukat a magyar katolikus tudomány és irodalom eszméjének áldozták fel. A Szent István Akadémia hódoló tisztelettel áldoz emlékezetüknek. Ha a vagyont a háború vérzivatarára fel is emésztette, megmaradt az erkölcsi erő, ezt nem tudta megsemmisíteni, és ez az erkölcsi erő tovább sarkall a munkára. Köszönet illeti az Akadémia munkástagjait is ! Erős a hit valamennyiünkben, hogy az erkölcsi erő maga után fogja vonni az Akadémia vagyoni helyzetének javulását is.

III.

JELENTÉS A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA 1940. ÉVI ESEMÉNYEIRŐL.

A Szent István Akadémia 1940. évi december hó 15-én tartott ünnepi ülésén előterjesztette *Papp Károly* főtitkár.

A) Bevezető.

Főmagasságú Biboros Hercegprimás Elnök Úr!

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Akadémiánk 25 éves multjáról *Viszota Gyula* másodelnök Úr öméltóságának előadásából tiszta képet nyertünk. Hallottuk, hogy Akadémiánk, hazánk legszomorúbb korszakában, két világháború között, járta azt a huszonöt esztendő, amely véges-végig küzdelmek között telt el. *Ünnepi ülésünk* meghívójában a mai összejevetel 24-ik ülés gyanánt szerepel.

Ennek oka az, hogy a kommunizmus évében, Akadémiánk üldöztetése miatt az ünnepi ülés elmaradt, s így 25 éves fordulónkon egy ünnepi üléssel kevesebbet számolunk a sorozatban.

Hála legyen a Mindenhatónak, hogy 25 éves fennállásunk idejére megérhettük régi hazánk több részének visszacsatolását, úgy hogy ma már Szent István egykori birodalmának: a Magyar Szent Korona országainak felét mondhatjuk magunkénak.

Hazánk háromtizen történt nagyobbodásáról Akadémiánk négy osztályának elnök urai mind a három ízben megemlékeztek, méltatva a fokozatos bővülés eredményeit, s örömmel köszöntötték az elcsatolt országrészekből visszatérő híveinket és kartársainkat. Ez alkalommal tehát csak ismételhetem Akadémiánk összeségének érzelmeit, amely szerint *mélyseges hálánkat fejezzük ki Magyarországnak Főméltóságú Kormányzójának*, továbbá a m. kir. Miniszterelnök és Külügyminiszter Urak önmagyméltóságainak, s mindazoknak a férfiaknak, akik bölcs vezetésükkel hazánk határainak fokozatos bővülését elősegítették, megalkották, s megteremtették.

B) Akadémiánk jótévő támogatói.

Mielőtt az elmúlt év eseményeit vázolnám, méltóztassanak megengedni, hogy néhány szóval reámutassak azokra a kimagasló férfiakra, akik adományaikkal a mai tudós nemzedék kiképzését elősegítették.

Linné Károly, a híres svéd természettudós uppsalai tanár korában 1750-ben azt mondotta, hogy «a tudományok mecénások nélkül époly kevéssé csiráztak, mint nap nélkül a magszemek».

A Mindenható Isten kegyelméből hazánknak számos mecénása akadt, közülök csak kettőt említek: *Semsey Andort*, a természettudományok és *Fraknoi Vilmost*, a történettudományok pártfogóját.

Semsey Andor 1833-ban Kassán született, gazdasági akadémiánkon tanult és geológiával foglalkozott. Amikor 24 éves korában balmazújvárosi hitbizományi birtokainak kezelését átvette, orvosai a vézna beteges fiatal embernek csak néhány hónapot jósoltak. Éppen emiatt nem is nősült meg. *S íme a jó Isten csodát művelt*. A halálnak szánt, beteges férfi pátriárka-kort ért meg, ugyanis 90 éves korában hűnyt el. *Semsey Andor* ifjú kora óta természet-kutató volt. Amikor 6 évi gazdálkodás után elhanyagolt, hatalmas birtokait rendbehozta, 30 éves korában a *nagy Széchenyi szelleme* ihlette meg, s elhatározta, hogy minden jövedelmét a tudományok támogatására fordítja. Életrajzírói¹ különböző összegekre becsülik adományait. Mindezek a becslések messze alatta maradnak a valóságos adományoknak. Szakomnál fogva 15 éven át vele együtt dolgoztam, s így nemes lelkének rügőit közelről ismertem. Bizalmával annyira kitüntetett, hogy első végrendeletének egyik tanuja voltam.

Hogy rövid legyenek, *Semsey Andor* évi jövedelme 100.000 forint körül mozgott, s ez a százczcz forint volt az egység is, amelyekben alapítványait tette. Azonban ez csak a nyilvánosságra került adományokra vonatkozik.

Semsey Andor egész életében egyszerű, mértékletes férfi volt, személyére annyit sem költött, mint egy nőtlen középiskolai tanár. Ha meggondoljuk, hogy 30 éves korától 90 éves koráig minden jövedelmét a tudósokra költötte, könnyen kiszámíthatjuk, hogy milyen óriási összeget áldozott a tudományok fejlesztésére. *Halvan esztendőn át Semsey Andor volt a fiatal tudósok ösztöndíj adományozója*, amikor a magyar állam még nem rendszeresítette az ösztöndíjakat.

Életének vége felé Akadémiánk alakulása iránt is rendkívül érdek-

¹ *Ilosvay Lajos dr.*: *Semsey Andor tiszteleti tag emlékezete*. Magyar Tudományos Akadémia Emlékbeszédei. Budapest, XIX. köt., 2. szám. 1925.

lódott, azonban a kitört forradalmak és zavaros viszonyok miatt Akadémiánkban már nem érezthette jötevő szándékát.

Végeredményben tehát Semsey Andor jótéteményeit főként a Magyar Tudományos Akadémia tagjai érezték.

De a *Szent István Akadémiának* is, mindjárt megalakulása után, akadt mecénása dr. *Fraknói Vilmos*, arbei címzetes püspök, szentjobbi apát, nagyváradi kanonok személyében, aki a magyar történettudományok fáradhatatlan művelője volt. Fraknói Vilmos püspök 1919. évi, illetőleg 1922. évi végrendeletében egész vagyonát a Szent István Akadémiára hagyta, amely vagyon Budapest és Bécs városi kölcsönkötvényekben $2\frac{1}{2}$ millió korona volt. Sajnos, hogy ez a hatalmas vagyon, az értékpapírok elértéktelenedése miatt, ezredrészére csökkent, s mai értéke csak 2500 P körül van.

Akadémiánk többi jötevőiről, *Kollányi Ferenc* apátról, az esztergomi és kalocsai káptalanok tudós kanonokjairól ez alkalommal nem szólok, hiszen alapítványait kimutatásainkban nyilvántartjuk. Hogy kitérésemet befejezzem, *Semsey Andor* az 1923. évben 90 éves korában, *Fraknói Vilmos* a következő 1924. évben 81 éves korában hunyt el. Áldott legyen nemes emlékük!

C) Akadémiánk elhunyt tagjai.

Elhúnytak az 1940-ik évben az I. osztály tagjai közül:

1. *Bangha Béla*, a Jézustársaság tagja április 29-én, Budapesten 60 éves korában; 1916 január 20 óta rendes tag;

2. *Margalits Ede* a budapesti egyetem bölcsészettudományi karának nyugalmazott ny. r. tanára június 23-án, az elcsatolt Zomborban 92 éves korában; 1916 január 20 óta rendes tag;

a II. osztályból:

3. *gróf Mailáth József* v. belső titkos tanácsos, a Szabolcs megyei Ófehértón, ápr. 20-án 83 éves korában; 1916 január 20 óta rendes tag;

4. *Pethő Sándor*, a Magyar Nemzet szerkesztője augusztus 25 -én Balatonfüreden 55 éves korában, 1924 február 27 óta rendes tag;

5. *Vitéz Kárpáthy Kravjánszky Mór* prémontrei kanonok december 12-én, Gödöllőn 52 éves korában; 1937 február 26 óta rendes tag, tegnap délelőtt temettük;

a III. osztályból:

6. *Pintér Jenő* nyug. kir. tankerületi főigazgató november 7-én, Budapesten, 60 éves korában, 1916 február 15 óta rendes tag;

a IV. osztályból:

7. *Rumai Preisz Hugó*, a Pázmány-egyetem orvosi karának nyugalmazott tanára, július 5-én Budapesten, 80 éves korában; 1929 február 22 óta tiszteleti tag;

8. *Tangl Károly*, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karának nyug. tanára, Budapesten, január 10-én, 71 éves korában, 1917 április 13 óta rendes tag;

9. *Kenyeres Balázs*, a Pázmány-egyetem orvosi karának nyug. tanára, Budapesten, február 10-én, 75 éves korában, 1929 február 22 óta rendes tag;

10. *Terkán Lajos*, a svábhegyi csillagvizsgáló intézet nyug. igazgatója, Budapesten, március 26-án, 62 éves korában, 1938 február 25 óta rendes tag;

11. *Homoródi Anderkó Aurél*, az orsz. meteorológiai intézet nyug. igazgatója, volt varsói egyetemi tanár június 2-án Vácott, 71 éves korában, 1920 február 27 óta rendes tag;

12. *Nemes Grosschmid Lajos*, a volt közgazdaságtudományi kar ny. r. egyetemi tanára, június 13-án Budapesten, 55 éves korában, 1916 január 20 óta rendes tag;

13. *Weszelszky Gyula*, a Pázmány-egyetem radiológiai intézetének nyug. igazgatója, június 20-án, Budapesten, 68 éves korában, 1928 február 24 óta rendes tag.

Elhunyt 13 tagtársunk ravatalára koszorút helyeztünk, s az illető osztályokban emléküket jegyzőkönyvben örökítettük meg.

D) Akadémiánk új tagjai.

Eme súlyos veszteségekkel szemben Akadémiánk a február 23-i tagválasztó ülés után a következő új tagokkal gyarapodott:

I. Az I. osztály tiszteleti tagul választotta:

1. *Pataky Arnold* pápai prelátus urat, a Pázmány-egyetemen az újszövetségi szentírástudomány ny. r. tanárát, az I. osztály elnökét,

külső tagul:

2. *Knievald Károly* zágrábi egyetemi tanár urat, a liturgiátörténet művelőjét,

rendes tagokul:

3. *Becker Vendel* c. apát, tanügyi főtanácsos urat, a szegedi tanítóképző intézet igazgatóját,

4. *Takáts Ince* szombathelyi teológiai tanár urat, a Szűz Máriáról nevezett magyar ferences rendtartomány tagját.

II. A II. osztályba rendes tagul:

5. *Theiss Ede* m. kir. iparügyi miniszteri osztálytanácsos urat, a közgazdasági tudományok művelőjét.

III. A III. osztályba tiszteleti tagul:

6. *Kincs István* pápai prelátus, kőszegi apátplébános urat, regény- és novelláíró,

rendes tagul:

7. *Zaymus Gyula* budapesti plébános urat, az ismert regényíró.

IV. A IV. osztályba tiszteleti tagul:

8. *Wodetzky József* osztályelnök urat, a Pázmány-egyetemen a csillagászat nyilvános rendes tanárát;

rendes tagul:

9. *Mócsy János* egyetemi tanár urat, az állatorvosi belklinika igazgatóját.

A felsorolt 9 tagot Bíboros Herceggprímás, Esztergomi Érsek Úr Őeminenciája, mint a Szent István Akadémia fővédnöke, 1940 március 16-án kelt 1834. számú magas leiratával megerősítette.

Valamennyi megválasztott tagot együttes ülésünkön Másodelnök Úr Őméltósága köszöntötte, s működésükre a jó Isten áldását kérte. A megválasztást mind a kilenc tag köszönettel fogadta.

Új tagjainkkal együtt a Szent István Akadémia taglétszáma jelenleg 7 tiszteleti, 7 külső és 183 rendes, tehát összesen 197 tag.

E) Akadémiánk ülései az 1940. évben.

a) Az I. osztályban:

1. felolvasó üléseinket *január 19-én Szabó Elek dr.* vendég nyitotta meg: «Tanítási módszer a ferenceseknél a skolasztika virágkorában» című értekezésével;

2. *március 1-én Blazovich Jákó* rendes tag: «Katolicizmus és anti-intellektualizmus» című székfoglaló előadását tartotta;

3. *április 19-én Marczell Mihály* rendes tag emlékbeszédet tartott Tóth Tihamér veszprémi megyéspüspök, Akadémiánk I. osztályának titkára felett, mintegy 200 főnyi hallgatóság előtt. Az emlékbeszéd azóta meg is jelent; az Emlékbeszédek III. kötetének 3. számában.

4. október 4-én *Pataky Arnold* t. tag, osztályelnök mutatta be «Őszösvetségi idézetek Szent Pál leveleiben» című értekezését ;

5. november 8-án *Jánosi József* rendes tag : «Milyen értelemben lehet a filozófia keresztény?» ;

6. december 6-án *Kniewald Károly* zágrábi egyetemi tanár, külső tag tartotta nagyszámú hallgatóság előtt német nyelvű előadását : *Hartvig győri püspök pontifikálójáról a XI. századból.*

b) A II. osztályban:

7. január 26-án *Atzél Elemér* rendes tag tartotta nagyszámú hallgatóság előtt székfoglaló előadását : A hatósági orvos titoktartásáról. A munka a múlt héten már meg is jelent a II. osztály értekezései II. kötetének 8. száma gyanánt ;

8. március 8-án *Kárpáthy Kravjánszky Mór* rendes tag tartotta előadását : I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásairól.

Nagyérdemű tagtársunk már súlyos beteg volt, amikor előadását tartotta, de még megérte utolsó művének megjelenését a II. osztály értekezései II. kötetének 7. füzetében.

9. április 26-án *Fallenbüchl Ferenc* pápai kamarás, főigazgató mint vendég : «A sarutlan trinitáriusok megtelepedése Magyarországon» címen tartotta előadását. Ezt a rendkívül becses tanulmányt, kibővítve : «A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon» címen, gazdag illusztrációkkal kiadtuk a II. osztály értekezései II. kötetének 9. száma gyanánt ;

10. október 11-én *Egyed István* rendes tag népes ülésen tartotta székfoglaló értekezését «Apponyi mint közjogász» címen ;

11. november 15-én *Bártfai Szabó László* rendes tag «A klarisszák visszatérése Budára és Pestre» című előadását tartotta.

c) A III. osztályban :

12. február 9-én 1. *Várdai Béla* osztályelnök Sárosi képeskönyv előadása után 2. *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár felolvasta *Radványi Kálmán* rendes tag értekezését : «Prohászka Ottokár és az ifjúság» címen ; 3. *Pakocs Károly* rendes tag bemutatta legújabb költeményeit ;

13. március 29-én 1. *Szántai Szémán István* rendes tag «A szovjet és a könyv» című tanulmányát, majd 2. *Kocsis László* rendes tag legújabb költeményeit mutatta be ;

14. május 3-án 1. *Bartha József* rendes tag : «Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban», 2. *Sziklay János* rendes tag : Kinek a

párja (elbeszélés), 3. *Bán Aladár* rendes tag felolvasta *Ősz Iván* rendes tag költeményeit ;

15. október 18-án 1. *Varga Damján* rendes tag bemutatta: «A magyar szentek nevei a Mindszent litániában» c. értekezését, 2. *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár felolvasta *Székely László* rendes tag költeményeit.

d) A IV. osztályban:

16. február 16-án 1. *Wolsky Sándor* rendes tag: «Matéria és forma a kísérleti alaktanban» címen székfoglaló előadását tartotta, 2. *Papp Ferenc* rendes tag a budapesti meleg forrásokról értekezett ;

17. április 5-én 1. *Kadić Ottokár* rendes tag: a Mussolini-barlangban végzett ásatások eredményeit ismertette ; ez megjelent a IV. osztály értekezései III. kötetének 6. számában magyar és német nyelven ; 2. *báró Andreánszky Gábor* rendes tag: A Földközi tengervidék növényzetének biológiai spectrumáról tartott előadást ; megjelent *Értesítők* jelen kötetében.

18. május 10-én 1. *Haltenberger Mihály* rendes tag a helyszínén bemutatta a fővárosi pedagógiai szeminárium Budapest lakóhelyismereti gyűjteményét ; majd 2. *Gimesi Nándor* rendes tag Az egyszikű növények hím meiosisairól tartott vetített képek kíséretében előadást ;

19. október 25-én 1. *Wodetzky József* elnök bemutatta *Szénásy Barna* vendég megemlékezését *Geöcze Zoárd* rendes tagról ; 2. *Papp Ferenc* rendes tag a Dunántúl fontosabb építőköveit ismertette ; végül

20. november 29-én *Mödlinger Gusztáv* rendes tag «Az állati szervezet rithmusa» címen székfoglaló értekezését tartotta.

e) Ezenkívül:

21—25. február 23-án tagválasztó együttes ülést, április 12-én, május 17-én, október 25-én, november 29-én rendes együttes üléseket ;

26. a mai ünnepi ülést beleszámítva, ez évben Akadémiánk 26 ülést tartott.

Az 1939. évben tartott 22 üléssel szemben tehát az 1940. évi ülések száma 4-gyel meghaladja az elmúlt év üléseit.

F) Akadémiánk kiadványai.

Kiadványaink sorában megjelentek :

1. a Szent István Akadémia *Értesítőjének* 1939. évi XXIV. kötete 178 oldalon, kissé bővebb terjedelemben mint az előző évi *Értesítő* ;

2. *Marczell Mihály: Emlékbeszéd Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspök, Akadémiánk I. osztályának volt titkára felett ; az *Emlékbeszédek* III. kötetének 3. számában 14 oldalon, 2 műmelléklettel ;

3. *vitéz Kárpáthy Kravjánszky Mór* értekezése I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásairól. A II. osztály értekezéseinek II. kötete 7. számában.

Ez az értekezés tegnap eltemetett prémontrei tagtársunknak utolsó munkája, amelyet március 8-án még személyesen, de már nagybetegen, terjesztett elő.

4. *Atzél Elemér* rendes tag székfoglaló értekezése: A hatósági orvos titoktartása. Ugyancsak a II. osztály Értekezései II. kötetének 8. száma gyanánt a múlt héten jelent meg; kiváló tagtársunk anyagi támogatásával.

5. Teljesen elkészült *Fallenbüchl Ferenc* pápai kamarás, tanterületi főigazgató úr monografiája: *A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon* címen.

Ez a házagpótló munka az április 26-án elhangzott előadás nyomán keletkezett, amikor is a tudós kutató: A sarutlan trinitáriusok magyarországi megtelepedéséről értekezett.

Egy egész életen át folytatott kutatásait most összefoglaló munkában tárja elénk 173 oldalon, sok szép ábrával, a II. osztály értekezései II. kötetének 9. számában. Az általános rész után leírja ezen munkában az illavai, sárospataki, pozsonyi, nagyszombati, komáromi, gyulafehérvári, egri s végül az Ó Buda-kisczellői és a budakeszi Makkos Mária kolostorait, történeti hűséggel és oly szépen, hogy aki kézhez veszi, nem tudja addig letenni, míg át nem olvassa. *Fallenbüchl* főigazgató úr a magyar egyháztörténelemnek egyik szép szakaszát tárja elénk. Hozzájárul ehhez, hogy ömértósága, mint legújabb mecénásunk, a munka kiadásának költségeit is fedezte.

6. A IV. osztály értekezéseinek III. kötete 6. száma gyanánt megjelent *Kadić Ottokár* geológus rendes tag értekezése: «A Mussolini-barlang ásatásának eredményei» című tanulmánya, amelyben a Bükk-hegység déli peremén nyíló Subalyuk-barlang diluviális eredetű emberi csontjait és eszközeit ismerteti 2 ábrával és 4 tábla műmelléklettel illusztrálva.

A borsod-bükki Subalyuk nevű barlangot a Magyar Barlangkutató Társulat, méltányolva az olasz barlangkutatók gazdag tudományos eredményeit, a nagy Benito Mussolini nevére, s az ő engedélyével Mussolini-barlang névre változtatta. Kiadványunkban a subalyuki barlang már ez új néven szerepel.

Mínthogy a tanulmány úgy az ősembertan, mint az ősrégészet szempontjából a külföldi szakköröket is érdekli, azért egész terjedelmében német nyelven is közöltük.

Kiadványainkkal kapcsolatban tisztelettel jelentem, hogy *Hóman*

Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Óexcellenciájának kívánságára, összes kiadványainkból 5 sorozatot felajánlottunk a kelet-magyarországi és székelyföldi közkönyvtáraknak. Október 14-én *Pasteiner Iván* úrnak, a közgyűjtemények országos főfelügyelőjének, az Erdélyi Osztály Esterházy-utca 30. sz. alatti helyiségébe a következő kiadványokat küldöttük:

1.	Szent István Akadémiai Értesítő.....	37	füzet	92-50	P
2.	„ „ „ külön kiadványai.....	51	„	359-70	„
3.	„ „ „ I. osztály értekezései	18	„	37-50	„
4.	„ „ „ II. „ „	14	„	29-30	„
5.	„ „ „ III. „ „	6	„	12-40	„
6.	„ „ „ IV. „ „	27	„	36—	„
7.	„ „ „ Emlékbeszédek	18	„	14-80	„
Összesen...				171	füzet 582-20 P

Az egész sorozat 5 példányban 855 „ 2911— „
tehát csaknem 3000 P értékben.

G) Akadémiai alapítványaink gyarapodása.

Alapítványaink az 1940. évben 1000 pengővel gyarapodtak. Ugyanis boldogult *Lukcsics József* veszprémi apátkanonok, az I. osztály tagja, 1937. évi végrendeletében 1000 pengő alapítványt tett Akadémiánknak. Azonban a veszprémi hagyatéki bíróság tévedésből az oldalági örökösöknek fizette ki az összeget. Az oldalági örökösök, a tévedést belátva, igen előzékenyen, visszafizették az 1000 pengőt, amiért ehelyütt is mély köszönettel adózom a Veszprémben és Balatonalmádiban élő rokonságnak.

Ilymódon a *Lukcsics-féle* alapítványt, 1000 pengőt, 1940 április havában kézhez véve, ezt a boldogult *Várady Lipót* kalocsai érsek 50 pengős hagyományával együtt alaptőkénkhez csatoltuk.

Alaptőkénk tehát ezidőszert az alábbiak alakul:

1.	Az Országos Földhitelintézet kezelésében Fraknoi Vilmos alapítványa	2674—	P
2.	A Szent István-Társulat kezelésében Kollányi Ferenc hagyatéka	3379—	„
3.	A Szent István-Társulat kezelésében Lukcsics József hagyatéka	1000—	„
4.	A Szent István-Társulat kezelésében Várady Lipót hagyatéka	50—	„

Vagyonunk állaga összesen... 7103— P

Költségvetésünket az 1940. polgári évre 9400 pengőben irányoztuk elő, amelyből bizonyos megtakarítást értünk el azért, hogy Fallenbüchl Ferenc főigazgató úr tetemes adományával munkája kiadásához hozzájárult.

H) Az Akadémia tagjait ért kitüntetések.

Nehéz volna felsorolni azt a sok kitüntetést és elismerést, amely az elmúlt év folyamán közel 200 tagunkat az egyházi, tudományos és közélet terén érte, azonban a kiemelkedőbb mozzanatokat mégis előterjesztem.

1. *Hanauer István* váci megyéspüspök Úr Öngyméltóságát, I. osztályunk rendes tagját, a kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi kara június havában tiszteletbeli doktorrá avatta húsz éves püspöki jubileuma alkalmából. Az avatást a váci püspöki palota dísztermében az egyetemi Rector Magnificus képviselőjében dr. Trikál József volt rektor és dr. Marczell Mihály hittudománykari dékán urak végezték. Az ott kifejezett jókívánságokhoz Akadémiánk is csatlakozott, minthogy Öngyméltósága 1916 január 20 óta Akadémiánk legbuzgóbb tagjai sorába tartozik.

Ilymódon a Pázmány-egyetem hittudományi karának tiszteletbeli doktorai egy értékes férfiúval gyarapodtak.

Tudvalevő, hogy a tiszteletbeli doktorok sorozatát Serédi Jusztinián bíboros-hercegrímás úr Öminenciája nyitja meg, akit a hittudományi kar első ízben 1930-ban az egyházjog terén szerzett érdemei elismerésül, másodízben pedig a 300 éves jubileum alkalmából 1936-ban a kánonjogtudomány tiszteletbeli doktorává avatott.

A következő tiszteletbeli doktor az 1938. évi XXXIV. Eucharisztikus Kongresszus alkalmából *Pacelli Jenő* bíbornok úr, a Pápa Őszentsége kongresszusi legátusa volt, aki azután 1939 március 11-én XII. Pius néven a Pápai Trónt foglalta el.

A harmadik tiszteletbeli doktor 1939 március óta *Glattfelder Gyula* csanádi püspök úr öngyméltósága, míg ez évben

negyedik tiszteletbeli doktor gyanánt *Hanauer István* váci megyéspüspök Úr öngyméltósága került a díszes sorozatba.

2. A második kitüntetés, ugyancsak I. osztályunknak kezdettől fogva buzgó tagját, *Schütz Antal* egyetemi tanár urat érte, akit június 8-án a királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem négy kara Rector Magnificusává választott.

3. A Pázmány-egyetem hittudományi kara dékánul *Aistleitner József* pápai prelátus, egyetemi tanár urat,

4. a jog- és államtudományi kar *Balás Károly* egyetemi tanár urat, míg

5. a bölcsészettudományi kar *Gerevich Tibor* egyetemi tanár urat választotta dékánul.

Mind a három magas tisztséget viselő tanár úr Akadémiánk I., illetőleg II. osztályának tagjai sorába tartozik.

6. Ugyancsak június havában volt a m. kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem rektorának választása, amely méltóságra ez alkalommal *Vendl Aladár* műegyetemi tanár úr, a jeles mineralógus és geológus került. Vendl tanár úr 1927 óta tartozik tagjaink sorába, s benne IV. osztályunk egyik buzgó tagját tiszteljük.

7. A régi székhelyére visszatért kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet Kormányzó Úr Őfőméltósága október 24-én ünnepélyesen megnyitva, *Bartók György* rektor úr vezetésével megindult az erdélyi egyetem működése.

8. Nagy örömmel s mély tisztelettel köszöntjük e helyütt Kincses Kolozsvár egyetemének képviselőjét, *Balás Elemér* egyetemi tanár úr őméltóságát, a Ferenc József Tudományegyetem jog- és államtudományi karának dékánját, aki a fáradságos utat megtéve, ünnepi ülésünket jelenlétével megtisztelte.

9. A kolozsvári egyetem matematikai és természettudományi karának jelenlegi dékánja, *Szőkefalvi Nagy Gyula*, aki 1918 óta IV. osztályunknak tagja, távolmaradását kimentette.

10. A kolozsvári egyetem tanári karába került *Scheffler János* nagyváradi kanonok, akit Kormányzó Úr Őfőméltósága az egyházi tanszékre október 19-én kinevezni méltóztatott. Scheffler János tanár úr őméltósága 1920 február 27 óta tartozik tagjaink sorába.

11. Nagy örömet keltett mindannyiunkban *Biró Vencel* kegyes-tanítórendi tanár úrnak egyetemi ny. r. tanárrá történt kinevezése.

12. Az átszervezett *szegedi m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem* bölcsészettudományi karán a magyar történeti tanszéket *Hermann Eged* premontrei kanonok úr foglalta el, aki 1938 február 25 óta tartozik a II. osztály tagjai sorába.

13. Ugyancsak Szegeden kapott tanszéket *Abrahám Ambrus* premontrei kanonok úr, akit a magas kormány az általános állattani és biológiai tanszékre ny. r. tanáruul kinevezett. Abrahám tanár urat 1932 február 28-án választottuk a IV. osztály tagjai sorába.

Mindkét premontrei kanonok tagtársunk kinevezése osztatlan örömet keltett tagjaink sorában, annyival is inkább, mert budapesti tartózkodásuk idején üléseink legszorgalmasabb résztvevői voltak.

14. A *rendjellel való számos kitüntetés* sorából csak néhány tag-

társunk nevét emlitem, és pedig mindenekelőtt a m. kir. *Miniszterelnök Úr Ónagyméltóságát*. Ugyanis Magyarország Főméltóságú Kormányzója Gödöllőn 1940 szeptember 21-én kelt magas elhatározásával abból az alkalomból, hogy Kelet-Magyarország és Erdély egy része az anyaországhoz visszatért, *gróf Teleki Pál* Miniszterelnök Úrnak a Szent István-rend nagykeresztjét adományozta. Régi hazánk eme legmagasabb rendjével való kitüntetése, amelyre a Miniszterelnök Úr Ónagyméltósága valóban reászolgált, Akadémiánk tagjai sorában végtelen örömet keltett, mert hiszen hazánk legnagyobb geográfus-tudósát 1929 február 22 óta tisztelhetjük IV. osztályunk tagjai sorában.

15. Épílyen osztatlan örömet keltett rangsorban legfiatalabb akadémikus társunk: *Becker Vendel* kitüntetése. Ugyanis a Miniszterelnök Úr előterjesztésére a Főméltóságú Kormányzó Úr Gödöllőn augusztus 14-én kelt elhatározásával *Becker Vendel* tanügyi főtanácsos úrnak a szegedi tanítóképző intézet igazgatójának a magyar érdemrend középkeresztjét adományozta. Főlemlitem, hogy kiváló tagtársunk ez év elején 110 holdas mintabirtokát a szegedi tanyai gyermekek képzése céljára ajándékozta.

Ezekután még néhány visszatért tagunk kitüntetéséről számolok be. Ismeretes, hogy a 12 esztendővel ezelőtt Szegeden alapított Corvin-láncok és koszorúk számát, Főméltóságú Kormányzó Urunk Kolozsvárott fölemelte, s ezekkel a Mátyás király születésének 500-ik évfordulóján megnyílt kolozsvári egyetem ünnepélyével kapcsolatban október 24-én több tudóst és művészt kitüntetett. Ezek között van

16. *Scheffler János* nagyváradi kanonok úr, jelenleg a kolozsvári egyetemen az egyházi jog tanára, aki 1920 február 27 óta I. osztályunk tagja;

17. *Pakocs Károly* szatmári kanonok úr, aki harmadéve mint menekült nagybányai plébános, ünnepi ülésünkön gyönyörű novellával örvendeztetett meg bennünket, s végül

18. *Bíró Vencel* kegyestanítórendi tanár úr, kolozsvári egyetemi tanári kinevezésével kapcsolatban, mint a kegyestanítórend volt romániai tartományfőnöke.

Mindhárom visszatért tagunk a Corvin-koszorút nyerte, hűséges magyar lelkük jutalmául. Kívánom mindannyiunk nevében, hogy a Mindenható Isten áldja meg őket hosszú és boldog élettel.

19. Kincses Kolozsvár visszatérése alkalmából köszöntöm *György Lajos* bölcsészettudós, egyetemi magántanár urat, Akadémiánk III. osztályának tagját, aki mint a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók

tanulmányi igazgatója, és a gyulafehérvári római katolikus egyházmegyei tanács titkára, elévülhetetlen érdemeket szerzett Erdély kat. ifjúságának nevelése terén.

* * *

Jelentésem végére érve, *Akadémiánk* nevében mély köszönetet mondok elsősorban *Serédi Jusztinián Bátoros Hercegprímás Úr Ő Eminenciájának*, nemcsak mint Tudós Elnökünknek, hanem mint a Szent István Akadémia Fővédnökének is, azért, hogy az elmúlt évben bennünket vezetni és a katolikus vallás és tanulmányi alaptól anyagilag is támogatni méltóztatott; másodsorban *Hóman Bálint* dr. m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Ő excellenciájának, aki mint Akadémiánk tiszteleti tagja, magas méltóságában is mindvégig érdeklődéssel kísérte ügyeinket és a vallástanulmányi alapon kívül még külön államsegéllyel is támogatta Akadémiánkat.

Ugyancsak köszönetet mondok házigazdáinknak, 1. *gróf Mailáth György* úrnak, a Szent István-Társulat elnökének, 2. *Erdősi Károly* pápai prelátus úrnak, a Szent István-Társulat alelnökének és 3. *Takáts Ernő* pápai kamarás úrnak, a Szent István-Társulat vezérigazgatójának azért a végtelen szívességükért, hogy Akadémiánknak hajlékot adni és szerény pénztárunkat kezelteni méltóztattak.

A HITTUDOMÁNYI ÉS BÖLCSELETI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

IV. Néhány gondolat Izaiás próféta történelemszemlé- letéből.

Az 1940 december 15-i ünnepi ülésen elmondotta *Pataky Arnold*, az I. osztály elnöke.

A világtörténelemnek új szakasza bontakozik ki a szemünk előtt, szinte egyik napról a másikra egy-egy ország tűnik el vagy legalább is kapcsolódik ki ideig-óraig a történelem színpadáról, az események forgatagából. Világnézetek harcának vagyunk a tanúi. De ha a rohanó külső események végső rúgóit keressük és az egyes korok történetének tanulságait komolyan le akarjuk vonni, a világtörténelmi események gyökerében fel kell ismernünk azt a felső Hatalmat, amely az emberi történeéseket — sokszor még a leghatalmasabb emberi tényezőknek is a tudtán kívül vagy akarata ellenére — a maga örök céljai szerint intézi . . .

A biblikus professzornak a tekintete a multba vész. Felnyitom az ószövetség legnagyobb prófétájának, Izaiásnak a könyvét. A próféták sorának ez a legkimagaslóbb egyénisége a Kr. e. VIII. században élt, Izrael és Júda országának egyik legmozgalmasabb és legválságosabb időszakában. Előkelő, talán magához Júda királyi házához közelálló családból származott. Próféta meghívását Uzzijja, Júda királya halálának az esztendejében, valószínűleg 738-ban kapta egy csodás látomásban, amelyet könyvének 6. fejezetében ír le. Próféta tisztét szinte fél évszázadon keresztül szakadatlanul gyakorolta Júda országában Mánásszé király uralkodásának első éveig (698—636.). Könyve első részének a beszédei az ószövetségi történelemnek két igen fontos eseménye körül csoportosulnak : a 735-ben megindult szír-efráimita háború körül, mely Izrael országára a végső veszedelmet hozta és népének legnagyobb részét az asszír fogságra juttatta, továbbá Szennácherib asszír királynak 701. évi hadjárata és veresége körül, mely Kisázsia nyugati országait és ezek között Júdát is hosszú időre megmentette Asszíria támadásaitól.

Előázsia történelme ugyanis a Kr. e. IX. század elejétől a VIII. század végéig teljesen AsszírIA zsarnoki igája alatt állott. I. Nagy Assurnasirpal asszír király óta (885—860.) AsszírIA királyainak állandó célja az volt, hogy országuknak nyugati határait a Földközi tengerig kiterjesszék. A közbeeső kisebb-nagyobb országokban AsszírIA az életterét látta és ezeket katonai hatalmával egyszerűen legázolta és adófizetőivé tette. Az egyetlen SzírIA tudott csak ellenállni másfél évszázadon keresztül a hatalmas ellenség támadásainak. Ugyanez a végső veszedelem fenyegette Izrael és Júda országát is AsszírIA részéről. E végzetes veszély elhárítására az Úr prófétái csak egy eszközt ismertek: a szigorú semlegességet, az AsszírIával, Egyiptommal és a Palesztinát környező népekkel való szövetségek kerülését, főleg pedig a teljes szívből való megtérést az Úrhoz és a ragaszkodást az Isten törvényéhez. Ebben az esetben — a próféták szava szerint — az Isten meg fogja oltalmazni választott népét a hatalmas ellenséggel szemben is. Ez volt a politikája Izaiásnak, majd közel másfél évszázaddal később Jeremiás és Ezekiel prófétáknak is az AsszírIA szerepét átvevő Babilónia és nagy ellenfele: Egyiptom élet-halál-harcában. Ezért korholja meg Izaiás próféta oly keményen Júda királyát, Ácházt, aki SzírIA és Izrael országának fenyegető együttes támadása ellen III. Tiglat-Pileser asszír nagykirállyal (745—727.) lépett szövetségre; megjövendölte, hogy Tiglat-Pileser hadjárata meg fogja ugyan semmisíteni SzírIát és alapjában megrendíti majd Izrael országát, de ez a háború Júda országára is mérhetetlen szenvedéseket fog zúdítani (7. fej.). SzírIA fővárosát, Damaszkust, III. Tiglat-Pileser 732-ben tényleg elfoglalta, és ugyanakkor Izrael országának egész északi része szintén asszír fennhatóság alá jutott. 721-ben maga Szamaria, Izrael országának a fővárosa is elesett. Júda országát Áház királynak említett túlzott asszír-barátsága nagy veszedelembé hozta, de AsszírIát más, nagyobb gondjai, nevezetesen az Urartu országával (Armeniával) való leszámolás egyidőre megakadályozták abban, hogy Júda országával komolyabban törődjék. Tiglat-Pilesernek harmadik utóda, Szennácherib (703—681.) azonban meg akarta valósítani a régi célt: a Földközi tengerig vinni AsszírIA határait, sőt Egyiptomot, ama kornak másik nagyhatalmát is meg akarta hódítani. 703-ban megindította első, majd 701-ben második hadjáratát Egyiptom ellen. Ily módon Júda országa és az Istennek őszövetségi választott népe, mely a pogányság tengerében a monotheismusnak és a messiási ígéreteknek a hordozója volt, éppen a jámbor Ezekiás király idejében (727—698.) rettenetes veszedelembé került. Izaiásnak jutott a feladat, hogy e válságos napokban Júda népét bűnbánatra indítsa, reávilágítson a helyzetnek rémséges komolyságára, de

egyszersmind biztató reménységgel is eltöltse a csüggedőket: az Úr nem fogja elhagyni nemzetét! Ekkor, kevéssel 701 előtt mondja el a nagy próféta egyik legmegrendítőbb beszédét, melyből az azóta eltelt évezredek emberei is okulhattak volna, és amelynek tanulságai a mi számunkra is elevenek maradnak.

Izaiásnak ez a nagy beszéde könyvének 10. fejezetében (az 5—34. versben) olvasható. Alapeszméje az, hogy az Úr Asszíriát használta fel a nemzetek megbüntetésére és Júda megtérítésére, de Asszíria félreismerte világtörténelmi hivatását: önmagának tulajdonította győzelmeit és túllépte a büntetésnek azt a mértékét, amelyet az Úr megszabott. Ezért Asszíriát is eléri majd az Úrnak rettentő büntetése.

A próféta mindjárt a bevezető szavakban kimondja beszédének ezt az alapgondolatát: Assur az Úr haragjának a vesszeje, amellyel az Isten a bűnös nemzeteket sújtja:

- ⁵ Jaj Assurnak! Ő az én haragom vesszeje és botja,
 Az ő kezükre bízom bosszuállásomat.
⁶ Elküldöm őt egy csalfa nemzet ellen,
 És parancsot adok neki haragomnak népe ellen,
 Hogy zsákmányoljon és prédát szerezzen,
 És eltapossa, mint az utca sarát.¹

Asszíria azonban félreismerte szerepét: mindent a maga hatalmának tulajdonított, és hivatását abban látta, hogy minden nemzetet eltiporjon:

- ⁷ Ő azonban nem így vélekedik,
 És szíve nem így gondolkodik,
 Hanem szíve *csak* arra irányul, hogy eltiporjon,
 És nem csekély számú nemzetet kiirtson.
⁸ Azt mondja ugyanis:
⁹ Vajjon főembereim nem királyok-e is egyúttal?
 Vajjon nem úgy járt-e Kalnó, mint Karkemis,
 És Hamat, miként Arpad?
 És Szamaria, mint Damaszkusz?
¹⁰ Ahogy kezem elérte a bálványok országait,
 Melyeknek bálványképei felülmúlták Jeruzsáleméit és
 Szamariáéit:
¹¹ Vajjon nem teszek-e majd úgy Jeruzsálemmel és bálvány-
 képeivel,
 Amint tettem Szamariával és bálványaival?

¹ A fordítás mindenütt a héber szöveget követi.

Izaiás itt több hatalmas várost sorol fel, amelyeket AsszírIA királyai az ő korára nézve a közelmúltban hatalmukba kerítettek. *Kalnot* (az ékiratokban «Kullani») és *Hamatot* 738-ban foglalta el III. Tiglat-Pileszer. *Karkemist* 717-ben ejtette hatalmába II. Szárgon. *Arpad* (Arwad) városa 740-ben esett el ugyancsak III. Tiglat-Pileszer alatt; ugyanő foglalta el Damaszkust 732-ben. *Szamariát* V. Szálmánászárnak háromévi ostroma után II. Szárgon kerítette hatalmába 721-ben. A gőgös asszír nagykirály azt hitte, hogy Jeruzsálem és Júda Istene egysorban áll a többi nemzetek bálványaival; azt hitte, hogy amint a többi népeken nem segíthettek hamis isteneik, úgy Jeruzsálem Istene is tehetetlen lesz AsszírIA hatalmával szemben...

Azonban «a mennyekben lakó Isten kineveti őket, az Úr kigúnyolja őket!» Az elbizakodott AsszírIAra eljő a büntető isteni ítélet:

¹² De leszen: ha majd az Úr befejezte egész művét
A Sion hegyén és Jeruzsálemben,
Meglátogatom Assur királya fennhéjázó szívének gyümölcsét,
És felfuvalkodott szemének dicsőségét.

¹³ Mivel azt mondotta:
Mindezt önkezem erejével hajtottam végre,
És bölcseségemmel értem el, mert értelmes vagyok;
Meggzünttettem a népek határait,
Kifosztottam fejedelmeiket,
És erőmmel letaszítottam mint hatalmas a trónolókat.

¹⁴ Mint fészekre, nyúlt kezem
A népek *kincseire*,
S amint összeszedik az elhagyott tojásokat,
Úgy szedtem össze én az egész földet;
Nem volt, ki szárnyát megmozgatta volna,
Avagy száját kinyitotta volna, hogy sipogjon.

AsszírIA elbizakodott szavaival megrázó ellentétben áll a 15. versnek egyszerű megállapítása:

¹⁵ Vajjon kérkedik-e a fejsze azzal szemben, aki vág vele?
Vagy nagyzol-e a fűrész azzal szemben, aki húzza?
Mintha a vessző mozgatná azt, aki emeli,
Mintha a bot emelné fel azt, ami nem fa!¹

Majd következik az AsszírIAra váró büntető ítéletnek gyönyörű költői leírása, melyet Izaiás prófétai távlatban összeköt a választott nép maradékainak teljes megtérésével a messiási időkben:

¹ T. i. az ember karját.

- ¹⁶ Ezért az Uralkodó, a seregek Ura
 Sorvadást bocsát az ő kövéreire,
 És dicsősége alatt tűzvészhez hasonló tűz üt ki.
- ¹⁷ És Izrael Fényessége tűzzé lesz,
 És Szentje lánggá,
 És fellobban és megemészti tövisét és bojtortjánját
 Egyetlen egy napon.
- ¹⁸ És erdejének-ligetének dicsőségét
 Testestül-lelkestül elpusztítja,
 S az elsvad, mint a sorvadó.
- ¹⁹ És erdejének megmaradt fáit csekély számuk miatt meg lehet
 A gyermek is összeírhatja őket. [majd számlálni,
- ²⁰ Azon a napon majd Izrael maradékai és Jákob házának meg-
 Nem támaszkodnak többé arra, aki őket veri,¹ [menekültjei
 Hanem az Úrra, Izrael Szentjére támaszkodnak hűségesen.
- ²¹ A maradék megtér,
 Jákob maradéka az erős Istenhez.
- ²² Mert ha a te néped, Izrael, annyi lenne is,
 Mint a tenger fövénye,
Csak a maradék tér meg belőle ;
 El van határozva a pusztulás,
 És az áraszt majd igazságot.
- ²³ Mert az elhatározott pusztulást végrehajtja az Úr, a seregek
 Istene az egész földön.
- ²⁴ Ezért így szól az Úr, a seregek Istene :
 Ne félj Assurtól, én népem, Sion lakója !
 Mely vesszővel ver téged,
 És botját felemeli ellened úgy, mint Egyiptom ;
- ²⁵ Mert kevés és rövid idő múlva
 Véget ér haragom,
 És indulatom az ő megsemmisítésükre *fordul*.
- ²⁶ S a seregek Ura reájuk emeli az ostort,
 Úgy, mint amikor megverte Mádiánt Óreb sziklájánál :
 És botját felemeli a tenger fölé,
 Úgy, mint Egyiptomban.
- ²⁷ És leszen azon a napon :
 Elvétetik válladról az ő terhe,
 És nyakadról igája,
 És elrothad az iga az olajtól.

¹ Asszíriára.

Egyelőre azonban mindez szinte lehetetlennek látszik. Asszíria hatalma ellenállhatatlannak tűnik fel, I. Szennácherib — modern szóval élve — villámháborúban már elérte a szent várost. A most következő leírás (28—32. v.) Izaías könyvének legszebb költői részei közé tartozik; a rövid, egymás mellé vetett mondatok kitűnően érzékeltetik az asszír hadsereg ellenállhatatlan erejét és szédületes előretörését:

- ²⁸ Ájjátra tör, áthalad Migronon,
Mikmásznál hagyja hadiszereit;
²⁹ Átmennek a szoroson,
Gebaban lesz szállóhelyünk.
Ráma megrémül,
Megfutamodik Saul Gibeája.
³⁰ Kiált hangosan, Gállim leánya!
Figyelj, Lájsa! Szegény kis Ánátót!
³¹ Madmena megfut;
Gebim lakói, legyetek erősek!
³² Még ma megáll Nóbéban,
És kezét felemeli Sion leányának hegye,
Jeruzsálemnek dombja ellen.

De íme, amikor a szent várost fenyegető veszély már a legnagyobb, akkor egyszerre, váratlanul közbelép maga az Úr, és emberi segítség nélkül, közvetlenül megsemmisíti az elbizakodott Szennácherib haderejét:

- ³³ Ekkor az Úr, a seregek Ura
Rettentő erővel összetöri az ágakat.
És kivágásra kerülnek a sudár növésű fák,
És ledőlnek a magasak.
³⁴ És vassal kivágatik az erdő sűrűsége,
És egy Hatalmas által elbukik a Libanon...

A történelem megrázó módon igazolta Izaías jóvendölését: amikor Szennácherib már körülfárta Jeruzsálemet és már teljesen biztosra vette győzelmét, egyetlen egy éjszaka borzasztó pusztítást vitt végbe hadseregében «az Úr angyala», a hirtelenül kitört pestisjárvány. Szennácherib hanyatt-homlok menekült vissza országába, és soha életében nem viselt többé háborút a Nyugat országai ellen...

És mi lett a vége a kevély asszír nagykirálynak, aki magát az igaz Istennél is erősebbnek gondolta? Húsz esztendővel később, 681-

ben, tulajdon két fiának : Adrammeleknek és Szárazárnak gyilkos tőre oltotta ki az életét . . . «Gloriam meam alteri non dabo», mondja az Úr ugyancsak Izaiás prófétánál . . . (42, 8.)

Az Isten ítéleteit a történelemben nem egyszer jellemzi ez a hirtelenség, amellyel szemben minden emberi erő tehetetlen. És rendkívül érdekes, hogy a Szentírás mily tömör rövidséggel tudja érzékelteni az isteni ítéleteknek ezt a minden emberi hatalmat elsőprő erejét. Amikor Dániel próféta Baltazár babiloni királynak megfejtette a «Mene, tekel, fáresz» látomást és a király őt a legnagyobb kitüntetésekkel halmozta el, hogy mint az ország harmadik embere ő gyakorolja birodalmában a főhatalmat, Dán. 5, 30. ezzel az egy mondattal írja le Baltazárnak a végét: «Ugyanazon az éjjelen megölték Baltazár káldeus királyt» . . . A Jelenések könyve, miután hosszú fejezeteken keresztül megrajzolta a pogány Rómának, a két vadállatnak (az Antikrisztus anyagi és szellemi erejének), továbbá a főellenségnek, a sátánnak a hatalmát, az egyházüldöző pogány Róma bukását nem is írja le közvetlenül, csak egy angyal hirdeti ki, hogy «Elesett, elesett a nagy Babilon!» (Jel. 18, 2.) . . . A két vadállatnak hirtelen pusztulását és büntetését három rövid versben (Jel. 19, 19—21.) szemlélteti Szent János, a sátán fölött végrehajtott isteni ítéletet pedig mindössze két versben (Jel. 20, 9—10.) állítja szemünk elé . . . Az Istennek nincsen szüksége hosszú időre, ha ellenségeivel végezni akar; Néhum próféta szava szerint: az Isten nem sujt le kétszer ellenségeire» (1, 9.) . . .

És amikor Izaiás drámai rövidséggel előadta Asszíria rettentő bűnhődését, tekintete a jövőbe száll: látja, hogy

11 ¹ . . . vessző kél majd Jessze törzsökéből,

És virág nő ki gyökeréből.

² És rajta nyugszik majd az Úr lelke:

A bölcsesség és az értelem lelke,

A tanács és az erősség lelke,

A tudás és a jámborság lelke,

³ És eltölti őt az Úr félelmének lelke.

Nem aszerint ítél majd, amit a szem lát,

És nem aszerint ítélkezik, amit a fül hall,

⁴ Hanem igazságosan ítél majd a szegények fölött,

És méltányosan ítélkezik a föld szelideinek;

Megveri a földet szája vesszejével,

És ajkának lehelletével megöli a gonoszt.

⁵ Az igazságosság lesz derekának öve,

S a húség csípőjének kötője.

⁶ Együtt lakik majd *akkor* a farkas a báránnyal,

S a párdue együtt tanyázik a gödölyével ;

Együtt él majd borjú, oroszlán és juh,

És parányi gyermek terelheti őket.

⁷ Borjú és medve *együtt* legelnek,

Együtt pihennek kölykeik,

És szalmát eszik majd az oroszlán, akárcsak az ökör.

⁸ A csecsemő vígan játszadozik a vipera lyukánál,

S az áspiskígyó üregébe dugja kezét az anyatejtől
elválasztott kisdéd.

⁹ Nem ártnak és nem ölnek

Sehol szent hegyemen,

Mert eltölti a földet az Úr ismerete,

Mint ahogy a vizek betöltik a tengert.

¹⁰ Azon a napon Jessze gyökere

Leszen a népek zászlaja ;

Ő utána kérdezősködnek majd a nemzetek,

És dicsőséges leszén nyugvóhelye.

A nagy szorongatást felváltja az általános béke és boldogság kora a Messiás országában . . .

A Kr. e. VI. század közepén újra világtörténelmi eseményeknek a színhelyévé lett Előázsia. Az Asszíriát felváltó babiloni nagyhatalom Nábukodonozor király halála óta (561.) rohamosan közeledett a végpusztulás felé. 550-ben a perzsa Círus a saját fennhatósága alatt egyesítette a perzsák és a médek országát, 539-ben diadalmasan bevonult Babilónia fővárosába, és a reákövetkező esztendőben beteljesedett az, amiről Izaiás könyve 40—48. fejezeteinek nagyszerű jövendölései beszélnek : a pogány Círus, akit a próféta nem fél «az Úr felkentjének» nevezni (45, 1.), az Úr örök terveinek a végrehajtója lesz : visszaengedi hazájukba a száműzött zsidókat és megengedi az Úr második jeruzsálemi templomának a felépítését, amelyben néhány évszázad múlva az Izaiástól oly szemléltető módon leírt 'Ebed Jahve, az Úr Szolgája, a világ isteni Megváltója tanított. A pogány király öntudatlanul is az Isten világot üdvözítő terveinek engedelmes végrehajtója volt . . .

«Minden, Istentől sugalmazott írás hasznos a tanításra, az intésre, a feddésre, az igazságban való oktatásra, hogy az Isten embere tökéletes és minden jócselekedetre kész legyen», — mondja Szent Pál (Tim. II. 3, 16. 17.). Nemcsak az újszövetségi szentiratokból, hanem az ószövetség szentkönyveiből is a mai kor embere szintén komoly gondolatokat

meríthet, bennük okulást és bátorítást találhat. Az Isten az intézője nemcsak az ember egyéni életének, hanem a világtörténelem eseményeinek is. Az Isten hűséges gyermeke nyugodtan bízhatik a világtörténelmet kormányzó, végtelenül hatalmas és végtelenül jóságos Atyában. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, — az Istent szerető lelkeknek minden a javukra szolgál...

V. Ószövetségi idézetek Szent Pál leveleiben.

A Szent István Akadémia 1940 október 4-i ülésén elmondotta *Pataky Arnold* osztályelnök.

1. — *Σκιά τῶν μελλόντων*, «a jövődő dolgok árnyéka», — ezzel a találó szóval jellemzi a Zsidókhoz írt levél szerzője az ószövetség viszonyát az újszövetséghez.¹ A Korintusiakhoz írt első levélben Szent Pál az ószövetség eseményeit a mi okulásunkra leírt előképeknek (*τύποι*) mondja.² A Galatákhoz írt levél szerint az ószövetségi Törvénynek az volt a szerepe, mint az ókori pedagogosz-rabszolgának: a lelki életben még kiskorú emberiséget Krisztushoz elvezetni.³ Ezek a szentírási helyek kitűnően jellemzik az ó- és az újszövetségnek egymáshoz való viszonyát. A két szövetség egymással gyönyörű, céltudatos összhangban áll: maga az isteni Bölcsesség és Mindentudás irányította az ószövetséget az újszövetségre, mint az isteni üdvösségi rendet itt a földön befejező, tökéletes végső célra. A két szövetség ugyanannak az isteni üdvösségi rendnek két, idősorban egymásután következő, de egymással a legbensőbbben összefüggő része: az ószövetség az előkészítés időszaka, az újszövetség az idők teljessége. Az Úr Jézus, aki egész földi életén keresztül az evangéliumot a zsidók között hirdette, világosan kimondotta, hogy tanítása nem jelent szakítást az ószövetségi törvénnyel, hanem annak a tökéletesítése; tanításában állandóan hivatkozik a mózesi törvényre, a prófétákra és más szentíratokra, és az írástudókkal szemben ezekből a szentíratokból bizonyít és cáfol. Innen magyarázható az ószövetségi idézetek nagy száma az evangéliumokban.

Az apostolok követték isteni Mesterük tanítási módszerét, és mind előszóval való oktatásaikban, mind leveleikben ragaszkodtak az ószövetségi szentíráshoz, mint hallgatóik, illetve olvasóik előtt minden kétségen felül álló isteni tekintélyhez. Ezt bizonyítják Szent Péternek és Szent Pálnak az Apostolok Cselekedeteiben megőrzött beszédei és emellett tanuskodnak az apostoli levelek.

¹ Zsid. 10, 1.

² Kor. I. 10, 6. 11.

³ Gal. 3, 24.

2. — Jelen tanulmányunk¹ Szent Pál leveleinek ószövetségi idézeteivel foglalkozik. A tétel elsősorban azért érdekes, mert nagyszerűen megvilágítja azt az óriási szerepet, amelyet a Szentírás, az Istennek sugalmazott szava, Szent Pálnak a gondolatvilágában játszott. De érdekes e tanulmány azért is, mert több helyen reávilágít a rabbinizmus hermeneutikai elveire is és megmutatja az egykorú zsidóságnak a gondolkodását, amelyhez Szent Pál az ő reábizonyításában (argumentum ad hominem) természetesen alkalmazkodik.

Szent Pálnak ószövetségi idézeteit különböző szempontokból tehetjük vizsgálat tárgyává: szövegkritikai szempontból, hogy t. i. az apostol az ószövetségi szent szövegnek melyik változatát idézi: a héber szöveget vagy az Alexandriai (Hetvenes) fordítást, és ha erről az utóbbiról van szó: az Alexandriai fordításnak melyik szövegváltozatát? — és tárgyi szempontból: az idézett szövegek értelmezése szempontjából. Tanulmányunk kiterjed mindkét szempontra. A szövegkritikai vizsgálatot azonban megnehezíti az a körülmény, hogy Szent Pál többnyire emlékezetből idézi az ószövetségi szentírást; ennek következtében akárhányszor egy-egy szót elhagy, egy-egy kifejezést megváltoztat. Idézeteiben rendszerint az Alexandriai görög fordítást (LXX) követi, még pedig azt a szövegváltozatot, amelyet később az Alexandriai kódex (A) örökített meg. Néha az apostol szavai Onqelos Targumjával egyeznek meg, melynek írásba foglalása ugyan jóval későbbi korra esik, mint Szent Pálé, azonban Onqelos Targumja igen sok hagyományos anyagot örökített meg. Az idézetek tekintélyes része a héber szöveget követi.

Tartalom tekintetében Szent Pál a betűértelelem (sensus literalis) mellett gyakran alkalmazott értelmezéssel (accomodatio) él. Az apostol annyira meg van győződve az ószövetségnek az isteni eredetéről, az ó- és az újszövetségnek szoros belső kapcsolatáról, hogy az egész ószövetségi üdvösségi intézményben az újszövetségi üdvösségi rendre vonatkozó jövődölést lát. Az ószövetségi helyzetek és a saját korának állapotai között az apostol analógiát talál és azt vallja, hogy legalább is az ószövetségi szentírásnak isteni Szerzője, a sugalmazó Szentlélek, előre látta az újszövetség korában fellépő állapotokat, és az ószövetségi szent szerző szavait az apostoli kor viszonyaira is vonatkoztatta. Ebben a felfogásban van az ő allegorikus és tipikus biblia-magyarozatának legmélyebb oka és alapja. Az ószövetségi Szentírás Szent Pál kezében nem holt kincs, hanem eleven valóság, melynek örök érvényű értékei az

¹ A felolvasott rész bevezetés egy terjedelmes tanulmányhoz, mely a «Theologia» folyóirat VIII. évfolyamában jelenik meg.

újszövetség emberét éppúgy gazdagíthatják, mint a próféták kortársait. Amit a nagy apostol Timoteusnak ír, hogy «minden, Istentől sugalmazott írás hasznos a tanításra, az intésre, a feddésre, az igazsággal való oktatásra»,¹ azt mindenekelőtt ő maga mutatta meg a saját példájával: az ószövetségi szentiratoknak állandó használatával.

Igen gyakran megtörténik az is, hogy Szent Pál az ószövetségi szent szerző szavainak következményeit vonja le a saját olvasóira. Ilyenkor reábizonyítással is szokott élni, — oly okoskodással, amely zsidó-keresztény olvasói előtt ismeretes és elfogadott érvelési mód volt.

A betű-értelem, a következményes értelem és az alkalmazott (analog) értelem mellett nagy szerepe jut az előképes (tipikus) értelmezésnek. Mivel Szent Pál tanítása szerint az egész ószövetségi kinyilatkoztatás az újszövetségi tökéletes üdvösségi rendnek előkészítője volt, az apostol azt is vallja, hogy az Isten az előkészítést nemcsak a próféták szavaival végezte, hanem magukat az ószövetség személyeit, tárgyait és eseményeit is arra használta fel, hogy ezekkel az újszövetségi üdvösségi rendben szereplő személyeket, tárgyakat és eseményeket előre jelezze.

Egyes esetekben Szent Pál nem akar az ószövetségi Szentírásból bizonyítani, hanem annak szavait csak a saját gondolatainak a megvilágítására használja fel. Lelkét annyira telíti a Szentírás, hogy akárhányszor nem is gondol szorosán vett idézésre, hanem a saját gondolatait egyszerűen az ószövetségi Szentírás szavaival fejezi ki.

Igen érdekes eredményre jutunk, ha Szent Pálnak ószövetségi idézeit a levelek időrendje szerint vizsgáljuk. Első leveleiben (Tessz. I., II.) alig találunk idézeteket az ószövetségből. Mindössze Tessz. II. 1, 9—10-ben ismerünk reá határozottan Iz. 2, 10; 66, 15. egyes szavaira és gondolataira. Annál több az ószövetségi idézetek száma Szent Pál nagy dogmatikus leveleiben, főleg Róm-ban, Gal-ban és Zsid.-ban. A Rómaiakhoz írt levélben az ószövetségi idézetek száma körülbelül 50, tehát nagyobb, mint az összes többi levelekben együttvéve, ha nem gondolunk a Zsidókhoz írt levélre, mely utóbbiban az ószövetségi idézetek száma mintegy 30-ra rúg. Az első római fogságban írt levelek idézeteinek száma aránylag csekély. Ef-ben elég sok ugyan az ószövetségi idézetek száma, de Kol-ban mindössze egy-két ószövetségi gondolatot találunk, Filipp-ben és Filem-ben pedig az ószövetségi idézetek teljesen hiányzanak. A pástorlevelekben is csak két helyen olvasunk ószövetségi idézeteket (Tit. 2, 14; Tim. II. 2, 19.). Az idézetek feltűnő nagy számát Róm-ban Gal-ban, és Zsid-ban e levelek tárgya magyarázza

¹ Tim. II. 3, 16.

meg: az ó- és új törvénynek egymáshoz való viszonya, különböző szempontokból tekintve.

3. Szent Pál az ószövetségi Szentírást rendszeren a *γραφαι* vagy *ἄγναι γραφαί* néven szokta hívni. Csak Tim. II. 3, 15-ben használja a *λεγὰ γραμματα* kifejezést. Ugyanott azt is kimondja, hogy az ószövetségi szentiratok csak annak szolgálnak tanulságára, aki őket az Úr Jézusba vetett hittel olvassa. Idézeteit rendszeren a következő formulák valamelyikével szokta bevezetni: *γέγραπται, καθὼς γέγραπται, ἐν τῷ νόμῳ (Μωϋσέως) γέγραπται, ἐν Ἑλλὰ, τότε γενήσεται ὁ λόγος γεγραμμένος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, λέγει* (t. i. *ἡ γραφή* vagy *ὁ θεός*). Azonban gyakran hiányzik nála minden idéző bevezetés. Ezek az idézeteket bevezető szavak meglepő hasonlóságot mutatnak olyan szólásmódokkal, amelyekkel a Talmud és a rabbinikus irodalom a Szentírást idézni szokta: *kēkātūb=καθὼς γέγραπται, māhū 'ōmer=τί (ἡ γραφή) λέγει; l'pī šenne'emār=κατὰ τὸ εἰρημένον; v'lō 'ōd 'illā =οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ, tōmer=ἐρεῖς, 'im kēn=οὐν*. Azonban bár az apostol ezt az idézési módot Gamáliel iskolájában sajátíthatta el, ezek a kifejezések megtalálhatók a tiszta görög nyelvben, illetve a Koinében is és az idézés természetéből következnek. Egyedül az *ἐν Ἑλλὰ* kifejezés¹ jellegzetesen rabbinikus idézési mód; jelentése: a Szentírásnak azon a helyén, ahol Illés prófétáról van szó.² Ezzel az idéző formulával v. ö. a rabbinikus irodalom következő kifejezését: «ne'emār b'e anšē ninewē», mely a Szentírásnak ama helyére utal, ahol Ninive embereiről van szó. — A Rómaiakhoz írt levélben nyolcszor³, Kor. I-ben egyszer⁴ és a Galatákhoz írt levélben háromszor⁵ olvasható *μὴ γένοιτο* kifejezés megfelel a héber «ch^alilā» vagy «chas» szónak; az utána következő *ἀλλὰ* szó is párhuzamos az említett héber szavak után olvasható «illā» szócskával.

Az a mód, ahogyan Szent Pál az ószövetségi szentírást idézi, néha a rabbinizmus exegesisére emlékeztet, amelyet az apostol Rabban Gamáliel iskolájában sajátított el. Az «*accommodatio per allusionem*» nem ritka nála, de tartózkodik a bibliai szövegeknek olyan erőszakos magyarázatától, amilyen a Talmudban lépten-nyomon található. A rabbinizmushoz hasonlóan Szent Pál is szereti a hasonló gondolatokat vagy hasonló szavakat tartalmazó szentírási idézeteket halmozni és összefonni (pl. Róm. 3, 10—18.). Ezt az irodalmi jelenséget a rabbik a *charaz* igével fejezték ki, amelynek jelentése: «a gyöngyöket egy

¹ Róm. 11, 2.

² V. ö. Mk. 2, 26; 12, 26. (Luk. 20, 37.)

³ 3, 4. 6. 31; 7, 7. 13; 9, 14; 11, 1. 11.

⁴ 6, 15.

⁵ 2, 17; 3, 21, 6, 14.

sorba összefoglalni. Lehetséges, hogy már Szent Pál korában is léteztek a zsidóknál bizonyos gyűjteményei egyes szentírási idézeteknek, például a Messiásra vonatkozó jövődöléseknek. — Néha az apostol a szövegnek látszólag jelentéktelen mozzanataira hivatkozik, pl. Gal. 3, 16-ban az *ἐν σπέρματι* kifejezésben az egyes számra, vagy a Melkiszedeokről szóló nagy allegóriában (Zsid. 7. fej.) arra a körülményre, hogy a Szentírás nem említi Melkiszedeknek sem atyját, sem anyját, sem születését, sem halálát (3. v.). Talán az is a rabbinizmus hatása, hogy Szent Pál az Isten nevének megemlítése után néha áldást kifejező formulát használ, mint a rabbik, akik, ha az Isten nevét említették, rendszerint hozzákapcsolták az «áldott legyen ő», *bārúkh hū* szavakat. Figyeljük meg Szent Pál leveleinek következő helyeit. Róm. 1, 25: «... akik... inkább tisztelték és szolgálták a teremtményt, mint a Teremtőt, aki áldott mindörökké. Amen.» (*... ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας αἰμὴν*). Ugyancsak Róm. 9, 5. Krisztust mondja mindenekfölött áldott Istennek, mindörökre. Amen. (*... ὅς Χριστός... ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, αἰμὴν*). — Kor. II. 11, 31: «Az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, ki áldott legyen mindörökké (*ὁ ὢν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας*), tudja, hogy nem hazudom». — A Korintusiakhoz írt második levelet és az Efezusiakhoz írt levelet Szent Pál a bevezető üdvözlés után így kezdi: «Áldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja...» (Kor. II. 1, 3; Ef. 1, 3; v. ö. Pé. I. 1, 3.). — De míg a rabbinizmus és Philo alexandriai zsidó bölcsele a Szentírásnak betüértelmét igen sokszor teljesen figyelmen kívül hagyja, Szent Pál sohasem tagadja a bibliai betüértelmet, sőt következményes és tipikus magyarázatait is mindig a Szentírás betüértelmére alapítja.

A rabbinizmusnak később írásba foglalt szentírásmagyarázati elveiből Szent Pál legfeljebb Hillelnek hét middothját ismerhette, de ezek körül is az «a minorc ad majus» következtetés, az analogia törvénye, az általánosból a részlegesre és a részlegesből az általánosra való következtetés, a szövegösszefüggés törvénye (Hillel 1. 2. 5. és 7. middothja), — legalább elméletben és okkal móddal használva, — a modern logikában és hermeneutikában is szerepel. Jiśma'el ben Eliśa' és Eli'ezer ben Jose Haggelili a Kr. u. II. században, tehát jóval később éltek mint Szent Pál, ezért is semmiféle hatással sem lehettek az apostol exegesisére.

Míg a rabbiknál, sőt Philonál is a Tórához viszonyítva elenyészően csekély a nebi'im és a kethübim-iratokból vett idézetek száma, Szent Pál az ő idézeit az ószövetségi szentírásnak minden részéből szokta venni. A mózesi könyvek mellett különösen a prófétai iratokat és a Zsoltárok könyvét szereti idézni. A nebi'im riśónim-csoport köny-

veit csak 4—5 alkalommal használja. A nebi 'im acharônîm-csoportból feltűnően gyakran idézi Izaiás könyvét, ritkábban Jeremiást és Ezekielt; Ózeás, Jóel, Ámosz, Mikeás, Habakuk, Ággeus, Zakariás és Malakiás egyes helyei szintén megtalálhatók Szent Pál leveleiben. A kethûbîm-csoportból az igen gyakran idézett Zsoltárok könyvén kívül csak Jóbot és a Példabeszédek könyvét idézi. Deuterokanonikus könyve sehol sem hivatkozik; csak Zsid. céloz a hit hőseinek felsorolásában (11. fejj.) a Makkabeusi kor vértanuira is.

Nagyritkán a szentírás elbeszélését a biblián kívül álló szóbeli hagyományból egészíti ki az apostol. Kor. I. 10, 4. megemlíti azt a rabbi-hagyományt, hogy a vizet adó kőszikla a zsidókat egész pusztai vándorlásukon végigkísérte. Gal. 3, 19. átveszi azt a rabbinikus hagyományt, hogy a Sinai hegyen angyalok hirdették ki a törvényt. — Ugyan-ebben a levélben (4, 29.) Móz. I. 21, 9. elbeszélését (Izmael *játszott* Izsákkal) arra magyarázza, hogy Izmael *üldözte* Izsákot. — Tim. II. 3, 8. megemlíti a fáraót Mózesrel szemben ellenállásra ingerlő két varázsló nevét (Jannes és Jambres).

VI. Tanítási módszer a ferenceseknél a skolasztika virágkorában.

A Szent István Akadémia I. osztályának 1940 január 19-én tartott ülésén felolvasta: *P. Szabó Elek dr.*, O. F. M. vendég.

A teológiai oktatás módszere a XIII. és XIV. századbeli ferences iskolákon hű képét nyújtja a skolasztika egész tudományos életének. Hisz elsősorban az újonnan fellépő kolduló rendek vették kezükbe a hatalmas fejlődésnek induló hittudományi élet vezetését, amely gyökereiben már a XII. századba visszanyúlik. Az ő iskoláik lettek a fejlődés központjai, az ő tanítási módszerük nyomta rá pecsétjét a kéziratokban ráánkmaradt tudományos hagyatéokra.

A két kolduló rend, a ferences és domonkos rend iskolatípusai három fokozatot mutatnak: házi iskolák minden egyes kolostorban, tartományi főiskolák egyes rendtartományok keretén belül és nemzetközi jellegű egyetemes főiskolák, amelyek közül több, pl. a ferenceseknél a párisi, cambridgei, oxfordi, toulousei az egyetem kötelékébe tartozott.

Lektorok.

A rend iskoláin tanítottak a különös gonddal kiképzett tanerők, a lektorok, akiknek feladata volt az egész hittudományi élet vezetése és felvirágoztatása. Kezdetben a ferences iskolákon csak egy tanár működött, amint ezt a kölni tartomány káptalani névsora mutatja. A domonkosoknál a toulousei és provençei tartományok 1340-ig nyúló tanár-névsora¹ szintén csak egyet-egyet említ. A XIII. századbeli házi iskolákon még több helyt, pl. Umbriában egyenesen tilos volt, hogy több teológiai tanár működjék. A második előadóról még az 1260-i párisi szabályok is csak mint helyettesről beszélnek.²

¹ Douais, C. : Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des Frères Prêcheurs au XIIIe et XIVe siècle. Paris, 1884. 177—279.

² Little, A. G. : Statuta provincialia provinciae Franciae saec. XIII. VIII. 3, in : Archivum Franciscanum Historicum (AFH), Quaracchi, VII (1914) 451 ; Bihl, Michael O. F. M. : Statuta provinciae Franciae anni 1337. VII. 4, in : AFH. VII (1914) 493.

Bacon Roger — a minden iránt egyforma lelkesedéssel érdeklődő, éleslátású ferences tudós, aki kora egész tudományos életét új alapokra igyekezett fektetni — közli örömmel, hogy már 1267 körül több helyen két előadó működik.¹ Cesena Mihály rendfőnök (1316—1328) hivatalos okiratai között is maradt fenn egy minta, amellyel egy kiváló tanárt főelőadóként a bolognai iskolára küld.² A domonkosokhoz hasonlóan természetesen a ferenceseknél is csak nagyobb iskolákban találunk két tanerőt. A thusciai rendtartomány káptalani táblája 52 ház közül, amelyek mindegyikében volt iskola, csupán nyolcat említ (Firenze, Prato, Siena, Volterra, Pisa, Lucca, Pistoia, San Miniato), ahol az iskola-vezető mester mellett segédtanerő is tanított.³ Feladata volt, hogy főnökének vezetése alatt majd a Szentírást, majd a Sentihiák könyvét magyarázza. 1280 óta teljesen azt a szerepet tölti be a rendi iskolákon, amit a bakkalariusok az egyetemeken.⁴

Tananyag.

A tanerők számának növekedése a tananyag fokozatos kibővülésével kapcsolatos. Amíg a teológia nem oszlott fel részleges szaktudományokra, a szentírástudományt és a rendszeres hittudományt együtt művelték. A szentírásmagyarázatba kapcsolták bele a gyakorlati erkölcsstani és lelkipásztorkodási kérdéseket is. Még a nyelvhasználat is egyet értett a Szentírás és a hittudomány kifejezéseken. A segéd tudományok kifejlődése előtt az összes bevezető kérdéseket az anyaggal együtt tárgyalták, legfeljebb részükre önálló fejezeteket iktattak be. Még Szent Bonaventura is azt tartja róluk: «Minden ilyen előkészítő ismeret a szentírástudomány szolgálatában áll, annak szerves tagja, célját is csak benne találja és az ő révén szolgálja az emberi értelem örök megvilágosítását. Minden emberi tudásnak tehát a Szentírásban kell gyökereznie.»⁵ «De reductione artium ad theologiam» című munkájának végszavainál azonban már ő is tanítja, hogy mindentudományt kell művelni, mert mindet be lehet állítani a teológia szolgálatába.

A skolasztika fénykorában a szentírástudomány és az ágazatos hittan voltak a fő tantárgyak.

¹ Bacon, Rog. O. F. M.: Opus minus, ed. Brewer, 328.

² Bihl: Formulae et documenta e cancellaria Fr. Michaelis de Cesena. in: AFH. XXIII, (1930) 145—146, n. 7.

³ Bughetti, O. F. M.: Tabulae capitulares provinciae Thusciae O. F. M. (saec. XIV—XVIII.) in: AFH. X. (1917) 416—423.

⁴ Felder, Hilarin O. M. C.: Geschichte der wissenschaftlichen Studien im Franziskanerorden bis um die Mitte des 13. Jh. Freiburg i. Br. 1904, 544.

⁵ S. Bonaventura: Breviloquium. Opera Quaracchi, V. 321, n. 6.

Szentírástudomány.

A ferencsekknél is a Szentírás volt kezdetben az egyedüli szövegeknyv, rajta épült fel az egész teológiai oktatás. A tanítónak egyedüli feladata volt, hogy szöveg és értelmi magyarázatot tartson ennek egyes részei felett. Rendszerint a Szentatyák Szentírás-magyarázó idézeteit (*Catenae biblicae*) használták fel vagy pedig Strabó Vallafrid (808—849.) magyarázó megjegyzéseit (*glossa ordinaria*). Kiegészítették ezeket később a sorközi jegyzetek, Laoni Anzelm († 1117) szómagyarázó jegyzetei (*glossae interlineares*). Ez az egyszerű szövegfejtegető történelmi módszer abban állt, hogy az egész Szentírást szóról-szóra, lehetőleg nagyszámú idézet felsorakoztatásával végig elemezték, hogy ily módon annak értelmét kibogozhassák. Kevés szerep jutott itt még az egyéni kutatásnak. Sokan megelégedtek azzal, hogy halomra hordták a hagyományos magyarázatokat a nélkül, hogy a benső összefüggéssel vagy pedig a bevezetéstani alapvető kérdéseivel egyáltalában foglalkoztak volna.

»Amikor aztán Canterbury Anzelm «hiszek, hogy értsek» és Halesi Sándornak a «kinyilatkoztatás útján megszerezhető tudásról» szóló alapelve általános felvételt nyert a skolasztikába, akkor kezdetét vette az elvont Szentírás-magyarázat is. Megkezdték a négyes szentírási értelem: a történeti, hittani, erkölcsi, és jövő életre vonatkozó értelem keresését. A magyarázat sok esetben eltért a szövegtől, és céljául tűzte ki az egész szöveganyag rendszeres feldolgozását. Nem egyszer megtörtént, hogy a mesterek teljesen megfeledeztek a kiinduló pontul felvett szövegrésről.

A XIII. századbeli Szentírás-magyarázatnak mintaszerű példája a párisi ferences egyetemi iskola egyik rektorának, Rupella Jánosnak magyarázata Szent Pál apostol levelei felett.¹ A szövegrész megjelölése után a bevezetésben magyaráztattani kérdéseket tárgyal, majd a következő hét kérdést sorakoztatja fel: «első kérdés a levelek tárgyról, második a levelek kiadásáról, harmadik felhasználásáról a liturgiában, negyedik a levelek számáról, ötödik a sorrendjéről, hatodik az egységről, hetedik a levelek helyéről». Mind olyan kérdések, amelyekkel ma is foglalkozunk.

Milyen időközben és hány előadást tartott nagyobb iskolákban a mester, nem tudjuk pontosan megmondani. Az iskolai munka oroszlánrészét, a mindennapi előadásokat legnagyobbrészt a segédtanerők, a

¹ *Kleinhans*, Arduin O. F. M.: *De studio S. Scripturae in Ordine Fratrum Minorum s. XIII.* in: *AFH.* XXV (1932) 418.

baccalariusok vállalták. Talán a sok időt igénybe vevő vitatkozások okozták, hogy általában igen kevés volt a magiszteri előadás. Elsőnek a párisi egyetem, egyik jóval későbbi, 1452-i évi rendelete követeli meg, hogy legalább három hetenkint tartsanak ilyen magiszteri előadásokat.¹

Az egész Szentírást a magiszterek sohasem tudták átvenni; oka volt ennek a módszerük. A ferences Bacon Roger panaszkodik — ő ehhez nagyon értett, amikor kora tudományos életének kinövéseiről volt szó —, hogy a Szentírás-magyarázat lényeges teológiai kérdések kidolgozása helyett bűvészkedésben éli ki magát. A tanárok egyetlen törekvése, hogy a fejezetek halmozásával és tudományos kifejtésével felolvasásaik anyagát addig bővítsék, míg egy kocsiderékra való értelmetlen magyarázatot össze nem hordtak.²

Ily módszer mellett egy emberélet sem lett volna elég az egész Szentírás átvételére. Már korábban, a ferences krónikás, a középkori szerzetes vándordíák megtestesítője, Salimbene Ádám idejében is így volt ez. Maga mondja el, hogy a Marchia Anconitana rendtartomány fanoi házában, tehát egy kisebb jelentőségű, helyijellegű ferences iskolán, 1239-ben egész éven csak Izaiást és Szent Máté evangéliumát hallgatta.³ A nagyobb iskolákon még lehetetlenebb volt a helyzet. A bécsi egyetemen például első tanárainak egyike, Langenstein Henrik tizennégy éven át nem jutott tovább a teremtés könyvének első három fejezeténél. Mindenhova odafűzte számtani, fizikai, csillagászati és bölcséleti fejtegetéseit, úgyannya, hogy a három fejezetről szóló értekezése kilenc ívrét-kötetet tett ki.⁴ Haselbach Henrik tanár társa még rajta is túltett. Huszonkét éven keresztül csak Izaiás első fejezetével foglalkozott és még azt sem tudta szerencsésen befejezni.⁵

Szükséges volt tehát, hogy a Szentírástudományhoz segédtanárokat (baccalarii biblici) nevezzenek ki, akik rövidebb és egyszerűbb szövegmagyarázat mellett a rendes iskolaévek tartama alatt az egész Szentíráson végigmehettek. A rendi általános káptalan azáltal is igyekezett ezt elérni, hogy a tananyag tárgyalásánál a régi idők Szentírás-magyarázatát állította az előadók elé, amikor a nehézségeket a hagyomány segítségével oldották meg, a különböző kérdések rendszeres tárgyalását pedig az ágazatos hittan körébe utalták.

¹ Denifle—Chatelain: Chartularium Universitatis Parisiensis. Paris, 1888. (Chart.) IV. 718.

² Bacon: Opus minus, 328.

³ Salimbene, Adam Parmensis O. F. M.: Chronica. ed. Holder—Egger, ap. M. G. SS. tom. XXXII, Hannover pars I. (1905—1913) 277.

⁴ Wappler, Anton: Geschichte der theologischen Fakultät der k. k. Universität zu Wien. 1884, 24.

⁵ Salvatori, G.: Die Minoritenkirche und ihre älteste Umgebung. Wien, 1894, 81.

Ágazatos hittan.

A második főtantárgynak, a *rendszeres hittannak* szöveggönyve, amelynek magyarázata a középkori iskolák anyagkörébe tartozott, Lombardi Péter Libri Sententiarum quattuor című műve volt. A Sententia-könyv mint teológiai művek címe elsősorban olyan értekezést jelentett, amelyet az egyházatyák, egyházi tanítók műveiből és kánon-gyűjteményeiből vettek és bizonyos irányító szemszögből rendszerbe foglaltak.¹ Később általános jelentését megszüktve már csak hittani művekre alkalmazták ezt a kifejezést. A több Sententia-könyv közül Lombardi Péteré vonult be az iskolákba mindenütt elfogadott mintaszerű alpműként. Előnye elsősorban az iskola padjai között kifejlődött okfejtési forma, a «sic-et-non-methodus» következetes alkalmazásában és rendszerességében rejlett. Lombardi Péter tárgyalási módja a kérdés megoldás közismert skolasztikus formája: a cím után a tételt első helyen tekintélyérvek, továbbá szentírási és egyházatyai idézetek támasztják alá, majd a szintén tradícióból merített ellenérvek sorakoznak fel. A negyedik részben jön az ellenmondások összeegyeztetése, közös nevezőre hozása. Utána következik a feltett kérdés végleges megoldása. Végül feleletet kapunk a sorra vett ellenvetésekre.

A könyvnek második előnye, aminek elterjedését köszönhetette, rendszeressége volt. Felosztási szemszőge: Isten mint kezdet és Isten mint végcél, és e szerint öleli fel az egész teológiai tudást. Az első könyvben tárgyalja az Istentant, a másodikban a teremts- és kegyelemtant. A harmadik a megtestesüléssel és annak gyümölcseivel foglalkozik. A negyedik könyvben csatlakozik ezekhez a szentségekről és a végső dolgokról szóló tan.

A könyv hatása a középkorban igen nagy volt, különösen mióta Párisban hivatalos szöveggönyvvé lett és módszere az iskolai oktatásban mindenütt felvételt nyert. A férfiú, aki ez irányban a döntő lépést Summájával még 1231 előtt megtette, a párisi ferences egyetemi iskola első tanára, Halesi Sándor volt.

A XIII. században a Sententia-olvasás jelentette a hittudományi előadás legmagasabb fokát. Bacon Roger panaszkodik is, hogy 1267 körül a Sententia-magyarázatokat és annak kivonatait jobban értékelték mint magát a Szentírást. Kissé ugyan merész ez a vád, de van neki valami alapja, mert tény, hogy a hittanár a szentírástudomány tanárát

¹ Grabmann, Martin: Die Geschichte der scholastischen Methode. Freiburg i. Br. 1909—1911. II. 22.

mindig megelőzte.¹ Maguk a magiszterek is foglalkoztak vele, míg a XIV. században a Szentírás javára a visszafejlődési folyamat meg nem indult. Ettől kezdve a Szentírást veszik ugyan alapul, de magyarázatok és vitakérdések formájában elméleti fejtegetéseiket is hozzáfűzik. A Sententia-olvasás aztán főképp a segédtanerőkre maradt. Denifle² és Felder³ nézetével szemben azonban nem tűntek el teljesen a Sententiák mesterei sem. Bizonyítékul szolgál a bécsi egyetem, ahol a XIV. század végén a két Szentírás-tanár mellett a rendszeres teológia számára még két másik tanerőt is alkalmaztak. (Magister sacrae paginae — Magister Sententiarum).⁴

A rendi előírások nem érintik ezt a szerepcserét. Ilyen részletkérdésekkel nem is igen foglalkozhattak, hisz nekik olyan általános irányelveket kellett megadniok, amelyek a kisebb, segédtanerő nélküli iskolákra is érvényesek voltak. A domonkosok példája után indulva⁵ a Ferenc-rend már az iskolaügy megszervezésének elején bevezette a Sententiák könyvének használatát. Ez a gyakorlat a századforduló után még mindig változatlanul érvényben volt.⁶ Sok rendtartományban még az évről-évre felolvasásra kerülő könyvek sorrendjét is megállapították. Így 1316-ban a római rendtartomány minden egyes iskoláján az első könyvet kellett magyarázni.⁷

A Szentírástudomány és az ágazatos hittan a XIII. század végén feloszlott különböző részleges szaktudományokra. Egymásután jelenik meg a nyelvtan, logika, bölcsélet tanárai, sőt a jog is megjelenik még a szerzetesi iskolákban is. Nem mintha az Egyháznak nem lett volna kezdettől fogva kiterjedett jogélete, ezt igazolják a különböző jogi gyűjtemények. Sőt mióta a világi jog mindinkább összeköttetésbe lépett az egyházi joggal, a jogtanulmányozás még egyházi személyeknél is előtérbe lépett. Nagyon sokszor a hittudományok rovására hódított teret, pl. Orléans, Bologna, Angers, Avignon, Cahors, Orange egyetemein vagy a legtöbb spanyol főiskolán. Érthetők tehát az Egyház hivatalos állásfoglalásai a jog tanítása ellen. Ezek a tilalmak azonban nem

¹ Chart. I. 473, n. 419.

² Denifle, H.: Quel livre servait de base à l'enseignement des maîtres en théologie dans l'université de Paris. in: Revue Thomiste, II. (1894) 149—161.

³ Felder: Geschichte, 532.

⁴ Wappler: i. m. 24.

⁵ Az 1228-i káptalan már megemlíti a Sententiák könyvét. L. Denifle, Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters (ALKG) Berlin, I. 223.

⁶ Mencherini, Saturninus O. F. M.: Constitutiones generales O. F. M. a capitulo Perpiniano anno 1331 celebrato editae. IX, 11. in: AFH. II. (1909) 415; Cap. gen. Cahors (1337) ed. Bullarium Franciscanum (BF.) VI, 31.

⁷ Little, A. G.: Constitutiones provinciae Romanae anni 1316. IV, 9. in: AFH XVIII (1925) 367.

jelentettek elvi állásfoglalást és csak a szerzetes papságra vonatkoztak.¹

A Ferenc-rend köteleességszerűen osztva alapítójának egyházas érzületét, kezdetben természetesen szintén elzárkózott a jog a felvétele elől. Mikor a pápai tilalmak lazultak, akkor is csak kivételesen engedte meg tagjainak, hogy foglalkozzanak vele. Az 1260-i narbonne-i káptalan még hallgatásba burkolózik, csak az 1292. párisi nagygyűlés említi meg, de a teológiánál alsóbb-rendűnek minősíti. Tulajdonképpen csak a gyóntatók segédtudománya volt és csak mint megtűrt tantárgy szerepelt. Kitűnik ez már abból is, hogy a ferences iskolák nyilvános jellegétől eltérve, ezeket az előadásokat világiak nem látogathatták és a hallgatókat sem részesítették a teológusok kiváltságaiban.²

A XIV. század közepén találjuk először nyomát egy másik új tantárgy az *egyházi ének* tanárának is, még pedig az umbriai tartományban.³ Már előbb is, Salimbene korában sok olyan kolostor volt, ahol egy előénekes vagy énekmeister működött, hisz az énekben való jártasságot a szentelés előfeltételének tartották. Az ő hivatása azonban akkor még inkább gyakorlati mint elméleti kiképzés volt. Ez a tény teljesen megfelelt a ferences hagyományoknak, mert ők voltak ekkor az egyházi ének hivatalos művelői nemcsak iskoláik, hanem teremő zenei tehetségeik révén is.⁴ Szent Ferenc volt az útmutató mesterük, az örökké vidám Isten szegénykéje. Speyeri Julián neve, akit a XIII. század Wagner Richárdjának neveznek, nemcsak költeményei, hanem zene-fejlődési hatása révén is közzismert. A liturgikus zenét ő kötötte össze az újabb fejlődéssel, amikor az egyházi énekbe bevezette a többhangú kíséretet. A ferencesek szerették és terjesztették ezt az újfajta zenét, s ha a rendszabályok mégis tilalmat hoznak ellene, és elrendelik több esetben a hangjegyfüzetek elkobzását, az inkább az új dalok világias, szilaj és érzéki szövege miatt volt.⁵ A minden iránt érdeklődő Bacon Roger «De valore musicae» című művével, Bartholomaeus Anglicus pedig «De musica sive de modulatione cantus» című munkájával vonult

¹ A reimsi zsinat 1131., a II. laterani zsinat 1139-ben, touri zsinat 1163-ban (Mansi: Concil. coll. XXI. 459, 528, 1179.) III. Honor pápa a bolognai jogi kar legnagyobb pártfogója megismétli a tilalmat 1219-ben, I. Chart. I. 90, n. 32.

² Ehrle, Franz S. J.: Die ältesten Redaktionen der Generalkonstitutionen des Franziskanerordens. in: ALKG. VI. 108.

³ Delorme, Ferd. O. F. M.: Documenta saec. XIV. provinciae S. Francisci Umbriae. IV, 8. in: AFH. V (1912) 536.

⁴ Felder: Geschichte, 433—447; P. Takács Ince O. F. M.: Szent Ferenc rendje. Budapest, 1937. 252—253.

⁵ Little, A. G.: Statuta Marchiae Tervisinae sive provinciae S. Antonii. III, 6. in: AFH. VII (1914) 462; Cap. gen. Assisi 1304, I. Chronologia historico-legalis. Neapoli, 1650, I. 39.

be a zenetörténetbe. Mint érdekességet említem itt meg, azt a XIII. századbéli rendeletet, amelynek értelmében a ferenceseknél vezették be először a korális kottairás mai módját, a négyes sort és a négyszöges hangjegyeket.¹

Iskolai rend.

Az iskolaélet vezetése (*actus scolastici*) a rendi tanárok feladata volt. Ők vezették az oktatás két fő formáját, a klasszikus művek magyarázását (*lectio*) és a tudományos kérdések megvitatását (*disputatio*).

A tanárok előadási módja a *felolvasás*. Ez korántsem egyszerű olvasást jelentett, hanem csupán a tanítás tényét, ami abban állt, hogy valamilyen szöveget tartalom és forma szerint megmagyaráztak. Az «olvasás» egyenesen tilos volt. Mindenütt megkövetelték a szabad előadást. A párisi teológiai kar szabályai is egyenesen előírják: «Senki ne olvassa előadását vagy székfoglalóját jegyzetfüzetéből vagy más könyvből».² Az emlékezet támogatására megengedték a rövid feljegyzések használatát, azonban kellő óvatosságot és vigyázatot követeltek. A bécsi egyetem szabályai intenek: «Ha valami jegyzetet használnak — az előadók —, akkor ezt óvatosan és mértékkel tegyék, nehogy a hallgatók megbotránkozzanak, vagy az egyetem jóhírneve csorbát szenvedjen».³

A magyarázásra kerülő szöveg a tanuló kezében is megvolt. A domonkosok 1259-ben elrendelik, hogy növendékeik a szöveggönyvet az iskolába magukkal vigyék. 1281-ben kifejezetten is említik, hogy ezeken a Szentírást és a Sententiák könyvét, nem pedig más könyveket értenek. Az a kis történet, amelyet a XIII. századbéli angol ferences krónikás Eccleston mesél el, úgylátszik nem volt egyedül álló jelenség. Az egyik híres ferences tanár panaszkodik: annyira nem figyelnek az óráján, hogy legszívesebben hóna alá csapná a könyveit és hátat fordítana az iskolának. Aztán emlékezni kezd és bűnvallomással végzi: «az Isten igazságos büntetése teljeseedik be rajtam, mert én nem akartam soha az iskolában figyelmesen hallgatni». Mindig mással foglalkozott és mint a krónikás írja, növendékeit is csak — hasonló fából faragták.⁴

Mivel a tollbamondással sok időt veszítettek volna, éppen ezért ezt

¹ *Bughetti* közli ezt a rendeletet AFH. XXIV (1931) 495—512.

² Chart. II. 698, Stat. 8. §.

³ *Kink*, R.: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. Wien, 1854, II. 116.

⁴ *Eccleston*: Liber de adventu Fratrum Minorum in Angliam. ed. Analecta Franciscana, Quaracchi, 1885, I. 239. (AF.)

mint visszaélést megtiltják.¹ A tanulók készíthettek jegyzeteket, de ez legnagyobb részt az ismétléseknél történt. Irodalmi nyoma ezeknek az egyetemi oktatásban kialakult formáktól rendszerint független feljegyzéseknek a Reportata, vagy Reportationes, amelyek sok esetben igen nagy fejtörést okoznak, míg mesterük hiteles műveitől meg lehet őket különböztetni.

Minden előadási napon két órát kellett tartani. Nagyobb iskolákban a rendes (magistralis) előadásokat a korai órákban a prima és a tertia idején, tehát délelőtt kilenc és tizenegy óra között tartották, míg a rendkívüli (baccalarius) előadások az ebéd utáni időre estek. Nagy általánosságban mindenütt ez a beosztás érvényesül.² Kölnben a tárgy szerint osztották fel a tanítást. Az ágazatos hittan mestere és bakkalarius a ebéd előtt, a Szentírástudomány tanárai ebéd után tanítottak. A ferences történetíró, Gonzaga szerint a párisi ferenceseknél is ez volt a gyakorlat: «Reggel két hittanórára jönnek össze a növendékek, ahol elvont kérdéseket rendszeresen tárgyalnak, a déli órákban meg a Szentírástudománnyal foglalkoznak».³

Az előadások csupán az iskolaszünetekben maradtak el. Mindenesetre bővebb mértékkel mérték ezeket annak idején. A párisi egyetemi kalendárium szerint körülbelül száznegyven előadási nap (dies legibilis) volt az egész iskolai évben.⁴ Ha a ferences rendeleteket nézzük, hasonló képet nyerünk. Október negyediké után, Szent Ferenc ünnepével kezdték az előadásokat és Pünkösdkor befejezték. Ez az idő októbertől júniusig körülbelül megfelelt az egyetemek rendes tanítási idejének (magnum ordinarium). Karácsonykor két hétre, húsvétkor három hétre zárták be az iskola kapuit.⁵

Minden más megszakítást tiltanak és büntetnek a rend általános törvényei. Az 1316-i Assisiben tartott nagykáptalan kimentő ok nélkül elhanyagolt iskolanapokért a tanári kiváltságok megszűnésével és hivatali elmozdítással büntet.⁵ A perpignani és velencei gyűlés újra megismétli e rendelkezést. Farinerius rendi főnök 1354-ben azt is kimondja, hogy a büntetésre méltó jelentős megszakítás alatt ötven óra elhagyását kell érteni. Az olasz Marchia Tervisina rendtartomány úgy gondolja, hogy érzékeny büntetéssel akkor sújtja a lektorokat, ha mu-

¹ Paulsen, Friedrich: Geschichte des gelehrten Unterrichtes³. Leipzig, 1919. 38, 1 jegyz.

² V. ö. Chart. II. 692, n. 1189; Kink: i. m. II. 106.

³ Gonzaga, Franciscus O. F. M.: De origine seraphicae religionis Franciscanae eiusque progressibus, Romae, 1587., 128.

⁴ Chart. II. 709—716, n. 1192.

⁵ Stat. prov. Franciae (1337) VII. 1, ed. Bihl, 493.

lasztásaik miatt megfosztja őket titkár szerepét betöltő társuktól és kötelezi őket a közös karimán való részvételre.¹

A rendi tanárok feladata volt a teológiai előadás másik formája: *tudományos kérdések megvitatása (disputatio)*. Mióta Aristoteles két *Analytica*-ja, *Topica*-ja (különösen ennek nyolcadik könyve, amelyben a kérdés és felelet módszerét tárgyalja) és *Sophistica*-ja ismeretessé lett, fellendült a vitatkozás, mert ezek a művek az aristotelesi logikai bizonyítás egész fegyverkészletét a skolasztika rendelkezésére bocsátották.

Abaelardus régebbi sic-et-non módszere ezeknek az aristotelesi iratoknak hatása alatt fejlődött ki az úgynevezett skolasztikus módszerre. Nem más ez, mint a vitatkozás módjának irodalmi térre való átvitele. Az iskolai gyakorlatban először Petrus Comestor († 1179) tanuskodik róla, aki a felolvasás mellett már ezt is a hittudományi kiképzés eszközeként említi. Az umbriai rendtartomány szabálykönyve 1338-ban kiemeli iskolai értékét. Az ilyen vitatkozások előzik a hallgatók érdektelenségét, élesítik a felfogóképességet, növelik a tudást és erősítik az emlékezőtehetséget.² Ez a tudás próbaköve s idegen gondolatmenetek pillanatok alatti felfogására ez nevel.

A vitaelőadások leggyakoribb alakja a mindennapi vitatkozás (*disputatio quotidiana*) volt. Nagyobb iskolákban pl. Párisban a déli időben, Bécsben a délutáni órákban, egy bakkalarius vezetése alatt tartották őket. Tulajdonképpen a nap folyamán leadott anyag ismételt átvétele volt ez; a kolostori iskolákban azért ismétlésnek is hívták. A rendi szabályok értelmében³ minden egyes tanulónak részt kellett rajtuk venni. A már fentebb említett Gonzaga jelenti, hogy a párisi ferences-házban mindennap összejöttek ilyen magánjellegű vitaelőadásra, még pedig délután négytől öt óráig. Megbeszélték az előadott anyagot oly módon, hogy a sorrend szerint következő a védő, a többiek pedig a támadó szerepét töltötték be.⁴

A mindennapi vitatkozásokat bármelyik tanár vezethette. A rendes vitaelőadásokon (*disputatio ordinaria*) csak akadémiai fokozattal bíró tanárok elnökölhettek.⁵ A vitatkozásnak ez a faja mint nyilvános és hivatalos jellegű esemény a középkori tudományos élet sajátos megnyilvánulása volt. A domonkosrendben a pénteki napokon tartották, a ferenceseknél szintén hetenkint egyszer, még pedig olyan témák felett, amelyeknek tárgyát *előtte* nyilvánosan, hirdetőtáblákon közzölték.

¹ V. 1, ed. *Little*, 464.

² I. 6, ed. *Delorme*, 526.

³ Stat. prov. *Franciae*, VIII. 2, ed. *Little*, 451.

⁴ *Gonzaga*: i. m. 128.

⁵ Chart. II. 702, Stat. 63 §.

A bécsi minorita rendház irattárában sok ilyen hirdetőtáblát lehet látni. Díszes külsejük miatt kiállítás is rendeztek belőlük.

A vitaelőadások legritkább alakja a szabadtárgyú vita (*disputatio quodlibetica*) volt. Évenként egyszer-kétszer tartották őket. Anyagul olyan szabadon választott kérdések szerepeltek, amelyek a közönséges előadások kereteit túllépték és külön tárgyalást igényeltek. A felállított tétel védőjéül és támadójául a bakkalariusok léptek fel s a végén az elnök fejezte be a vitát a saját lezáró véleményével. Irodalmi nyomukat a «*Quaestiones de quolibet*»-ekben találjuk meg, amelyek felépítésükben az iskolai gyakorlat módszerének hű képét festik meg.

Iskolai fegyelem.

Üres padok mellett nem sok értelme lett volna a rendszeres iskolai életnek. Az egyes rendtartományok főiskoláin elég növendék volt akkor is, ha csak a saját tanulóik látogatták az előadásokat. Tekintetbe véve a Ferenc-rend gyors terjedését és hogy már 1282-ben 1583 kolostort kellett benépesíteniök, elég nagy lehetett az ujoncok és növendékek száma is. Az mindenesetre túlzás, ha egyesek kétszázezer rendtagról beszélnek. A nemzetközi jelleggel felruházott iskolákon meg érthető okokból egyenesen védekezni kellett a tanulók tömege ellen. Az általános törvényhozásnak kellett megszabnia, hogy az egyes rendtartományok hány fizető és hány ingyenes helyet tölthetnek be kiküldött növendékeikkel. A magyar esztergomi és nagyváradai ferences hittudományi főiskolákra vonatkozólag is találunk ilyen szabályozást. Különösen áll ez Párisra. Minden ferences hallgatónak legszebb álmai közé tartozott, hogy ott szerezhesse meg a magiszteri fokozatot és párisi doktornak hívhassák.

A nagyobb főiskolákon számoltak ugyan a tömeges jelentkezésekkel, de az épületek befogadóképessége nem volt korlátlan. Párisról tudjuk, hogy már 1279 előtt több mint 140 növendéke volt és mikor a XIV. század elején a Ferenc-rend mind a harmincnégy tartománya egy ingyenes és legalább ugyanannyi fizető növendéket küldött Párisba, akkor a honi növendékekkel együtt hirtelen magasra szökkent a létszám. Az iskola fénykorában számuk elérte a 350-et.¹ Oxford befogadóképessége is kicsi volt. A külföldi skótok, írek, franciák, spanyolok, portugálok, olaszok és németek száma 1317-ben 84 volt s valószínűleg elérte a telítés fokát, amikor az iskola pár évtizeddel később 103 hallgatót mutat ki.² A többi főiskolákon — több mint negyven nemzetközi

¹ *Holzappel*, Heribert O. F. M.: *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*. Freiburg i. Br., 1909, 275.

² *Little*, A. G.: *The Franciscan School at Oxford*. in: *AFH*. XIX (1926) 820.

jelleggel felruházott főiskoláról van a XIV. század elején tudomásunk — hasonló volt a helyzet.

Az aránylag kevés helyre sok volt a jelentkező. A szabályok szigorúan megtiltották azért, hogy bárki is pártfogókat szerezzen magának a szavazók között, akitől kiküldése függött. Sok esetben mégis a rendfőnöknek kellett igazságot tennie, mert a háromnapig böjt kenyéren és vizen nem mindig tartotta vissza a szavazókat a személyválogatástól.¹ Egy alkalommal a németbarát magyar tartományfőnök is hivatalos dorgálást kapott, mert csak német anyanyelvű tanulókat küldött ki külföldre, pedig közismert — írja a levél —, hogy sok tehetséges van a magyarok között is.²

Az iskolamulasztás legsúlyosabb büntetése az elbocsátás volt, ami érthető is, ha arra a sok nehézségre gondolunk, amivel az iskolába való bejutás járt. A hanyagság másik büntetése, amelyet a rendszabály fegyelmi eszköznek felhasznál, az étkezés megszorítása volt. A mulasztást követő napon megvonták a tettetéstől az ebédnél a bort és a tésztát.³ Ezt általában könnyen vették, pedig nem dédelgették a növendékeket soha különös módon. A fegyelmi szabályok úgyszólván alkalmasak voltak arra, hogy a túlságos elkényeztetést megszüntessék. Minden magyarázatot nélkül is érthetően beszélnek a párisi rendtartomány szabályai, amelyekből néhányat ide iktatunk: «A növendékek szerény helyeken üljenek mindenütt, a templomban, az ebédlőben, a káptalanteremben egyaránt. Csak vízzel jól felhígított bort adjanak nekik . . .» Ha valami jobb borhoz jutnak, abból csak gyűszűvel mérjenek az öregeknek és semmit se adjanak a fiataloknak. A malacpecsenyéből se legyenek velük szemben olyan bőkezűek, mint az öregeknél.» Mindennek ellenére valószínűleg csak túlzás a frankfurti Fischer Péter panasza, mikor azt írja, hogy ha maguk nem néznének ennivaló után, a párisi ferences intézetben éhen kellene halniok.⁴

A sok rendelkezés mutatja, hogy a büntetésekre szükség volt. Úgy látszik az utódok nem örökölték az első oxfordi ferencesek szorgalmát és buzgóságát, akikről a letelepedés krónikása Eccleston meséli el, hogy még a zord idő sem tudta őket a távolfekvő egyetemtől visszatartani. A mezítlábas rajongók téli viharban, esőben és hóban egyaránt boldog lelkesedéssel törtettek a tudomány csarnoka felé.⁵ A későbbi

¹ Cap. gen. Narbonne (1260) ed. Ehrle, ALKG. VI. 108 ; Cap. gen. Assisi (1316) VI. 17, ed. Carlini: Constitutiones generales O. F. M. anno 1316 Assisi conditae, in : AFH. IV (1911) 291.

² BF. VI. 70, n. 112.

³ Cap. gen. Assisi (1316) VI. 16, ed. Carlini, 291.

⁴ Stat. prov. Franciae (1337) IV. 16—18. ed. Bihl, 490.

⁵ Lásd AFH. XXII (1929) 243—246.

nemzedék idején nagyon sokszor már sok gondot okozott még az oxfordi házfőnököknek is, hogy a növendékeket az iskolakerülő házalástól visszatartsa. Eccleston is említ egyet, aki halála után megjelent neki és panaszkodott, hogy szörnyű lábfájással bűnhődik a másvilágon, mert földi életében iskola helyett egy öreg nénikéhez szokott eljárni, hogy vigasztalgassa.¹

A házi fegyelem, az iskola szabályai, a tanulók minden kiváltsága : a közös imák alól való részleges felmentés, házi hivatalok és terhek viselésének tilalma, a missziós és lelkipásztori munka szünetelése mind a tanulás akadálytalan menetét igyekezett biztosítani. Maga a rendi előjáróság is nagy gondot fordított az iskolai élet rendezett voltára. Az umbriai rendtartomány mintájára tanulmányi felügyelőül a tartományörököt nevezték ki, akik jelentésüket a tartományfőnököknek adták le, mivel elsősorban ezekhez tartozott az egész tudományos élet ellenőrzése. Kivételt csak a nemzetközi iskolákkal tettek, amelyek számára a rendfőnök külön ellenőrzőket nevezett ki. Kötelességük volt az iskolákban — néhányat névszerint is megemlít a rendelet, így a hittudományi, bölcséleti, logika és elemi iskolákban — egy-egy előadást meghallgatni, az iskolamenet ügyvezetéséről meggyőződni s a mulasztókat a rendtartományi gyűlésen igazságos büntetés alá vonni.²

Iskolaélet és iskolaellenőrzés mind összetevői voltak annak a tudományos mozgalomnak, amelyik a hittudomány korszerű művelését lehetővé tette.

¹ AF. I. 228.

² U. o. 239.

A TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

VII. Közgazdaságtudomány és korszerű gazdaságpolitika.

Irta: *Theiss Ede* rendes tag.

Székfoglaló értekezés gyanánt felolvasta a Szent István Akadémia II. osztályának 1941 január hó 31-én tartott ülésén.

I. A közgazdaságtudomány és gazdaságpolitika kapcsolatainak fejlődése.

Napjainkban az emberiség rendkívüli bajok és megpróbáltatások között vergődik. Páratlanul súlyos gazdasági válság következtében éveken át munkaképes férfiak és nők milliói nyomorogtak világszerte foglalkozás nélkül. És alig enyhült kissé a gazdasági válság, a háborús katasztrófák még nagyobb nélkülözést és szenvedést zúdítottak az emberiségre. E bajokat nem természeti csapások okozták. Az ember megtanulta megfékezni a természet erőit és azokat alá tudja rendelni akaratának. Nem tudott azonban ilyen sikert elérni azokkal az erőkkel szemben, amelyek saját lelke mélyén gyökereznek és az emberi társadalmat formálják. Ezek az erők szellemi természetűek és felölelik az összes emberi törekvéseket. Korunknak azonban más történelmi korszakokkal szemben kétségtelenül egyik lényeges megkülönböztető vonása, hogy az emberi törekvések közül a gazdasági tevékenység messze kimagaslik. Napjaink társadalmi vajadásában ilymódon a gazdasági mozzanatok, ha nem is egyedülálló, mégis különlegesen fontos szerepet nyertek.

Ezért a gazdasági bajok orvoslása, a széles néprétegek nyomorának enyhítése döntő jelentőségű korunk válságának megoldásában. A gazdasági bajok megszüntetése már most a gazdaságpolitika feladata. Ez lényegében gyakorlati tevékenység. A társadalmi és állami élet fejlődésével azonban a gazdaságpolitika feladata mind szétágazóbb lett, a felmerülő problémák mind bonyolultabbá váltak, úgyhogy megoldásuk csak a gazdasági élet rendszeres ismerete és annak mélyreható vizsgálata alapján vált lehetségessé.

Igy a gazdaságpolitikából természetes fejlődés alapján nőtt ki

a közgazdaságtudomány a fiziokraták és a klasszikus iskola alapvető munkássága nyomán. Ezt a kapitalizmus első korszakában még ifjú tudományt világszerte lelkesedéssel fogadták, tekintélye a kapitalista gazdasági rendszer kibontakozásával és elterjedésével párhuzamosan növekedett jóideig. Az új közgazdaságtudomány irányította mindenütt a gazdaságpolitikát, megszabva annak elveit és eszközeit. Ezáltal a XVIII. század végén és a XIX. század első felében a gazdasági fejlődésnek döntő tényezője lett.

A külső sikerek mellett a közgazdaságtudomány a belső erőteljes fejlődés útján is megindult. Mint tiszta tudomány, fokozottan törekedett az igazság kutatására, azaz a gazdasági élet sajátosságainak megismerésére, minden gyakorlati szemponttól függetlenül. E fejlődés a klasszikus gazdaságelméletet messzemenően tovább építette és kiegészítette, illetőleg az élethez közelebb hozta főképp a határhaszonelmélet és a matematikai módszer segítségével. Az angol nyelvterületen találóan nevezik a jelzett irányú kutatást *neoklasszikus*-nak, mivel a klasszikusok által teremtett alapot fejleszti tovább azzal szerves összefüggésben maradván. E kutatás célja, csak úgy, mint a klasszikusoké, a gazdasági élet alaptörvényeinek megállapítása. A különbség csupán a tökéletesebb kutatási módszerekben, továbbá a gazdasági élet pszichológiai és tárgyi mozzanatainak behatóbb és realisztikusabb figyelembevételében van.

A közgazdaságtudomány imént vázolt fejlődése azonban nem biztosította számára azt az osztatlan elismerést, amelyet kezdetben mind szakkörökben, mind a köztudatban élvezett. A klasszikus iskola és az azt továbbépítő törvénykutató iránnyal szemben több oldalról kritikai mozgalmak jelentkeztek. Ezek a kezdetben egységes, közgazdaságtudományban sok ellentétet idéztek fel, ami a tudomány és gazdaságpolitika kapcsolatára is súlyos kihatással volt.

A törvénykutató gazdaságelmélettel szemben a legerősebb ellenhatás tudományos téren már régóta a német nyelvterületen mutatkozik. Már több, mint száz évvel ezelőtt, a romantikus bölcsélet hatása alatt, *Müller Ádám*, majd *List Frigyes* és a történeti iskola a klasszikus iránnyal szemben azt tanította, hogy a közgazdasági jelenségeknek önmagukban való megfigyelése és e megfigyelések alapján gazdasági törvényszerűségek megállapítása meddő erőfeszítés, amely az élettől való eltávolodást jelent, mert a gazdasági élet nem áll egymagában, hanem mindig a történeti fejlődésbe és a társadalmi élet egységébe van beágyazva. Napjainkban még erőteljesebben képviseli ezt az irányzatot *Spann Othmar*.

A közgazdasági törvénykutatással való ez a szembehelyezkedés jóideig csak Németországra szorítkozott; az angolszász, skandináv és

latin nyelvterületen a klasszikus irány továbbfejlesztésén dolgoztak. A világháború után azonban az Egyesült Államokban is erősebb ellenhatás lépett fel az ortodoxnak minősített elmélettel szemben. Ez az ú. n. *institucionális iskola*, amelynek főképviselői: *Th. Veblen*, *J. R. Commons* és *W. C. Mitchell* részben a német történeti iskola hatása alatt állva, az általános törvényeket kereső elvonatkoztatások helyett a gazdasági élet sokoldalúságának figyelembevételét követelik. E célból a gazdasági intézmények közelebbi tanulmányozását és az induktív kutatás kiszélesítését szorgalmazzák.

Az említett kritikai irányok kétségkívül igen fontos szempontokra hívták fel a figyelmet és ezzel szolgálatot tettek a tudománynak. Emellett azonban igen sok bajt okoztak a gazdasági törvényekre vonatkozó túlzó és elhamarkodott felfogásukkal. Szerintük u. i. a gazdasági törvényeknek csak annyira korlátozott és relatív érvényességük van, azok alól annyi kivétel fordul elő a valóságban, hogy a gazdasági törvények beható vizsgálata és megállapítása nem bír gyakorlati értékkel.

E kritikai mozgalmak ilymódon nagyban hozzájárultak azon — különösen a világháború után — szélesebb körökben is elterjedt felfogás kialakulásához, amely szerint a közgazdaság területén egyáltalán nincsenek törvények, nincsenek szükségszerűségek és nincs kiszámíthatóság. E felfogás szerint tehát a törvénykutató közgazdaságtudomány megállapításai a gazdaságpolitika számára nem hasznosíthatók. Viszont a kritikai irányok eredményei nem nyújtottak elégséges alapot a gazdaságpolitika irányítására, mivel az általuk kifogásolt tanok helyébe azok szerepét betölteni alkalmas új rendszeres elmélet felépítésére nem voltak képesek, illetőleg nem vállalkoztak.

Igy újabban egyes országokban — a közgazdaságtudomány első fejlődési korszakával ellentétben — szakadék keletkezett a tudomány és gazdaságpolitika között. Gyakorlati gazdaságpolitikusok arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a tudomány nem tud segítséget nyújtani a jelenlegi kínzó gazdasági bajok orvoslására. Ennek azután az a végzetes következménye, hogy ilyen országokban a gazdasági problémák teljesen a politikai szenvedélyek és irracionális világnézeti harcok martalékává válnak és objektív, szakszerű tárgyalás hiányában megoldásuktól mindjobban eltávolodva elmergesednek, miáltal az egész társadalmi rend felborulását idézhetik elő.

Ezért a modern közgazdaságtudomány elveinek és eredményeinek szélesebb körök előtt való megismertetése már magában véve is fontos lépés gazdasági bajaink és a tömegnyomor orvoslása érdekében. *A közgazdaságtudomány legújabb fejlődése u. i. alaposan rácsáfolt a törvény-*

kutató iránnyal szemben elhangzott kritikára. A világháború után a gazdaságkutatás valóságos megújulása, illetőleg új korszaka vette kezdetét. Az *utolsó két évtized folyamán sikerült a gazdasági törvények statisztikai adatok alapján való számszerű meghatározását és igazolását megvalósítani.* Ezzel a kvantitatív jellegű gazdasági törvények létezése kétségszűvé válik, megállapítást, illetőleg végleges tisztázást nyert. Ez tudományos értéke mellett döntő fontosságú a gazdaságpolitika szempontjából is. Hiszen csak a gazdasági törvények kvantitatív ismerete alapján adhat a tudomány biztos irányítást a gazdaságpolitikának. Ilymódon egyes országokban a modern közgazdaságtudomány olyan gyakorlati eredményeket tudott elérni, amelyek a klasszikus iskola gazdaságpolitikai sikereit és szerepét felülmúlják.

II. Sztatikai és dinamikai gazdaságelmélet.

A tudomány ezeket az eredményeket elsősorban azért tudta kivívni, hogy az elmélet keretében a *változás* szerepét a valóságnak megfelelően figyelembe vette; tehát az *elméletet dinamikai irányban* messzemenően *továbbfejlesztette.* A változás szerepe u. i. a gazdasági jelenségek körében különös fontosságú. Míg a természet arculata fizikai vagy biológiai vonatkozásban egy évezred előtt ugyanaz volt, mint ma, addig a gazdasági és társadalmi élet terén az utolsó ezer év alatt gyökeres változások mentek végbe, amelyek a feudális kor túlnyomóan naturálgazdaságából napjaink késői kapitalizmusához vezettek. De számottevően megváltozott a gazdasági élet a klasszikus iskola idejében uralkodó viszonyokhoz képest is egy évszázadnál alig több idő alatt. Erre vezethető vissza az újabb gazdaságelméletnek a klasszikusokkal szemben mutatkozó számos eltérése.

A közgazdaságtudomány azonban egészen a jelen évszázad elejéig elsősorban csak a gazdasági élet állandó mozzanatainak megragadására törekedett és a változás tényét egyáltalán nem, vagy csak igen szűk körben vette figyelembe, tehát kimondottan *sztatikai* jellegű volt.

A *sztatikai problémák,* amelyek főképp a *gazdasági egyensúly törvényeivel kapcsolatosak,* természetszerűen jóval egyszerűbbek, mint a *dinamika kérdései,* amelyek a *gazdasági helyzetváltozások és egyensúlyzavarok körül csoportosulnak.* Ezért a sztatikai elmélet kiépítése szükségszerűen csak az első lépést jelenthette a gazdasági törvények kutatásában. Bár ezen első lépés megtételéhez is több mint egy évszázad tudományos munkásságára volt szükség. Ennek során a gazdasági egyensúly feltételei és törvényei, amelyek közé tartoznak a kereslet és kínálat sokat emlegetett törvényei, teljes tisztázást és szabatos

fogalmazást nyertek, amiben a matematikai iránynak, különösen *L. Walras*¹ és *V. Pareto*² kutatásainak vezető szerepe volt.

A sztatikai elmélet megállapításai és törvényei azonban a valóságos gazdasági élet jelenségeire csak nehezen alkalmazhatók, mert elsősorban a közgazdaság egyensúlyállapotára vonatkoznak, amely pedig közelítőleg is csak ritkán következik be a valóságban. Ezért *a sztatikai elmélet és napjaink rohamosan változó gazdasági élete között nagy távolság áll fenn*, ami a főforrása az említett kritikai mozgalmaknak a törvénykutató gazdaságtudománnyal szemben. *A dinamikai közgazdaságtan ezt a távolságot hidalta át a sztatikai elmélet szerves továbbfejlesztése útján.* Ilymódon a gazdasági törvényeknek olyan dinamikai általánosítását sikerült elérnie, amely az összes mértékadó gazdasági tényezők változását és ennek kihatásait kimerítően figyelembe veszi. Ezáltal a sztatika quantitativ jellegű, tehát matematikai formában kifejezhető törvényei olyan fogalmazást nyertek, amely a gazdasági tényezőknek a valóságban tényleg fellépő számszerű értékeivel már összevethetővé vált.

A gazdasági törvények számszerű konkretizálása és empirikus igazolása azonban még egy további lépést kíván meg. A valóságban u. i. nemcsak az elmélet által lényegesnek felismert tényezők működnek közre a gazdasági jelenségek kialakításában, hanem számtalan egyéb gazdasági és társadalmi mozzanat befolyása is érvényesül. Ezek rendszertelen, illetőleg a véletlen törvényei szerint fellépő zavaró hatásokat gyakorolnak a vizsgált folyamatra. *Szükség van tehát olyan statisztikai módszerre, amely a valószínűségelmélet segítségével e zavaró hatásokat a gazdasági törvények által megszabott változásoktól elkülöníti.* Ez a statisztikai módszer a *korreláció-számítás*.

Ilymódon először *H. L. Moore*³ amerikai közgazdásznak sikerült 1914-ben a keresleti törvény számszerű meghatározása és a tényleg észlelt piaci adatok alapján való empirikus verifikálása. A *Moore* által kijelölt irányban hamarosan a kutatók hatalmas csapata kezdett dolgozni, akik közül különösen kiemelkednek az amerikai és skandináv kutatók. Ezek munkája nyomán a közgazdaságtudománynak egészen új ága fejlődött ki, az *oekonometria*,⁴ amelynek *feladata* a dinamikai elmélet és a matematikai statisztika segítségével *a gazdasági törvények számszerű meghatározása és igazolása.* Az *oekonometria* eredményei a

¹ *Éléments d'Économie Politique Pure*. IV. éd. Lausanne. 1900.

² *Manuel d'Économie Politique*. Paris, 1909.

³ *Economic Cycles : Their Law and Cause*. New York, 1914.

⁴ L. szerzőtől: Az *oekonometria* főbb szempontjai és problémái. Ünnepi dolgozatok Balás Károly és Heller Farkas tiszteletére. Szeged, 1937.

társadalmi jelenségek tudományos kutatása terén túlzás nélkül kor-szakalkotóaknak minősíthetők. Hiszen a gazdasági törvények exakt meghatározása olyan cél, amelyet egyes kutatók több mint száz év óta igyekeztek megvalósítani, a többség azonban a nagy nehézségek folytán elérhetetlennek minősített.

Az oekonometriai kutatások segítségével egyszersmind a gazdasági törvényszerűség mivolta is teljes mértékben tisztázódott. A *gazdasági törvények statisztikai törvények*; ezért csak a jelenségek átlagos lefolyását szabják meg, amelytől a valóságban kisebb-nagyobb eltérések léphetnek fel. A gazdasági törvények tehát bizonyos mértékű indeterminációt tartalmaznak. Ez az indetermináció az oekonometria fejlődésével csökken ugyan, de teljesen nem küszöbölhető ki. Az indetermináció bizonyos gazdasági törvényeknél különösen szembetűnő és így okozója volt annak az említett téves felfogásnak, amely a gazdasági törvényszerűség létezését tagadta.

Hangsúlyozást érdemel azonban, hogy az újabb kutatások szerint *minden valóságtudomány* törvényszerűsége *statisztikai jellegű*. Így a fizikai törvények is statisztikai törvények, tehát szintén indeterminációval kapcsolatosak. Ez az indetermináció a klasszikus fizikában alig érezhető, mivel ennek törvényei rendszerint igen nagy számú atom átlagos viselkedésére vonatkoznak. Ilyenkor pedig a nagy számok törvényei szerint az átlagtól való eltérések csak kis mértékűek. Az indetermináció azonban annál nagyobb szerepet játszik az atomikus folyamatoknál, ahol sokszor nagyobb mértékű, mint a társadalmi jelenségek-nél. Az indetermináció ténye tehát a gazdasági törvények érvényes-ségét és jelentőségét ép oly kevésbé csorbíthatja, mint a természeti törvényekét.

A gazdasági törvények mivoltát még jobban megvilágítja a *biológiai* törvényekkel való egybevetésük. E két törvényszerűség u. i. statisztikai jelleg tekintetében különösen közel áll egymáshoz. Ezt a megállapításukra szolgáló statisztikai módszerek messzemenő azonos-sága is mutatja. Így a korreláció-számítás a biológia területén nyert kiépítést és innen vitte át a modern oekonometria a gazdasági kuta-tások körébe.

Az élő szervezet plasztikus, formálható ; ez biztosítja alkalmazkodását a változó körülményekhez. Ebből azonban nem lehet azt követ-keztetni, hogy nincsenek biológiai törvények és mindenki úgy élhet, ahogy akar. Az élet törvényeivel szembehelyezkedő életmód előbb-utóbb meghozza következményeit és megbosszulja magát. Egészen analóg módon sokan gondolják, hogy a gazdasági szervezet is kényük-kedvük szerint alakítható ; a káros következmények szükségszerűen

fektette a fősúlyt, amelyből a matematikai statisztika segítségével remélte a törvényszerűségek leszűrését. A közgazdaságtant új alapokon akarta felépíteni, megvetve a deduktív elméleti kutatást, akárcsak korábban a német történeti iskola. Ma egy negyedszázad után kétségtelen, hogy ez a tisztán induktív álláspont elhibázott volt és kudarcba fulladt. Mint annak idején a történeti iskola munkássága, úgy az empirikus konjunktúrakutatás is beigazolta azt az ismeretelméletileg is alátámasztott tételt, hogy *kizárólag induktív alapon elméleti útmutatás nélkül a gazdaságkutatás nem lehet eredményes*. Így az induktív után nyert gazdasági prognózisok sorban csütörtököt mondtak, míg az elméleti alapon nyugvó prognózisok az esetek többségében beváltak.

A dinamikai elmélet már most, az empirikus adatokat is figyelembe véve, messzemenően és behatóan tisztázta a konjunktúraváltozások okait, úgyhogy a konjunktúraelmélet a modern közgazdaságtan legfejlettebb ágai közé tartozik. A régebbi felfogásokkal ellentétben ma már kétségtelen, hogy minden konjunktúraciklus létrejöttében mindig számos lényeges gazdasági tényező működik közre. E tényezők egyik csoportja a pénz szerepével kapcsolatos, míg a másik a reálgazdaság körébe tartozik.

A konjunktúrahullámmzás kutatása során a pénz és tőkepiac, illetőleg a hitelélet területén fellépő jelenségek elsősorban irányították magukra a figyelmet. Ezek magyarázatára alakult ki fokozatosan a *dinamikai pénzelmélet* főképp Svédországban, ahol *K. Wicksell*¹ és Angliában, ahol *J. M. Keynes*² munkássága emelkedik ki. Erre az új pénzelméltre támaszkodik a modern pénz- és hitelpolitika, amely felismerve a pénz- és hitelvolumen változásainak konjunkturális kihatásait, ezeket úgy szabályozza, hogy a konjunkturális kilengések lehetőleg mérséklődjenek. Így jöttek létre a modern pénzrendszerek. Ezek keretében a pénzmenynységet nem az ortodox pénzpolitika merev aranyfedezeti elvei szabják meg, hanem a konjunktúrapolitikai szempontok, így az árszínvonal, befektetési tevékenység és a foglalkoztatottság állapota, amint ezek az indexszámok útján kifejezésre jutnak. Az ilyen rugalmas pénzpolitika, a pénz és hitelvolumen változó szabályozása azonban csak akkor lehet eredményes és kerülheti el az infláció és defláció veszélyeit, ha a mértékadó gazdasági tényezők számszerű nagyságának és az ezek között fenn-

¹ Geldzins und Güterpreise. Jena, 1898. — Vorlesungen über Nationalökonomie, II. Bd. Jena, 1922. — L. továbbá: *Ohlin, B.*: Some Notes on the Stockholm Theory of Savings and Investment. Economic Journal. XLVII. k. (1937.) 53. o., 221. o.

² A Treatise on Money. London, 1930. — The General Theory of Employment, Interest and Money. London, 1936.

álló quantitativ összefüggések ismeretén alapszik. Ezt biztosítja a dinamikai elmélet, illetőleg az oekonometria. A modern pénzpolitika ily módon igen szép eredményeket tudott elérni a konjunktúrahullámzás enyhítésében. Minden ezzel kapcsolatos baj orvoslását azonban mégsem várhatjuk tőle. Nevezetesen egy súlyos gazdasági válságból való gyors és tartós kiemelkedést nem remélhetjük merőben monetárius intézkedésektől, mint még egy évtized előtt sokan gondolták.

Ennek magyarázata abban áll, hogy a *konjunkturális változás okai nemcsak monetárius, hanem reálgazdasági jellegűek*. Az újabb kutatások nyomán kétségtelen, hogy ez utóbbiak a mélyebben fekvő okok, amelyek pusztán pénzpolitikai intézkedésekkel nem küszöbölhetők ki. A számos ilyen reálgazdasági mozzanat közül csak egyet ragadunk ki. Ez a gazdasági fejlődés egyenlőtlensége. Ezt az egyenlőtlenséget sok körülményre vezethetjük vissza, egyik legfontosabb a szükségletek telítődése.

Ha a prosperitás idején minden amerikai polgár ellátta magát új autóval, rádióval, villamos hűtőkészülékkel és csempés fürdőszobával, akkor, miután e javak tartósak, az ezeket előállító iparágak megfelelő kereslet hiányában jó ideig nem tudják termelőberendezéseiket kellően kihasználni és kénytelenek munkásaikat elbocsátani. Ennek hatásai az egész közgazdaságban tovább gyűrűződnek és könnyen általános pangást okozhatnak. Ha ily módon az egyenlőtlen gazdasági fejlődés következtében a magángazdaság nem talál módot a rendelkezésére álló termelőerők, illetőleg munkások gyümölcsöző foglalkoztatására, úgy a munkanélküliség által okozott nyomor megelőzése céljából az államra hárul ez a feladat. Az állam e célból közmunkákat végeztet. A *modern konjunktúrapolitikában* ezért a *közmunkák döntő fontosságát nyernek*, amikor is azok nagyságát, tartamát és egyéb módozatait a dinamikai elmélet szabja meg.

A közmunkákat azonban elsősorban nem a konjunktúrapolitika teszi szükségessé. Ez csak felhasználja azokat a gazdasági fejlődés zökkenőinek kiegyenlítésére. A nemzeti gazdaságpolitika ugyanis a gazdasági fejlődést elsősorban nem az ilyen rövid lejárátú, hanem a hosszú időtartamú, több évtizedes folyamatok szemszögéből mérlegeli. A közmunkák legfontosabb szerepe éppen az, hogy általuk a nemzetgazdaság hosszú időre szóló fejlődésének irányát és ütemét lehet megszabni a nemzet célkitűzéseivel összhangban. Ezzel kapcsolatban áll a *közmunkák további feladata, az ú. n. közületi szükségletek kielégítése*, mint amilyenek a honvédelem, közegészségügy stb.

V. Tervgazdálkodás.

A modern állami életben már most a nemzeti célkitűzések és a közületi szükségletek száma a mult évszázad liberális államához viszonyítva, hatványozott ütemben szaporodott. Ilyen szétágazó nagyszámú, több évre terjedő közmunkákat csak évekre előre kidolgozott *terv* alapján lehet végrehajtani, annál is inkább, mivel a konjunktúrapolitikai szempontok is megfelelő időbeli elosztást kívánnak meg. Mivel pedig az ilyen nagyszabású közmunkák kihatásaikban az egész gazdasági életet lényegesen befolyásolják, a *modern közgazdaság mindinkább a tervgazdálkodás irányában halad előre.*

Mivel a tervgazdálkodásnak számos válfaja képzelhető el, indokolt ha a továbbiakban szereplő és a jelenlegi gazdasági viszonyok között aktuális jellemvonásait körvonalazzuk. A fentiek szerint a tervgazdálkodás feladata a gazdasági életnek az egyenletes fejlődéssel összhangban álló irányítása a mai gazdasági rendszer alapjainak fenntartása mellett, tehát a magántulajdon és a piac kikapcsolása nélkül. A tervgazdálkodás így közel áll az irányított gazdálkodáshoz. Az utóbbi megjelölés azonban a legújabb gazdaságpolitikára nézve már kevésbé találó. Minden a liberalizmustól eltérő gazdaságpolitika ugyanis szükségszerűen állami beavatkozást jelent a gazdasági életbe annak megfelelő irányítása céljából. A beavatkozások azonban a gazdasági élet különböző szektoraiban imitt-amott történhetnek anélkül, hogy azok valamely egységes terv szerves részei volnának és anélkül, hogy azoknak egymásra gyakorolt kölcsönhatásai megfelelően számításba vétettek volna. Ilyenkor azután a különböző gazdaságpolitikai beavatkozások egymás hatásait lerontatják és az irányítás meghiúsul.

Ezért nagyfontosságú a gazdasági élet összehangzatos, szerves irányítása, amelyet csak egységes terv biztosíthat. *Igy a tervgazdálkodás jelenleg aktuális válfaja a tervszerűen irányított gazdálkodás. Ez továbbfejlődést jelent az ú. n. irányított gazdálkodással szemben, amelynek keretében az irányítás sokszor tervszerűtlen volt.*

Konjunktúrapolitikai szempontból a tervgazdálkodás keretében az állam feladata új munkaalkalmak teremtése. Tehát az állam célja nem az, hogy saját szerveivel vagy üzemeivel olyan munkákat végeztessen, amelyek lebonyolítása a magángazdaság számára is gyümölcsöző. Ezért a közmunkaprogram zöme olyan munkákat foglal magában, amelyek a magángazdaság szempontjából ugyan nem jövedelmezők, a nemzetgazdaság egésze szempontjából azonban gyümölcsözőek. Ide tartoznak azok a munkálatok, amelyek a magángazdasági termelés kibontakozásának előfeltételeit teremtik meg és életrekelik a nemzet

szunnyadó termelőerőit. Ez a feladatköre a nemzeti termelési politikának, amelynek alapvetője *List Frigyes*, aki tehát a korszerű tervgazdálkodás egyik úttörőjének tekinthető, bár nála még természetesen a konjunkturapolitikai szempont érvényesülése hiányzik.

A közmunkaprogram keretében ezért már *List* hangsúlyozta a *közlekedés* kiépítésének fontosságát. Ez jelenleg is, különösen az úthálózat kiépítése kapcsán a tervgazdálkodás középpontjában áll. *Legújabban* azonban a *közlekedéssel legalább is egyenlő fontosságot nyert a villamosítás*. A modern ipari termelésnek ugyanis a szállítás biztosítása mellett előfeltétele, hogy a gyártáshoz szükséges energia olcsón és kellő mennyiségben rendelkezésre álljon. Ezt biztosítja a villamos energiahálózat kiépítése az egész országra kiterjedően. A villamosítás továbbá számos más tervgazdálkodási feladat megoldását is elősegíti; így különösen megkönnyíti az *ipari decentralizációt*. Az iparfejlesztés mellett a mezőgazdaság tervszerű irányítása is fontos közmunkákat kíván meg, így elsősorban említendő a *vízszabályozás, öntözés és talajjavítás*.

A tervgazdálkodás azonban nem merülhet ki a közmunkák lebonyolításában, hanem az életre keltett, illetőleg megerősített termelési ágak állandó foglalkoztatottsága érdekében gondoskodni kell a nyersanyagszükséglet fedezéséről, továbbá a termékek elhelyezéséről. A termelés és foglalkoztatás folytonossága így teszi szükségessé a kereskedelem, főképp a külkereskedelem tervszerű irányítását. További igen fontos területe a tervgazdálkodásnak a pénz- és hitelpolitika, amelynek a közmunkák finanszírozásáról kell gondoskodnia.

A dinamikai közgazdaságtudomány már most lehetővé teszi a gazdasági élet olyan tervszerű irányítását, illetőleg a közmunkák volumenének, időbeli elosztásának és finanszírozásának olyan megszabását, hogy ezáltal a gazdasági hullámlás káros hatásai, így különösen a munkanélküliség minimumra korlátozódjanak. E tekintetben *Svédország* példáját kell első helyen említenünk. A *Wicksell* kutatásait folytató svéd közgazdászoknak kimagasló szerepük volt a modern dinamikai elmélet megteremtésében. A svéd közélet magas színvonalú közgazdasági műveltsége pedig lehetővé tette, hogy a tudomány útmutatásai a svéd konjunkturapolitikában teljes mértékben érvényesüljenek. A svéd válságpolitika ennek köszönheti rendkívüli eredményeit. Svédországban a magas életszínvonalat a világválság alatt is sikerült biztosítani úgy, hogy valóságos északi utópiának tűnt fel más, a válság ellen eredménytelenül küzdő országok előtt. Nagy előnye a svéd világpolitikának, hogy a vállalkozói szabadság minden csorbitása nélkül érte el eredményeit. A helyes tervgazdálkodás egyik jellegzetessége éppen az, hogy minimális kényszerrel alkalmaz.

A konjunktúrapolitika, illetőleg tervgazdálkodás más országokban is a dinamikai elmélet útmutatása nyomán ért el eredményeket. Így pl. az Egyesült Államokban és Németországban. Az utóbbi országban azonban a fegyverkezés olyan nagy szerepet játszott, hogy a német tervgazdálkodás már nem bírálható el tisztán gazdasági szempontból. A modern háború egyébként a tervgazdálkodás igen messzemenő kiépítését kívánja meg. Ennek vizsgálata azonban természetesen túllépi a közgazdaságtudomány kereteit.

VI. Korlátozott verseny és gazdaságpolitika.

A tervgazdálkodásnak az eddig tárgyaltakat kiegészítő másik fontos feladatköre származik a modern piaci verseny korlátozott mivoltából. Mint láttuk, a korlátozott verseny nem képes arra, hogy a klasszikusok elgondolása szerint a gazdasági életet a közjólét követelményeivel összhangban szabályozza. A szabályozás hiányait a gazdasági élet tervszerű irányításával kell pótolni. A tervgazdálkodásnak ebből a szempontból mérvadó elveit és eszközeit a modern közgazdaságtudomány azon legfiatalabb ágazata adja meg, amely a korlátozott verseny törvényeit kutatja.¹

A modern piaci verseny, mint láttuk, azért válik korlátozotttá, mert különböző monopólelemek szövődnek bele. Igen sokszor ezen monopólelemek befolyása túlnyomó. Ezért joggal beszélhetünk monopólkapitalizmusról. A verseny monopólelemei már most egyrészt onnan erednek, hogy a mai erősen differenciálódott termelés és árusítás mellett az egyes vállalatok árucikkei minőségi vagy árusítási feltételek tekintetében érezhetően különböznek egymástól, bár egyébként azonos szükségleteket elégítenek ki. Ezáltal minden egyes vállalat bizonyos egyedárusítási előnyt élvez, tehát monopolistának tekinthető.

Másrészt olyan piacokon, ahol az áruk minőségi különbségei kevésbé érezhetők, a termelés a tömeggyártás elveinek megfelelően egynéhány hatalmas vállalat között oszlik meg. Ha azonban a piacon csak kevés számú termelő versenyez egymással, úgy ezek mindegyike üzleti politikájával a piaci helyzetet számottevően befolyásolni képes és így monopólhatalommal rendelkezik. Ilyen kevés számú versenyző viselkedését azonban már nem tisztán gazdasági szempontok szabják

¹ E. Chamberlin: *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, 1933. — J. Robinson: *The Economics of Imperfect Competition*. London, 1933. — L. továbbá a szerzőtől: *Korlátozott verseny és gazdaságpolitika. Közgazdasági Szemle*, 82. k. (1939.) 387. o.

meg. Közöttük a verseny gazdasági harccá fajul el, amelyet a gazdasági érdek mellett hatalmi és személyi ellentétek irányítanak. Ennek következtében a modern közgazdaság legfontosabb szektorai, a nyersanyagok és félgyártmányok piaci gazdasági oligarchák késhegyig menő áráz harcainak színhelyévé válnak, ami súlyos veszteségeket és zavarokat zúdít az egész közgazdaságra.

Az oligarchisztikus kapitalizmus keretében a verseny nyilvánvalóan nem teljesítheti kiegyensúlyozó szerepét. Legkevesebbé van meg az egyensúly és leghevesebb a gazdasági harc, ha a piac mindkét oldalán mind a kereslet, mind a kínálat oldalán egy-egy monopolista alakulat áll egymással szemben. Ilyen a helyzet a modern munkapiaccon, ahol a munkaadók és munkavállalók szervezetei között folyik a «tőke és a munka harca», amely az egész társadalmi rend szétrobbantásával fenyeget.

A verseny gazdasági harccá való elfajulása olyan súlyos veszteségekkel jár minden egyes résztvevőjére nézve, hogy azok mindent megtesznek majd elhárítására. A harc a versenyből keletkezik, ezért törekedni fognak a verseny korlátozására, illetőleg megszüntetésére. Ez sokféleképpen érhető el, legismertebb módját képviselik a vállalatok piaci viselkedését szabályozó különféle *kartellszerződések*.

A kartellszervezet a gazdasági harc súlyos veszteségeit igyekszik kiküszöbölni, és egyidejűleg a termelés racionalizálásának is előmozdítója. A kartelleknek tehát a modern piaci viszonyok közt megvan a maguk természetes szerepe. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gazdasági optimumot önmaguktól biztosítani tudnák. E tekintetben különösen kifogásolható a kartellek árpolitikája, amely elsősorban természetesen a kartellvállalatok érdekeit veszi alapul és nem törődik az egész közgazdaság érdekeivel. Így a kartellárak magassága, továbbá állandósága, illetőleg merevsége, az ártorzítás,¹ ellentétben áll a társadalmi optimum követelményeivel. Ugyanez érvényes a kartellek által megszabott egyéb piaci feltételekre is.

Ezért az államra hárul a feladat, hogy a kartellek működését és általában a korlátozott verseny által kialakított árakat és piaci feltételeket a társadalmi optimum követelményeivel összhangba hozza. E célból a kartellek működésének és árpolitikájának állami ellenőrzése, valamint szabályozása szükséges. Ezzel kapcsolatban az állam az árak kialakulására messzemenő befolyást kénytelen gyakorolni. Különösen

¹ L. Heller Farkas: Áralakulás és nemzeti jólét. Közgazdasági Szemle, 77. k. (1934.) 308. o.

ges volna. Az árak és a forgalmazott árumennyiségek csak helyenként igényelnek korrekciót a közjó biztosítása érdekében. Végeredményben csak néhány kulcspárágban és a munkapiac egyes szektoraiban kell bizonyos alapvető piaci feltételek nagyságát hatósági úton megállapítani. Az ezzel kapcsolatos kvantitatív problémák ugyan még mindig sok nehézséget okoznak, de a dinamikai elmélet, illetőleg az ökonometria módszereivel, legalább közelítőleg, megoldhatók, amikor is a szükségletek, illetőleg a keresleti törvények kvantitatív meghatározása különösen fontos szerepet játszik.

A gazdasági szervezés önmagában az említett problémákat nem képes megoldani, de azokat meg sem látja. Ezért veszélyesek a gazdasági szervezet egyoldalú reformátorai, akik nem ismerve az állami beavatkozás nagy kvantitatív nehézségeit, a tervgazdálkodást totális kényszersgazdálkodással akarják egybekapcsolni. Ezzel szemben a *dinamikai közgazdaságtan az állami beavatkozást csak a korlátozott verseny szabályozó működésében mutatózó hiányok kiegyenlítéséhez szükséges mértékig javasolja kiterjeszteni* és óva int a túlzott etatizmustól. Egyidejűleg rámutat arra, hogy a *vállalkozói iniciativa és a piac működése a józan tervgazdálkodásnak nélkülözhetetlen elemei*, amelyeknek csak tervszerű irányításáról és nem kikapcsolásáról lehet szó.

A tervgazdálkodás azonban mérsékelt keretek között is csak a gazdasági törvények számszerű ismerete alapján lehet eredményes. A korszerű gazdaságpolitikában ezért a közgazdaságtudomány döntő szerepet visz és így befolyása a modern gazdasági életre szükségszerűen még erősebb, mint a klasszikusok idején volt.

Ami a tervgazdálkodás szervezeti problémáit illeti, úgy e téren a legfontosabb feladat olyan szervezet kiépítése, amely a gazdasági élet egyes ágazatait a közgazdaság kvantitatív összefüggéseit figyelembevéve egységes terv szerint irányítja. Ezért a tervgazdálkodás elengedhetetlen intézményei közé tartozik egy központi tervkidolgozó, illetőleg irányító szerv, továbbá az egyes iparágak körében a piaci feltételeket megállapító szervek. Ez utóbbiak a túlzott etatizmus, illetőleg bürokrácia elkerülése céljából az érdekeltség köreiből alakulhatnak az állam ellenőrzése mellett. A tervgazdasági szervezet részletes felépítése és működése egyébként az állam politikai szerkezete szerint változó; legismertebb példáit Olaszországban, Portugáliában és Németországban látjuk. Ezek tárgyalása azonban már részben átvezet a politikai tudomány területére, úgyhogy itt nem foglalkozhatunk vele.

VIII. Etika és gazdaságpolitika.

Mindeddig a gazdaságpolitika kérdéseit tisztán a közgazdaságtudomány szemszögéből tárgyaltuk az induktív kutatás és a logikai megismerés eredményei alapján. A gazdaságpolitika azonban, mint a cselekvés irányítója, nem érheti be a logikai megismerés feladatkörével. Az emberi cselekvésre nézve elsősorban az erkölcsi eszmék, az etikai értékek irányadók. A gazdaságpolitikának ezért a gazdasági törvényeken felül az erkölcsi törvényekhez is kell igazodnia, hogy ezáltal a gazdasági téren keresett külön célok beleillesszkenjenek az emberi és társadalmi célok összességébe. *A gazdaságpolitika fokmérője tehát nemcsak a logikai érték, hanem elsősorban az etikai tartalom.*

A gazdasági liberalizmus és az alatta kifejlődött monopólkapitalizmus ellen a legsúlyosabb kifogás éppen etikai téren emelhető. A monopólkapitalizmus belső kiegyensúlyozottlansága nemcsak gazdasági, hanem etikai következményeiben is megnyilvánult. Erre vezethető vissza, hogy a gazdasági tevékenység az egyéb emberi törekvések rovására indokolatlanul elhatalmasodott. A szolgáló tevékenység öncéllá vált, amely a gazdasági értéket akarta uralkodóvá tenni az értékek hierarchiájában. Legkirívóbban mutatkozott meg ez a jövedelemeloszlás területén a társadalmi igazságosság hiányában, ami a jövedelmi és vagyonkülönbségek állandó növekedését eredményezte. A klasszikus és a sztatikai gazdaságelmélet mechanisztikus és determinisztikus jellege kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy az általa befolyásolt gazdaságpolitika az említett visszás következményeket nem tudta elhárítani.

Ezzel szemben a dinamikai közgazdaságtudomány a gazdasági törvények statisztikai jellegének és az ebből következő plaszticitásnak kihangsúlyozása útján az etikai szempontok érvényesítését a gazdaságpolitikában nagyban elősegíti. A korszerű gazdaságpolitika ezért etikai téren is a kapitalizmus hibáinak kiegyensúlyozására törekszik elsősorban, a társadalmi igazságosság helyreállítása érdekében. Ilymódon lesz etikai szempontból is a gazdaságpolitika vezérelve a jövedelemeloszlás egyenletesebbétetele, az alsó néprétegek felemelése.

A gazdaságpolitika célkitűzéseit úgy etikai, mint gazdasági tekintetben csak úgy tudja maradék nélkül és tartósan megvalósítani, ha megértő közszellem támogatja. Ez a közösség szempontjait mértékadónak tekintő tervgazdálkodás keretében különös fontosságú, míg a szélsőséges individualizmus felé hajló liberális kapitalizmusban alig játszik szerepet. Ezért a gazdasági rend megújulásának előfeltétele az egyének etikai megújulása. Ennek megvalósítása azonban már meg-

haladja a tudomány illetékességét. E téren segítséget csak az emberiség etikai vezetőitől várhatunk.

Ezt adja meg vergődő korunk számára a *Quadragesimo Anno* enciklika a társadalmi rend megújításáról. Az enciklika mesterien elemzi az általunk tárgyalt gazdasági bajok etikai vonatkozásait és kijelöli az irányelveket a gazdasági élet erkölcsi megújítására. Ezért a korszerű gazdaságpolitikai törekvések etikai betetőzésüket kapják meg általa.

Az előzőkben vázolt tudományos és etikai elvek irányadók minden nemzet gazdaságpolitikája számára. Hazánk szempontjából azonban egész különleges jelentőséget nyernek. Nálunk nemcsak a széles néprétegek felemelése, hanem a visszacsatolt területeknek közgazdaságunkba való szerves beleillesztése, tehát a szó szoros értelmében vett országépítés a feladat. A hazai tervgazdálkodás által leküzdendő nehézségek így még nagyobbak, mint amelyek ellen *Széchenyi* harcolt a múlt század elején, mikor hazánkban a kapitalisztikus fejlődést megindította. Természetes, ha visszatekintünk az ő nagy alakjára, hogy útmutatást kapjunk hazánk most meginduló új gazdasági fejlődéséhez.

A legnagyobb magyar egyúttal a közgazdaságtudomány legnagyobb apostola volt hazánkban. Tanítása most aktuálisabb, mint valaha. Ma is elsősorban a közgazdaságtudománytól várhatunk biztos irányítást és dinamikus ösztönzést virágzó jólét megteremtésére a magyar földön, amely összhangban áll az örökkévaló értékrenddel.

A NYELVTUDOMÁNYI ÉS SZÉPIRODALMI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

VIII. Divald Kornél pályakezdése.

Irta: Várdai Béla osztályelnök, r. tag.

Gyümölcsozott Boldogasszony ünnepe előestéjén tíz éve volt ezidén, hogy a műkritikus és műtörténész *Divald Kornél* s vele egy személyben a szépipró Tarczai Györgyöt megrendítő hamarsággal elvesztettük. A halál úgyszólván nemzeti múzeumi asztala mellől szólította el, egy alattomos orbánc pár nap alatt végzett vele. Az elmúlása óta lepergett tíz esztendő csak szemrebbenés ugyan az örökkévalósághoz képest, mégis próbaköve némiképp az ő maradandóságának. Bízvást elmondhatjuk róla, hogy nem jutott ki neki a felfújt nagyságok megérdemelt sorsa: a végleges elintézés koporsójuk zártával. Nemcsak azok részéről nincs feledve, akik szerették, hanem a honi művészet történetének művelői lépten-nyomon hivatkoznak rá, s nevének említésével vagy anélkül ugyancsak merítenek belőle. Nem is lehet ez másképp, hiszen művészetünk multjának sok kincsét ő tette tudottá. Szépirodalmi műveinek nincs ugyan gyűjteményes kiadásuk — ez Andor Józsefnek sem jutott osztályrészül —, egyik regénye mégis új kiadást ért ily mostoha viszonyok közt is, hitbuzgalmi folyóiratok újra meg újra közlik régibb, java novelláit, sőt jelei vannak, hogy alig észrevett utolsó regényének szépségeit egyre többen fedezik fel hálás szívvel. Akik pedig katolikus szellemű belletrisztikánk kérdéseivel foglalkoznak, nem kerülhetik ki említését. Általában így vagyunk egy-egy költő hagyatékával szemben. Mikor egyes műveit még életében olvassuk, a tökéletességről alkotott eszményeinktől vezetve, akárhányszor az az érzésünk, hogy azok még csak előfutárai várható későbbi, nagyszerűbb alkotásainak, töredék bevezető hangjai csupán egy alakuló hatalmas szimfóniának. Mikor azonban a halál végét szakítja pályájának, s nincs a géniusznak már több új szava hozzánk, elénk szökken, ami megbújt addig jelentőségéből, s rájövünk, hogy lelke-művészete fontos, becses vonásai mellett mentünk el életében a kellő

német erdészegylet helyébe egy magyarnak alapítását, a magyar erdészeti irodalom művelése érdekében is; továbbá egy erdészeti magyar műszótár megalkotását. Mindkét terve megvalósult. A folyóirat 1864-től a megalakult Országos Magyar Erdészegyesület közlönye lett, s 1866. évi közgyűlésen ezt mondta az egyik felszólaló: «Ha a magyarnak egykor önálló erdészeti szakirodalma lesz, a történet e két férfiút fogja alapítójának nevezni.» Szakmunkássága során felemelkedett magas nemzetpolitikai szempontig, mikor így írt: «A magyart elsősorban nemzetiségének szellemi fensőbbisége biztosíthatja a végbukás ellen. Ismereteink fejlesztése minden irányban — ez fennmaradásunk talpköve; e nélkül — fényesen vagy észrevétlenül — de sirba dülünk». Megérdemli, hogy Divald Kornéllal egyetemben megújuljon az ő emlékezete is.

Öccse, Károly, írónk atyja, a bécsi egyetemen tanulta a gyógyszerészetet, Vorrallberghben gyakorolt s innen került Eperjesre, ahol megnősült, majd Bártfán bérelt patikát. Később, fényképész korában nevével is megjelent egy füzet *Egy város a ravatalon* címmel. Az 1887-ben leégett Eperjes romjait bemutató fényképek elé ő írta az előszót. Bártfán jóbarátságba került Chyzer Kornéllal, a fürdő országos hírű orvosával és felvirágoztatójával. Ez utóbb Zemplén főorvosa, végül a közegészségügy országos főintézője lett. Az orvos a természettudóssal egyesült benne, már 25 éves korában akadémikus volt. Vonzó érdekességgel forgatta az író tollat is; *Bártfajürdői Emlékkönyv*-én kívül a *Fővárosi Lapok*ba írt színes útítárcái tanuskodnak erről. Ma is érdemesek az elolvasásra, okos magyar lélek beszél belőlük. Talán a Chyzer Kornélra gondolás is, aki keresztapja volt és akiről keresztnevét kapta, közelebb vitte Divald Kornél lelkét az írói pálya tervéhez a vívódások tanácstalan óráin. Mind az itt érintett vonatkozások eléggé tanúsítják, hogy az írói hajlam, a műérzék jelentkezése ott szerepel hagyományai közt, nem családi előzmények nélkül kellett azokat keblében felfedeznie.

A gyermekevek, eperjesi diáksága, majd egyetemi esztendei élő közvetlenséggel vannak megörökítve fennmaradt naplóiban. Ezeket a gimnázium elvégzése után kezdte írni s 1890-től 1894-ig folytatta, mikor is felhagyva az egyetemi tanulmányokkal, bártfai remeteségében felidézte gyermekkori emlékeit s a naplók befejezésüül ezeket is megörökítette. Egész lelki fejlődése megvan bennük, írói korszaka küszöbéig; s megkapó előadásuk egyben már írói pályájának előhangja.

Elsőnek a tót nyelvet tanulta meg dajkájától, de csakhamar magyarul, németül is tudott. Szerette a meséket, s ezek három forrásból is csörgedeztek feléje. Édesanyjától a Frau Hölle történetét hallgatta téli estéken; ott volt a cselédek közt, mikor a favágóék fia Vasgyűrő

kalandjait mesélte; Steinhübl nagymama meg — negyedik elemista korában vesztette el — tréfás állatmesékkal tartotta, s ezeket szerette a legjobban. Vidor lelkületre vall, s ez meg is maradt mindvégig, elpusztíthatlanul benne. Egy elbeszélő fejlődését alig lehetne szerencsésebbnek elképzelni, mint a gyermekkori meséktől megalapozottnak. Mikszáth művészete is ezekben gyökerezett. Vallásos érzülete is korán jelentkezik. Mikor az elemiben hitoktatója, Hiszem Kálmán, Krisztus kínszenvedéseiről, a nagypénteki tragédiáról beszélt, sírva fakadt, buzgó templomjáró lett, nagyon gyönyörködött a szertartások fényében, s szívesen ministrált rorátékon is. Boldoggá tette a szüleitől kapott betlehem, s az a hír terjedt el, hogy pap lesz belőle. Ime a katolicizmus eszme-, érzés- és formakörében mozgó későbbi elbeszélőnek csirája!

A középiskolát az eperjesi királyi katolikus gimnáziumban végezte 1882-től 1890-ig. Az első három osztályban színjeles volt, a későbbiekben akadt néhány jója, de a végén 28 érettségiző közül a három jelesnek ő lett az egyike. A VIII. osztályban vele járt Dobránszky János, a most is élő sóvári esperes, a csehektől, most a szlovákoktól magyarságáért egyaránt üldözött, a prágai parlamentnek is tagja. Vele Divald később, házassága révén, rokonságba is került. Nagyobb tanári egyéniség nem hatott rá, de nevelte maga a jónevű iskola, melyet a hatvanas évek végén Szieber Ede, utóbbi a kassai tankerület főigazgatója, az ország legrendezettebb intézetei közé emelt. A szép bizonyítványért ott meg kellett dolgozni. Diákpályája végére elkészült a szép új iskola-épület is az óváros felett emelkedő Táboron, ahonnan egykor Petőfi a Tátrát kémlelte. Az első szerepet vitte osztályában, s ezért voltak is irigyei. A város színes, ízléses, vidáman pezsgő életébe hamarosan bekapcsolódott, ahogy ezt már a vidék korábban érlelő jellege magával hozza. Eperjesnek különben már az egész vidék ifjúságát felszívó különféle iskolái is, élükön az ősi evangélikus kollégiummal, nagy élnökséget biztosítottak. A város ódon művészi képe pedig a későbbi történeti költő és archeológus érdeklődését ébresztgette, ízlése fejlődését indította, irányította. Szépen működött az önképzőkörben, titkára is volt: négy dolgozatából három emlékkönyvbe került, egy dicséretet kapott. Buzdíthatta ebben Eperjes szép irodalmi multja is: Kerényi és társainak emléke, kiket «eperjesi költők» néven fűz egybe az irodalomtörténet. Azt az érettségi utáni legszabadabb nyarat regények, főkép Jókai és Kemény műveinek olvasásával és a fényképezés elsajátításával töltötte. Hegedülni, zongorázni már a diákevek alatt jól megtanult. Vonzódván a természettudományokhoz is, a szabadmozgású élethez is, az orvosi pályát választotta. Szülei felkísérték Pestre, első szobáját

Mária-utca 57., I. 17. alatt vette fel és beiratkozott. Szép remények hajnalszavánál a jövőendő előtté is tündérvén gyanánt állt. S egyszerűen az előadásokat hallgatva, rémülettel kellett tapasztalnia hallása fokozatos gyöngülését. Hallóidegsorvadás jelei voltak ezek, nem az első eset családjában. Már októberben ránehezédő átokról, céltévesztett életről ír. Csüggedtségében a kollokviumokra sem készül, atyja nehezítésére — inkább a múzeumokat, múkiállításokat látogatja —, oda nem kell finom hallás. A múzeumi könyvtárban a régi *Athenaeum* folyóiratot olvasgatja; ebben találja majd a forrást első megjelent cikkéhez. Így is megmarad vonzódása a zenéhez, jár az Operába, elragadtatva az épülettől és a zenétől egyaránt. Meyerbeer «Hugenották-ja» volt első élménye. Hallgatja Hock János nagyhatású prédikációit a ferencieknél, jelen van Reményi hangversenyén, feledést keres a farsangi bálokon, de a fekete lovag egyre ott üget mögötte. «A fal, mely e világtól elzár — írja decemberben —, mindig vastagodik. Lennék bár a föld alatt!» Többször felvillan lelkében az öngyilkosság gondolata, hite és reménye azonban győzelmet arat felette. A II. félév végén alapvizsgálatot tesz, érdemjegyei közt kitűnő is akad. Apja örömeiben felviszi a Tátrába — hét éves korában látta először, egy iglói állomásfőnök rokona jóvoltából —, de nem kedvezett az idő, fényképezniök sem lehetett.

Nagyszerű új benyomások érték második egyetemi éve elején. A Szent Imre-kör zárandoklatával őt is elvitték egy hétre ingyen Rómába. Jelen volt XIII. Leó ünnepélyes audienciáján, mikor is a pápa a franciák után mindjárt a magyarokat áldotta meg. Az akkor kapott áldást soha nem felejtette, élete vége felé is boldogan emlegette. Megjelent másnap a pápa miséjén is, s megfigyelte, hogy a törékeny testű Szentatyát a misézés annyira kimerítette, hogy utána még az oltár mellett magához vett egy tányér levest és egy pohár bort. E lélek-növesztő napjai harmadik legnagyobb élményének a Colosseumot vallja. Láttára egész lelkét a vanitatum vanitas gondolata töltötte el. Ekkor szerzett benyomásaihoz fűzte utóbb *Dönk viléz Rómában* című nagyobb elbeszélését. Sokat járta a Vatikán labirintusát. «Ügy tájékoztam benne, mintha csak idevaló volnék.» A Pantheon melletti *Minervá*-ban laktak. Egy-egy alkalommal zongorajátékát, magyar dalait a szálló nemzetközi társasága elragadtatva tapsolta, amint ezt zárandoktársa, Bonitz Ferenc, az Alkotmány későbbi szerkesztője is emlegette. A boldog napok után hanyatló hallása kínjai kísérik hazafelé. November 21-én jelen van Csiky Gergely temetésén, s ezen a napon Krepuska orvostanár megmondja neki, hogy a bajával sohasem lehet belőle orvos. Karácsony felé néhány napig magas lázzal a Kéthly-klinikán fekszik, majd kilá-

bolva, hazautazik az ünnepekre. Utánuk bálók színes forgatagában próbál enyhülni, állapotáról feledkezni, bár a zenét már csak úgy hallotta, «mintha a pincében húzták volna». Megfordul fejében a papi, sőt szerzetesi, majd a tanári pálya terve, — tulajdonképpen époly lehetetlenek már számára, akár az orvosi, de felmerül már az élete orvosságát nyújtandó: az írói is. A feljegyzésekben sűrűn felhangzik Istenbe vetett bizalma: «Ő igazságos, hiszem, hogy nem akarja elzüllésemet». Három félév után abbahagyja orvosi tanulmányait s ügylátszik, maga előtt sem tisztázva egészen a dolgot, inkább csak ösztönszerűen, 1892 februárjában — a bölcsészeti karra lép át a magyar-német szakon. Nem tett helytelenül: majdani írói munkásságának egyik ága: a tudományos, így jutott megalapozáshoz. Későbbi nemes pártfogójánál, Beöthy Zsolt dékánál jelentkezve, csak harmadszorra értette meg kérdését. «Tanárait még szemközt sem értem meg — sóhajt fel —, hát még majd a tanteremben!» Beöthy, Gyulai, Simonyi, Heinrich szakkollégiumain kívül Pasteiner művészettörténeti előadásait is felvette, később Hampel, Czobor, Kuzsinszky archeológiai előadásait is hallgatta. A legnagyobb hatást Beöthy mesteri, intuitív előadásai tették rá, a Lionardo Cenacolójáról szóló részét különösképp kiemeli. Jelentkezik írói hajlama is: a Szent Imre-körben tetszést arat egy vidám humorú felolvasásával. Majd két novellával résztvesz a kör pályázatán, s az első döntés neki is ítéli a díjat, de az elnök (gróf Zichy János) nem tartja odavalónak a témákat (egy megjavuló jogászfürőről és egy elbizakodott hadnagy felsüléséről szóltak), megsemmisíti a határozatot, mire keserűségében kilép a körből. Hallgatja Schlauch prédikációit az Egyetemi-templomban («gyér közönség mellett»), résztvesz Baross Gábor, «a második Széchenyi» temetésén. Első filozopter féléve végén kollokvál Pasteiner-nél három tárgyból és esztétikai dolgozatot ír Beöthynek, tehát nem a szorosan vett szaktárgyakból. Ábrándos érzések kelnek benne egy leányismerőse iránt: «Szívem az örök nőiesség láttára könnyen lángra lobban». Mindenesetre nem hátránya a leendő romantikus novellistának. Még mindig igen érzi az egyetemi évek iránytalanságát. «Nincs senki, aki biztasson, útbaigazítást adjon. Egyedül állok itt, mint a vándor az erdő rengetegében.» Felkeresi Aquincumot s le is rajzolja a castrum, amphitheatrum alaprajzát. Alapjában bohém, könnyen vevő alaptermészete sem hagyja el. Apja pontosan megküldi neki a havi 40 forint gázsit, de másodéves korától egy-egy vidám este barátaival felborítja a költségvetést és mínuszokban találja magát. Budán a Politischer Greizler, a pesti oldalon a Blumenstöckl voltak a kedvenc kocsmáik, a kávéházakból a Báthory. Csak úgy tehette, hogy szorultságában pótlékot remélhetett hazulról, s ez nem is maradt el. Végigmegy az *Arche-*

tárcáit Erzsébet királynő ottani fürdőzésével kapcsolatban.¹ Ezek megjelenésétől számíthatjuk az írói pályáját. Alattuk találjuk először a *Tarczai György* írói nevet. A szülővárosa mellett kedves cseveggéssel elkanyargó folyócskától vette, melyet *Molnárleány* című versében báró Eötvös József énekelt meg először, aki 1837—38-ban kerületi táblai jegyző volt Eperjesen s ott Karthausiján is dolgoztatott. A Tarczay név különben Sáros egyik legősibb, leghatalmasabb, ma már kihalt családjának neve is. A tárcák a város és fürdő multjában és jelenében egyaránt otthonos ember gondos, festői írásai. Följegyezte, hogy a 17 hasábot kitevő tárcákért és 350 sor tudósításért egy fillért sem kapott, a szerkesztő, Clair Vilmos, csak biztatta a honoráriummal. Megjelent a három tárca módosításokkal a *Magyar Szemlében* is (1895, 23., 24. és 29. sz.). Ott írja meg e hetekben első megjelent novelláját, *Az eperjesi muzsikust*. (Magyar Szemle, 1895, 36—39. sz.) Az olasz muzsikussal és a Christmannleány szerelmi története Caraffa korából. Boldogtalanra fordulását nem is a szerencsétlen korviszonyok, hanem az ottani patriciusi előítélet okozza. Tiszta világfelfogású romantika, a kor s a helyszín hangulatának éreztetése mellett: két oly vonás, mely végig fogja kísérni Tarczait egész elbeszélő pályáján. Ilykép művészete már első nyilvánulásában a szülőföldbe gyökerezettnek mutatkozik, ami az irodalmi pályakezddésnél szinte csatlakozhatatlanul művészi hivatottságra vall. Ugyanezen évben még öt novellája jelent meg a *Magyar Szemlében*, s két művészeti cikke is. Írásaiért azon a nyáron augusztusig 30 forintot kapott onnan, majd jobban nekilátva, egyedül októberben újabb 30 forintot. Szorgalmasan olvas történeti forrásműveket, türelmetlenkedve, hogy olynehezen tud, sürgető levelekre is, hozzájuk jutni. Csak apja és a bártfai polgármester nem hagyta cserben. Még novemberben is Bártfa-fürdőn van, állandó munka mellett. Az apai villa rendelkezésére áll, utóbb kettő is. A tündéri hely volt és maradt számára a legkedvesebb a világon, szülővárosánál is jobban szerette, hisz ott töltötte kiskorától élete minden nyarát, ott enyhült meg lelke és vált az irodalmi alkotásra képessé.

Naplói végén Berzsenyi Fohászkodásának első szaka áll. A gondviselő Istenre hagyatkozását valóban nem fejezhette volna ki fenségesebben. Hálások vagyunk az özvegyi kegyeletnek, hogy ezeket a naplófüzeteket gondosan megőrizte. Előttünk áll bennük csöndes kálváriajárása. Ha ez a teljes embert meg is csonkította benne, nagy eredményre is vezette: életreköltötte benne az író. Kiemelkedve a kétségbeesésből, még értékesebb, a közre hasznosabb emberré vált. Maga mondotta: «Ha úgy nem járok, sohasem lett volna belőlem író». Hogy pedig írói

¹ *Ahol a királyné fürdőzni fog* (Hazánk, 1895 június 23, 169. sz.), *A bártfai fenyesek* (június 23, 174. sz.), *Bártfa* (július 11, 186. sz.).

pályájának egésze, tehát nemcsak folytatása esik a katasztrófa utánra, még nagyobbnak, tiszteletreméltóbbnak mutatja lelkierejét.

A Magyar Szemlében állandó és bő munkateret kapott. Főkép az onnan kapott honoráriumokból élt tíz éven át; nem voltak éppen fényesek, de sokat írt, így sűrűn jöttek. Ez a szépirodalmi és kritikai folyóirat nyiltan vallotta, meg is valósította a katolikus szellemet. Nagy dolog volt ez akkor, midőn a hitvalló álláspontra mint lesajnálандó alsóbbrendűsége volt divat, életben és irodalomban egyaránt, letekinteni. 1888 végén indult meg Rudnyánszky Gyula szerkesztésében, aki 1890 elejéig vitte. Az ő idejében volt bizony még elég színvonaltalanság, üres kenetesség is benne. Inkább egy-egy beérkezett névvel igyekezett hatni, mint magasabb színvonalnak következetes kiépítésével. Így versrovatának ékessége Reviczky volt. Amint a szerkesztés 1890 szeptemberében Kaposi Józsefnek, a Szent István-Társulat későbbi alelnökének kezébe ment át, egyszerre emelkedett, friss erők vonultak be, újakat nevelt, s ez a megszínesedés egyben igazi programmegvalósítást is jelentett. Még a másik táborban is olvasottságot, megbecsülést szerzett magának. Bebizonyult, hogy a mi ügyünket csak a színvonal juttathatja diadalra. Mikor Kaposi 1905 végén megvált a folyóirattól, joggal írhatta Búcsúzó-jában: «Bátran szállottunk szembe az irodalom szentélyébe tolakodott üzérkedő szellemmel és — sok tekintetben az alapozás teendőit végezve — küzdöttünk a magyar katolikus szépirodalom jövőjéért... Lassan-lassan egész új nemzedék támadt a katolikus belletrisztika terén... Aki figyelmesen áttekinti a Magyar Szemle fóliánsait, becses anyagot fog azokban találni: kincseit, igazgyöngyeit a magyar katolikus kutúrának». S szerkesztői idejét «élete legszebb esztendeinek» mondja. Utána már csak halódás következett, melyről Divald utóbb így írt a Katolikus Szemlében (1913): «Virágzása korában e lapnak nálunk szinte szokatlanul nagy és ugyan-csak hálás közönsége volt. Nem is hagyta cserben, de szűklátókörű kiadója (Kaczvinczky Lajos) buktatta meg, aki mikor azt hitte, hogy a maga jövőjét írói gárdájának sikereivel már eléggé biztosította szinte tervszerűen lejáratta lapját. Hogy kulturális életünkben az irodalomnak milyen jelentéktelen a szerepe, annak semmi sem szomorúbb jele, mint az, hogy nem akadt kéz, amely ezt a bukást feltartóztatta és a jószellemű írók gárdájának felbomlását megakadályozta volna». A folyóirat átment a Szent István-Társulattól a Franklinhoz, illusztrált lap lett Gerely József szerkesztésében, Ady is írt bele. Japán és török számot adott ki: iránytalanul vergődött már az új munkatársak közt. A régiek közül már csak a legnaivabbak maradtak, furcsa neofiták mellett, Tarczai sem. A végén Szemere György szerkesztette, az

ebben az évben első, kisebb regényét is. *A hajnal hasadása* ez, s a miskolci «Vasutasok Családi Lapja» 1898-ik évi folyama 13 számához mellékelten meg is jelent. Sok neves író dolgozott akkoriban az elterjedt folyóiratba. Hősében önmagát rajzolja, sorsában azokat a lelki viharokat, melyeken maga ment át megpróbáltatásában. A hallása elvesztésekor lelkét megrohant kétségbeesésből, öngyilkos hangulatokból felemelkedésének képe ez. Némelyik helye mintha a sors ítélőszéke előtt mondott megindító védőbeszéd és könyörgés volna. Itt adja először Eperjes táji szépségeit, társadalomrajzát kedves közvetlenséggel. Egyszerű, induló regényke ez, de benne sok a báj! Csupa lélekző élet például, ahogy halottak napját, a karácsony hangulatát festi szülővárosában. A történet nemes, önzetlen befejezése mindennél jobban bevilágít az író lelkébe. Neki is kedves volt ez az elsőszülött regénye, s azért nem adta ki könyvben, mert előbb át akarta dolgozni, az egyéb feladatok aztán egyre tovább sodorták tőle. A művecske vázlatosságában csupa találó vonás, ha nem is érezteti a véglegesen kidolgozottságot. Talán szándékosan nem dolgozta át, mint ahogy Szinyei-Merse sem volt hajlandó egyik színes vázlatát tulajdonosa kedvéért évtizedek mulva kidolgozni, mondván, hogy így a kép elvesztené történeti helyét művésze fejlődésében. 1899-ben 16 novelláját, 12 művészeti cikkét találjuk a folyóiratban. Az utóbbiakban szívesen kitér a különböző művészeti technikák ismertetésére. Tájékozottsága ezen a téren egyik főereje volt mindenkor. Elvi magaslatról ír az akkori *Velasquez-kiállításról*. A világhírű spanyol festőt nem tartja korszakalkotónak. Csak azok szemében az, akik előtt a fantáziánélküli realizmus a művészet netovábbja. A realizmusnak megvan a jogosultsága, sőt egy kis egészséges realizmus értékesebb minden érzelgős idealizmusnál, a művészetben azonban egyaránt védeni kell a természet és a képzelet jogát. S már ekkor szembeszáll egy másik cikkében — s fog még többször is műkritikusi pályáján — a stíluskereséssel feltűnésre törekvő tehetségtelenség ellen. Ezt nála másfelől a méltatlanul nem érvényesülő igaz tehetségeknek védelme egészíti ki. Ebben az évben lép fel a *Katolikus Szemlében* *A királyné madonnája* című novellával. Szép haladást jelent ez elbeszélő pályáján, francia fordításban is sikere volt. A modelljébe beleszeretett Mátyás-kori piktor barátnak lelki viharát s elcsendesülését mondja el, már elmélyülőbb lelkiéletet nyujtva.

Elbeszélő tehetségének szép továbbfejlődése esik az 1900. évre. Több, reprezentatív novellája jelenik meg ekkor: *Dönk vitéz Rómában*, *A muzsikusz barát legendája*, *A három vándorlegény*. Az első kettő a *Katolikus Szemlében*. Dönk Nagy Lajos korának Szeredaija, ugyancsak viharos szerelmi történet hőse. Bár van otthon szíve tárgya, Rómá-

ban szerelmi viszonyba kerül egy szenvedélyes olasz leánnyal, aki féltékenységből leszúrja Dönknek búcsúskép az örökvárosba került kedvesét, mire a hős Szent Ferenc szerzetébe lép s a szentség hírében hal meg. A történet hatását emeli a római környezetrajz, s ebben építészeti remekek (San Pietro, Colosseum) hatásos, méltó beállításának is szerep jut. Mintha egy építész varázsereje emelné őket előttünk. Tarczaival senki sem versenyezhet e szempontból irodalmunkban. Még Jókai leírásai is szegényesek hozzá képest ebben a vonatkozásban, például ahogy *A lőcsei fehér asszony*ban a templomot leírja. Segítették benne 1899-ben tett olaszországi tanulmányútja benyomásai is. A környezetrajznak áttelekesítése mesterien érvényesül *A muzsikusként legendájában*. Budának a töröktől eleste áll előttünk, ahogy a budai pálos kolostor lakói átélik. Angelusz testvér, aki előbb orgonajátékával elárulta, utóbb bátor viselkedésével megmenti a templomot a portyázó törököktől. Történeti levegő, mély kolostori hangulat, remek budai tájrajz s érezhető egyéni líra (Tarczai a maga egykori muzsikális hangulatait ajánlotta hősének) ezt a művét alighanem a legkitűnőbb novellájává emeli; «A fehér barát» című pálos folyóirat éppen mostanában közli újból folytatásokban. Mind a három elbeszélése javához számít a magyar történeti elbeszélésnek. Könnyedebb előadás legismertebb történeti novelláink sorába emelte volna őket. Mert van a Tarczai előadásában bizonyos nehézkesség, a könnyed élőszó varázsa általán nincs birtokában, s ez kettőből következik. Testi fogyatkozásánál fogva nem csiszolhatta előadását a maga és mások élőszaván, nem fejlődhetett ki közvetlenné. Ám, amivel a Zrínyi görgeteges előadását szokás kivédeni, hogy tudniillik jól illik tárgyához, ez rá is érvényes: a mult meséihez ez a súlyosabb előadás épűgy illik, mint a freskőfestőé nagyszerű tárgyaihoz. Műsája az északi fenyőerdők méla, igéző leánya, alt hangon énekel, de megfogja azért a szívet, mert sohasem hamis vagy hatásvadászó. S ne feledjük a másik okot, védelmet sem: nagy termékenysége miatt hiányzott a ráérő ideje, hogy csiszoljon elbeszélései előadásán, mielőtt kezéből kiadja őket. Stílusa így sem egyszínű, sok hangulatot is kifejez és sugall, mikor pedig vidám, játékos a témája, így éppen *A három vándorlegény* ciklusában (Magyar Szemle, 1900), tud vidoran pergő lenni, illően a Bocskay színes, fordulós korában játszó, érdekfeszítő történethez. E tekintetben ez a legsikerültebb műve. Műsája itt mintha régi népmesék varázsfuvoláját fujná.

A Magyar Szemle 1900-ik folyamában megjelent művészeti cikkei, kritikái közt ismét van építészeti tárgyú: a Steindl alkotta Budapest-erzsébetvárosi új templomnak méltatása. Nehéz tetőszerkezetét joggal hibáztatja. Ebben az évben jelent meg első művészettör-

tükre az Arpád-házi szentünknek, mélyen átélt, katolikus szellemben. Könyvalakban először 1904-ben jelent meg Udvarý Géza hangulatos, szép rajzaival; másodsor 1927-ben, bővített előhanggal Jaschik Ámos stilizált fejléceivel.

Néhány mozzanatot mentsünk meg ezévi műkritikáiból is! *Faragó Ödön* maró szatirájú karikatúráiban hibáztatja a humor, a szív teljes hiányát. Torzképei túlnyomóan az önzetlenül ideális célokért harcolók (Apponyi, Kaas stb.) rovására készülnek, viszont a hatalmon lévők szinte eszményítve jelennek meg. Az esztendő legnagyobb művészeti eseménye az *Erzsébitszobor-pályázat* volt. Az érdeklődés és vita közép-pontjában Fadrusz nagyszerű tervezete állott: a mártírkoronáját letevő királynét ábrázolta a magyar szentek között. A király elégedetlensége miatt («Sie war doch eine Königin!») nem került megvalósításra. Divald szerint a tervezetben kifogástalan az alakok plasztikus hatása, gazdag szívélet is nyilvánul bennük, egészében azonban műve inkább festői. Fadrusz második tervezete — Divald szerint is — már sívá-rabb volt, nyűgözték, zavarták az akadémikus megjegyzések. Budavár multjának annyi novellában megjelenítőjéhez illő a tervezettel kapcsolatos helyszínvitákhoz fűződő az a megjegyzése, hogy kár volt a Nagyboldogasszony temploma mögött a régi bástyákat lebontani. A helyükbe került, úgynevezett «architektonikus kiképzés» hidegen hagy, míg az ódon kövek festőiségükkel a multba ragadták a lelket. Ime, újból az érzelmi oldal kiemelése a művészi jelenségekben; ennek érvényesülése nélkül minden csak hideg teatralitás. Utóbb is van egy érdekes megjegyzés a budai várral kapcsolatban: elítéli Strobl Szép Ilonka jelenetének (Mátyás kútján) a várkápolna, a szent korona őrzőhelye hátához állítását. Aligha hibázott. A *Vörösmarty-szobor-pályázattal* kapcsolatban úgy látja, hogy «pályázó szobrászainknak fogalmuk sem volt Vörösmartyról». Érdeklí a művészet gazdasági oldala is: a kiállított képek sorsa. Eladni keveset sikerül közülük, a legtöbb visszakerül porosodni a műterembe. Jobb volna, ha a művészek mérsékelvén igényeiket, kedvvel fognának oly feladatok megoldásához, melyeket nekik a társadalom helyes irányítás mellett nyujthat.

1903-ban megjelent műkritikái során szól Steindl óriási művéről, az akkor befejezett új Országházról. Tagolásán több számítás, mint művészi lendületet lát. A kritika hivatását illető tisztánlátása kiemelendő. Jól tudja, hogy az elmélet, a bírálat csak a kíséret, nem az uralkodó a művészet birodalmában: «Nem az elméletek feladata, hogy a művészetet fejlődésében irányítsák, hanem a szíveket átjáró eszméké s a művészi temperamentumé, amely az Isten kegyelméből való mesterekben lakozik, akik koruk eszméit átéreztek». Mikép évekkal előbb Párizs-

ban, idehaza is ellátogat az élet műhelyeibe. Így a Bakács-téri elemiben jelen van Györgyi Kálmán neves ipariskolai rajztanár óráin, az angoloktól átvett új módszer megfigyelésére. Szolgai mázolás helyett az egyéni látás, ízlés nevelése lett a cél. Végighúzódik műkritikusi pályáján az érdeklődés, szeretet az iparművészet, népművészet iránt, szemben azokkal, akik elnéztek felette. Felhívja a figyelmet Dékány Árpád halasi rajztanár csipkevarró iskolájára: nincs olyan finom brabanti munka, mely a halasi csipkéekkel gondos technika, motívumok eredetisége és szépsége tekintetében versenyezhetne.

1904-ben közli a folyóirat egyikét a Zsigmond királyunk köré szövődő elbeszéléseinek, *A sienai farsang*-ot. Ez az egész csoport Tarczai legszínesebb írásai közül való. A gáláns, művészetkedvelő, sok tekintetben Mátyás királyt formázó uralkodónak teljes rokonszenvét ajándékozta, így találkozunk majd vele első történeti regényében is. Ez évben jelenik meg *Félévig úton* című útirajza is, egyike legkedvesebb írásainak. Az előző évben Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter megbízásából tanulmányúton járt honi, osztrák, német, belga és holland helyeken, a fafaragó művészet összehasonlító tanulmányozására. Benyomásait ebben az írásában, melyből kötetke is lett, közvetlen előadásban örökítette meg, okos szempontok mellett a helyek költészetét is éreztetve. Később is jeleset nyújtott ebben a műfajban. Legszebb lapjai a Tátrának vannak szentelve, aminél nem kell külön bizonyosság műérzékének egészséges volta mellett. Ekkori művészeti cikkei közül a *Veszendő műkincsek* címűben megpendül már később is vallott nézete egyházi műkincseink sorsának intézése kérdésében. Sem hermetice elzárni, sem a végsőkéig elhasználni nem kellene azokat, hanem muzeális letétbe helyezni, mind közértékűvé válásuk, mind megmentésük érdekében. Ezzel kapcsolatban tiltakozik a mindenáron stílszerű restaurálás ellen. «Ha a középkorban is azt tartották volna, hogy egy-egy templomba csak az illik, ami ennek stíljében készült, még ma is a román stílus uralkodna... Minden stílszerű, ami szép.» A Kaposi-időszak utolsó évében, 1905-ben tátrai novelláiból közöl a Magyar Szemle. Ezekből lett utóbb legeredetibb színű, magának a legkedvesebb novellakötete, *Az egetverő hegy*. Ekkori művészeti cikkei közül nagy sárosi földijéről, a korát megelőző, tragikus sorsú pleinairistáról, Szinyei-Merse Pálról, továbbá a klasszikus derű legjelesebb honi tolmácsolójának, Lotz Károlynak hagyatékáról írt cikkei emelkednek ki. Méltatja a *Bazilikát* is, befejezése alkalmából. A San Pietro Bramante-tervezete kisebbitett másolatának tartja, amilyen Genovában a Santa Maria dei Carignani. A templom képei közül igazi ihletet csak Stetka Feszülete mutat. Ez az építészeti események iránt mindig mutatott érdeklődése, hozzáértése

egymagában magasan fölébe emeli a műkritika sarlatánjainak. Ezekre rá is keríti, méltán, a rudat. Régebben megtörtént, mondja, hogy maradi festők befolyása alatt a kritika megakasztotta egy-egy elsőrangú művész fejlődését, — Szinyei-Merse a legkiáltóbb példa rá —, most pedig valami modern festőiskolából kikopott fiatal óriások csapnak fel műkritikusnak s gázolnak szinte becsületében jóra való mestereknek. Horn Emil *François Rákóczi II* művéről írt ismertetésében vonatkozik egy katolikus írótól származó pamfletszerű Thököly-életrajzra, ezzel a megjegyzéssel: «A felekezeti elfogultság még nem teszi katolikussá az író». Tisztánlátó ember bátor szava volt. Ugyancsak itt panaszolja, hogy a nemzetközi-ség terjedő szelleme nemcsak a nemzeti érzést mérgezi nálunk, hanem a történeti költészet iránti érzeket is. A Magyar Szemle utolsó, csonka 1906-i folyamában már nem dolgozott.

A Magyar Szemlébe írt művészeti cikkei első időszakát jelentik idevágó munkásságának. Mint a belőlük kiemelt részletek is tanúsíthatják, elejétől talpraesett, bátor ítéletek, jól leszűrt tanulságok, pompás összehasonlítások, eleven előadás jellemzik. Látszik, hogy elemében volt ebben a mezőben. Hogyan magyarázzuk ezt a korán mutató tartalmas színvonalasságát? A nagytudású, indító egyéniségű Pasteiner előadásai, s ezek nyomán az önképzés, itthoni muzeális tanulmányok, külföldi tanulmányutak bizonyára számbajövő tényezők. Mégis írásai mindenekfelett kialakult, intuitív műérzékéből fakadtak, s ezt eredetileg bizonyára szülővárosának művészi jellege keltette életre és dajkálta benne.

Mire az új század küszöbére érkezik, máris termékeny, kettős munkakörében látjuk. Akadnak olykor rajzolóművészek, akik azzal lepnek meg, hogy mind a két kezükkel egyidőben készítik szemünk láttára pompás rajzaikat. Ehhez hasonló, amit Divald Kornél már ekkor művel és fog, egész élete végéig. Egyik keze a tudományos, a másik a költői műveket írja. De ezek nem hiába fakadnak egy lélekből, nincsenek is vonatkozás nélkül egymásra. Később méginkább látni fogjuk, hogy a szépirórnak vannak bizonyos erényei, melyek nem volnának meg a műkritikus, műtörténész nélkül, kezdve a tárgyválasztáson. Az első vonalban ezidőszert a szépirodalmi művek vannak. Ezekből élt, ezek adtak rá módot, hogy idővel mind többet tudományosan is dolgozhassék. Később aztán fordítva lesz: tudományos érdemei hivatálba juttatják, biztosított polgári viszonyok közé kerül a bohém életből, családot is alapít. Akkor aztán a tudományos munkásság mellett olyankor ír csak szépirodalmi műveket, mikor visszatérnek a régi ihlet órái, s időnkint újra meg újra megszólal benne ellenállhatatlanul a történeti költő.

IX. Költemények.

Irta : *Pakocs Károly* szatmári kanonok, rendes tag.

Testvérek, haza indul a vonat !

Erdélybe visszatérő menekült testvéreimnek.

Itélt az ég. A trianoni sorompók
szúette tölgyként összeestenek.
A szatmári magyar s a csíki székely
testvéri keze összefogott újra
Kolozsvár felett.

Testvéreim, erdélyi száműzöttek,
ma térdre hullva imádkozzatok
velem, hisz' Isten a búsuló magyarnak
hűszévi rabság zordon sorsa után
új tavaszt adott.

Húnyt szemekkel nézzetek át a bérceken
az otthon-maradt szenvedőkre le :
nem sírnak ők már ; kínok tengerében
sajgó szívök mindent elfelejtő
éggel van tele.

A szenvedéstől hallgatag szívünkben
titokban új imákat gyűjtenek :
mézes szókat a magyar szabadságról.
S az új magyar ének csodája már az
ajkukon remeg.

Minket várnak anyáink és a bércek,
Minket kiált a Szamos és az Olt
Minket kiált a fenyves és a síkság,
kicsi falunk és minden, mi szívünknek
egyszer drága volt.

Ne késlekedjeteK hát, jó barátim,
a rab Erdélyért börtönt-szenvedők.
Hagyjátok el a Babilon-világot,
amely színes mesék ígéretével
szívetekbe nőt,

s egész embert vigyeteK vissza innét
a magyaroknak : magyarabb magyart;
hadd forrjon össze a triánoni mély seb,
s ne tudja többé szétszakítani földünk
dinamit s a kard.

És útipodgyászul vigyük magunkkal
Szent István király áldó jobbkezét.
Nagy magyar áldást, magyar szívek zenéjét,
a magyar ősök szent hazaszerelmét
szórjuk szerteszét.

Utunkon szentek állnak sorfalat már
Szent Imre herceg és László király
szent hercegek és szent királyleányok
s fölöttük mosolyg ránk a Boldogasszony
a Duna partinál.

Befűtve már a mozdony és Keletnek
néz. Magasra tartom karomat.
Szálljatok bé, erdélyi száműzötteK :
a magyar sors szebb jövője felé
indul a vonat.

Föltámadási körmenet.

Száműzetésem húsvét nagyszombatján 1939.

Esteledik. Izgalom van otthon.
Most indul el a sírhoz a menet.
A sekrestyeajtóra szegzett szemmel
várja sok hívem érkezésemet.

Már jó fehérben és piros ruhában
lázás gyerekhad. Csengő és kereszt
remeg kezökben. Most támad a Krisztus.
S a sír felé mind nagy szemet mereszt.

Nyomukban aranyruhás papok haladnak
úgy mint tavaly a nagy vihar előtt,
mely kicsavart tövestől a nagy őszön
s hely-nyilként a messzeségbe lőtt.

Minden maradt a régi; csak a pásztor
nem lépett a baldachin alatt.
Könnyes szemek néznek ma napnyugatra:
a régi húsvét, jaj, hová maradt?

A régi húsvét, haj, hová maradt el?
A régi húsvét mikor jön megint
a régi pappal és az új tavasszal?...
Sok könnyes szem titokba' rámtekint.

Csak nézzetek a sziklasírba, édes
híveim, csak nézzetek bele!
Ott fekszem én az Istenfia mellett
s a szívem vérző tövissel tele.

Az én halálom még nagyon soká tart.
Az én szívem még dermedt és hideg.
Élek talán, de életem titok még
s e titkot csak az Isten érti meg.

De nincsen tél, mely új tavaszt ne érne
és nincs halál, mely éltet nem fakaszt:
föltámadok egyszer hazámnak én is
és elhozom a mámoros tavaszt:

megyek-megyek Erdélybe körmenettel;
rajtam arannyal hímezett palást;
viszem-viszen a halálra-vált magyarnak
a Duna mellől a föltámadást.

(*Pakocs Károly*: »A lélek indul« című verskötetből.)

Próféták indulása.

Roppant szorongás ül a lelkemen ma.
Éjszaka vagy, sötét, nagy éjszaka.
Keleten vérbe öltözött az égbolt
és fojtogat az embervér szaga.

Mi lesz megint? Mit rejteget jövőnknek
e rémes, véres, üszkös Napkelet?
Megborzadok, hisz' nem is olyan rég volt
ily véres ég a földgolyó felett.

És akkor is aludtak mind a lelkek,
vagy játszottak a golgoták alatt.
Csak egy-egy lélek, a hegytetőn vigyázó,
hatolta át a nagy titok-falat.

A választottak égtek döbbenetben,
amíg a tömeg-ember dermedett.
S remegve nézték a pogányság Behemótját,
mint eszik asszonyt, szűzet, gyermeket.

A választottak zokogtak: Jaj nekünk is
és jaj tinéktek, véres emberek!
Mérő-ónnal kimérve már a város és a falvak
és nem lesz több nyugvó-helyetek!

És úgy lett, ahogy' ők előre-mondták
és mindig úgy van, ahogy' mondatott
Jeremiástól minden próféta-szájjal:
Halálcászár vidáman aratott.

Ó bomba, mely Kína földjére hullasz;
ó vérfolyam, mely tengerbe szaladsz:
Megálljatok! Próféták szólnak újra
és a szavukra támad új tavasz

és a tavaszból Messiás virágzik,
a Messiásból testvér-szó fakad;
Kelet, Nyugat kezetszorít egy éjjel
a bethlehemi csillagok alatt.

A MENNYISÉGTANI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

X. A Földközítengervidek növényzetének biológiai spektrumáról.

Irta báró *Andreánszky Gábor* rendes tag. — Előadta a Szent István Akadémia IV. osztályának 1940 április 5-én tartott ülésén. — A III. és IV. sz. műmellékleten négy ábrával.

A növényföldrajz két iránya, a fejlődéstörténeti és az ökológiai irány, látszólag nagyon is eltérő utakon járnak. A fejlődéstörténeti növényföldrajz a növényfajokat, mint alaktanilag leírható és körülhatárolható, rendszertani egységeket veszi figyelembe. Az ökológiai növényföldrajzban a fajok életkörülményei a fontosak. Hogy milyen éghajlatot, általában milyen környezetet igényel az illető növényfaj és milyen életberendezkedésű, milyen életmódot folytat. Az előbbi irány a növények belső, faji rokonságát tartja szem előtt, az utóbbi a fajnak a környezethez való viszonyát.

Az újabb kutatások ennek a nagy különbözőségnek ellenére mindinkább nyilvánvalóvá teszik, hogy a két irány nemcsak szigorúan egymásra van utalva, hanem célkitűzéseiben is mindinkább közeledik egymáshoz. A szoros összefüggés már abból is kitűnik, hogy a legújabb növényrendszerek az ökológiai berendezkedés nyújtotta adatokat egyre inkább felhasználják a fejlődéstörténeti sorok megállapításához. A növények rendszerbefoglalásakor olyan tulajdonságokra kezdenek súlyt fektetni, amelyek a növények életmódjával vannak összefüggésben és amelyek régen, a felületes szemléletek idejében, a kezdetleges növényrendszerek alapját képezték. Az ókori és középkori növényrendszerek a növényországot általában fákra, cserjékre és habitusuk szerint eltérő fűnemű növényekre osztották. A későbbi, tudományos irány ezeket a primitívnek tartott bélyegeket félredobta. A virágalkotáson alapuló növényrendszerek az ilyen megkülönböztetéseket teljesen figyelmen kívül hagyták. Így már maga a LINNÉ-féle rendszer is. Nem tulajdonít fontosságot az életberendezkedésnek a későbbi, a fejlődés-

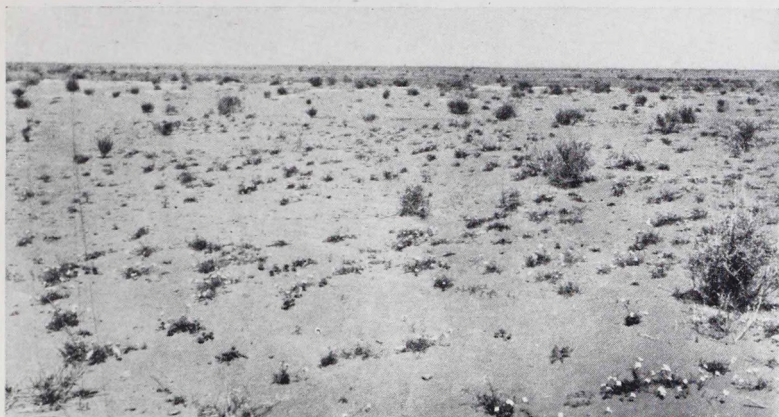
történeti gondolat alapján felépült rendszerek hosszú sora sem. Egyeduralkodó vezérfonal az ivaros szaporodószervek fejlődése, mint a törzsfelődés leghívebb és legmegbízhatóbb kifejezője. Csak legújabban került bele a fás és fűnemű életberendezkedés közti megkülönböztetés ismét a növényrendszerbe. Sőt a HUTCHINSON-féle rendszer az összes kétszikű növényt két alaptípusra vezeti vissza, egy fatípusra és egy fűnemű (eredetileg mocsári, illetve vízi életmódot folytató) növénytípusra.

Az ma már alig szenved kétséget, hogy a növény természetét a fontosabb virágalkotás mellett szintén figyelembe kell venni a növényrendszer felépítésekor, ha azt kívánjuk, hogy a törzsfelődést hűen tükrözze vissza. Az is kétségtelen, hogy a fatermet tekintendő ősibb alaknak, mint a fűnemű termet. Erre a legfontosabb támaszpontokat természetesen a geológiai korok maradványai szolgáltatják. Ennek az elvnek most már az a követelménye, hogy míg a fűnemű növényeket tartalmazó növénycsoportokat tekinthetjük fás csoportok leszármazottainak, addig megfordítva a fűneműekből a fákat nem származtathatjuk le. (Itt csakis az edényes növények jöhetnek figyelembe, a mohok és telepesek nem.) A kizárólag, vagy úgyszólván kizárólag fűnemű növények kategóriái eszerint a fejlődési sorok végére állítandók.

Az ilyen fűnemű csúscategóriákban is találunk bizonyos különlegesebb éghajlat alatt félcserjéket és cserjéket, sőt több méter magas fás növényeket is. Az utóbbiak azonban sohasem olyan alakúak, mint a köznapi értelemben vett fák, hanem leggyakrabban ú. n. üstökös fák. Ezeknek törzse egyszerű, vagy aránylag kevésbé elágazó, de úgyszólván végig egyforma vastag; vékony ágaik nincsenek. A levelek a törzs és ágak végein halmozottak. Az ilyen fűnemű növénycsoportokból levezetett fás növényeket egyik előadásomban «szekundér dendroid»-oknak neveztem.¹ Ezek tehát úgy származásukra nézve, mint alakban és életkörülményeikben, különböznek a primér fás növényektől.

Az ökológiai növényföldrajz a fás és fűnemű növények közti különbségekre mindig nagy súlyt fektetett és fektet. A fák követelményei mások, mint a fűneműeké. Általában nagyobbak. Nagyobb termetük felépítéséhez és fenntartásához több táplálékra, nagyobb melegmennyiségre és több nedvességre van szükségük. Így elterjedési határaik is szűkebbek. A fűnemű növényzet olyan területekre is kiterjed, amelyeknek éghajlata a fáknek már nem kedvező, mert hideg, vagy száraz, illetve olyan talajon is megél, amely a fáknek már nem nyújt kellő mennyiségű táplálékot.

¹ A Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztályának 1940. jan. 11-én tartott ülésén.

1. Kizárólag egyévesekből és apró cserjékből álló növényzet a keletalgériai Szaharában, Biskra és Négrin között sósó fenéken, 1928 márc. 16.

Végétation des Chotts du Sahara algérien oriental, composée exclusivement des annuelles et des abrisseaux.

2. Stipa nitens-formáció a marokkói Nagy-Atlaszban 2450 m magasságban, 1930 június 24-én.

Formation à Stipa nitens dans le Grand-Atlas marocain, à une alt. de 2450 m.

A növénytakaró elemzésekor azonban a fák és fűneműek elválasztása önmagában még nem jellemző. Úgy a fák, mint a fűnemű növények soraiban ökológiai szempontból még nagy eltérések uralkodnak. Így kezdtek tehát a növényeket olyan életformák szerint csoportosítani, amelyek leginkább kifejezői az éghajlati viszonyokhoz való alkalmazkodásnak. Sok ilyen rendszert alkottak, amelyek közül egyik sem teljes, vagy tökéletes. Közülük leginkább használatos a RAUNKIAER-féle életformarendszer. RAUNKIAER aszerint osztályozza a növényeket, hogy a kedvezőtlen évszak beálltakor milyen redukiót szenvednek alakban és a továbbfejlődésre szolgáló rügyek hol, a föld felszínétől milyen távolságban keletkeznek.

RAUNKIAER öt főcsoportja közül az első azokat a növényeket foglalja magában, amelyek szára redukiót nem szenved (*Phanerophyta*). A második főcsoport szárának nagyobb részét elveszti, rügyei tehát a talaj színe felett csekély magasságban fejlődnek (*Chamaephyta*). A harmadik főcsoport teljesen elveszti földfeletti szárát; rügyei a talaj felszínén vannak (*Hemikryptophyta*). A rügyek a felszín alatt, a talajban, illetve mocsárban, víz alatt vannak a negyedik főcsoportban (*Kryptophyta*, illetve részletezve *Geophyta*, *Helophyta*, *Hydrophyta*). Az egyéves növények az ötödik főcsoportba tartoznak (*Therophyta*); ezek a kedvezőtlen évszakot ivaros szaporodószerveikben (spóra, mag) élik át.

Mindegyik főcsoport több alcsoportra oszlik. Ezek a növényeket berendezkedés és életmód szerint tovább tagolják. Így a phanerophyták közt vannak óriás és közép magas fák, magascserjék, törpecserjék, liánok, mindegyik alcsoportban örökzöldek és lombhullatók, amelyek tovább tagolódnak a rügyvédelem alapján. Ide tartoznak továbbá a fánlakók, a törzsszukkulensek, valamint a trópusi nem fásodó phanerophyták (pl. *Musa*).

Egy területen az életformák százalékos arányszáma (fajonként értelmezve) adja a terület biológiai spektrumát. Egy erdőben természetesen az első főcsoport erősen van képviselve, rajta kívül még főképpen a geophyták. A réten a hemikryptophyták az uralkodók, a bolygatott, ruderalis területeken a therophyták stb., stb. Ha azonban egy növényföldrajzi terület egység összes növényformációjának, tehát az ott élő egész növénykincsnek a figyelembevételével állapítjuk meg a biológiai spektrumot, akkor az illető terület éghajlatára igen jellemző arányszámokat kapunk. Minden éghajlat alatt egy bizonyos, esetleg két életforma van relatív túlsúlyban. Ez akkor tűnik ki, ha az illető spektrumot összehasonlítjuk a Földön előforduló összes fajokra vonatkozó ú. n. normálspektrummal.

A mellékelt táblázat több éghajlati táj biológiai spektrumát és

a normálspektrumot mutatja be. Az egyes területegységek spektrumában az ott élő összes edényes növényfaj száma is fel van tüntetve. Amint látjuk, a Ferenc József földön nincs fás növény, sem egyéves. Uralkodnak a hemikryptophyták és chamaephyták. Egy hűvösebb mérsékeltéögvi európai területen már az összes főcsoport előfordul; még túlsúlyban vannak a hemikryptophyták, de alig jelentkeznek a fánlakók és hiányoznak a törzsszukkulensek. A szubtrópusokon ezzel szemben megszűnik a hemikryptophyták nagy fölénye és emelkedik egyrészt a cserjék, főképpen azonban az egyévesek arányszáma. Magasabb ezenkívül a geophyták (gumós és hagymás növények) száma is. A szubtrópusi szárazvidékeken ez az emelkedési irány a geophyták kivételével még erősödik.¹ Mindedig a fák arányszáma nem igen emelkedett, sőt azt mondhatjuk, hogy a szubtrópusok a mérsékelt égövhez viszonyítva bizonyos visszaesést jelentenek. Amint azonban a trópusok közelébe érünk, kezd a fák arányszáma emelkedni. Így ez már észlelhető a szubtrópus és trópus határán fekvő Szaharában, annak dacára, hogy ennek az éghajlata a legnagyobb mértékben ellensége a fának. Maga az egyenlítőv a phanerophyták birodalma. Az összes fajoknak jóval több, mint a fele fa, cserje vagy lián. Hozzájuk járulnak még a pozsgástörzsűek és a fánlakók. Feltűnően csekély a vízi és mocsári növényeknek az arányszáma, bár a trópusok alatt a mocsári és vízi termőhely nagy területekre terjed. Ennek két oka van. Először a RAUNKIAER-rendszer több vízi- és mocsárlakó típust, köztük pl. a mangrovecserjéket más kategóriákba sorozza. A másik oka pedig az, hogy a mocsári és vízi növények nagymértékben azonális elterjedésűek. T. i. igen sok faj közülük úgy a hűvösebb, mint a melegebb tájakon egyaránt előfordul. Fajszaámuk pedig nem nagyon nagy. Így a trópusokon előforduló, igen nagy fajszaámot képviselő egyéb életformákkal szemben arányszám tekintetében háttérbe szorulnak.

Most tekintsük meg közelebbről azokat az életformákat, amelyek a Földközi-tenger vidékén élnek. A mi rétjeink hemikryptophytái helyébe jórészt egyéves vagy gumós, illetve hagymás, rhizomás növények (geophyták) lépnek. Ezek sok esetben ugyanazokból a génuszokból kerülnek ki, mint a középeurópai évelők, vagy közelálló génuszokból. Így a mi évelő *Festuca*inkat az egyéves *Vulpia*k váltják fel, az évelő *Anthoxanthum odoratum* helyébe az egyéves *A. ovatum* lép stb., stb. A rétek ezek szerint nagyrészt egyéveseket tartalmaznak. Területük különben is eléggé jelentéktelen. Sokkal nagyobb kiterjedésűek a cserjések, a sziklanövényzet és több, jellegzetesen mediterrán növény-

¹ L. Tripolitania spektrumát.

formáció. A cserjések és a sziklanövényzet apróbb cserjéi és félcserjéi gyakran ugyanazokból a génuszokból kerülnek ki, amelyek a mi éghajlatunk alatt is előfordulnak, de itt csak élő fűnemű fajokat tartalmaznak. Sok génuszban egy kettéhasadást észlelünk az életforma szempontjából. A nálunk előforduló élő fajok mellett, vagy azok helyett az illető génuszban a Mediterránban egyéves és félcserjés, illetve cserjés fajokat látunk. Erre igen szép példa az *Anthyllis* génusz. Ennek nálunk élő fajai hemikryptophyták. A Földközitengervervidéken az egyéves *A. tetraphylla* fajon kívül egy sor kisebb cserje tartozik ide, amilyenek: *A. cytisoides*, *A. barba Jovis*, *A. Hermanniae* és a mediterrán Szaharában a formációalkotó *A. Henoniana* stb. Amellett azonban több hemikryptophyta *Anthyllis* faj is él itt. Másik példa a *Polygala*, amely nálunk mindig fűnemű élő (a félcserje *Chamaebuxus*-t, hegyvidékeink növényét, külön génusznak véve). A Mediterránban azonkívül egyéves fajai is vannak, mint *P. monspeliensis*, sziklalakó chamaephyták (félcserjék), mint *P. rupestris*, sőt Marokkóban egy makkiacserje is, a *P. Balansae*. A mi *Globulariánk* helyét a makkiacserje, *G. Alypum* foglalja el.

Az elmondottakból természetesen nem következik az, hogy az életformák kialakulása a génuszon belül, amelyet monophyletikusnak kell tekintenünk, tényleg ezt az utat követte és nem megfordítva az egyévesek és cserjécskék alakultak át hűvösebb éghajlat alatt hemikryptophytákká. Az előbbinek a valószínűségére mutat az, hogy a mediterrán vidékeken aránylag elég sok rendszertani csúcskategóriákba tartozó, másodlagosan cserjéssé vált növény él. Ilyen több keresztesvirágú, mint *Henophyton deserti*, *Zilla macroptera* stb., valamint több fészkesvirágú is (*Rhantherium*, *Warionia*). Ez különösen a szárazvidékekre áll. Ezekről legalábbis valószínű, hogy fűnemű ősből alakultak ki. Másrészt a mediterrán növények egyéves fajai élettanilag közelebb állnak a cserjékhez és félcserjékhez, mint a hemikryptophytákhoz. Igen sok olyan génusz ismeretes, amelyek fajai úgy egyéves, mint aprócserje alakban is szoktak fellépni. Illetve olyan cserjécskék, amelyek már az első évben is virágoznak és magot hoznak, s a szélsőséges éghajlatú vidékeken kedvezőtlen esztendőkből az első termés meghozatala után el is pusztulnak, tehát egyévesekké (illetve efeméreké) lettek. Ilyen fajokat találunk például a *Helianthemum* génusz *Eriocarpum* DUNAL sectiójában. Kétéves, vagy élő növények sziklás, edafikusan száraz termőhelyen, amilyen a Mediterránban nagyon sok vidéken található, félcserjéssé fásodó szárúak lesznek. Erre szép példa a *Moricandia arvensis*, melynek fásodó alakja a ssp. *suffruticosa*. Egyéveseknek élő őstípusból való leszármazását mutatja az efemér *Asphodelus pendulinus* a Szahara szélén. Ennek a génusznak

többi faja, amelyek közül némelyik (pl. *A. microcarpus*) a Mediterránban nagyon elterjedt, geophyta. Nem képzelhető el, hogy ezek mind egy egyéves őstípusból alakultak volna ki. A virágfejlődéssel párhuzamosan is találunk hasonló irányú életforma fejlődést. A kankalinfélék (*Primulaceae*) legtöbbje évelő fűnemű. Virágjuk aktinomorf. A Földközi-tenger mellett él egy monotipikus génuszuk, a *Coris monspeliensis*. Ez vagy egy-, illetve kétéves, vagy félcserje. Virága zigomorf, tehát morfológiailag levezetett típus. Az életforma és a virág fejlődése itt párhuzamosan haladhatott.

Az életformák kialakulásának ilyen iránya ellen szól az, hogy a földközitengervidéki flóra mindenesetre ősi, mint a középeurópai. Mi természetesen nem is gondolhatunk arra, hogy az egyik a másból alakult volna ki. Csak azt tételezzük fel, hogy a közös és más-más életformában megjelenő génuszok őstípusa évelő fűnemű volt. Megmaradt ilyennek a mérsékelt Középeurópában, egyévéssé, illetve fásodó szárúvá fejlődött a szubtrópusi Mediterránban.

A földközitengervidéki cserjék közül csak egy rész ilyen származású. A többi, és ilyenek a tipikus makkiacserjék mind, valamint a nagyobb termetű cserjék általában, elsődlegesen fás. Rokonsági körük is fákhoz és cserjékhez áll.

Külön kell megemlékeznünk egyes fűnemű növényekről, amelyek a mediterrán sztyepeken cserjeként viselkednek. Úgy szárukat, mint levelüket nem a sejtnedv duzzadtsága, a turgor tartja mereven, hanem szilárdítószövetek, anélkül azonban, hogy száruk fásodjék. Ezek nem hervadnak. Ezeknek a megítélésénél is kitűnik a RAUNKIAER-rendszer hiányossága. Miután ezeknek megújuló rügyei a talaj színén, vagy kevéssé afelett fejlődnek, ezért ezek a hemoikryptophyta, vagy chamaephyta csoportba kerülnek. Pedig ezeket cserjéknek kell tekintenünk, hiszen a kedvezőtlen időben is megtartják teljes alakjukat és az összes évszakban rányomják bélyegüket a növénytakaró arculatára. Ilyenek például az ernyősök közül a *Pituranthos*-fajok, főképpen pedig az alfafű, *Stipa tenacissima*.

A Mediterránban a chamaephyták jelentősége és életmódja egészen más, mint a kemény télű övekben. Ott a rügyek a talaj felett bizonyos magasságban fejlődnek, de mindig a hótakaró védelme alatt telelnek át. Itt nincs hótakaró, de a rügyeknek nincs is erre szükségük, hiszen a tél nem hideg. A mediterrán chamaephyták (főképpen félcserjék) általában sziklalakók, tehát topografikusan száraz termőhelyen élnek és száruk alsó részének a fásodása inkább a szárazság ellen való védekezés. Tömött növekedésük pedig az elpárolgás csökkentését szolgálja.

A Földközitengerveridék hegységeinek növényzete valószínűleg ugyanúgy alakult ki, mint egyéb területek magashegységi növényzete. A térszín felemelkedésekor az addigi síkvidéki fajok egyrésze elpusztult. A megmaradtaknak egy csekély része eredeti alakjában alkalmazkodott az alacsonyabb hőmérséklethez és rövidebb tenyészidőhöz. Nagyobb részük azonban morfológiailag, sőt életforma szempontjából is bizonyos átalakulásokon ment keresztül és hegyvidéki fajjá lett. Később hosszú hegyláncok esetében megtörtént a gerincvándorlás és a hegylánc növényei összekeveredtek. Különösen akkor gyarapodott a fajok száma, ha a hegylánc több éghajlati övön halad keresztül. Ilyenkor t. i. több öv növényeiből kapta a hegyi fajokat, amelyek azután a hegylánc nagyobb hosszában összekeveredhettek. Emellett kedvező körülmények közt, kiterjedtebb magashegységekben ú. n. másodlagos fajfejlődési centrum is keletkezett. A mediterrán magashegységek ilyen kedvező körülmények közé sohasem jutottak. Másrészt nagy részük keletnyugati irányú, vagy különálló hegycsoport, s így felemelkedésükkor nem vihetek magukkal több éghajlati övből növényanyagot. Ez az oka a földközitengerveridéki magashegységek fajszegénységének. Így az egyes vidékek biológiai spektrumában a hegyvidéki fajok alacsony százalékban szerepelnek. Másképpen áll azonban a dolog, ha nagyobb területekre, illetőleg az egész Mediterránra állítjuk össze a biológiai spektrumot. Míg a síkvidéki növények a kicserélődés lehetősége, sőt gyakran könnyűsége következtében azoknak nagy elterjedését hozta magával, addig a hegyvidéki fajok nagy része kiterjedelmű hegycsoportok endemizmusa. A síkvidéki fajok száma tehát a területnagobbodáskor nem növekszik olyan arányokban, mint a hegyvidéki fajoké. Különösen áll ez Kisázsia magashegységeire. Ezeknek külön-külön nagyon kevés növényfajuk van. De miután úgyszólván minden hegycsoport csupa endemizmust mutat fel, egész Kisázsia magashegységi flórájában a fajok száma feltűnően magas. Az egész terület biológiai spektrumában tehát a hegyvidéki életformák magasabb arányszámot fognak mutatni.

A mediterrán magashegységeken a rövidebb tenyészidőre való tekintettel természetesen ismét háttérbe szorulnak a therophyták. Az olyan mediterrán területek spektrumában, ahol nincsenek magasabb hegyek, a therophyták sokszor elérik az 50%-ot. Hegyekkel tarkázott területeken azonban azon alul maradnak. Éppen így Tuniszban is, bár itt csak alacsonyabb hegységek vannak. Ha a hegyvidékek növényzetét leszámítanók, úgy Tunisz területén a therophyták arányszáma erősen meghaladná az 50%-ot.

Az előbb vázolt elmélet szerint a hegyvidéki fajok síkvidékiekből alakultak ki. Így kellett, hogy egyes síkvidéki egyéves fajok, amennyi-

ben nem pusztultak el, élőlékké váljanak. Erre bizonyság pl. a marokkói Nagy- és Közép-Atlaszon 1700 és 2600 m közti övben nagy tömegben növő *Stipa nitens* (III. műmell. 2.), amely élő, de morfológiailag rendkívül közeláll a szárazabb Mediterránban Déleuropától a Szaharáig, valamint Madeirától Indiáig előforduló efemer *St. tortilis*hez. Így csak a *St. nitens* alakulhatott ki a *St. tortilis*ből, vagy egy hozzá közelálló alakból.

A Földközitengervidek magashegységeire annyira jellemző szúrós gömbcserjék azonban kétféleképpen fejlődhettek ki: vagy eltörpült magascserjék, illetve fák, vagy pedig másodlagosan cserjévé lett fűneműek. Az elsőre példák egyes zanótfajok (pl. *Cytisus Balansae*, *Erinacea Anthyllis*), az utóbbira pl. *Alyssum spinosum*; ennek a génusz-nak többi faja fűnemű; azután *Bupleurum spinosum*, *Arenaria pungens* stb. Kelet felé jóval gazdagabb és változatosabb az alhavasi gömbcserjeflóra, mint a nyugati medence környékén. A gömbcserjefajok általában szűk áréájúak. Az egyes hegységek gömbcserjései eltérő fajokból állanak bár, a családok és gyakran a génuszok is, többé-kevésbé azonosak. Azok közül a gömbcserjék közül, amelyek Dél-spanyolországban és az Atlaszban találhatók, egyik sincs meg a keleti medence körül. Hiányzik a BOISSIER: Flora orientalis egész területéről. Így, bár kisebb területek spektrumában igen alacsony arányszámot képviselnek, nagy területekre nézve ez az arányszám meglehetősen emelkedik és így emeli az apró cserjék arányszámát.

A Földközitengervidek fái és magascserjéi általában nagy elterjedési területű fajok. Az olajfa, az örökzöld tölgy (*Quercus Ilex*), az aleppói fenyő (*Pinus halepensis*), a ciprus, a makkia-cserjék közül a *Pistacia Lentiscus*, a *Phyllirea*, az *Arbutus Unedo*, *Erica arborea* stb. úgyszólván végigkísérnek bennünket az Atlanti-óceántól Ázsiáig.

A fák kéttípusúak. Lombhullatók és keménylevelű örökzöldek, amely utóbbi csoport a fenyők nem nagy fajszaát is magában foglalja. A magascserjék (amelyek rendszerint elérik az 1½ m magasságot) négytípusúak. Az örökzöldek nem nagy számuak és általában nagy elterjedési területűek. Három génuszuk van, amely nagyobb fajsza-ban él a Mediterránban, *Cistus*, *Halimium* és *Erica*. A lombhullatók közt vannak olyanok, amelyek a kontinentálisabb éghajlat alatt is honosak, így nálunk is előfordulnak, főáréjuk pedig a Balkánon van. Ez a szibljak-típus. A másik típus szintén lombhullató ugyan, de az asszimilációt nemcsak csekély felületű levelek segítségével, hanem zöld ágaikkal is végzik. Ezek ismét kétfélek; vagy vesszős, egyenes ágúak (Retama- vagy ephedroid-típus), vagy erősen tövisesek (Calyco-

3. Alfamezők Bou Arfánál, D.-K.-Marokkóban.
Formation d'alfa (*Stipa tenacissima*) près de Bou Arfa au Maroc austro-oriental.

4. Ritka cédruserdő a marokkói Közép-Atlaszban, örökzöld cserjékkel.
Forêt très clairsemée de cèdres à strate arbustive composée d'arbustes à feuilles persistantes dans le Moyen-Atlas marocain.

tome- vagy phrygana-típus). Az apró cserjék nagyon változatosak, de ezek itt most nem érdekelnek bennünket.

A fák és magascserjék eloszlása a Földközi-tenger környékén bizonyos törvényszerűségeket mutat. Míg a lombhullató fák előfordulása a nedvesebb éghajlathoz van kötve, az örökzöld fák pedig leginkább a forró és száraz nyarú, csekélyebb csapadékkal megáldott területeken az uralkodók, a cserjék másképpen helyezkednek el. Az örökzöld, ú. n. makkiacserjék gócpontja nyugaton van, nem túlszáraz és nem túlkontinentális éghajlat alatt. A Retama-típus szintén nyugati elterjedésű, de kontinentálisabb és szárazabb viszonyok közt (Középspanyolország, a Szahara széle). A phrygana-típus már keleten éri el legnagyobb fejlettségét, leginkább hegyvidékeken, főképpen a pseudomacchia és phrygana növényformációkban. A šibljak-típus pedig ott, ahol a mediterrán éghajlat a kontinentálisabb közép európai éghajlatba megy át.

Az örökzöld makkiacserjék közül az *Erica*-fajok leginkább észak- és középnyugaton, a *Cistus*ok és *Halimium*-fajok pedig középnyugaton mutatják a legnagyobb fajszámot. Ha most a biológiai spektrumot a cserjetípusoknak megfelelően elemezzük, akkor ez az elterjedés is kifejezésre fog jutni. De természetesen az fog kifejezésre jutni, hogy az illető területen a makkiacserjék, mondjuk a *Cistus*-típus milyen fajszámban van meg, nem pedig az, hogy az általuk alkotott makkiaformáció, mint növénytakaró, milyen fejlettségű. És itt a biológiai spektrum már nem is annyira az ökológiai, hanem a fejlődéstörténeti növényföldrajz kérdéseire tud választ adni. Bepillantást enged t. i. fejlődéstörténeti és rendszertani problémákba.

Aki végigjárta a Földközi-tenger vidékét, az tapasztalhatta, hogy a legtarkább és legbujább makkiák Korzika szigetén vannak. Itt helyenkint 3 m magas, átlátszatlan és áthatolhatatlan bozótot alkotnak. A makkiaövbé eső felszín igen nagy területszázalékát borítják. Nemcsak hogy Korzika történetében mindig igen fontos szerepet játszottak és népiségére a legmesszebbmenően rányomták a bélyegüket, hanem az örökzöld cserjéseket a növényföldrajz is a korzikai «macchia» szóval jelöli. Itt nagy tömegben, tehát nagy populációkban növényekről van szó. Így nem jöhet tekintetbe az, hogy Korzika maga egy tengerektől körülhatárolt, nem nagy kiterjedésű sziget. Összefüggő makkiákkal borított felszínének kiterjedése vetekszik a spanyolországi, marokkói vagy algériai makkiaterületekkel. A korzikai makkiák főképpen *Cistus*-fajokból állanak. Így azt várná az ember, hogy Korzikában fordul elő a legtöbb *Cistus*-faj, hiszen itt volt a legtöbb alkalom a fajkeletkezésekre, tekintve a kedvező éghajlati körülményeket és a kiterjedt populációkat. Míg azonban Spanyolországban 15 *Cistus*- és 9 *Halimium*-faj

él, Marokkóban 12 *Cistus*- és 8 *Halimium*-faj, addig Korzikában csak 6 *Cistus* és 1 *Halimium*. Keletebbre azután egyre fogy a *Cistus*-fajok száma. Egész Görögországban csak 5 *Cistus*- és 1 *Halimium*-faj van, sőt az egész Keleten, amit BOISSIER a Flora orientalisban felölel, összesen 7 *Cistus*-faj. Ebből most azt következtethetjük, hogy vagy a multban más volt a makkiacserjéknek legkedvezőbb éghajlat elhelyezkedése, vagy a *Cistus*ok géncentruma nem a legkedvezőbb körülmények közt alakult ki. Ebben az esetben, miután két, igen közelrokon génuszról van szó, a biológiai típus rendszertani körrel esik össze. E két kizárólagosan mediterrán génusz géncentruma tehát egészen nyugaton, a valamikor összefüggő Délspanyol-északmarokkói szárazföldi területen volt.

Amint rendszertani köröknek, illetve flórának, épúgy egyes biológiai típusoknak is volt keletkezési centrumuk. Ez abból állt, hogy bizonyos állandó éghajlati viszonyok mellett, több rendszertani körből, sok növényfaj egyirányban fejlődött ki ugyanazzá az életformává. A földrajzi rasszfejlődés hosszú idő alatt egyöntetű életformákat teremt. Ilyen kellett, hogy legyen a magashegységi flórák kialakulása is. És csak gondoljunk a középamerikai és délafrikai törzs- és levélszukkulensek alakgazdagságára. Ez másképpen nem képzelhető el, mint egy egyirányú és hosszantartó éghajlati rasszfejlődéssel. Az ilyen biológiai típusfejlődési centrumokat a biológiai spektrumok összehasonlítás útján feltűnően jelzik. A Földközitengervidek szárazabb területeinek biológiai spektrumai, főképpen a Szaharában, a félcserjék (Ch) és aprócserjék (N) kifejlődési centrumát mutatják. Fajfejlődési centrum ezzel szemben a Szahara területén nem volt, ezt a növényfajok feltűnően csekély száma is bizonyítja.

Bevezetésünkben említettük, hogy a fatermet ősbibnek tekintendő a fűnemű termetnél. A geológiai rétegekből egyre nagyobb arányszámban kerülnek elő a fűnemű növények maradványai, úgy faj, mint egyedszámban, minél fiatalabb rétegről van szó. Még, ha tekintetbe is vesszük, hogy a fák egyes részei könnyebben és nagyobb mennyiségben maradhattak fenn, akkor is arra kell következtetnünk, hogy a fűnemű növények arányszáma a fákhoz képest az idők folyamán növekedőben volt. Jelenleg a fűneműek, tekintve apró termetüket, összehasonlíthatatlanul nagyobb egyedszámban vannak, mint a fák és cserjék együttevée. Ha azonban a fajszámukat tekintjük, akkor meg kell állapítanunk, hogy a normálspektrumban a fák és cserjék együtt majdnem eléri, a trópusokon pedig lényegesen meghaladják a fűneműek számát, még ha a félcserjéket a fűneműekhez számítjuk is.

Az örökléstan tanítása szerint új fajok keletkezése nagy populációkban könnyebben és gyakrabban történik, mint csekély egyedszám-

ban előforduló típusoknál. Ha a most mondandókat figyelembe vesszük, ugyanarra a következtetésre jutunk, mint a *Cistus*-ok fajkeletkezési centrumának megállapításakor.

Aki látta akár a Kárpátok rengetegeit, akár a Mediterrán egyes vidékeinek buja tölgyeseit, barérerdő-maradványait, az meggyőződhetett róla, hogy az illető éghajlat nem lehet kedvezőtlen a fatenyészetre. Másrészt útleírások, mérések és számítások tüntetik fel, hogy a trópusi őserdők minden bujaságuk ellenére, a rendkívül kedvezőnek látszó körülmények mellett is, tulajdonképpen nem termelnek aránytalanul nagyobb faanyagot, mint a mérsékeltégyövi erdők. Emellett a mérsékelt égöv erdőiben ugyanaz a fanem nagy populációt alkot, a trópusok rengeteg fanemből álló erdeiben az egyes fajok, illetve olyan fajcsoportokhoz tartozó egyedek, amelyek között a megtermékenyítés lehetséges, szálanként nőnek, egymástól idegen fanemek által elkülönítve, tehát lazább populációkban. S míg a mérsékelt és szubtrópusi éghajlat alatt a fa és cserjefajok a biológiai spektrumban (leszámítva az erdőkben nem igen szereplő aprócserjéket) együttesen 10%-nál kisebb számmal szerepelnek, addig a trópusokon a 30%-ot is meghaladó aránnyal. Hogy Európában ilyen csekély az erdei fanemek száma, az részben a jégkorszaknak tudható be. A jégkorszak t. i. a fákat erősebben pusztította, mint a kisebb termetű növényeket. De az aránytalanság olyan területeken is szembeszökő, ahol a jégkorszak nem tizedelte meg a flórát. Az aránytalanságot csak azzal magyarázhatjuk, hogy az északi mérsékelt égöv fanemeit az arktoterciér flórából kapta és azokat úgy tartotta meg, hogy újabb nagyobb mérvű fajkeletkezés nem történt. Az északi mérsékelt égövön a magasabb phanerophytáknak nem volt jelentős másodlagos kifejlődési centruma. A cserjék kisebb fajfejlődési centrumáról már megemlékeztünk.

Egészen más a helyzet a trópusokon. Ott a harmadkor elején már meglévő nagyszámú ősi kétszikű fatípus több másodlagos fajfejlődési centrumban újabb nagymérvű variálásnak indult és létrehozta azt a nagy fajtömeget, amelyről a biológiai spektrum beszél.

Ebből tehát ismételten csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a géncentrumok egyes biológiai típus körén belül nem következőképpen ott alakultak ki, ahol az egyedek legnagyobb populációkban találhatók és ahol az illető típus a legmegfelelőbb környezetben él. A másik magyarázat az volna még, hogy a géncentrumok kialakulása óta a külső körülmények (éghajlat, talaj) megváltoztak. Ez nem valószínű, mert mi nem földrajzi területekről, hanem éghajlati övekről beszéltünk, amelyeknek eltolódása egyúttal a növénykincs elvándorlásával szokott járni.

A biológiai spektrumok arányszámaiból az ilyenek szépen kiolvashatók. A számok tehát nemcsak az ökológiai viszonyokat a leghívebben visszatükröző növénytakaró összetételéről adnak felvilágosítást, hanem megvilágítanak rendszertani és fejlődéstörténeti kérdéseket is. A fejlődéstörténeti és ökológiai növényföldrajzot a legszorosabban összefűzik.

Úgy az ökológiai, mint a fejlődéstörténeti növényföldrajz területi egységekre osztja Földünk felszínét. Az ökológiai, vagy vegetációs térkép a növénytakarók arculata és életmódja alapján készül. A legmesszebbmenően összeesik az éghajlati térképekkel. A fejlődéstörténeti növényföldrajz a fajok megegyezősége alapján az ú. n. flóratérképet készíti el. A nagyobb egységeknek alapja mindenkor a növénykincs közös fejlődési története. Minél kisebbek azonban az egységek, annál inkább rányomja azokra a bélyeget a jelenleg ott uralkodó külső körülmények (éghajlat, talaj, az ember működése) összessége. Így azután a határok egyre inkább közelednek az ökológiai határokhoz. Úgyhogy a legkisebb területegységek a kétfajta térképen úgyszólván összeesnek.

A biológia spektrumokat is megállapíthatjuk ezekre a legkisebb területegységekre. Ezek önmagukban még nem fognak sokat mondani. De, ha ezeket egymással összehasonlítjuk, akkor azonnal ki fog tűnni a szomszédos éghajlati területek befolyása. Pl., ha a Mediterrán legnyugatibb részének északi sarkát és délnyugati részét hasonlítjuk össze, akkor azonnal ki fog tűnni északon az atlantikus flórahatás, délnyugaton pedig trópusi elemek megjelenése; amott t. i. az erikoid cserjék nagyobb arányszámot mutatnak, emitt a törzsszukkulensek és szavannafák jelentkeznek. Ha így mozaikszerűen a földközi-tengeri flóra egész területére nézve megállapítjuk a területegységek biológiai spektrumát és azokat egymással, valamint az egész terület spektrumával összehasonlítjuk, akkor nagyon sok kérdésre kapunk választ. Először is, miután az első oszlopban ott is állana a fajok száma, az igen nagy volna az aránylag nem nagy területre nézve. A mediterrán flóra általában csak egy csekély partszegélyt és a tengerbe benyúló félszigeteket foglalja magába. Az itt előforduló fajok száma ezzel szemben megközelítené Földünk edényes növénykincsének egytizedrészét. A területegységek önmagukban azonban ehhez képest csekély fajszámmal szerepelnének. Ez már magában fejlődéstörténeti kérdést világítana meg. Ez azt jelentené, hogy egy régi flórával van dolgunk, amely idővel nagyon összedarabolódott és a fajok elkülönültek. Jelentené az endemizmusok nagy számát területenkint. A spektrum arányszámai arranézve adnának azután felvilágosítást, hogy az endemizmusok milyen életformák közt vannak legnagyobb mennyiségben. Mindenesetre nem a fák közt, hanem az aprócserjék, valamint a hegyvidéki típusok közt. A hemikrypto-

phyták azokon a területegységeken igen csekély számban lesznek, amelyek magasabb hegységekben szűkölködnek. Az általános spektrumban ezzel szemben aránylag magas arányszámmal fognak szerepelni, mert jórésztük különálló magashegységek endemizmusa.

Az ilyen munkának akkor van eredménye, ha a spektrum megállapítása nemcsak a főcsoportokra, hanem az életformák részletesebb elemzésére is kiterjed. Természetesen a mozaikspektrumok és a mediterrán általános spektrum elkészítéséhez hosszú, beható és gondos tanulmányokra van szükség. Ezt még senki sem végezte el. De, ha valaki elvégezné, akkor a számok már magukban elmondanák azt, hogy itt egy szubtrópusi, erősen tagolt, hegységekkel tarkázott területről van szó, amelynek délnyugati területére benyomult a trópusi flóra, egyebütt azonban attól egy nagy akadály (Szahara!) elválasztotta. A terület faszegénységéből következik, hogy ezen a területen nem volt soha fafaj-fejlődési centrum. Ezenfelül pedig a fatenyészetet úgy északról, mint délről pusztulás fenyegette, sőt részben fenyegeti (a lezajlott jégkorszak és a mozgásban levő sivatagi éghajlat). A nehezen vándorló növénytípusok csekély száma a részlet- és nagyobb száma az általános spektrumban arra mutat, hogy a területen a lassú növényvándorlás sohasem jutott el messzire, mert minduntalan akadályokba ütközött. Ez ismét azt jelenti, hogy a szárazföldi és tengeri területek gyakran váltakoztak. Emellett azonban bizonyos növénytípusok nagyon nagy elterjedéséből azok gyors vándorlására következtethetünk, illetve némelyeknél arra, hogy roppant nagy tömegben élnek itt régtől fogva és kisebb éghajlati változásokra nem reagálnak. Ilyenek egyes fanemek és egyes sztyep-növények. Mindezekre a kérdésekre igen hasonló választ kapunk a geológiától és a fejlődéstörténeti növényföldrajztól is. Itt azonban mindezt rideg számokban kifejezve látjuk.

A számokkal való dolgozás a tudományágak exakt iránya. Ha ilyen módon képesek leszünk a biológiai viszonyokat is számokban kifejezni, úgy a növényföldrajz is eléri azt a legmagasabb fokát, amikor a legexaktabb tudományra, a matematikára támaszkodik.

Jelmagyarázat: S = törzsszukkulens; E = fánlakó; MM = nagy fák; M = kis fák és cserjék; N = aprócserjék; Ch = törzszakasok, fél-cserjék; H = hemikryptophyták; G = geophyták; HH = vízi és mocsári növények; Th = egyévesek.

Az adatok egy része HAYEK: Allgemeine Pflanzengeographie c. művéből származik.

MAIRE (Ét. sur la Fl. et Vég. Sahara centr.) a Hoggarra nézve némileg más számokat állapít meg. Az ő adatai azonban csak bizonyos övekre szorítkoznak s nem a terület egészére.

Explication: S = plantes a tiges grasses ; E = épiphytes ; MM = arbres de haute taille ; M = petits arbres, arbustes ; N = arbrisseaux ; Ch = chamaephytes ; H = hemicyptophytes ; g = géophytes ; HH = hydrophytes et hélophytes ; Th = thérophytes.

Une partie des spectres et pris de HAYEK : Allgemeine Pflanzengeographie.

MAIRE (Ét. sur la Fl. et Vég. Sahara centr.) nous donne pour le Sahara des chiffres un peu différents. Mais ses spectres se rapportent à des étages différents seulement.

T e r ü l e t	S	E	MM	M	N	Ch	H	G	HH	Th
Normálspektrum—Spec-										
tre normal.....	1	3	6	17	20	9	27	3	1	13
Ferenc J. Föld — Franz										
Josef Land 36	—	—	—	—	—	36	61	3	—	—
Stuttgart 862	—	—	3	3	3	3	54	10	7	17
Lussin 939	0·1	0·1	—	2	7	4	26	17	6	39
Tripoli 369	—	—	0·3	—	6	13	15	5	2	56
Tunisz — Tunisie 1950..	0·06	0·06	2	5	5	9	23	11	2	43
Szahara — Sahara 478..	0·4	—	2·2	5·1	7·5	20·6	14·2	4·9	2·8	42·3
Trópusok — Pays-										
Chauds	2	4	9	23	26	8	10	3	1	15

Irodalom. — Littérature.

- ANDREÁNSZKY G. BR. : Adatok Észak-Afrika flórája ismeretéhez. Ind. H. Bot. Univ. Budap. 1932.
- — Adatok Tunisz és Kelet-Algéria növényföldrajzához. Contrib. phyto-géogr. Tun. Alg. orient. Bot. Közl. XXXVI. 1939.
- — Baumwuchs und seine klimatischen Grenzen in Nordafrika. Engl. Bot. Jahrb. LXX. 1939.
- BATTANDIER, A. et L. TRABUT : Flore de l'Algérie. 1888—90.
- BONNET, E. et G. BARRATTE : Catalogue rais. des Plantes vasc. de la Tunisie. 1896.
- BRIQUET, J. et R. DE LITARDIÈRE : Prodrome de la Flore Corse. 1910.
- DURAND, L. et G. BARRATTE : Florae Libycae Prodromus. 1910.
- HANSEN, O. and J. LID : Flowering Plants of Franz Josef Land. 1932.
- HAYEK, A. : Allgemeine Pflanzengeographie. 1926.
- JAHANDIEZ, A. et R. MAIRE : Catalogue des Plantes du Maroc. 1932—34.
- MARIE, R. : Études sur la Flore et la Végétation du Sahara central. Mém. Soc. Hist. Nat. Afr. Nord. 1933. 1940.
- PAMPANINI, R. : Vegetazione spontanea, in Missione Franchetti in Tripolitania (il Gebel). 1914.
- — Prodromo della Flora Cirenaica. 1930.

II.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI

1940 dec. 31-én.

Elnök: Serédi Jusztinián.

Másodelnök: Viszota Gyula.

Főtitkár: Papp Károly.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről : A Szent István Akadémia részéről :

Gróf Mailáth György

Elnök

Erdősi Károly

Másodelnök

Takáts Ernő

Főtitkár

Simon Ignác

Szinnyei József

Gr. Zichy János

Balanyi György

Várdai Béla

A támogatók közül választott tagok :

Herceg Esterházy Pál

Gr. Wenckheim Sándor

Tiszteleti, külső és rendes tagok:

I. Hittudományi és bölcséleti osztály.

Osztályelnök : Pataky Arnold

Osztálytitkár : Horváth Konstantin

Tiszteleti tagok:

Szerédi Jusztinián

Pataky Arnold

Külső tag:

Kniewald Károly

Rendes tagok:

Huber Lipót

Schütz Antal

Csárszky István

Schermann Egyed

Strommer Viktorin

Hanauer A. István

Madarász István	Takáts Ernő
Trikál József	Padányi-Frank Antal
Martin Aurél	30 Somogyi József
10 Scheffler János	Petró József
Horváth Sándor	Felber Gyula
Szentiványi Róbert	Szabó Vendel
Hajós József	Balassa Bruno
Magdics Ignác	35 Iványi János
15 Tower Vilmos	Schmidt Ferenc
Czapik Gyula	Noszlopi László
Marczell Mihály	Lippay Lajos
Kühár Flóris	Ibrányi Ferenc
Várkonyi D. Hildebrand	40 Jánosi József
20 Aistleitner József	Szunyogh X. Ferenc
Mester János	Horváth Konstantin
Tóth Kálmán	Váradi József
Br. Brandenstein Béla	Ivánka Endre
Kecskés Pál	45 Blazovich Jákó
25 Radó Polikárp	Becker Vendel
Erdey Ferenc	Takáts Ince
Török Mihály	

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály.

Osztályelnök : Döry Ferenc.

Osztálytitkár : Balanyi György.

Tiszteleti tagok:

Hóman Bálint Glattfelder Gyula

Külső tagok:

Finke, Heinrich Wilpert, Giuseppe
Kirsch, Giovanni Pietro Josi, Enrico
Mercati, Giovanni Tuka Béla

Rendes tagok:

Novák Lajos Németh Ambrus
Zelliger Alajos Iványi Béla
Notter Antal 10 Döry Ferenc
Ujházy László Kiss Albin
5 Erdélyi László Láng Nándor
Hanuy Ferenc Balanyi György
Angyal Pál Balás Károly

15 Sipos István	Irk Albert
Gerevich Tibor	Friedreich Endre
Holub József	Czettler Jenő
Heller Farkas	35 Meszlényi Antal
Erdélyi Aladár	Neubauer Gyula
20 Kenéz Béla	Pázmány Zoltán
Lukinich Imre	Lepold Antal
Bártfai Szabó László	Egyed István
Biró Vencel	40 Hermann Egyed
Molnár Kálmán	Stolpa József
25 Pezenhoffer Antal	Mihelics Vid
Divéky Adorján	Aczél Elemér
Szandtner Pál	Horváth Jenő
Meszlényi Zoltán	45 Jajczay János
Mihályi Ernő	Tragor Ignác
30 Bozóky Géza	Theiss Ede
Szekfü Gyula	

III. Nyelvtudományi- és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Várdai Béla

Osztálytitkár : Pitroff Pál Ödön

Tiszteleti tag:

Kincs István

Rendes tagok:

Lévai Mihály	Harsányi Lajos
Bartha József	Alszeghy Zsolt
Bán Aladár	Klemm Antal
Sziklay János	20 Voinovich Géza
5 Erdősi Károly	Brisits Frigyes
Szinnyei József	György Lajos
Vargha Damján	Gyulai Ágost
Gr. Vay Péter	Pitroff Pál Ödön
Viszota Gyula	25 Birkás Géza
10 Szántay-Széman István	Schwartz Elemér
Gulyás Pál	Radványi Kálmán
Horger Antal	Mécs László
Várdai Béla	Kocsis László
Sík Sándor	30 Finta Sándor
15 Szinnyey Ferenc	Eckhardt Sándor
Zlinszky Aladár	Gáspár Jenő

Koszó János	40 Kállay Miklós
Pakocs Károly	Tóth László
35 Koltay-Kastner Jenő	Husztai József
Timár Kálmán	Mészáros Hugó (Ősz Iván)
Farkas Gyula	Balla Borisz
Pais Dezső	45 Bánhegyi Jób
Székely László	Zaymus Gyula

IV. Mennyiségtani és természettudományi osztály.

Osztályelnök : Wodetzky József

Osztálytitkár : Dudich Endre

Tiszteleti tagok:

Suták József

Wodetzky József

Rendes tagok:

Székely Károly	Vendl Aladár
Szarvasy Imre	Kadič Ottokár
Plósz Béla	Skrop Ferenc
Sárközy Pál	25 Dudich Endre
5 Vörös Cyrill	Gr. Széki Teleki Pál
Szabó Zoltán	Ábrahám A. Ambrus
Rybár István	Éhik Gyula
Gróh Gyula	Haltenberger Mihály
Szőkefalvi Nagy Gyula	30 Angehrn Tivadar
10 Papp Károly	Vendl Miklós
Marek József	Mödlinger Gusztáv
Horusitzky Henrik	Fodor Ferenc
László Gábor	Lóczy Lajos
Bognár Cecil	35 Deseő Dezső
15 Entz Géza	Zsivny Viktor
Hüttl Dezső	Papp Ferenc
Oltay Károly	Soó Rezső
Rejtő Sándor	báró Andreánszky Gábor
Nékám Lajos	40 Wolsky Sándor
20 Gimesi Nándor	Mócsy János.
Herzog Ferenc	

III.

HIVATALOS RÉSZ.

A/ A SZENT ISTVÁN AKADEMIA ÜLÉSEI.

I. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1940 január 19-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* osztályelnök. Megjelentek: Horváth Konstantin o. titkár, Schütz Antal, Balanyi György, Erdey Ferenc, Hermann Egyed, Papp Károly főtitkár r. tagok. Továbbá P. Vinkovits Viktor, P. Horváth Péter, P. Ambrus Máté, P. Burka Kelemen, P. Szólás Ambrus, P. Pusztay Gábor, P. Farkas László, P. Gerencsér Sándor, P. Hargitai Venánc, Huszár Jeromos, Pálos Loránd, dr. Rechnitz Kurt, özv. Tóth Károlyné, Kiszely Gyuláné, Halácsy Dezső, Vnuk Margit, Balkányi Ernő, dr. Semsey Erikné, Rónay Kázmérné, Irmey Lajosné, Berényi Matild, Vnuk Istvánné, Reiner Irma, Lindemann Istvánné, ifj. Kiszely Gyula, Fehér Ilonka, gr. Batthyány Lujza, gr. Kornis Józsa, dr. Jankovich Lászlóné, br. Gudenus Géza és dr. Mihályhegyi Géza vendégek.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri az előadót felolvasásának megtartására.

P. Szabó Elek dr. O. F. M. mint vendég felolvassa: *«Tanítási módszer a ferenceseknél a skolasztika virágkorában»* című értekezését. Az értekezés megjelent Értésítőnk jelen kötetének 41—53. oldalain.

Pataky Arnold osztályelnök a felolvasás után a következő szavakat intézte a felolvasóhoz:

«Mindnyájunk nevében őszinte köszönetet mondok Szabó Elek ferencrendi teológiai tanár úrnak ezért a tanulságos és élvezetes előadásért. Amikor felolvasását hallgattam, önkénytelenül is az jutott az eszembe, hogy milyen nehéz munkát kellett végezniök az úttörőknek, amíg akár a tudományos életben, akár a nevelés és a tanítás módszereiben eljutottak azokhoz az eredményekhez, amelyeket mi manap már egészen természetes és általánosan elfogadott tételeknek ismerünk el!

Amikor most szemünk előtt elvonult a középkori ferences teológiai főiskolák élete, lelkem előtt megelevenedtek a keresztény ókornak még sok évszázaddal régebb nagy hittudományi iskolái, amelyek már a Egyház bölcsőkorára óta ékes tanubizonyosságai voltak annak, mekkora gondot fordított az Egyház arra, hogy a keresztény ember hite «rationabile obsequium» legyen. Elsősorban az *alexandriai katechetikai* iskolára gondolok, a nagy Pantaenus alapítására, melynek ragyogó csillagai voltak Kelemen és Origenes. Alexandriai Kelemennek elévülhetetlen érdeme marad, hogy a filozófiát a teológia szolgálatába állította, ezt a hitgazságok bizonyításában felhasználta, holott addig kortársai a filozófiában a keresztény hitnek ellenségét látták. (Mentségükre legyen mondva, hogy az egyszerű ember abban az időben a bölcséletet nem egy Szokratesznek, egy Platonnak, egy Arisztotelesznek a rendszerében, hanem leginkább a cinikusok, a szofisták, az epikureusok tanításán keresztül ismerte meg.) Origenes már a teológia tanításának egész rendszerét kidolgozta, amelyet Csodatevő Szent Gergelynek, Origenes tanítványának, mestere fölött tartott panegiriszéből ismerünk. Origenes tanmenetében mint előkészítő

tudományok szerepelnek: logika, dialektika, fizika, matematika, asztronómia; csak ezek után következett az etika, a metafizika és a teológia, melynek koronája a szentírás magyarázata volt. Ugyanezt a módszert Origenes 216. körül átvitte Cezareába is. Az *antiochiai iskola*, Lucianus alapítása, elsősorban a szentírás magyarázatát tűzte ki céljául. Sőt a messze Keleten is megvolt a teológiai tudományoknak a maguk középpontja *Nisibis*ben, ahol ugyancsak a szentírás magyarázója, a «mefassekánâ» volt az első a professzorok sorában.

Ezeknek a teológiai iskoláknak méltó folytatásai voltak a nagy középkori egyetemek, amelyeknek világraszóló hírneve az Egyház papjainak és szerzeteseinek örök dicsősége marad.

És itt még különösen is meg akarok emlékezni Asszisi Szent Ferenc rendjéről, mely nem csak Szent Bonaventurákat, Halesi Alexandereket, Duns Scotusokat, nemcsak buzgó lelkipásztorokat és szent szerzeteseket adott az Egyháznak, hanem amelynek fiai áldozatos életükkel és vérük hullásával terjesztették és őrizték meg a kereszténységet a pogányok között, elsősorban az Úr Jézus szülőföldjén. Hogy Palesztinában ma kereszténység van, azt elsősorban Szent Ferenc fiai évszázados vértanúságának köszönhetjük.

Ezekkel a gondolatokkal köszönöm meg ismételt Szabó Elek tanár úrnak az érdekes előadást.»

Elnök a nagyszámú hallgatóságnak köszönetet mondva, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1940 január 19-én. Jegyezte: Papp Károly főtítkár.

II. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1940 január 26-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Döry Ferenc* osztályelnök. Megjelentek: Angyal Pál, Balanyi György, Horváth Konstantin, Kenyeres Balázs, Nékám Lajos, Pakocs Károly, Papp Károly főtítkár, Pázmány Zoltán, B. Szabó László, Várdai Béla, Viszota Gyula, Zsivny Viktor r. tagok.

Azonkívül a következő vendégek: dr. Johan Béla belügyi államtitkár; dr. Boór Aladár belügyminisztériumi miniszteri osztályfőnök; dr. Mozsonyi Sándor egyetemi m. tanár, a Gyógyszerészeti Intézet igazgatója; dr. Szemerjay Kovács Dénes belügymin. miniszteri tanácsos; dr. Smialovszky Tibor belügymin. miniszteri tanácsos; dr. Tauffer Gábor országgyűlési képviselő, a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület elnöke; dr. Kovács Ödön, a Budapesti Gyógyszerész Testület igazgatója; dr. Löcherer Tamás, a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület alelnöke; dr. Kamocsay Jenő belügymin. miniszteri o. tanácsos; dr. Sajó Lajos m. kir. tisztifőorvos; dr. Páris László min. titkár; dr. Siegler János belügymin. miniszteri osztálytanácsos; dr. Ilobay Gyraszin László ny. belügymin. miniszteri tanácsos; dr. Kovachich Gyula belügymin. min. o. tanácsos; dr. Kolozsváry Sándor ny. belügyminiszteri államtitkár; dr. Kontra László egészségügyi főfelügyelő; dr. Megyaszy Jenő belügymin. miniszteri o. tanácsos; dr. Sziklai Sándor m. kir. tisztí orvos; dr. Czunya György m. kir. tisztiorvos; dr. Schulek Elemér egyetemi m. tanár, az Országos Közegészségügyi Intézet osztályvezetője; dr. Székely Miklós belügymin. min. o. tanácsos; dr. Melly József egyetemi m. tanár, szfpv. tisztiorvos; dr. Szász Tihamér, a «Gyógyszerész Szemle» szerkesztője; Urszinyi Károly, az Okleveles Gyógyszerészek Országos Egyesületének elnöke; Gróff Gyula az Okl. Gyógyszerészek Orsz. Egyesületének igazgatója; Pordány Ferenc belügymin. számv. főtanácsos; dr. Kubinyi Ferenc m. kir. tisztiorvos; dr. Koritsánszky Ottó, a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület igazgatója; Preyer Dezső, a MOGYE titkára; dr. Zahoránszky Ervin budapesti gyógyszerész; Kolossváry László v. országgyűlési képviselő az OKH, főtisztviselője; dr. Sikabonyi Angyal Endre ügyvéd; Kiss Szilárd m. kir. kormánytanácsos, a m. kir. belügymin. s. h. igazgatója; Lippay Károly gyógyszerész ezredes; Fabricius Henrik gyógyszerész ezredes; dr. Putnoky István gyógyszerész; Szele Alajos budapesti gyógyszerész; Fejér Emil budapesti

gyógyszerész; Tevely Béla budapesti gyógyszerész; Czukor László budapesti gyógyszerész; vitéz Kovács Aladár gyógyszerész; dr. vitéz Matolcsy Károly gyógyszerész, a Budapesti Gyógyszerész Testület alelnöke; dr. Hanzséros városi orvos; dr. Némedy Imre tanársegéd; dr. Gaál Endre v. államtitkár; Kopácsy Andor gyógyszerész; Juhász Márton gyógyszerész; dr. Cetényi Gyula m. kir. tisztiorvos; Bontha Jenő gyógyszerész; Weber Dezső gyógyszerész; Dobos Gábor gyógyszerész; Czukor László budapesti gyógyszerész; Solti József ny. belügymin. számv. főtanácsos; Szabó Vince budapesti gyógyszerész; Árendássy László pestszentlőrinci gyógyszerész; Harez Lajos pestszentlőrinci gyógyszerész; dr. Lukács belügymin. o. tanácsos; dr. Néray László igazságügyminisztériumi miniszteri osztályfőnök; Balázs P. Elemér egyetemi tanár; Lázár Ernő budapesti gyógyszerész.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri *Atzél Elemért* előadásának megtartására. *Atzél Elemér* «A hatósági orvos titoktartása» címen megtartja előadását. Az értekezés megjelent a II. osztály Értekezései II. kötetének 8. számában, az 1—20. oldalakon.

A székfoglaló után Elnök a következő szavakkal köszönti az előadót:

«Tekintetes Akadémia! Tisztelt tagtársunk, mint orvos és jogász egy személyben, a magyar közegészségi közigazgatásnak nemcsak egyik magas állású tisztviselője, hanem egyúttal annak egyik régi, buzgó irodalmi művelője is. Ennek a működésnek fontosságát szükségtelen bizonyítani, ha meggondoljuk, hogy a közegészségügy mindnyájunkat mily közelről érint s hogy a közegészség tudományával karöltve kell haladnia a közigazgatásnak is, melynek hivatása a betegségek megelőzése és leküzdése céljából a tudományos kutatások eredményeit a gyakorlatban érvényesíteni. A közegészség tudományának fejlődésével és az időről-időre felmerülő szükségletekkel új és új kérdések és problémák állnak elő, melyeket csak az orvos és a gyakorlati jogász együttes szaktudása és közreműködése képes helyesen megoldani. Egy ilyen kérdést világított meg t. Tagtársunk most hallott nagyérdekű előadásában, mellyel a Szent István Akadémiában rendes tagsági helyét elfoglalta. Ennek alapján őt, szabályaink értelmében Akadémiánk teljes jogú tagjának nyilvánítom azzal a kéréssel, hogy beköszöntő szavaiban tett ígéretéhez képest a tudományt tovább művelni és Akadémiánkat működésében támogatni meg ne szűnjék.» Egyéb tárgy híján Elnök az ülést bezárta.

Kelt Budapesten, 1940 január 26-án. Jegyezte: Papp Károly főtítkárr.

III. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának, 1940 február 9-én tartott üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Bartha József, Horváth Konstantin, Láng Nándor, Pakocs Károly, Papp Károly főtítkárr, Pázmány Zoltán, Pintér Jenő, Pitroff Pál Ödön, Szinnyi Ferenc, Sziklay János, Viszota Gyula másodelnök rendes tagok.

Továbbá: dr. Gedeon Gyula, dr. Nagy Iványi Fekete Géza, Klötzné Auer Mária, Szikora Ida, dr. Lám Frigyes és felesége, Kubinyi Ferencné, Kiszely Mária, Bagocsky Viktória, Bércesné Csűrös Emilia, Zalay M. Teréz, Krotovics Jolán, Görög Mária, Szentgyörgyvár M. Filomilla, Perédi György, Pitroff Pálné, Pitroff Irén, Pitroff Piroksa, Pitroff Ilona, Porth Anna, Szentgyörgyvár Mária Palládia, Juhász Mária Helládia, dr. Conlégnér József, Vnuk Istvánné, Kosztolányi Ilona, Fegyveres Éva, Lipták Zsuzsanna, Bartos Mária, Bezeréti Mária, Szarvas Mária, Óz Róza, Kardos Róza, Fegyveres Ildikó, Szegszárdy Márta, Finta Ilona, Mészöly Irén, Eiseemann Nándorné, dr. Gruber Miklós, dr. Zsigovits Béla, Varga M. Veturia, Bányász Karola, Asztalos Jolán, Bogdánffy Szilárd, Rónai Emilia, dr. Vermes József, Farkas Márta, Tóth Margit, P. Szigeti József, Pallaghy Antal, Kárpáti Győző, dr. Happ József, Weber Mihály és neje, dr. Ort János, Suhayda Vilma, dr. Mekker Györgyné, Várdai Béláné és még sokan mások, mint vendégek.

Osztályelnök az ülést megnyitja és bemutatja: 1. *Sárosi képeskönyv* című munkáját. 2. Utána felkéri Pitroff Pál Ödön osztálytitkárt, hogy olvassa fel: Radványi

Kálmán rendes tagnak Prohászka Ottokár és az ifjúság című munkáját. Elnök Radványinak köszönetét tolmácsolta és felkérte 3. Pakocs Károly r. tagot, hogy költeményeit mutassa be. Ez megtörténvén, Elnök köszönti Pakocs Károlyt, majd a tagoknak és a hallgatóságnak köszönetét tolmácsolva, az ülést bezárta.

Kelt Budapesten, 1940 február hó 9-én. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

IV. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1940 február 16-án tartott rendes felolvasó üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* osztályelnök. Megjelentek: *Dudich Endre* titkár, *Papp Károly* r. tag, főtitkár, *Zsivny Viktor*, *Szabó Zoltán*, *Papp Ferenc*, *Horusitzky Henrik*, báró *Andreánszky Gábor*, *Entz Géza*, *Wolsky Sándor* rendes tagok, továbbá *Viszota Gyula* másodelnök, *Horváth Konstantin* osztálytitkár az I. osztályból és több vendég, köztük *Böhm Ferenc* miniszteri tanácsos és *Papp Simon* főbányatanácsos.

Wodetzky elnök megnyitja az ülést és a napirend előtt *Papp Károly* főtitkárt abból az alkalomból, hogy a Magyarhoni Földtani Társulat elnökévé választották, a következő beszéddel üdvözlí:

«Méltóságos Főtitkár Úr! Méltóztassék megengedni, hogy a Földtani Társulat elnökévé való megválasztása alkalmából osztályunk nevében a legmelegebben köszöntsem. Nagyjelentőségű symptomának tartom, hogy a nagymúltú jeles tudományos Társulat elnöki székébe a Szent István Akadémia főtitkára került. Azt tartják, hogy az érdem ott kezdődik, ahol a kötelességteljesítés végződik. Mindnyájan a legmélyebb tisztelettel adózunk Méltóságodnak e határon messze túlmenő fáradhatatlan és önzetlen kötelességteljesítésének, a legnehezebb helyzetekben is tanúsított bölcs mértékletességének és a legpáratlanabb jóindulattal telt objektivitásának. A jeles Földtani Társulatnak a legőszintébben gratulálok, hogy ilyen szerencsés megérzéssel és megértéssel a legméltóbb tudóst emelte elnöki székébe. Méltóságod új, nagyjelentőségű működésére pedig Isten bőséges áldását kérem.»

Papp Károly főtitkár megköszöni az üdvözlést. A Földtani Társulat elnökévé való megválasztását annak tulajdonítja, hogy régebben hosszabb ideig volt a Társulat első titkára, majd hogy egyetemi tanárságának hosszú ideje alatt számos geológust nevelt és nevel, akik most ezzel hálálták meg volt tanárunk munkáját. Feladatát meg fogja könnyíteni az a körülmény, hogy a Társulat Hydrologiai Szakosztályának elnöke *Horusitzky Henrik* rendes tagtársunk lett.

Wodetzky elnök felkéri *Dudich Endre* titkárt jelentésének felolvasására.

Dudich Endre titkár a következő jelentést terjeszti az osztály elé:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Legutóbbi ülésünk óta két súlyos veszteség érte Akadémiánkat, amelyről szomorú kötelességem beszámolni.

I. 1940 január 10-én, életének 71. évében elhunyt *dr. Tangl Károly*, Akadémiánk r. tagja, a Pázmány Péter Tudományegyetem ny. r. tanára, a kísérleti fizika nagynevű művelője.

Tangl Károly Budapesten született 1869 október 14-én. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párisban végezte. Eleinte a budapesti egyetemen báró *Eötvös Lóránt* tanársegéde volt, majd 1900—1903 között a magy. kir. mértékhitelítő bizottság igazgatója. Tudományos munkái azonban szükségszerűen az egyetemi tanárságra jelölték őt ki. 1903-ban a kolozsvári egyetemen, 1917-ben a budapesti műegyetemen lett a fizika tanára, majd 1921-ben elfoglalta nagy mesterének tanszékét a budapesti egyetemen. A kísérleti fizika ny. r. tanára volt halálig.

Kísérleti tanulmányai a földi nehézségre, a mágnességre, a gázok és folyadékok dielektromos állandójára, a szilárd és cseppfolyós test közös határain jelentkező felületi feszültségre vonatkoznak. Önállóan megjelent nagyobb munkái: *Bevezetés a fizikába* (1921), *Kísérleti fizika* (1924). Hatalmas tudása és folytonos

kutató munkája mellett a fizikus nemzedékek egész sorát nevelte. Született oktató, lebilincselő előadó és kiváló kísérletező volt.

Tudományos érdemei elismeréseképpen a Magyar Tudományos Akadémia 1908-ban levelező, 1920-ban pedig rendes tagjává választotta, majd 1934-ben a III. osztály elnöke lett és e tisztséget haláláig viselte. Elnöke volt az Országos Természet-tudományi Tanácsnak, alelnöke a Br. Eötvös Loránd Mat. és Fizikai Társulatnak.

Akadémiánk 1917 április 13-án választotta rendes tagjai sorába. Akadémiánk 1920 május 16-án tartott rendkívüli ünnepi ülésén emlékbeszédet tartott báró Eötvös Lorándról. Ez teljes egészében megjelent a Szent István Akadémia Értesítője 1920. évi V. évfolyamának 49—64. lapjain.

Temetésén dr. Rybár István tagtársunk búcsúzott tőle Akadémiánk nevében. Emlékét mindig kegyelettel fogjuk megőrizni.

II. 1940 február 10-én elhunyt dr. *Kenyeres Balázs*, Akadémiánk rendes tagja, a Pázmány Péter Tudományegyetemen a törvényszéki orvostan nyug. r. tanára, életének 75. évében.

Kenyeres Balázs Brassóban született 1865 február 21-én. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Orvosi oklevelének elnyerése után tanársegéd lett a budapesti egyetem törvényszéki orvostani intézetében. 1896-ban a kolozsvári egyetemen a törvényszéki orvostan nyilvános rendes tanára. 1915-ben hasonló minőségben a budapesti egyetemre nevezték ki. Ismételten volt dékánja a kolozsvári, majd a budapesti egyetem orvosi karának, majd rektora a kolozsvári, később a budapesti egyetemnek.

Rendkívül gazdag tudományos munkásságot fejtett ki, amely csaknem teljesen a törvényszéki orvostan területén mozgott. E tudománynak nemcsak hazánkban, hanem külföldön is elismert nagynevű bűvára volt. Nagy összefoglaló munkája e téren *«A törvényszéki orvostan tankönyve»*, amely 1909—1912 közt jelent meg, majd új kiadásban 1925—1926-ban. Ezenkívül kétszázat is meghaladó tanulmányt írt.

Tudományos érdemei elismeréseképpen a Magyar Tudományos Akadémia 1918-ban levelező, 1935-ben pedig rendes tagjává választotta. 1927-ben a Kir. Magyar Orvosegyesület a Balassa-alapítvány díjával tüntette ki. Tagja volt az Igazságügyi Orvosi Tanácsnak, elnöke a Törvényszéki Orvosi Vizsgálóbizottságnak, rendes tagja a hallei Leopoldino-Carolina Akadémiának, díszelnöke a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének. Tulajdonosa a legfelsőbb dícsérő elismerésnek és a Magyar Érdemrend középkeresztjének a csillaggal.

Akadémiánk 1929 február 22-én választotta rendes tagjai sorába. Temetésén Akadémiánkat *Rejtő Sándor* r. tag képviselte, aki megható beszéddel búcsúzott nagynevű tagtársunktól. Emlékét mindig kegyelettel fogjuk megőrizni.

III. Szomorú veszteségeink után legyen szabad egy örvendetes bejelentést tennem. Osztályunk mélyen tisztelt elnökét, Wodetzky József úr öméltóságát érte kitüntetés, illetve megtiszteltetés. A Délszláv Csillagászati Társaság értesítette, hogy 1940. évi január 21-i közgyűlésén tiszteleti tagjává választotta. A mai időkben, amikor mind a magyar, mind pedig a délszláv közvélemény és hivatalos politika egyre jobban ráésmélt a magyar-délszláv együtt- és összeműködés szükségességére, amikor a hivatásos politikusok, diplomaták és társadalmi szervezetek vállaltva igekeznek építeni a Budapestet Belgráddal összekötő hidat, annak a ténynek igen nagy politikai jelentősége van. Azt jelenti, hogy a merev elzárkózást a megértés, megbecsülés, belátás politikája váltotta fel. Ezen az általános magyar szemponton túl reánk, a Szent István Akadémia tagjaira fokozottan örvendetes ez az esemény, mert szeretve tisztelt Elnökünket érte. A magyar kutatómunka, a magyar tudás, a magyar teljesítmények külföldi elismerését látjuk benne. Annál inkább örvendetes, mert olyan kutatót ért, aki puritán egyéniségénél fogva sohasem kereste, sohasem hajhászta az elismerést, a nyilvánosság előtt átnyújtott babérkoszorút, hanem csendesen,

befelé élt, tudományának, intézetének, tanítványainak és nem utolsó sorban Akadémiánknak. Azt hiszem, hogy osztályunk minden tagjának az érzését fejezem ki, amikor szeretett elnökünknek azt kívánom, hogy a jól kiérdemelt megtiszteltetést sok évig viselje Akadémiánk díszére és örömére, valamint a magyar tudomány javára és dicsőségére.»

Wodetzky elnök megköszöni az üdvözlést és felkéri Wolsky Sándor tagot székfoglaló előadásának megtartására.

IV. *Wolsky Sándor* r. tag

«*Materia*» és «*forma*» a kísérleti alaktanban» címmel tartja meg előadását (5 óra 30-tól 6 óra 10-ig).

Wodetzky Elnök megköszöni a tartalmas és értékes előadást. Ismerteti az előadó pályafutását, méltatja érdemeit és őt teljes jogú rendes tagnak nyilvánítja.

V. *Papp Ferenc* r. tag előadása következik a «Budapesti melegforrásokról». Az előadás 6 óra 15-től 6 óra 55-ig tartott.

Wodetzky elnök megköszöni az előadást és kíváncsinosnak tartja, hogy az előadó által javasolt változások a melegforrások kezelésében, használásában és megismertetésében valóra is váljanak. Megköszöni a megjelentek figyelmét és egyéb tárgy hiányában az ülést bezárja.

Az előadó ülés után a tagok részvételével zárt ülés volt, amelyen az elhangzott előadások megjelentetését és ennek a módzatait beszélték meg.

Kelt Budapesten, 1940 február 16-án. Jegyezte: dr. Dudich Endre osztálytitkár.

V. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1940 február 23-án tartott tagválasztó együttes üléséről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök. Megjelentek: *Alszegehy Zsolt*, báró Andreánszky Gábor, *Balanyi György* osztálytitkár, *Bartha József*, *Bán Aladár*, *Bártfai Szabó László*, *Brisits Frigyes*, *Czettler Jenő*, *Deseő Dezső*, *Dőry Ferenc* osztályelnök, *Dudich Endre* osztálytitkár, *Entz Géza*, *Erdey Ferenc*, *Erdősi Károly*, *Friedreich Endre*, *Gáspár Jenő*, *Gulyás Pál*, *Haltenberger Mihály*, *Heller Farkas*, *Horusitzky Henrik*, *Horváth Jenő*, *Horváth Konstantin* osztálytitkár, *Horváth Sándor*, *Ibrányi Ferenc*, *Iványi János*, *Kühár Flóris*, *Marcell Mihály*, *Mester János*, *Meszlényi Antal*, *Mészáros Hugó*, *Neubauer Gyula*, *Pakocs Károly*, *Papp Károly* főtitkár, *Pázmány Zoltán*, *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár, *Radó Polikárp*, *Rejtő Sándor*, *Rybár István*, *Schütz Antal*, *Skrop Ferenc*, *Szabó Zoltán*, *Székely László*, *Sziklay János*, *Szinnyey Ferenc*, *Szunyogh X. Ferenc*, *Takáts Ernő*, *Tóth László*, *Váradai József*, *Várdai Béla* osztályelnök, *Wodetzky József* osztályelnök, rendes tagok.

Elnök üdvözlöve a szép számban megjelent tagokat, az ülést megnyitja, s felhívja a főtitkárt, hogy a vidéki tagoktól kapott értesítést terjessze az együttes ülés elé.

Papp Károly főtitkár jelenti, hogy ma délelőtt Pécsről a következő sürgönyt kapta: «Fölmenetel bizonytalan, veszélyes. Vidéki akadémikusok nevében tagválasztás elhalasztását kérjük: *Birkás Géza*, *Bognár Cecil*, *Bozóky Géza*, *Fodor Ferenc*, *Holub József*, *Irk Albert*, *Klemm Antal*, *Kocsis László*, *Koszó János*, *Vargha Damján*».

Elnök felteszi a kérdést, hogy az együttes ülés tagjai nyilatkozzanak az elhalasztás ügyében. Többek hozzászólása után Elnök kimondja, hogy az ülésnek körülbelül 50 megjelent tagja kívánja a választások megejtését, annnyival is inkább, minthogy esetleges elhalasztás esetén is fölmerülhetnek olyan közlekedési akadályok, amelyek egyes vidéki tagokat gátolhatnak a megjelenésben.

Elnök ezután felkéri a osztályokat, hogy tagjelölő üléseket tartsák meg. Ennek megtörténte után *főtitkár jelenti*, hogy az I., II. és IV. osztály jelöltjei mind megkapták a nagy többséget, ellenben a III. osztályba ajánlott tagok közül

Berze Nagy János, Horváth (Váth) János, Ijjas (Jankovich) Antal, Kozocsa Sándor és Ujházy György nem kapták meg a szükséges kétharmad többséget, s silymódon a III. osztály jelöltjei közül csupán Zaymus Gyula kerül az együttes ülés tagválasztása elé.

Elnök a szavazatok összeszámlálására felkéri Horváth Konstantin és Dudich Endre osztálytitkárokat, s elrendeli a titkos szavazást. Ez megtörténvén, Elnök kihirdeti a választás eredményét, amely a következő: Az együttes ülés titkos szavazással az I. osztályba tiszteleti tagul megválasztotta Pataky Arnold egyetemi ny. r. tanárt, az I. osztály elnökét 50 szavazattal, egyhangúlag; külső tagnak Kniewald Károly zágrábi egyetemi tanárt 50 szavazattal egyhangúlag, rendes tagokul: Becker Vendel c. apátot, a szegedi tanítóképző-intézet igazgatóját és Takáts Ince teológiai tanárt, a Szűz Máriáról nevezett magyar ferences rendtartomány tagját, mindkét rendes tagot 47 szavazattal 3 ellenében.

A II. osztályba rendes tagul Theiss Ede m. k. iparügyi miniszteri osztálytanácsost 48 szavazattal 2 ellen.

A III. osztályba tiszteleti tagokul: Kincs István pápai prelátust, nyugalmazott kőszegi apátplébánost 47 szavazattal 3 ellen, Pintér Jenő egyetemi c. ny. r. tanárt, a budapesti tankerület nyug. főigazgatóját 49 szavazattal 1 ellen; rendes tagul: Zaymus Gyula budapesti plébánost 38 szavazattal 12 ellenében.

A IV. osztályba tiszteleti tagul Wodetzky József Pázmány-egyetemi nyilvános rendes tanárt, a IV. osztály elnökét 50 szavazattal, egyhangúlag; rendes tagul Mócsy János rk. tanárt, az állatorvosi belklinika igazgatóját 50 szavazattal, egyhangúlag.

Az eredmények kihirdetése után elnöklő Másodelnök jelenti, hogy a megválasztott tagok névsorát megerősítés végett felterjeszti a Bíboros-Hercegprímás Elnök Úr Öminenciájához.

Elnöklő Másodelnök jelenti, hogy az 1940. év első hónapjaiban a következő tagtársaink költöztek el az örökkévalóság hazájába: Tanul Károly, a kir. magyar Pázmány Péter-tudományegyetemen a kísérleti természettan ny. r. tanára, 71 éves korában 1940 január 10-én. A megboldogult 1917 április 13-ától tartozott a IV. osztály rendes tagjai sorába. Ravatalánál Rybár István rendes tagunk Akadémiánk nevében is búcsúztatta elhunyt tagunkat, amiért Rybár tanár úrnak hálás köszönetet mondunk.

Másik elhunyt tagunk Kenyeres Balázs, a Pázmány-egyetemen a törvény-széki orvostan nyugalmazott tanára, aki 1940 február 10-én Budapesten 75 éves korában hunyt el. A megboldogult 1929 február 22-e óta tartozott rendes tagjaink sorába. Halála váratlanul történt, amennyiben f. év január 26-án még résztvett ülésünkön, amikor Atzl Elemér rendes tagunk a hatósági orvosi titoktartásról tartotta székfoglaló értekezését. Ravatalánál Akadémiánk nevében Rejtő Sándor tagtársunk tartott gyászbeszédet, amiért tagtársunknak hálás köszönetet mondunk. Mindkét elhunyt tagunk ravatalára Akadémiánk nevében koszorút helyeztünk, s a gyászoló család tagjainak részvétünket kifejeztük. Életüket s működésüket Dudich Endre osztálytitkár a IV. osztály 1940 február 16-i ülésén részletesen méltatta. Másodelnök indítványára mindkét elhunyt tagtársunk emlékét jegyzőkönyvben öröklítjük meg.

Elnöklő Másodelnök köszönti a jelenlevő Wodetzky József osztályelnök urat, akit Akadémiánk csak az imént választott meg egyhangúlag tiszteleti taggá. Ugyancsak köszönti Kühár Flóris rendes tagunkat abból az alkalomból, hogy a Katolikus Szemle szerkesztői tisztét elvállalta.

Üdvözlí továbbá Papp Károly főtitkárt abból az alkalomból, hogy 1940 február 14-én őt Magyarhoni Földtani Társulat elnökévé választotta.

Papp Károly főtitkár a következőkben köszöni meg a jókívánatokat:

«Méltóságos Elnök Úr! Mélyen tisztelt Együttes Ülés!

Elnök úr önméltóságának üdvözlő szavait hálás köszönettel fogadom. A Magyarhoni Földtani Társulat elnöki tisztségére váratlanul választottak meg, minthogy Vendl Aladár elnök és Papp Ferenc titkár urak — mindketten Akadémiánk buzgó tagjai — a 3 éves ciklus bevéára előtt mondtak le, így tehát megválasztásom

csak *egy esztendőre* szól. Megválasztásomat részben annak köszönhetem, hogy a világháború előtt 9 évig a társulat főtitkára, a világháború alatt 3 évig alelnöke voltam, részben pedig annak, hogy 25 éves tanárságom alatt számos geológust neveltem, akik ma már állami intézeteink vezetői, sőt igazgatói, de a magán-geológusoknak is egész táborra kutatja hazánk földi kincseit. Tanítványaim tehát az öreg tanár szeretetét azzal viszonzották, hogy 90 éves társulatunk elnöki székébe emeltek. Föladatomat megkönnyíti az, hogy *Horusitzky Henrik* kartársamban olyan segítő társat nyertem, aki társulatunk hidrológiai szakosztályának elnöki tiszt-ségét vállalta a lemondott Wesselszky Gyula kartársunk örökében. Mindketten Akadémiánk régi buzgó tagjai. Elnök úr ömeltóságának s a tisztelt Együttes Ülés nek jókívánatait köszönöm.»

Elnöklő Másodelnök felhívja *Papp Károly* főtitkárt, hogy a folyó ügyekről tegyen jelentést, amire nevezett főtitkár a következőkben számol be az eseményekről:

A) Az ideai választásokkal kapcsolatban a következő kiegészítő megjegyzéseket kell az igen tisztelt Együttes Ülés elé terjeszteni.

1. Az I. osztályba ajánlott jelöltek között volt *dr. Loczka Alajos* tanügyi főtanácsos, akinek ajánlása 5 tag aláírásával szabályszerűen 1939 november 25-én beérkezett. Azonban, nehogy hely híján ezen tiszteletreméltó urat esetleges leszavazásnak kitégyék, azért jelölését 1940 január 10-én az ajánlók visszavonták. 2. A III. osztályba ajánlott tagok közül elkésve érkezett *dr. Gyárfás Elemér* erdélyi szenátor ajánlása, 4 rendes tag ajánlásával. 3. Ugyancsak elkésve érkezett a III. osztályba *Karsai Géza* bencés főiskolai tanár ajánlása. 4. Továbbá *Szalay István Jeromos* bencés főiskolai tanár ajánlása, 2 rendes tag aláírásával, ugyancsak a III. osztály tagjai közé. 5. Végül a IV. osztályba *Johan Béla* államtitkár ajánlása, Nékám Lajos és társai aláírásával igen későn érkezett.

Ügyrendünkben ugyan nincs arról intézkedés, de régi szokás szerint a visszavont vagy elkésve érkezett ajánlásoknak a jövő évi választásoknál *bizonyos elsőségük van*, abban az esetben, ha az ajánlók javasolataikat fenntartják.

B) A folyó ügyek sorából jelenti, hogy:

Mayer Ferenc, a mohácsi katolikus legényegylet elnöke, azt kéri Akadémiánktól, hogy a fölös kiadványainkból könyvtárunk számára küldjünk néhány példányt. Az ülés felhatalmazza a főtitkárt, hogy az Értesítő és Értekezések fölös számaiból sorozatot küldhessen.

2. Jelenti továbbá, hogy a *Finn Vöröskereszt* javára megindult gyűjtéshez Akadémiánk részéről 10 P adománnyal járultunk.

C) *Bold. Lukács József* veszprémi apátkanonok 1937-ben tett 1000 P hagyatéka ügyében a következőket jelentem:

Horváth Béla veszprémi kir. közjegyző úr 1939 október 5-én arról értesített, hogy a Szent István Akadémiát megillető 1000 P hagyományt tévedésből az oldalági örökösöknek fizette ki. A téves kiutalást a kir. járásbíróssággal együtt megállapítva, a bíróság felhívta az örökösöket az összeg visszafizetésére. Azóta az ügyben 3 végzés érkezett:

I. A veszprémi kir. törvényszék 1940 január 8-án kelt 2396. sz. végzése a Pere-martonban 1938 október 20-án elhalt *Lukács Imre* hagyatékára vonatkozik, de ez közvetlenül nem érdekli Akadémiánkat,

II. A veszprémi kir. járásbíróság 1940 január 30-án kelt 7832/1937—27 sz. végzése azonban már a tévesen kifizetett 1000 P hagyományról szól. Lényege az, hogy az örökösök közül:

1. özvegy <i>Véninger Ignácné</i> a közjegyzőnek vissza-	
fizetett	333 P 33 f-t
2. az időközben elhalt <i>Lukács Imre</i> hagyatékát terheli.	333 « 33 «
3. néhai <i>Lukács Endre</i> 4 gyermekét, kertai és balaton-	
almádi lakosokat ugyancsak terheli	333 « 33 «
összesen...	999 P 99 f.

III. A veszprémi kir. járásbíróság 5723—1939. sz. 1940 február 6-án kelt végzése, amely arról intézkedik, hogy a már visszafizetett 333 P 33 f összeg dr. Horváth Béla kir. közjegyző kezében van, s ezt a közjegyző úr a Szent István Akadémiának ki fogja fizetni; míg a hiányzó 666 P 66 f-nyi összeget dr. Tóth Lajos királyi közjegyző fogja megtéríteni akkor, ha a nála letétben lévő 8800 P összeg szétosztásában az örökösök meg fognak egyezni.

D) Államsegélyezésünk ügye.

Miként a főtítkár már több alkalommal jelentette a Tisztelet Együttes Ülésnek, 1939 május 1-én a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrtól 20.000 P állandó évi segélyt kérelmeztünk. Ez az összeg nem is túlzott kérés, ha meggondoljuk, hogy a hatalmas vagyonnal rendelkező Magyar Tudományos Akadémia 70.000 P segélyt kap. Ezen kérelemre 1939 december 22-én kelt 21.638—1939. számú leirattal Szily Kálmán államtitkár úr 1000 pengő államsegélyt engedélyezett, amely összeg 1939 december 30-án pénztárunkba be is érkezett.

Ezzel kapcsolatban főtítkár fölemlíti, hogy utolsó államsegélyünket 1933 október havában kaptuk; ez 1200 P volt. Tehát 7 év lefolyása után most első ízben kaptunk újból államsegélyt, amelyet a mult csonka félév bevétele gyanánt könyveltünk el; hosszú tél után az első fecskét.

Bár csekély az összeg, mégis hálásan köszöntük meg úgy Hóman Bálint miniszter úr, mint Szily Kálmán államtitkár úr öngyméltóságainak.

Most, hogy Akadémiánk fennállásának 25-ik évébe értünk, Elnök úr Ömecennciája, Másodelnök úr ömeltóságával együttesen szorgalmazza segélyünket, s reméljük, hogy teljes siker koronázza buzgó működésüket!

Idei bevételeink során jelenti, hogy a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége az 1938—1939-i évre esedékes 900 pengő segélyt 1940 január 23-án kiutalta. A segélyt Gajzágó László elnök úr öngyméltóságának és Németh Gyula ügyvezető alelnök úr ömeltóságának megköszöntük.

Kapcsolatban ezzel főtítkár jelenti, hogy idei költségvetésünket csak akkor készíthetjük el, amikor bevételi forrásainkat ismerjük. Reméljük, hogy legközelebbi együttes ülésünkön, amely április 12-én lesz, ezt már megtehetjük.

E) Végül a főtítkár arra kéri az Együttes Ülést, hogy báró Gudenus Gézné úrnőnek, aki irodai munkánkat oly kitűnően végzi, havi tiszteletdíját 70 P-ről 80 P-re emelni méltóztassék, január 1-től visszamenőleg. Ez méltányos eljárás vele szemben, amikor a köztisztviselők fizetését 10 %-kal emelték; az emelés itt is körülbelül ilyen arányban történik.

Az ülés báró Gudenus Gézné úrnő havi tiszteletdíjának 80 pengőre való fel-emelését elfogadja.

Az ülés tárgysorozata véget érven, elnöklő Másodelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Erdősi Károly és Takáts Ernő rendes tag urakat. Megköszönve a tagok buzgó működését s érdeklődését, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1940 február 23-án.

Jegyezte: Papp Károly főtítkár. Hitelesítik: Erdősi Károly, Takáts Ernő rendes tagok. Láttam: Viszota Gyula elnöklő másodelnök.

VI. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1940 március 1-én tartott üléséről.

Elnök: Pataky Arnold osztályelnök, tiszteleti tag.

Megjelentek: Blazovich Jákó, Horváth Konstantin osztálytitkár, Kecskés Pál, Kúhár Flóris, Láng Nándor, Pakocs Károly, Papp Károly főtítkár, Radó Polikárp, Váradi József, Zsivny Viktor rendes tagok. Továbbá: gr. Apponyi Albertné, Andreánszky Istvánné, Balkányi Ernő, dr. Blazovich János és felesége, gr. Cziráky József dr., dr. Danczi Villebald, dr. Esterházy Kázmér, P. Farkas László, Földes Ottó, gr. Károlyi Józsefné, Kisdéry Antalné, dr. Kohányi Imre, Paikert Alajos és Géza, gr. Pálffy Géza, Radnay Árpádné, Ruzicska Henrik,

Slachta Margit, Solymoss Vendel, Szommer Miklósné, P. Vinkovits Viktor, Vastag Teobald, Virágh Teofil, Vnuk Istvánné, Zalatnay Ottóné vendégek.

Pataky Arnold elnök üdvözlí a megjelent tagokat és vendégeket. Az ülést megnyitotta, majd így folytatta:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Három hét mulva huszonegy esztendeje lesz annak, hogy egy komor, esős tavaszi estén a magyar történelemnek leggyászosabb korszaka szakadt a világháború után letargiába merült boldogtalan hazánkra. Ami nem ment tönkre a világháború vérzivatarában, azt megsemmisíteni iparkodott a vörös rémuralom és ami kikerülte a bolsevizmus pusztításait, az nagyrészen áldozatul esett az ellenséges invázióknak. Valóban újra a végenyészet szélére került szerencsétlen nemzetünk. A népek sorsát intéző isteni Gondviselés azonban nem hagyott el minket. Amikor már minden veszve látszott, 1919 november 16-án Horthy Miklós vezetése alatt bevonult Budapestre a nemzeti hadsereg és ma húsz esztendeje Horthy Miklós átvette az ország kormányzójának nehéz és történelmi felelősséggel járó tisztét.

Azóta közelben és távolban világtörténelmi kataklizmák zajlottak és zajlanak le, világnézetek vívják egymással ádáz tusájukat, országok és nagyhatalmak tüntek el a történelem színpadáról, de Horthy Miklós az elmúlt húsz esztendő alatt biztos kézzel vezette hazánkat a történelem sivatagján keresztül a boldogabb jövő felé. Míg a világháborúnak győztes vagy semleges országai már nem egy súlyos megrázkódást szenvedtek át, míg Európának és a világnak más részeiben egy újabb háború rémségei jelentek meg, a megnyomorított Magyarország — Istennek és Nagyasszonyunknak legyen érte hála — nyugton és békésen haladhatott előre a maga történelmi hivatásának az útján, sőt a trianoni szörnyű igazságtalanság is — legalább részben — már csak a történelemnek gyászos emlékévé lett. 1938-ban Szent Imre herceg ünnepén megkezdődött az elszakított Felvidék egy részének visszacsatolása és 1939 óta március 15-e újabb, az eddiginél is ragyogóbb fényt kapott: az északkeleti Kárpátok ormán ismét magyar zászló lobog. Az a Magyarország, amely a világ hatalmasainak a szemében a világháború után csak «quantité négligeable» volt, melynek igazságosságát követelő szavát nem akarták meghallani, ma már újra tényezőjévé lett a történelemnek.

És mindebben oroszlánrészre van Horthy Miklós bölcs és erős kormányzásának.

Az ő neve és személye immár a történelemé és amíg magyar él ezen a földön, Horthy Miklós nevét a magyar nemzet történelmi nagyságai között fogják emlegetni.

Utolsó koronás királyunk halála óta Horthy Miklós személye volt az a legfőbb pillér, mely hazánkban a nyugalmat és az alkotmányos rendet biztosította, Horthy Miklós személye köré sorakoztak és sorakoznak mindazok, akik Magyarországnak jobb sorsát és boldogulását óhajtják.

A mai napon minden igaz magyar ember lelkéből a hála imája szállott fel az Istenhez az elmúlt húsz esztendő jótéteményeiért, de egyszersmind buzgó szívvel kérjük is, hogy az isteni Gondviselés adja meg Horthy Miklós kormányzó úr Őfőméltóságának azt az erőt, hogy sikeresen be is fejezhesse életének nagy művét és szilárd kézzel vezesse édes hazánkat ama szebb és boldogabb jövő felé, «mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán».

Tekintetes Szent István Akadémia!

Ahhoz az örömünkhöz, amelyet mint magyar emberek Horthy Miklós Őfőméltóságának húszesztendő kormányzósága fölött érzünk, a mai napon még más öröm is csatlakozik. Előestéjén vagyunk annak a napnak, amelyen a római Szent Péter-bazilika erkélyéről először adta áldását «Urbi et Orbi» a holnap egy esztendeje pápának megválasztott Szentseges Atyánk, XII. Pius.

Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a történelem folyamán éppen nálunk, Magyarországon kevés pápaválasztás okozott oly őszinte és bensőséges örömet, mint az, amely eucharisztikus világkongresszusunk pápai legátusát emelte Szent Péter trónjára. Az a bölcsesége, jósága, szeretete, amellyel a lefolyt esztendő világtörténelmi eseményei között vezette és vezeti az Egyházat, mindnyájunk lelké-

ben csak még inkább növelte és fokozta gyermeki hódolatunkat és szeretetünket fennkölt személye iránt.

A holnapi nap a Szent István Akadémiának is bensőséges ünnepe lesz és a katolikus Egyház többi híveinek imádságával a mi imádságunk is felszáll majd az Istenhez: «Tartsd meg Isten, Szent Atyánkat, Krisztusnak helytartóját».

Mindkét üdvözlőbeszédet a hallgatóság felállva hallgatta végig.

Ezután Papp Károly főtitkár a következőkben üdvözölte az osztályelnök urat.

«Méltóságos Osztályelnök Úr!

Mínhogy a multheti tagválasztó ülésen nem méltóztatott jelen lenni, ez alkalommal van szerencsém Méltóságodnak hivatalosan jelenteni, hogy Méltóságodat úgy az *osztályülés*, miként az *együttes ülés* titkos szavazással egyhangúlag a Szent István Akadémia tiszteleti tagjává választotta. Együttes ülésünk mind a négy osztálya 50 szavazattal hozta ezt a határozatot, amiből kitűnik, hogy Méltóságodat Akadémiánk minden tagja a legnagyobb szeretettel zárja szívébe.

Adja a Mindenható, hogy tiszteleti tagságát Akadémiánk javára igen sokáig gyümölcsöztesse; áldja meg a jó Isten Méltóságodat minden testi és lelki jóval, s kérem, hogy tartsa meg akadémikus tagtársait továbbra is szeretetében!»

Pataki Arnold osztályelnök köszönő szavai Papp Károly főtitkárhoz az 1940 március 1-én tartott felolvasó ülés előtt.

«Méltóságos Főtitkár Úr!

Bensőséges hálát mondok Méltóságodnak hozzám intézett üdvözlő szavaiért, valamint mindazoknak, akik engem a Szent István Akadémia I. osztályának tiszteleti tagjául ajánlottak és mindazoknak, akik szavazatukkal e díszes polcra emeltek. Az I. osztálynak, valamint az egész Szent István Akadémiának egyhangú szavazata engem mélységesen meghatott. De érzem, hogy ez az előlegezett bizalom — mert én csak ennek tudom tekinteni megválasztásomat — számomra nagy kötelességet is jelent. És én ebben az ünnepélyes percben ígéretet teszek, hogy a jövőben még fokozottabb mértékben iparkodom majd teljesíteni az egyetemi tanársággal és a Szent István Akadémiában elfoglalt tagságommal megosztályelnöki tisztemmel járó kötelességeimet, az Isten dicsőségére, Egyházunknak és édes Hazánknek a javára!»

Az éljenzés elhangzása után Pataky Arnold osztályelnök felkéri illusztris tagtársunkat, Blazovich Jákó urat bejelentett előadásának megtartására. Blazovich Jákó O. S. B. rendes tag megtartja székfoglaló előadását, amelynek tárgya «Katolicizmus és antiintellektualizmus».

Pataky Arnold osztályelnök tiszteleti tag a következő beszéddel köszönti Blazovich Jákó O. S. B. rendes tag urat «*Katolicizmus és antiintellektualizmus* című előadása után:

«Nagyságos Igazgató Úr!

Most megtartott székfoglalójával Nagyságod a Szent István Akadémia teljes jogú tagjainak a sorába lépett. Nagyságod mint főgimnáziumi tanár és igazgató a magyar ifjúságnak százait és ezreit nevelte és neveli Egyházunk és édes Hazánk derék polgáraivá. Majd történelmi hivatást kapott: mint Ottó örökös királyunk tanára és nevelője Istenben boldogult IV. Károly királyunk fiát oktatta a magyar nyelvnek, a magyar történelemnek, a magyar hazának a szeretetére és azok a nemes vonások, amelyek örökös királyunk lelkét ékesítik, nagy részben Nagyságod fáradhatatlan munkásságát hirdetik. Irodalmi munkásságának a középpontjában a mai ember problémái, a modern ember lelki vívódásai, az igazság keresésének a problémái állanak és most megtartott felolvasása is: *Katolicizmus és antiintellektualizmus* kitűnően rávilágított arra az igazságra, hogy az ember istenadta képességeinek együtt kell haladniuk, — sem az értelmi, sem az akaratí életet nem szabad túlhajtani vagy elhanyagolni.

Nagyságod felolvasásából csak egy gondolatot ragadok ki, mely különösen megkapta a lelkemet. Nagyságod megemlítette, hogy az intellektualizmusnak és azután a voluntarizmusnak túlzásaitól megcsömörlött ember tudományos téren is egyre közelebb jut a katolikus igazsághoz és világnézethez. Én ebben is az isteni

Gondviselésnek az útját látom, mely a történelem eseményeit az Általa kitűzött cél felé vezeti és erre felhasználja az emberiség tévedéseit és botlásait is. Állításomat legyen szabad néhány példával megvilágítanom!

Nagy Sándor macedon király hódító hadjáratai a görög műveltséget elvitték az akkor ismert ókori világ legtávolabbi keleti vidékeire, a messze Indiáig, az addig különélő görög törzseket egyesítették és különböző nyelvjárásaikból egységes görög nyelvet hoztak létre, melyet a tudomány a «Dialektos koiné», közös nyelvjárás néven ismer. Ez a görög dialektus azután a kereszténység kezdetéig elterjedt a Földközi-tenger egész medencéje körül, Kisázsiaiában, Itáliában, Rómában, Galliában, Alexandriában és amikor az Úr Jézus elküldte apostolait, hogy «tanítsanak minden népet», ez a Palesztinában is beszélt «Koiné» kitűnő eszköze lett a keresztény igazság terjesztésének az akkor ismert egész művelt világon... Nagy Sándor öntudatlanul is eszköze volt az isteni Gondviselésnek, melynek tervei csak több mint háromszáz esztendővel, a nagy hódító halála után bontakoztak ki...

A Kr. e. I. évszázad a Földközi-tenger partvidékein elterülő országok számára nagy történelmi kataklizmák kora volt. Egymásután tűntek el a kisebb-nagyobb kisázsiai, görög, északafrikai, nyugateurópai független országok és lettek az egységes római birodalomnak a részeivé. Rettenetes háborúk és polgárháborúk pusztítottak a római birodalomban. Végre Augusztus császár erős keze rendet teremtett; a békéhez jutott római birodalom addig ismeretlen történelmi nagyságra emelkedett, az első császár uralkodásának az ideje a tudománynak, a művészetnek, a gazdasági életnek is az aranykora volt. A római birodalomnak legtávolabbi részeit pompás katonai utak kötötték össze az egész szervezet szívével, Rómával; Athén, Korinthus, Efezus, Alexandria az akkori viszonyok között világvárosok voltak. És ezeken a nagyszerű utakon a római légiókön és kereskedő karavánokon kívül járhattak az apostolok is — egy Szent Pálnak óriási utait el sem lehetne képzelni a római katonai utak nélkül —, és Róma, Korinthus, Efezus nemcsak a világi műveltségnek voltak a középpontjai, hanem onnan mihamar a keresztény hit világossága is messze vidékekre kisugárzott... A római birodalom megalkotói, egy Augusztus császár is, csak eszközei voltak az isteni Gondviselésnek...

A népvándorlás viharai elsöpörték a római birodalmat; új népek — egyelőre csak vad hordák — léptek annak helyén a történelem színpadára. De ezek a népek idővel átvették az evangéliumot, a keresztény középkor megvetette az alapjait a modern európai életnek, az akkor épült dómok ma is megcsodált emlékei a középkori ember mélységes vallásosságának. A népvándorlás is eszköz volt az isteni Gondviselés terveiben, hogy sok más nemzet megismerje a természetfölötti végcélhoz vezető utat...

És ha már a középkor népeiről beszélünk, ne feledkezzünk meg névszerint sem a mi magyar nemzetünkről. Egykor a keresztény nyugati népek réme, — «A sagittis Hungarorum libera nos, Domine» —, majd történelmi arányokban megismétlődik a tarsusi Saul megtérése: az a nép, amely egykor az Isten ostroma volt a nyugati kereszténység számára, a későbbi századokban a keresztény világot a saját vére hullásával védelmezi a tatárok és a félhold támadásaival szemben...

Amerika és Ausztrália felfedezése, a XVI. században megindult világkereskedelem Európa előtt addig ismeretlen világokat nyitott meg a keresztény Egyház számára is...

Nem látunk a jövőbe. De ki tudja, hogy azok a világtörténelmi események, amelyek tőlünk keletre és nyugatra történnek, nem arra szolgálnak-e a Gondviselés terveiben, hogy a cárizmusnak és a kommunizmusnak a megdöntésével a megvalósuláshoz közelebb hozza a Szentséges Szív öhajítását: Egy akol, egy pásztor?...

Pataky Arnold osztályelnök, tiszteleti tag még egyszer köszönetet mondva a felolvasó úrnak az értékes és érdekes tanulmányért; a székfoglaló előadás elhangzása után *Blazovich Jákó* tagtársunkat Ügyrendünk 63-ik pontja alapján teljes jogú tagnak jelenti ki s munkásságára a jó Isten áldását kéri.

Kelt Budapesten, 1940 március hó 1-én. Jegyezte *Papp Károly* főtítkár.

VII. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1940 március 8-i üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök. Megjelentek: Balanyi György osztálytitkár, Czettler Jenő, Friedreich Endre, vitéz Kárpáthy-Kravjánszky Mór előadó, Meszlényi Antal, Papp Károly főtítkár, Viszota Gyula másodelnök, Zlinszky Aladár rendes tagok. Továbbá: Farkas József, P. Gyenis András, vitéz Máthé Lajos, vitéz Csekey József, dr. Istvánfi József, Kápolnás Ödön, vitéz Benkő József, vitéz Zákányi Győző, Balkányi Ernő, vitéz Szikra János, Kovács Valérián, P. Radnai Tibor, Kollrantz Ödön, Farkas Norbert, Fr. Fazekas, Rajner András Fülöp, dr. Párdányi Emil, Vnuk Istvánné vendégek.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri vitéz Kárpáthy-Kravjánszky Mór dr. rendes tagot *I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai* című felolvasásának megtartására. Vitéz Kárpáthy-Kravjánszky Mór rendes tag emez értékes tanulmányát már nagybetegen olvasta fel; ez volt hatyúdala, amelynek korrigálását még sajátkezűleg végezte Gödöllőn. A tanulmány még az 1940. év őszén megjelent a II. osztály Értekezéseinek II. kötete 7. száma gyanánt «I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai» címen az 1—22. oldalon.

Elnöklő osztályelnök előadónak és a megjelenteknek köszönetét fejezi ki, a felolvasó ülést bezárja és az osztály tagjait zárt-ülésre kéri.

Kelt Budapesten, 1940 március 8-án. Jegyezte: *Papp Károly* főtítkár.

VIII. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1940 március 29-én tartott üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Alszeghy Zsolt, Brisits Frigyes, Bartha József, Kocsis László, Pakocs Károly, Szántay-Szémán István rendes tagok. Vendégek: Csekorszkyne Kocsis Ilona, Simon Sándor, Littasy Klára, Trautmann Angela nővér, raffaelli Rafaelle nővér, Uhl Gizella, Babják Irma, Györkö Irén, Kovács Gyula, Monostory Ödön, Balogh György, Forgách Farkas Lenke, Feigl Emilné, Szémán József, Kovaliczky György, Petraszevich István, Magyar László, Celényi István, Bubnó László, Kozma Ferenc, Lipkovits Alexej, Szuchy Emil.

Elnöklő osztályelnök az ülést megnyitotta és jelenti, hogy kimentés érkezett Viszota Gyula másodelnök és Pitroff Pál osztálytitkár uraktól, hogy másirányú elfoglaltságuk miatt nem vehetnek részt az ülésen, míg Papp Károly főtítkár úr Terkán Lajosnak Akadémiánk elhunyt tagjának temetésén van. Ezután felkérte Szántay-Szémán István r. tagot, hogy *A szovjet és a könyv* címen tartsa meg előadását.

Előadónak az értékes előadásáért elnöklő osztályelnök mond köszönetet. Majd felkéri Kocsis László r. tagot, hogy: Költeményeit mutassa be. A nagy tetszéssel fogadott felolvasásért elnök köszönetet mond és egyéb tárgy nem lévén, az ülést bezárja.

Kelt Budapest, 1940 március 29-én. Jegyezte: *Várdai Béla* osztályelnök.

IX. Jegyzőkönyv a IV. osztály 1940 április 5-én tartott üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* osztályelnök, tiszteleti tag. Megjelentek: báró Andreánszky Gábor, Desőh Dezső, Horusitzky Henrik, Kadić Ottokár, Mócsy János, Papp Ferenc, Pázmány Zoltán, Zsivny Viktor rendes tagok, Papp Károly főtítkár, továbbá báró Andreánszky Gáborné, Andreánszky István, Balkányi Ernő, Csilla Elemér, Csapodi Vera, Bánhegyi József, Görgényi Aladár, báró Gudenus Gézané, Jekelfalussy Hanasiévicz Hajnády Oszkár, Kadić Ottokárné, Kárpáti Zoltán, Kovács József, Kéller Jenő, Kövér Irén, Pallik Piroks, Preszly Loránd ny. csendőrezredes, Scherf Emil m. k. főgeológus, Szabó István, Újhelyi József vendégek.

Wodetzky József osztályelnök megnyitván az ülést, a következő szavakkal emlékezik meg az elmúlt hónap gyász esetéről:

«Tekintetes Osztály!

Ismét gyász esetet kell bejelentenem. 1940 március 26-án elhunyt dr. *Terkán Lajos* csillagász tagtársunk 62 éves korában. *Terkán Lajos* 1877 április 26-án született Székesfehérvárott. Egyetemi tanulmányait a budapesti műegyetemen és a tudományegyetemen végezte. 1901-ben bölcsészettudományi doktor, 1903-ban pedig tanári oklevelet szerzett. 1900-tól kezdve az ógyallai csillagvizsgáló szolgálatában állt és itt végezte kutatásait, amelyek nemcsak itthon, hanem külföldön is jóhangzású nevet biztosítottak neki. A világháború őt is kiragadta tudományos környezetéből. Mint hadnagy, főhadnagy, majd mint százados 48 hónapot töltött a harctéren, még pedig arcvonalban. Vitézségéért több kitüntetéssel jutalmazták. Az összeomlás után sietett vissza Ógyallára és tevékeny részt vett az ottani csillagvizsgáló műszereinek leszerelésében, amelyeket fegyveres kísérettel ő hozott Budapestre. 1920—1935 közt a svábhgyei csillagvizsgáló obszervátora, majd főobszervátora. Ebben a rangban vonult nyugalomba és azóta a Jézustársaság budapesti főiskoláján a matematika, fizika és csillagászat tanára volt.

A budapesti egyetemnek 1912 óta magántanára volt. Tudományos munkássága teljesen a csillagászat terén mozgott. Főképpen a csillagok fotometriájával és pályaelemek számításával foglalkozott. Akadémiánk *Suták József*, *Papp Károly*, *Wodetzky József* és *Grosschmidt Lajos* ajánlatára 1938 február 25-én választotta meg rendes tagjává. Székfoglalóját 1938 április 22-én tartotta «Déli csillagrend-jegyzékünk összehasonlító rendszere» címen.

Temetésén Akadémiánkat *Papp Károly* főtítkárról képviselte, aki ravatalára koszorút helyezett és az özvegynek is részvétét fejezte ki. Megjelent azonkívül *Zsivny Viktor* nemzeti múzeumi igazgató úr rendes tagunk is a Farkasréti temetőben. A végtisztességen *Terkán Lajos* ravatala fölött a búcsúbeszédet *Lassovszky Károly dr.*, a svábhgyei csillagvizsgáló intézet igazgatója tartotta, aki szíves volt a Szent István Akadémia nevében is búcsúztatni.

Elnök ezúttal felkéri a mai ülés előadóit bejelentett előadásuk megtartására.

1. *Kadiš Ottokár* rendes tag megtartja előadását «A Mussolini-barlangban végzett ásatások eredményeiről»

2. *Báró Andreánszky Gábor* rendes tag: «A Földközi-tengervidék növényzetének biológiai spektrumáról» című előadásait.

Elnök köszönetet mond mindkét előadónak nagyjértékű előadásaiért s a felolvasó ülést bezárja.

A szakülés után zárt ülés következett, amelyen *Kadiš Ottokár* munkájának kiadásáról volt szó. A munka megjelent a IV. osztály Értekezései III. köt. 6. száma gyanánt 4 műmelléklettel 1—40 oldalon, magyar és német nyelven; míg *báró Andreánszky Gábor* tanulmánya az 1940. évi Értesítő XXV. kötetében 97—110. old. magyar és a 177—190. oldalakon francia nyelven látott napvilágot.

Elnök jelenti, hogy egy teljes tudományos asztronómiai kézikönyvét nyomtatásra kész állapotban az Akadémia rendelkezésére bocsátja. Tiszteleti taggá való választását azzal hálálja meg, hogy nagy művének kiadását átadja a katolikus Akadémia számára. Munkáját már 1918-ban a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Minisztérium nagy elismeréssel fogadta, s *Ilosvay Lajos* államtitkár a munka kiadását javasolta. Azonban a nemsokára következő zavaros viszonyok miatt ez elmaradt. Azóta a nagy munkát kiegészítette és teljesen átdolgozta, úgyhogy a magyar szaköröknek most befejezett kézikönyvet bocsát rendelkezésére. *Papp Károly* főtítkárra javaslatára az osztály egyhangúlag elhatározta, hogy Elnökünk és Tiszteleti Tagunk iránt tanúsított nagyrabecsülésünk elismerésül *Wodetzky József* asztronómiai munkáját úgy erkölcsileg mint anyagilag támogatja s e célból 1000 P segélyt javasol a Szent István-Társulat által kiadandó munka elősegítésére.

Budapest, 1940 április 5-én. Jegyezte *Papp Károly* főtítkárral.

X. Jegyzőkönyv az 1940 április 12-én, pénteken délután tartott együttes ülésről.

Elnök : *Viszota Gyula* másodelnök. Megjelentek : Balanyi György, Bartha József, Döry Ferenc, Dudich Endre, Entz Géza, Éhik Gyula, Láng Nándor, Meszlényi Antal, Pataky Arnold, Pázmány Zoltán, Papp Károly, Takáts Ernő, Szabó Zoltán, Várdai Béla, Wodetzky József, Zaymusz Gyula, Zsivny Viktor rendes tagok.

Elnöklő másodelnök az ülést megnyitja s a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Bartha József és Entz Géza rendes tagokat.

I. *Elnöklő másodelnök* bejelenti, hogy az 1940 február 23-án tartott együttes ülés óta a következő tagjaink költöztek el az élők sorából :

Elhunytak :

1. *Terkán Lajos* egyetemi magántanár, a IV. osztály rendes tagja, a budapesti csillagvizsgáló intézet címzetes igazgatója, 62 éves korában, 1940 március 26-án. Rendes tagjaink sorába 1938 február 25-én választotta meg az Akadémia, székfoglalóját 1938 április 22-én tartotta *«Déli csillagrendjegyzékünk összehasonlító rendszeréről»*.

Temetése 1940 március 29-én volt a Farkasréti temető halottasházából, ahol Akadémiánkat *Papp Károly* főtitkár képviselte, aki Akadémiánk részvétét özvegyének s gyermekeinek kifejezte s ravatalára koszorút helyezett. Megjelent továbbá *Zsivny Viktor* rendes tag, s *Lassowszky Károly*, a svábhgyei csillagvizsgáló intézet igazgatója, aki megható beszédében Akadémiánk nevében is elbúcsúztatta korán elhunyt tagtársunkat.

2. *Székhelyi gróf Majláth József* v. b. t. t., 83 éves korában 1940 április 2-án a szabocsvármegyei Ófehértón. Még a Szent István-Társulat irodalmi osztályából került a II. osztály rendes tagjai sorába 1916 január 20-án. Élénk rész vett Akadémiánk életében. 1924 március 14-én felolvasta *«Az oroszországi bolsevizmus hatása Magyarországon»* című tanulmányát, amely kivonatosen megjelent az Akadémiai Értesítő 1924. évi IX. kötetének 19—25. oldalain. Második előadását 1925 május 15-én tartotta *«Gondolatok az agrárszocializmusról»* címen, amely megjelent Akadémiánk Értesítője 1925. évi X. kötetének 22—28. oldalain.

Temetése 1940 április 5-én volt a zemplénavármegyei Perbenyiken.

Mindkét elhunyt tagunk emlékét jegyzőkönyvben örökítjük meg.

3. Bár nem tartozott tagjaink sorába, de mély részvételt vettük tudomásul *Gróf Majláth Gusztáv Károly* Érsek, volt Erdélyi Püspök elhunytát. A megboldogult Érsek gróf Majláth Györgynek, Magyarország utolsó országbírájának volt gyermeke és öccse boldogult gróf Majláth József tagtársunknak.

Édesatyjának borzalmas meggyilkolása után teljesen a szeretet és jótékony-ság szolgálatának szentelte életét. Püspökké szentelése 1897 május 1-én történt a budavári Koronázó-templomban s nemsokára Gyulafehérvárra költözött, ahol mint Erdély püspöke működött. Negyven évig kormányozta Erdély katolikus társadalmát, mígnen 1935 november 5-én lemondván a püspökségről, Budapestre visszaköltözött. Itt hunyt el 76 éves korában 1940 március 18-án. Halála gyászbaborította Magyarország és Erdély egész társadalmát. A részvéttáviratok egész tömege érkezett gróf Mailáth György felsőházi taghoz, a Szent István-Társulat elnökéhez és Akadémiánk igazgatótanácsai tagjához.

II. *Elnöklő másodelnök* jelenti, hogy *Hercegrímás Úr Öminenciájától* a következő átirat érkezett :

Magyarország Hercegrímása. 1834/1940. szám.

«Méltóságos Egyetemi Tanár, Főtitkár Úr !

A Szent István Akadémia folyó évi február 23-i együttes ülésén tiszteleti, külső illetve rendes tagok megválasztását a következőkben megerősitem : I. A *hittudományi és bölcséleti osztályba* tiszteleti tagnak : *Pataky Arnold* pápai praelatust, c. apátot, a Pázmány Péter Tudományegyetem ny. r. tanárát, külső tagnak : *Kniewald Károly* zágrábi egyetemi tanárt, rendes tagnak : *Becker Vendel* c. apátot, tanügyi

A Szent István Akadémia Értesítője (1939).

főtanácsost, *Takács Ince* teológiai tanárt. II. A történelmi, jogi és társadalomtudományi osztályba rendes tagnak : *Theiss Ede* m. kir. iparügyi miniszteri osztálytanácsost. III. A nyelvtudományi és szépirodalmi osztályba tiszteleti tagnak : *Kincs István* pápai praelatust, rendes tagnak : *Zaymus Gyula* budapesti plébánost. IV. A mennyiség-tani és természettudományi osztályba tiszteleti tagnak *Wodetzky József* egyetemi ny. r. tanárt, rendes tagnak : *Mócsy János* egyetemi nyilvános rendkívüli tanárt.

Őszinte tiszteletem kifejezésével vagyok *dr. Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek. Esztergom, 1940 március hó 16.

Méltóságos *Papp Károly* úrnak, egyetemi tanár, a Szent István Akadémia főtitkára, *Budapest.*»

A felolvasott magas leiratot az együttes ülés tisztelettel tudomásul veszi.

III. Elnöklő másodelnök felhívja *Papp Károly* főtitkár az akadémiai számadások bemutatására. *Papp Károly* főtitkár az 1939. évi számadásokat beterjeszti :

A) Alapítványok 1939 december 31-én

1. Az Országos Földhitelintézet V., Bálvány-u. 7. sz. kezelésében (Fraknói Vilmos-alapítvány)	P 2.674.—
2. A Szent István-Társulat kezelésében (Kollányi Ferenc hagyatéka és Stephaneum-részvények)	3.379.—
3. Várady Lipót kalocsai érsek hagyatéka	50.—
Összesen ...	6.103.—

B) *Gombos Albin: Catalogus fontium historiae Hungaricae*

3 kötet összköltsége 27.286.— P, amely összeg teljesen ki van egyenlítve.

C) A Szent István Akadémia zárószámadásai.

I. Készpénzszámla a Társulat kezelésében, 1939 december 31.

Bevétel:	P
1. 1938 december 31. lekötött készpénz	1.841.01
2. Támogatásokból ¹	11.824.—
3. Várady-féle hagyaték	50 —
4. Divéky Adorján	20.—
5. Emlékkönyvért befolyt	928.26
6. Részvényszelvény osztalékokból	392.75
7. Eladott könyvekből	104.19
8. Társulattól kamattérítés	79.50
Összesen...	15.239.71

Kiadás :

1. 1938 december 31. Egyenleg	380.31
2. Személyzeti költségekre	1.688.60
3. Gombos tiszteletdíjának III. részlete	2.000.—
4. Posta, telefon, portó	265.80
5. Stephaneum-nyomda	7.866.38
6. Kegyeleti költségek	175.50
7. Vegyes kiadások	219.72
8. Egyenleg mint készpénz	2.643.40
Összesen...	15.239.71

¹ A támogatások részletezése gyanánt megemlíti, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr nevében Szily Kálmán államtitkár úr 1939 december 22-én 994 P államsegélyt engedélyezett ; hat év óta ez az első államsegélyünk. A Tudományos Társulatok Szövetsége 900 P-t utalt ki 1939 február 3-án, míg 1939 január 24-én a Vallás és Tanulmányi Alapból 9.930 P folyt be.

II. A Szent István Akadémia mérlegszámlája a Szent István-Társulat kezelésében

1939 december 31-én

Vagyon:	P
1. Készpénz a Társulat kezelésében	2.643.40
2. Értékpapírok a Társulat kezelésében	3.379.40
3. Könyvkészlet a Társulat kezelésében	1.000.—
Összesen...	7.022.80

Teher:

1. Stephaneum-nyomda	1.498.37
2. Vagyon 1938 december 31	1.995.80
3. 1939. évi szaporulat	2.528.63
Összesen...	5.524.43
	7.022.80

Kelt Budapesten 1939 december hó 31-én.

Dr. Ripka Ferenc elnök, *dr. Rottenbiller Fülöp*, *dr. Várdai Béla*, *Voit Lajos*, a Szent István Akadémia számvizsgáló bizottságának tagjai.

III. A számvizsgáló bizottság jelentése. Tisztelt Együttes Ülés! Alulírott számvizsgáló bizottság a mai napon tartott ülésében a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulathoz tartozó vagyonára vonatkozó 1939. számadási évről szóló zárószámadását és vagyonmérlegét megvizsgálván, azokat helyeseknek, a vezetett könyvekkel egyezőknek és a kellő okmányokkal támogatottnak találta. Megállapítottuk, hogy a Szent István Akadémia vagyonmérlege a Szent István-Társulat kezelésében álló vagyonra vonatkozólag 1939 december 31-én 5.524 P 43 f, az 1938 december 31-én volt 1.995 P 80 fillérrel szemben. Különösen is hangsúlyozzuk, hogy fenti megállapításaink a Szent István Akadémia vagyonának csak arra a részére vonatkoznak, melyek a Szent István-Társulat kezelésében állanak. Budapest, 1940 február 23-án. *Dr. Ripka Ferenc* elnök, *dr. Rottenbiller Fülöp*, *dr. Várdai Béla*, *Voit Lajos*, a Szent István Akadémia számvizsgáló bizottságának tagjai.

IV. Ezután Papp Károly főtitkár a következő jelentést terjeszti az együttes ülés elé:

Költségvetés a Szent István Akadémiában az 1940. polgári évre.

A tétel megnevezése	Bevétel P	Kiadás P
1. Készpénzmaradvány 1939. évről	2.643.—	
2. Tudományos Társulatok Szövetsége	900.—	
3. Vallás-Tanulmányi Alap segélye	4.965.—	
4. Eladandó kiadványokból	500.—	
5. Kamatokból	400.—	
1. Akadémiai Értesítő XXIV. évf.		2.000.—
2. Szerzőknek különlenyomatok 5.100		500.—
3. Négy osztály Értekezései kiadására		1.600.—
4. Wodetzky József «Asztronómia» segély		1.000.—
5. Gombos Catalogus, pótkötet segély		1.000.—
6. Személyzet: Gudenusné 960, Reiner I. 360, Szolgák 456		1.776.—
7. Kegyeleti kiadások, koszorúk 10 szem. 25 P		250.—
8. Postai költségek és levelezés		720.—
9. Irodai kiadások és meghívók		362.—
10. Állványok az irattárhoz, kiadványokhoz ...		200.—
Összesen...	9.408.—	9.408.—

9*

A) A költségvetés bevételeihez a következő indokolást fűzöm:

Biztos bevételünk, amelyet 1940 március 28-án Esztergomból Drahos János érseki általános helytartó úr a magyar katolikus vallásalap terhére engedélyezett 5000 P segély gyanánt a költségek levonása után 4965 P értékben átutalt, s amelyet 1940 április 5-én a pénztárnak a főtitkár befizetett. Ugyancsak biztos bevétel gyanánt szerepel az 1939. évről maradt 2643 P készpénz. A Tudományos Társulatok Szövetsége az évi 900 P támogatást f. évi január 27-én kiutalta. Az eladandó kiadványokból 500 P-t, a szelvénykamatokból 400 P bevételt biztos remélhetünk.

Csakis ezeket irányoztuk elő bevétel gyanánt. Mert az ígért államsegély, továbbá a vallásstudományi alaphoz remélhető segély, valamint a Gombos-féle Catalogus pótkötetére kért 3500 P segély ezidőszerezt bizonytalanok.

B) A kiadások költségvetése:

Tehát reális költségvetést csak 9408 P alapján készíthetünk. Főbb kiadásaink az Akadémiai Értesítő 24-ik évfolyamára 2000 P körül, a szerzők külön lenyomatára 500 P; a négy osztály értekezéseire, mindegyik osztályból 2—2 értekezést számítva 200 P-vel, 1600 pengőt irányozhatunk elő.

Ezután következik 2 olyan tétel, amelyre még tisztelettel felhívom az Együttes Ülés figyelmét.

Az egyik *Wodetzky József* tiszteleti tagunk, a IV. osztály elnökének kiadandó munkájára vonatkozik. *Wodetzky* elnök úr tiszteleti taggá való választását azzal kívánja meghálálni, hogy tudományos asztronómiai kézikönyvét nyomtatásra kész állapotban az Akadémia rendelkezésére bocsátja. Munkáját a m. k. Vallás- és Oktatásügyi Minisztérium már 1918-ban nagy elismeréssel fogadta, s *Ilosvay Lajos* akkori államtitkár kiadásra javasolta. Azonban a bekövetkezett forradalmak miatt ez elmaradt.

Azóta a nagy munkát kiegészítette s teljesen átdolgozta. Akadémiánk IV. osztálya 1940 április 5-én tartott ülésén elhatározta, hogy tiszteleti tagja és osztályelnöke iránt tanúsított nagyrabecsülése elismerésül munkáját úgy erkölcsileg, mint anyagilag támogatja. E célból a Szent István-Társulat által kiadandó munka támogatására 1000 P segélyt javasol. Nagyon tisztelt Osztályelnökünk a munka kiadása tekintetében a Szent István Társulat-vezérigazgató urával már tárgyalásokat folytatott; s hogy ezen kiadást megkönnyítsük, javasolom, hogy a mélyen tisztelt Együttes Ülés 1000 P segélyt e célra megszavazni méltóztatassék.

A másik segélyösszeg, ugyancsak 1000 P, a *Gombos-féle Catalogus pótkötetének támogatását célozza*. Már több ízben jelentettem, hogy a *Csapodi Csaba* által megírandó pótkötetre 3500 P külön segélyt kérelmeztem. A kérést Öminenciája is melegen támogatja, s 1939 július 15-én Esztergomból kelt levelében jelzi, hogy a döntésről értesíteni fog. Addig is, míg ez ügyben határozat történne, javasolom, hogy az ideai költségvetésben e célra 1000 P előzetes segélyt irányozzunk elő.

A költségvetés többi tétele az állandó személyzeti, kegyeleti, postai kiadásokra vonatkozik. Csupán az utolsó 10. tétel alatt van új beállítás. Az Akadémia ügyiratai 2 év alatt annyira felgyülemlettek, hogy a főtitkár az egyetemi intézetben már alig bírja őrizni. Szükséges lesz ezen iratoknak mielőbbi áthozása, az akadémiai kis szobába. Hogy itt elhelyezhessük, állványok felállítását válik szükségessé, erre 200 P-t irányoztunk elő. — A bemutatott költségvetést az Ülés elfogadja.

V. Papp Károly főtitkár a folyó ügyek sorából jelenti, hogy *Lukács József veszprémi apátkanonok* r. tag 1937-ben tett hagyatéka a múlt hó folyamán beérkezett.

Ugyanis dr. *Horváth Béla* veszprémi közjegyző úr, az oldalági örökösöktől megkapta a tévesen kiutalt 1000 P hagyatékot, s a költségek levonásával 1940 március 13-án pénztárunknak átutalt 996 pengőt.

Ezt az összeget 1000 pengőre kiegészítve, mint alapítványt, a *Várady Lipót*

kalocsai érsektől hagyományozott 50 pengővel együtt mint alapítványokat fogjuk kezelni, együttesen a Szent István-Társulat kezelésében kimutatott 3379 pengő alapítvánnyal.

Jelenti továbbá, hogy *Akadémiai Értesítőnk* 1939 évi XXIV. kötete teljesen ki van szedve, s most a korrektúráit végezzük.

A II. osztály Értekezéseiből a II. köt. 7. száma *Kárpáthy-Kravjánszky Mór*: I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai teljesen készen van.

Végül tisztelettel jelenti, hogy mához egy hétre, pénteken délután Marcell Mihály tartja emlékbeszédét Tóth Tihamér veszprémi megyéspüspök, Akadémiánk I. osztályának volt titkára felett, amelyre tagtársaink figyelmét felhívja.

Több tárgy híján elnöklő Másodelnök megköszönve tagtársainknak szíves érdeklődését, az Együttes Ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1940 április 12-én.

Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár. Láttam: *Viszota Gyula* elnöklő másodelnök. Hitelesítik: *Bartha József* és *Entz Géza* rendes tagok.

XI. Jegyzőkönyv az 1940 április 19-én tartott együttes ülésről.

Elnök *Viszota Gyula* másodelnök, az elnöki asztalnál *Pataky Arnold* tiszteleti tag, az I. osztály elnöke és *Marcell Mihály* r. tag előadó foglalnak helyet.

Megjelentek: báró *Andreánszky Gábor*, *Bozóky Kálmán*, *Czapik Gyula* veszprémi megyéspüspök, *Döry Ferenc*, *Dudich Endre*, *Entz Géza*, *Erdey Ferenc*, *Erdősy Károly*, *Horusitzky Henrik*, *Horváth Konstantin*, *Kecskés Pál*, *Kühár Flóris*, *Láng Nándor*, *Marcell Mihály*, *Meszlényi Antal*, *Padányi Frank Antal*, *Pataky Arnold*, *Papp Károly*, *Pitroff Pál*, *Szabó László*, *Takáts Ernő*, *Várdai József*, *Várdai Béla*, *Viszota Gyula* és *Wodetzky József* akadémiai tagok. Továbbá *Andreánszky Istvánné*, *Apor Lászlóné*, dr. *Bakáts István*, *Sipeki Balás Ilonka*, *Bálint József*, *Bánlaky Mária*, *Bathó Sarolta*, *Batthyányi Éva*, *Beresztóczy Miklós* m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos, *Berényi Kornél*, *Bodnár Juliska*, *Bodolai M. Margit* I. B. M. V., *Bogár Ambrózia O. S. A.*, özvegy gróf *Bolzáné Pongrácz Laya*, *Bottlyán Olga*, *Bozóky Kálmánné*, *Bubonics Enrika O. S. A.*, *Bundy Livia*, *Csaba Sándor*, *Csathó Ferenc*, *Csepreghy Magdolna*, *Csepi Margit*, *Cserbi Mária*, dr. *Conlegner József*, *Daday Erika*, *Dédes Mária*, *Dobrovsky Klára*, *Durgó Erzsébet*, *Durgó Mária*, *Egerváry Etelka*, dr. *Endes Gáborné*, *Faggyas István*, *Falb Mária*, *Faragó Ilona*, dr. *Fekete Miklósné*, *Fejéregyházy Valéria*, *Fiduny Ch.*, *Fülöp Ferencné*, *Gácsi Irma*, *Golenkó M. Zelma O. S. A.*, báró *Gudenus Gézané*, *Gyürky Margit*, *Hajász Ilona*, *Halbart Alajosné*, *Halbart Erzsébet*, *Hazai Elvira*, *Heney Károlyné*, *M. Herkély M. Verona J. B. M. V.*, *Horváth Tiborné*, *Husztly Ilona*, *Iványi Ilona*, *Jacset Sándor*, *Juhász Vera*, *Hajtár Katalin*, *Kárpáti Győző*, *Katona Ildikó*, *Kendli Ilona*, *Kiss Ernőné*, *Kleiner Irénke*, dr. *Kottász József*, *Kottász Angyalka*, *Krehácsik Margit*, *Korbuly Sándorné*, *Krammer Ilona*, *Kulhanek M. Johanna*, *Kurucz Katalin O. S. A.*, *Ladik Mária*, *Lahm Emma*, *Lázár Mária*, dr. *Vitéz Lengyel Endre*, *Lenkei Dénes*, *Liszka Anna*, *Malák Sándor*, *Mányoki Margit*, *Maschek Irma*, *Máriássy M.*, *Medvei Emma*, *Mészáros Melinda*, *Mészáros Lujza*, *Mészöly Melinda*, *Mihályfi Irénke*, *Mihalovics Olga*, *Mindszenti Mária*, *Molnár Edit*, *Nagy Anna*, *Ostern Rudolf*, *Ostern Rudolfné*, *Oswald Margit*, *Palkovics Irénke*, *Parlaghy Józsefné*, *Páhán Kálmán*, *Peller Leon*, *Pécsey M. Borbála*, *Pitroff Ilona*, *Pongrácz Mária*, *Radvánszky Julia*, *Richter M. Sarolta I. B. M. V.*, *Rohrer Erzsébet*, *Sajó Erzsébet*, *Schnitzer Győzőné*, *Schranzl Anna*, dr. *Schrotty Pál*, *Sebestény Ilona*, *Seiffert Piroška*, *Serák József* veszprémi prépost, *Seynáry Béláné*, *Simon György* pápai prelátus *Veszprémből*, *Sizler Abargél*, *Sipos János*, báró *Skerlecz Karolin*, *M. Sombor Gertrúd*, *Sörös M. Eleonóra*, *Stecker Margit*, *Stiaszny Éva*, *Szaif Erzsébet*, *Székely Erzsébet*, *Székely Jánosné*, *Székely Magdolna*, *Székely Mária*, *Székfi Gizella*, *Szepesdy Sándorné*, *Szilágyi Erzsébet*, *Szirmay Józsefné*, *Szlahunka Lászlóné*, *Szommer Miklósné*, *Szödényi Nagy Ilona*, *Szöts Árpádné*, özv. *Szöts*

Ernőné, Tóth Ernő, Tóth Márta, dr. Tóth Tamásné, Tóth Tibor, dr. Tóth Tivadar, dr. Tóth Tivadarné, Tárnok M. Helga O. S. A., Tüske Ágnes, Türky Margit, Ulbrich Emilia, Unden Lajosné, Vajai Ilona, Varga Olga, dr. Várdai Béláné, Vékony Mária, Vereskúti Mária, Villányi Márta, Vörös Irénke, Werner Ferencné, Widder Anna, Zakar András vendégek.

Elnöklő Másodelnök köszönti a nagyszámú közönséget és a Tóth-család tagjait, akik a Tóth Tihamér emlékére rendezett ülésen megjelenni szíveskedtek. Majd felkéri Marczell Mihály rendes tagot emlékbeszédének megtartására.

Marczell Mihály r. tag megtartja emlékbeszédét *Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspök, Akadémiánk I. osztályának volt titkára felett (1889—1939).

Az emlékbeszéd megjelent az Emlékbeszédek III. kötetének 3. számában, 1—14 oldalon, három műmelléklettel, 1940.

Elnöklő Másodelnök köszönetet mondva a tagoknak és vendégeknek megjelenésükért, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1940 április 19-én.

Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

XII. Jegyzőkönyv a II. osztály 1940 április 26-án tartott üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György osztálytitkár, Bártfai Szabó László, Czéttler Jenő, Friedrich Endre, Hermann Egyed, Horváth Konstantin, Meszlényi Antal, Papp Károly főtitkár, Várdai Béla osztályelnök, r. tagok. Továbbá Fallenbüchl Ferenc előadó, gr. Nyáry Boldizsár dr., Fallenbüchl Tivadar és neje, Kubinyi Gyula, Morbitzer András, dr. Gergely Ernő, Mitizky Béla, Fallenbüchl Ágnes és Zoltán, Havas Gyula, dr. Tóttóssy Béláné, Sárdy János, dr. Zsigovits Béla, Szekeres Bónis, dr. Hirsch József, ifj. dr. Rónay László, dr. Forgács János, dr. Balázs Ferenc, dr. Genthon Mária, dr. Halász György, Georgi Ilona, Brogli Ferenc, dr. Gergelyi Ernőné, ifj. Beza-dics József, dr. Pápay István, Martényi E. Csapody Mária, András Fülöp vendégek.

Dőry Ferenc elnök megnyitja az ülést, majd így folytatja:

Mielőtt a napirendre áttérnénk, egy szomorú bejelentést kell tennem. Leg-utolsó ülésünk óta tagjaink közül elhunyt gr. *Mailáth József*. Típusa volt a nagy-műveltségű, tudománykedvelő, s irodalmilag is művelő magyar főúrnak, ki önzet-lenül, szóval, tettel és tollal is szolgált a közügyet. Főleg az agrárpolitika és a tár-sadalmi kérdések érdekelték. Irodalmi működéséért már évtizedekkel ezelőtt a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagjai közé választották s mint ilyen, alapítása, 1916 jan. 20. óta tagja volt a Szent István Akadémiának. Utoljára 1925-ben tartott előadást «Gondolatok az agrárszocializmusról» címmel. Az utolsó években előrehaladott kora és betegeskedése gátolták abban, hogy Akadémiánk mű-ködésében részt vegyen. Indítványozom, hogy addigis, míg működését megfelelő emlék-beszéd keretében méltathatjuk, emlékéit a mai ülésünk jegyzőkönyvében örököfűsük meg.

Ezután az elnök felkérte *Fallenbüchl Ferenc* dr. pápai kamarás, c. tankerületi kir. főigazgatót, hogy az osztály vendégeként: «*A sarullan trinitáriusok megtele-pedése Magyarországon*» című előadását megtartani szíveskedjék.

A felolvasásért elnök köszönetet mond az előadónak és a hallgatóságnak. Az előadás megjelent a II. osztály Értekezéseinek II. kötete 9. számában a követ-kező címen: «A ravbáltó trinitárius szerzetesek Magyarországon». Irta: *Fallenbüchl Ferenc*. 1—180 oldalon, 43 ábrával.

Kelt Budapesten 1940 április 26. Jegyezte: *Balanyi György* osztálytitkár.

XIII. Jegyzőkönyv a III. osztály 1940 május 3-án tartott üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Bartha József, Bán Aladár, Papp Károly, Sziklay János, Viszota Gyula, Zaymusz Gyula, Zlinszky Aladár akadémiai tagok.

Továbbá Berivói Boér Géza, Halmos István, Preszly Lóránd ny. csendőrezredes, Tóth Jenő ny. államtitkár, Sziklay Jánosné, Sziklay Magda, Várdai Béláné vendégek.

1. *Várdai Béla* osztályelnök az ülést megnyitván, a következő beszédben emlékezik meg Akadémiánk nagy halottjáról: *Bangha páter*ről:

«A magyar katolicizmus új nagy gyászában, *Bangha Béla* halálakor osztályunk ülése az első alkalom Akadémiánk részvételének nyilvánítására; oly órában, mikor még koporsója az utolsó útra elkísérését várja. De nemcsak ezért helyénvaló most itt róla megemlékezésünk, hanem főképp azért, mert elmúlása irodalmi szempontból is nagy veszteség, bár munkássága jórészt hittudományi vagy ezzel kapcsolatos, s ennek alapján a Szent István Akadémia első osztyályaiban foglalt helyet.

Tollának alkotásai, szónoki művei irodalmi tekintetben is jelentősek, elköltozése az irodalomnak is gyásza. A magyar egyháztörténet tollal is munkálkodott-küzdők legnagyobbjai mellett van az ő helye, pontosabban: a két legeslegnagyobb: Pázmány és Prohászka közül az elsőnek szomszédságában. És pedig nemcsak azért, mert egyazon rend tagjai voltak.

Pázmányról elsősorban azt tanítja az irodalomtörténet, hogy «hatalmas argumentator» volt, amely címmel az ugyancsak jezsuita Bourdalouet ékítik egyházi szónokaik közül a franciák. *Bangha Béla* is ebben volt nagy, írásban és élőszóban egyaránt. Könyveiben és szónoklataiban elsősorban az ész embere, a megvilágításé, a bizonyításé, a tévest, az ellenfelet az argumentumok egész arzenáljával támadásé, világos, beretvaelés, sokszor dinamikus erejű nyelven. Kifejezéseinek szabatosága a Pázmányéval vetekszik. És mégsem hidegen művelte azt. Ha a Prohászka genialis intuiciója, káprázatos eredetisége nem is állt hatalmában, de benne volt a lélekméntés, az Egyházvédelem szent hevülete, ez vitte előre sokszor szárnyaló iramban tollát, lendítette a magasba ékesszólását s ragadta magával hallgatóságát is. Más-kor az eszményeiért, terveitért aggódás, a mellettkü hangulatacsinálás, a veszélyeztetők-re szórt szent harag tüzelte előadását, különösen vezércikkyszerű írásaiban. Az Isten iránt való szeretetet is kevesen vallották meg lángolóbban nyelvünkön, mint Ő. S hogy ezenfelül a művészi szemlélet nem hiányzott belőle, annak legössze-függőbb bizonyosságai két ketetben összegyűjtött útirajzai, melyekben az apró, a bájos vagy humoros életjelenségekre épűgy rávillan kedvesen, vidoran mosolygó szeme, mint amily monumentálisan megnyilvánul a fenségeshez való érzéke a Teremtő vagy az emberi lágelme hatalmas alkotásaival szemben. *Róma lelke* című ketetében a postumiai cseppkőbarlang képe legremekebb leírásaink közül való; odatehető Prohászka mesteri lapjai mellé a Niagara-vízesésről. A hivatalos irodalom persze nem tud ezekről.

S amit a hitűnkért való agitáció terén művelt — s éppen ebben volt a leg-fáradhatatlanabb, a legheroikusabb —, az is jórészt irodalom. Ott találjuk 1913-ban a *Magyar Kultúra* elindítói közt, ennek szerkesztőbizottságában, ennek a folyó-iratnak aztán ő lett és maradt mindvégig a szellemi vezére. Katolikus folyóirat az élet hangsúlyával, aktualitásával, ez lebegett előtte eszményül, hogy aztán, ehhez kapcsolódva, még egy nagyobb szolgálatot is tegyen a nyomtatott betű eszközé-vel a katolikus gondolatnak: újraépítse a háborút követő összeomlás és forradal-mak viharaiban összetört magyar katolikus napisajtót. A «sajtópáternek» utolsó megjelent dolgozata is az ő legrágább ügyéről, a mai katolikus sajtóproblémáról szól, e körül való nem alaptalan aggodalmait felhőznek benne. Életművén a koronát bizonyára az Eucharisztikus Világkongresszus dicsőséges vezérlése jelenti, de még ebbe a koronába is tűzdelt új meg új rózsákat további művekkel, mind a halálos ágyig. Általán önemészto lángbuzgalommal dolgozott elgondolásain, melyek mind egyazon célt szolgálták: Isten országa közelebb hozását. A körülötte levő, már régibb intézményekbe, kultúrformákba, még ha az övével azonos célú szolgálták is, nem kapcsolódott bele, róluk alig is vett tudomást. Talán a jézustársasági elv (*nova sint omnia*) is ihlette erre, de erős, határozott, a maga útját meggyőződéssel járó egyéni-ségéből is következik.

Alkotásai, íme, túléltek őt, közjavunkká váltak, de hisszük és valljuk, hogy túléli őt a kortársai lelkére gyakorolt, akárhányszor újrateremtő nagy hatás is. Erdemei elkísérik Őt a Mindenható trónja elé s ott bizonyára megszerzik Neki a

minden földinél nagyobb jutalmat. Érezze ott annak boldogságát, hogy egész életében, magát soha nem kímélve, mind az összeroskadásig oly ügyet szolgált, amely amonnan, a túlvilágról nézve sem veszi el értékét, nem úgy, mint a legtöbb, ami után úgy törik magukat ebben a földi életben az emberek. Emlékén lelkesülni és nemesedni, belőle a földiek felé emelkedéshez erőt meríteni még nagyon sokáig el fog járni nehéz óráiban a prédikációin épült, helyes útra vezérelt, szárnnyakat kapott névtelen hívő épügy, mint a katolikus gondolatnak íróttal munkása, az Ő életművének folytatója: a katolikus magyar író. Épp azért áldassék köztünk is emlékezete! Írói hagyatékának értéke halálával csak nőni fog; elmúlása sok embert fog meggondolkoztatni, hogy a katolikus hitélet, a katolikus irodalom körül mi most már a teendő, mikor ő nem gondolkodik, szónokol, ír, cselekszik többé helyetünk is.»

A beszéd elhangzása után egyperces felállással tisztelik meg az elhunyt Bangha páter emlékét.

2. Elnöklő Osztályelnök felkéri *Bartha József* rendes tagot: «*Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban*» című előadásának megtartására.

Az értekezés megjelent a III. osztály felolvasásai I. kötetének 7. számában, 1—14. oldalon, 1941-ben.

3. *Sziklay János* rendes tag felolvassa «*Kinek a párja*» című elbeszélését.

4. Bán Aladár titkárhelyettes felolvassa *Ósz Iván* rendes tag *Költeményeit*. Elnök úgy az előadóknak, mint a megjelent tagoknak és vendégeknek köszönetet mondva, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1940 május 3-án.

Jegyezte *Papp Károly* főtitkár.

XIV. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1940 május 10-én délután 5 órakor a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium előadótermében Budapest, VIII., Mária Terézia-tér 8. sz. alatt tartott felolvasó üléséről.

Jelen vannak: Wodetzky József osztályelnök elnöklete alatt Dudich Endre osztálytitkár, Papp Károly főtitkár, Szabó Zoltán, Horusitzky Henrik, Gimesi Nándor, Haltenberger Mihály, Mödinger Gusztáv, Vízota Gyula másodelnök, Zsivny Viktor, Papp Ferenc rendes tagok, továbbá Irmédi Molnár László, Strömpl Gábor, Szalai Tibor és számos más vendég.

Az elnök megnyitja az ülést, üdvözlí a megjelenteket és felkéri Haltenberger Mihály rendes tagot előadásának megtartására.

Haltenberger Mihály rendes tag először üdvözlí a Szent István Akadémiát a vezetése alatt álló intézményben és megköszöni, hogy lehetővé vált előadásának itt, a helyszínen való megtartása. Azután a Szeminárium helyiségeiben megtartotta előadását, amelynek a címe volt: «*A Fővárosi Pedagógiai Szeminárium Budapest lakóhelyismereti gyűjteményének helyszíni bemutatása.*»

Az előadás egy részlete megjelent a *Földtani Értesítő* 1940. évi 3—4. számának 73—88. oldalain «*Budapest felszínplasztikai képe.*» címen, 18 ábrával.

Az elnök méltatja a gyűjteményt, kiemelve a belefektetett sok munkát és hangsúlyozva didaktikai jelentőségét. Megköszöni az előadást.

Az ülés résztvevői azután a biológiai előadóterembe vonultak, ahol vetítési lehetőség is volt. Itt az elnök felkérte Gimesi Nándor rendes tagot előadásának megtartására.

Gimesi Nándor rendes tag előadása: «*Az egyszikűek hím-meiosisairól.*»

Az előadó vetített képekkel illusztrálta az előadottakat.

Az elnök méltatta az előadás nagy jelentőségét, megköszönte az előadók fáradságát, a hallgatóság figyelmét és az ülést bezárta.

A nyilvános ülés után rövid zárt ülés volt, amelyen Gimesi Nándor dolgozatának megjelentetését beszélték meg.

Kelt Budapesten 1940 május 10-én. Jegyezte: *dr. Dudich Endre* osztálytitkár.

XV. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1940 május 17-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Blazovich Jákó, Dóry Ferenc, Erdélyi László, Horusitzky Henrik, Horváth Konstantin, Kühár Flóris, Meszlényi Antal, Nékám Lajos, Papp Károly, Pataky Arnold, Radó Polikárp, Szabó Zoltán, Várdai Béla, Wodetzky József akadémiai tagok; továbbá Csóka Lajos, Draxler Fülöp, Danczi Villebald Gruber Miklós, báró Gudenus Gézané, Havasi Lucian, Litay László, Markos János, Polgár Vilmos, Poroszlai Valérián, Szekeres Bónis vendégek.

Elnöklő Másodelnök az ülést megnyitván, az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Szabó Zoltán rendes és Wodetzky József tiszteleti tag urakat.

1. *Viszota Gyula* másodelnök a következő megemlékezést tartja Bangha Béla elhunyt rendes tag felett.

«Szomorú kötelességet teljesítek, amikor bejelentem *Bangha Béla* Jézus-társasági atyának, az I. osztály tagjának elhunytát. Halála nagy veszteség a magyar katolicizmusra, mert olyan oszlopos tagját veszítette el vele, aki egész életén át minden erejét, egész tudását annak szentelte, hogy az álliberalizmus és az álszocializmus mákonyától elbódult magyar katolikus erőket új életre ébressze aléltóságából. Ez a nagy munkásság harccal is járt. A Mindenható ellátta azonban őt a harcra szükséges szellemi és erkölcsi erővel: tudással, lelkesedéssel, hévvel, lankadatlan szorgalommal és bizakodó kitartással. Ilyen lelki felkészültséggel kezdett a munkához s szóval és tollal küzdött kítűzött célja elérésére. A kitartó munka lassan hatni kezdett: a katolikusok felocsúdása megindult, de Bangha azért éber figyelemmel és eréllyel folytatta munkáját, mert nem volt megelégedve a kezdet sikereivel. Különösen nagyhatásúak voltak szónoki beszédei minden irányban. Az ellenzőket, a katolikus intézmények ellen intézett támadásokat kemény és éles logikával cáfolja meg és utasítja vissza. Ellenzői tisztában voltak munkásságával és erejével. A forradalmak alatt üldözték, de el tudta kerülni a halált.

Különös érdeme Banghának az is, hogy a felületes sikerrel nem volt megelégedve. Ki nem emlékeznék azokra a beszédeire, amelyekben kifejtette, hogy nem elég a hitnek külsőekben való megvallása, mindenkinek belsejében is át kell alakulnia Krisztus tanaihoz és szelleméhez.

Tollával is ugyanazt az utat követte. Idézmem kell néhány művének címét: *Jellemrajzok a katolikus Egyház életéből*. A XX. század Krisztus-problémája. Jézus istenségének bizonyítékai. Hitéleti szervezkedések és a kongregáció. Magyarország újjáépítése és a kereszténység. Szent István és a kereszténység. Nagy kérdések útján. Isten-hit és isten-tagadás. A katolikus Egyház krisztusi eredete. A jezsuita rend és ellenségei.

Ezeket és egyéb munkáit is ugyanegy célnak: a krisztusi elvek követésének érdekében írta.

Nevéhez fűződik a Mária-kongregációk fellendülése, a Magyar Kultúra folyóirat, a Központi Sajtóvállalat alapítása, a 4 kötetes Katolikus Lexikon szerkesztése, a katolikus főiskolai tanfolyamok megszervezése.

Több évvel ezelőtt a forrongó munkában ernyesztő betegség jelei mutatkoztak, de a pusztító kór nem vette el sem kedvét, sem lelkesedését a munkában. Takarékoskodnia kellett erejével. Tartózkodni kellett az izgalmaktól. Abba kellett hagynia a szónoklást s le kellett tennie a szó kedvelt fegyverét, de ekkor annál nagyobb erővel fordult a tollhoz, másik fegyveréhez, mert pótolni akarta azt, amit a közvetlen szó erejével nem tehetett többé. És mindezt megtette azzal a tudattal, hogy készen kell lennie a nagy útra: az örök életre.

Bangha Béla 1910-ben kezdte meg Budapesten a fent röviden vázolt munkásságát és 30 éven át tartotta magasan az örök életre mutató fáklyát.

Most kihullott kezéből a lobogó fáklya. Egy apostoli munkásságú magyar

szerzetes pap porladó teste visszatért a drága anyaföldbe, de szellemét itt hagyta reánk. Lelke eltávozott az Istenhez! Az örök világosság fényeskedjék neki.

«Tisztelettel jelentem, hogy az elhunyt ravatalára koszorút helyeztünk el és a temetésen az Akadémia több tagja vett részt. Javasolom, hogy emlékét örököskük meg mai jegyzőkönyvünkben és hívjuk fel az I. osztályt méltó emlékbeszéd megtartására.»

2. *Erdélyi László* rendes tag emlékbeszédet tart boldogult *Sörös Pongrác* felett. Elnöklő Másodelnök megköszöni a szépen kidolgozott emlékbeszédet.

3. A megerősített akadémiai tagok ügyében *Papp Károly* főtitkár a következő jelentést terjeszti elő: «Az 1940 április 12-i ülésen jelentettem, hogy a *Bíboros Hercegprímás* úr Őeminenciája, mint Akadémiánk fővédője, 1940 március 16-án kelt 1834—1940. számú leiratában a megválasztott tagok megerősítését tudatta. Ezzel kapcsolatban 1940 április 22-én kelt 2857—1940. számú átiratában átküldte azon tagok levelét, akik a megválasztást elfogadták s megköszönték:

Ezen akadémiai tagok a következők:

Az I. osztályból *Pataky Arnold* tiszteleti tag Budapesten 1940 április 2-án kelt levelében,

Kniewald Károly külső tag 1940 április 15-én Zágrábból keltezett levelében, amelyben jelzi, hogy alkalmas időben előadást is szívesen tart,

Becker Vendel rendes tag Szegedről 1940 április 5-én keltezett levelében,

P. Takács Ince rendes tag Szombathelyen, 1940 április 1-én kelt iratában.

A III. osztályból: *Zaymusz Gyula* rendes tag Budapesten, 1940 április 2-án kelt levelében;

a IV. osztályból *Wodetzky József* tiszteleti tag Budapesten, 1940 április 13-án és *Mócsy János* rendes tag Budapesten, 1940 április 5-én kelt levelében.

Választ várunk még *Theiss Ede* rendes és *Kincs István* tiszteleti tagtól.

4. Kapcsolatban ezzel Elnök úr Őeminenciája március hó 19-én kelt 1834. sz. átiratában azt kéri, hogy a jövőben a tagjelöltek neveinek közzététele előtt a névsort mutassuk be. Ennek alapján december 31-e után semmiféle ajánlást el nem fogadunk, mert csak így módon válik lehetővé a névsor bemutatása.

5. *Folyó ügyek.* *Reiner Irma* úrasszony kéri, hogy boldogult bátyja, *Reiner János* főtitkár síremlékének ügyét Akadémiánk felkarolni szíveskedjék.

Papp Károly főtitkár ez ügyben a következőket jelenti:

«Mielőtt a tekintetes Akadémia ez ügyben határozatát kimondaná, bátor vagyok a következő szakvéleményt előterjeszteni.

Eltekintve attól, hogy bármily kitűnő, de Akadémiánktól távol álló tudós, *Reiner Zsigmond* exhumálása nem tartozik Akadémiánkra, csupán a következő tényeket sorolom fel:

A Kerepesi-temető 29. táblájában III. alatt három *Reiner*-sír van egymáshoz közel; a 86. és 87. számú sírban *Reiner Zsigmond* és *Reiner Ilka*, míg az 5. sz. alatt *Reiner János* boldogult főtitkárunk földi maradványa nyugszik.

Reiner Zsigmond (1862—1907) sírja fölött még a világháború előtt *Strobl Alajos* hatalmas síremlékét készített, a művésztől kedvelt beugró fulkében búsuló női alakkal, s tetején *Reiner Zsigmond* mellszobrával. A síremlék 1+2 méter méretű alapzaton 8 darab szürke homokkőből készült és 3'5 m magas. A hatalmas emlékmű a mai helyén évtizedekig eltarthat, de ha megbolygatjuk, a mállott homokkő darabokra törik, s összerakása, kijavítása becslésem szerint legalább 500 pengőbe kerülne. Az emlék áttétele és az exhumálás megint 300 pengőt igényelne. Összesen tehát 800 pengőről lenne szó, ilyen összeget pedig Akadémiánk költségvetése ez évben el nem bír.

Hogy azonban boldogult Főtitkárunk emlékét megörökítsük, hajlandó volnék tagjaink körében gyűjtést indítani, s a begyűlt összeg nagyságához képest síremlékét emelni.»

Többek hozzászólása után elnöklő Másodelnök kimondja, hogy *Reiner Zsigmond* exhumálása Akadémiánk hatáskörén kívül esik, azonban Akadémiánk bol-

dogult főttkára emlékének megörökítésére tagjaink sorában gyűjtést indít, s a begyülemmlő összeg nagyságához képest Reiner Jánosnak a Kerepesi-temető 29. tábla III. sz. parcellájának 5. számú sírhantja felett emléket állít.

Az együttes ülés eme határozatáról Reiner Irma úrasszonyt értesíteni fogja.

Több tárgy híján elnököl Másodelnök megköszönve a megjelent tagok szíves érdeklődését, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1940 május 17-én. Jegyezte Papp Károly főttkár. Láttam : Viszota Gyula másodelnök. Hitelesítik : Szabó Zoltán r. tag, Wodetzky József tiszt. tag.

XVI. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1940 október 4-én tartott üléséről.

Elnök : Pataky Arnold tiszteleti tag, osztályelnök. Megjelentek : Aistleitner József, Erdősi Károly, Egyed István, Horváth Konstantin osztálytitkár, Iványi János, Kühár Flóris, Nékám Lajos, Váradai József, Várdai Béla, Viszota Gyula másodelnök és Papp Károly főttkár rendes tagok.

Továbbá Galla Ferenc és Grósz Emil egyetemi tanárok, Jakabffy Elemér min. tanácsos, dr. Fallenbüchl Ferenc, Horváth Jolán, özv. Radákovich Gyuláné, ifj. Meggyesházy Géza, Miczbán Izabella, Miczbán Szilárdné, Gaál Mária, dr. Kozma Magda, Seres Róza, Geszti Lajos, Mályné Márton Irma, P. Véghvári Egyed O. P., P. Kiss Elemér O. F. M., gr. Pongrácz Rafael, Tornóy Kálmán O. F. M., Gyulai László piarista, Kovács Mihály piarista, Hajdu Amadé O. F. M., Vayer Lajos, br. Gudenus Gézané, dr. Kiss Ernőné, gr. Batthyány Lujza, Reiner Irma, Szommer Miklósné, dr. Fitos Vilmos, Andreánszky Istvánné vendégek.

Levéiben közölte távolmaradását Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát úr Ónagyméltósága.

Dr. Pataky Arnold osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést :

«Tekintetes Szent István Akadémia ! Amikor az eucharisztikus világkongresszusnak és Szent István jubileumának esztendejében a Szent István Akadémia első osztálya első őszi felolvasó ülését tartotta, lelkünk legbensőségeiből örömeivel ünnepeltük Felsőmagyarország tekintélyes részének visszatérését. A történelemnek ez a csodája, hogy Trianon bilincse véráldozat nélkül kezdett lehullani édes hazánkról, azóta folytatódott : amit országalapító első szent királyunk 900 esztendősi jubileuma megkezdett, azt Szent László királyunk születésének ugyancsak 900 esztendősi jubileuma diadalmasan folytatta. Mintha a szent király, az akkori Európának legeszményibb lovagja, kilépett volna váradai sírjából és úgy, mint hajdanában, a Kárpátokig vezette volna a magyar sereget . . . Máramarossziget, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely és a Székelyföld huszonegy esztendei kálváriajárás után újra Magyarországhoz tartozik . . . Lélekben mindnyájan ott voltunk a magyar honvédség diadalmas erdélyi bevonulásánál és együtt örültünk, zokogtunk a felszabadultakkal. És most, amikor a Szent István Akadémia újra megkezdí az idei tudományos munkásságát, első szavunk csak a hála szava lehet. Mélységes hálával fordulunk a nemzetek sorsát intéző isteni Gondviseléshez, mely nem hagyott el minket a szörnyű megpróbáltatás esztendeiben sem, és fenntartotta bizalmunkat, reményünket a jobb jövő iránt. Szinte betűszerint beteljesedett hazánkon Zakariás próféta szava :¹ «Akkor majd az történik az egész országban, úgymond az Úr, hogy két rész elpusztul és elvész benne, a harmadik rész azonban megmarad benne. És én a harmadik részt tűzbe viszem és kiégetem őket, mint ahogyan kiégetik az ezüstöt, és megtisztítom őket, mint ahogy megtisztítják az aranyat. Ó majd segítségül hívja nevemet, én pedig meghallgatom őt. Én azt mondom majd : Népem vagy te nekem ; ő pedig azt mondja : Az Úr az én Istenem !» Mélységes a hálánk a Magyarok Nagyasszonya iránt, akihez a trianoni rabság esztendeiben oly sokszor imádkoztunk és aki meghallgatta lelkünknek oly sokszor felzokogó imádságát : «Ne hagy elveszni

¹ 13, 8, 9.

árva népünk!» — 1938-ban a Magyarok Nagyasszonya ünnepén kezdődtek meg a tárgyalások, amelyek végeredményben az első bécsi döntéshez és a Felvidék visszacsatolásához vezettek, 1940-ben pedig Nagyboldogasszony ünnepén vették kezdetüket a turnszeverini tárgyalások, amelyeknek vége a második bécsi döntés és az erdélyi diadalút volt.

Azonban az isteni Gondviselés terveit a történelemben a dolgok rendes menete szerint emberek valósítják meg. Ezért is hálás szívvel emlékezünk meg azokról a férfiakról, akik bölcseségükkel, fáradságot nem ismerő, szívós munkájukkal, tudásuk legjavával előkészítették nemzetünk feltámadását. Horthy Miklós kormányzónk és gróf Teleki Pál, Ribbentrop Joákim és Ciano Galeazzo gróf immár másodsorban «aere perennius» beleírták nevüket hazánk történelmébe, és az ő nevük mellé most méltán sorakozik gróf Csáky István neve is. Amíg és ahol a magyar történelmet tanítani és tanulni fogják, fel fog hangzani az ő nevük is, mint akiknek elsősorban köszönjük Erdély egy részének a visszatérését. Mi pedig mindnyájan áldjuk a Mindenhatót, hogy a nagy, történelmi időkben ilyen nagy embereket adott Magyarországnak, akik Szent Istvánnak, Szent Lászlónak az útján vezetik nemzetünket a második évezrednek nehéz, de ha megérdemeljük: diadalmas ösvényein.

Egy megrendítő kép bontakozik ki a lelmem előtt. Kr. e. 586-ban Nábukodonozor babiloni király elfoglalta Jeruzsálemet, fogságba hurcolta az Istennek öszvetségi választott népét és valósággal megölte, megsemmisítette ezt a nemzetet. A választott nép ellenségei teljes diadalukban tobzódtak. Babilónia, az akkori világnak szinte korlátlan ura, hatalmának tetőpontján állott, Moáb, Ammon, Edom, Filisztea, az akkori idők kisententeje, megosztzott Júda területén. A választott nép ügye teljesen veszve látszott. És ugyanakkor a már 11 esztendőn keresztül babiloni száműzetésében élő Ezekiel prófétai vízióban látja, mint szállnak egymásután a sírba, örök pusztulásra ítélve az Isten népének ellenségei: Babilónia, Assur, Egyiptom, Elám, Mosok, Tubál, Észak fejedelmei, Fönícia, Edom, az egykor oly hatalmas országok,¹ míg a nagy csatamezőn szétszórt csontokba az Isten lehellete száll bele és a megölt választott nép új életre támad,² hogy megvalósítsa az Isten terveit, és részben öntudatlanul is előkészítse az újszövetség egyházát.

Amely néppel az Úr Istennek tervei vannak és amely nép nem teszi magát méltatlanná arra, hogy az Isten terveinek eszköze legyen, azt nem lehet megsemmisíteni! A magyar nemzet története ezer esztendőn keresztül azt mutatta, hogy az Istennek a magyar nemzettel megvannak a maga tervei. Rajtunk és az utánunk következő nemzedékeken múlik, hogy a magyar nemzet továbbra is méltó eszköze maradjon az Istennek, történelmet alkotó terveiben...

* * *

1. Tekintetes Szent István Akadémia! Erdély visszatérésével kapcsolatban örömmel jelentem, hogy Akadémiánk első osztályának egyik érdemes tagja, *Scheffler János* hittudományi és egyházi doktori, a szatmári egyházmegye tb. kanonoka és a nagyváradi hittudományi főiskola rendes tagja újra magyar állampolgárrá lett. Mindnyájunk nevében szeretettel üdvözlöm hozzánk visszatért tagtársunkat, aki az «Erdélyi Lapok» szerkesztésével, tanári és társadalmi munkásságával egyike volt azoknak a hősöknek, akik a két évtizedes elnyomás alatt Erdély lelkét megőrizték a magyarság számára.

2. És bár mint az I. osztály elnökének nincsen jogom a testvérosztályok ügyeibe beleavatkoznom, azt hiszem, hogy a Szent István Akadémia II. és III. osztálya nem fogja rossz néven venni tőlem, ha ma, Akadémiánknak Erdély felszabadulása óta tartott első ülésében szeretettel köszöntöm az ugyancsak hazatért *Bíró Vencel* bölcsészdoktor, a kegyes tanítórind romániai tartományának főnökét, a Pázmány Péter Tud. Egyetem magántanárát, Akadémiánk II. osztályának rendes tagját, aki felelősséggel teljes hivatásában az erdélyi magyarságnak lelkes támasza volt.

¹ 32. fej.

² 37. fej.

3. Köszöntöm *György Lajos* urat, Akadémiánk III. osztályának rendes tagját, Pázmány Péter Tud.-Egyetemünk magántanárát, aki mint a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók tanulmányi igazgatója, a gyulafehérvári róm. kat. egyházmegyei tanács tb. titkára, számos erdélyi tudományos társulatnak tagja, az Erdélyi Múzeum, az Erdélyi Tudományos Füzetek és az Erdélyi Iskola szerkesztője szintén elvélhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy Erdély magyarsága és nevezetesen Kolozsvár ifjúsága az elmúlt gyászos esztendőkhöz alatt is magyar tudott maradni!

4. Végül Akadémiánk nevében szívből gratulálok *Becker Vendel* tanügyi főtanácsos tagtársunknak abból az alkalomból, hogy a tanítás és a nevelés terén szerzett érdemeit Kormányzó Urunk a Magyar Érdemrend középkeresztjével jutalmazta meg.

5. A nagy nemzeti öröm mellett Akadémiánk és az egész magyar katolicizmusnak is mélységes gyászáról kell megemlékezni. Ez év tavaszán, április 29-én az örök hazába költözött *P. Bangha Béla*, osztályunknak a Szent István Akadémia megalakulása óta rendes tagja. Neve élő fogalom volt és három évtizeden keresztül elválaszthatatlanul összeforrott a magyar katolikus renaissance történetével, «cuius pars magna fuit». Nagy volt mint pap, mint tudós, mint szónok, mint lelki vezető, mint szervező, aki a magyar névnek becsületet szerzett idegen országokban, sőt idegen világrészekben is. Nagy és nemes egyéniségének az osztály emlékbeszéddel fog hódolni, de már most is megígérjük, hogy nevét szeretettel és kegyelettel fogjuk megőrizni.

6. Még egy halottunkról kell megemlékezni. 1940 június havában a jugoszláv megszállás alatt álló Zomborban meghalt *Margalits Ede* bölcsészdoktor, Pázmány Péter Tudomány-Egyetemünkön a horvát nyelv és irodalom nyugalmazott nyilvános rendes tanára. 1895 június 15-től 1915 augusztusáig nevelte és oktatta egyetemünk ifjúságát. Munkásságának értékét a legmagasabb helyek is elismerték és a koronás arany érdemkeresztrel, a pápai Szent Gergely-renddel, a vaskoronarenddel, a szerb királyi Szent Száva-rend nagykeresztjével jutalmazták. A Szent István Akadémiának szintén megalakulása óta rendes tagja volt. 1915 augusztus 15-e óta nyugalomban élt. Az ő emlékét is kegyelettel őrizzük.

* * *

Az osztály tagjai felállással adóznak *P. Bangha Béla* és *Margalits Ede* elhunyt tagtársaink emlékének.

Pataky Arnold tiszteletbeli tag és osztályelnök a jó Isten áldását kérve a Szent István Akadémia egész esztendei működésére, a mai felolvasó ülést megnyitja.

Ezután előadja értekezését, amelynek címe: «Őszösvetségi idézetek Szent Pál leveleiből».

Az értekezés megjelent jelen *Értesítő* hittudományi és bölcséleti osztálya felolvasásainak második közleménye gyanánt a 35—40. oldalakon.

Horváth Konstantin osztálytitkár köszönetet mondott Elnök Úr Óméltóságának azért a fáradhatatlan buzgalmaért, hogy mai ülésünk gazdag tárgysorozatával osztályunk tagjait s vendégeinket gyönyörködtette.

Elnöklő osztályelnök megköszönve a tagok és vendégek szíves megjelenését, több tárgy híján az ülést bezárja.

Kelt Budapesten 1940 október 4-én. Jegyezte: *Horváth Konstantin* osztálytitkár.

XVII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1940 október 11-i üléséről.

Elnök: *Dóry Ferenc* osztályelnök. Megjelentek: Balanyi György osztálytitkár, *Becker Vendel*, *Egyed István*, *Heller Farkas*, *Hermann Egyed*, *Horváth Konstantin*, *Meszlényi Antal*, *Takáts Ernő*, *Zaymus Gyula*, *B. Szabó László*, *Várdai Béla*, *Viszota Gyula* és *Papp Károly* főtitkár, r. tagok; gr. *Apponyi Albertné*, *Paikert Alajos*, dr. *Eötvényi Olivér*, dr. *Ladik Gusztáv*, *Lukács György*, dr. *Zsembery István*, *Földváry Oszkárné*, dr. *vitéz Ságh Károly*, dr. *Orbán József*, dr. *Illés József*,

dr. Szabó Lászlóné, br. Gudenus Gézáné, dr. Gruber Miklós, dr. Ihrig Károly, Vajda Ödönné, dr. Sárffy Andor, Némethy Imre, Némethy Imréné, Dőry Ferencné, Bartha Erzsébet, dr. Sziráký Jenő, dr. Weber Lajosné, id. Kohl Ferenc, Günther Ferencné, Tomcsányi Móric, Tasnádi Nagy András, v. Kárpáthy Kamilló és felesége, Lázár Andor, Bessenyei Györgyné, Györgyi Dénesné, dr. Kotsis Endréné, Mihályffy Dezsőné, Györgyi Dénes, gr. Decasse Jánosné, dr. Szabó Ágnes, dr. Szabó Lászlóné, Jámor Dezső, Früchtl Ede, dr. Weber Lajos, Malán Magda, Erdélyi Ferenc, Buzay Károly, Rüdiger László, Nagydecső Bálintné, vitéz Németh Lajosné, dr. Bölöny József, Lóky Ferenc vendégek és még sokan mások.

Elnököl osztályelnök az ülést megnyitja, köszinti a megjelenteket. Megemlékezett az osztály nagy halottjáról. Pethő Sándorról. Majd felkérte Egyed István r. tagot, székfoglalójának megtartására. *Egyed István* felolvasta *«Apponyi mint közigazgató»* című munkáját. Egyed István tanulmánya megjelent a Szent István Akadémia II. osztályának *Értekezései* sorozatában a II. kötet 10. száma gyanánt. Elnököl osztályelnök meleg szavakkal mondott köszönetet az előadónak és az alapszabályok értelmében a Szent István Akadémia teljes jogú tagjának nyilvánította. Köszönetet mondott az előadónak és a megjelent tagoknak és vendégeknek és az ülést bezárta.

Kelt Budapesten, 1940 október 11-én. Jegyezte: *Balanyi György* osztálytitkár.

XVIII. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1940 október 18-án tartott üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Alszeghy Zsolt, Bartha József, Bán Aladár, Bozóky Géza, Brisits Frigyes, Erdősi Károly, Kühár Flóris, Láng Nándor, Pitroff Pál Ödön osztálytitkár, Sziklay János, Vargha Damján, Viszota Gyula, Zaymus Gyula rendes tagok. Továbbá Vargha István, P. Fenyvessy Jeremiás O. P., P. Takács Reginald O. P., Kerekes Imre S. O. Cist., Kelecsényi Ákos S. O. Cist., Kővári Ferenc Máté, P. Nagy Aurél S. O. Cist., Gaál Odill S. O. Cist., Terebessy Andor S. O. Cist., dr. Stitz János, dr. Endes Gábor és felesége, ifj. dr. Rónay László, br. Gudenus Gézáné, dr. Steuer György, Früchtl Ede, Mátray János, dr. Sárnagy Elemér, Kerényi Ödön vendégek.

1. *Várdai Béla* osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést.

«A Szent István Akadémiának a nyári szünet után tartott első ülésén az I. osztály elnöke szép szavakkal kifejezte már együttérzésünket a nemzet örömeiben Erdély felső részének az anyaországhoz visszatérte felett, s bizonyára ünnepelni fogja meg ezt következőnkéntes ülésünk is. Mégis úgy érzem, hogy amit ez a gondviselészerű tény irodalmi vonatkozásban is jelent, annak kifejezésére a mi irodalmi osztályunk hivatott. A természeti kincsek és szépségek, a mult bűbájos történeti zománca mellett Erdély drága, szívünket megdobogtató azokért a kapcsolatokért is, melyek irodalmunkhoz fűzik, a jeles írókért, akiknek ott ringott bölcsőjük, a motívumokért és művekért, amelyekkel az egyetemes magyar irodalmat a századok folyamán gazdagította. De katolikus irodalmi szempontból is, mely helyesen felfogva természetesen nem különállást, elzárkózást, hanem kiteljesedést jelent az egész, nemes értelemben vett magyar irodalom számára is, — van okunk az örvendezésre. Hogy csak kettőt említsünk: a visszakerült Nagyvárad szülötte Pázmány, a magyar katolicizmus legnagyobb írója az elmúlt századokban, s a visszatért legtávolabbi rész: Háromszék megye adta Mikes Kelemt, a katolikus hitében szíve minden háborgására gyógyírt találó legbensőségesebb prózaíróját a régi időknek. Bár ezek az irodalmi mozzanatai a redemptiónak, miknek számát szépen szaporítani is lehetne, hiszen például az említett Háromszékben ringott bölcsője a felújulás kora érdemes jezsuita költőjének, Baróti Szabó Dánielnek is, jelképes jelentőségűek is volnának, s az igaz tehetségen, ihleten s nem konjunktúrán alapuló katolikus szellemű magyar irodalom újjászületésének ígéretét jelentenek egyúttal!

S fokozza még örömünket, hogy a visszatérők közt látjuk a katolikus szellemű jelenlegi magyar költészet és tudomány érdemes művelőit, így éppen osztályunk két

tagját is : a szatmári Pakocs Károlyt, a valamennyi lírikusunk közt legmélyebben hitünk szellemében gyökerező papköltőt, immár az országgyűlésen Erdély egyik képviselőjét ; s György Lajost, nemcsak irodalmunk multjának, világirodalmi kapcsolatának nagyérdemű bűvárát, egyik legbuzgóbban kutató irodalomtörténészünket, hanem a katolikus szellemű oktatásnak is egyik letörhetetlen tartóoszlopát Kolozsvárott az elmúlt évtizedekben. Isten hozta őket vissza közénk s velük mind, akik máris nevesen, mint Magyar Bálint és Szalay Mátyás vagy még csak lelkük irodalmi kifejezésén ábrándozva, velünk közös irodalmi vezércsillagot követnek ! Minél nehezebbek valójában az idők, annál több lélekre van szükség. S ezt a meggazdagodását a magyar léleknek reméljük a hozzánk visszatért erdélyi fróktól az egész haza javára.

Az öröm és remény e felemelő hangulatában is meg kell emlékeznünk egy vesztésről is, mely katolikus irodalmunkat valamivel régebben érte. Mert nemcsak hitéletünknek, hanem az egyházi szónoklat mezején az irodalomnak is nagy vesztesége a fényes nevű magyar ferencesnek, *P. Buttykay Antalnak* legutóbbi ülésünk óta, június 23-án történt elhúnya. Nagyszerű egyéniséget és kifejező erőt, művészetet vitt be működési körébe. De nemcsak szellemét, zsenialitását ragyogtatta, hanem kedélye, akárhányszor humora melegét is sugározta, úgyhogy neki volt a legváltozatosabb hangneme összes egyházi szónokaink között. Kora hibáit épűgy meglátó, mint a maga lelkét fenséges őszinteséggel feltáró nyíltságában valóban ő volt a mi időnk Temesvári Pelbártja, ahogy az érte lelkesülő néhai Tarczai György társunk oly találóan elnevezte. Prohászka iskolájából nőtt ki ő is, de e nagy hatáson túl megtalálta a saját hangját a maga minden szónoktársainál derűsebb, vitorább, igazán franciskánus lelkének. Szelleme előkelőséggel tiszteletet tudott kelteni a másik parton állókban is, szónoki művészetéért pedig ott az ő neve a katolikus lelkű magyar irodalom történetében. Éppen ezért sokszor megérdemeltséggel foglalhatott volna helyet a mi irodalmi osztályunk tagjai közt is. De elment, mielőtt ezt az érdemeihez képest szerény babérágat feléje nyujthattuk volna. Ám megkapta, hisszük, amott túl a drágábbat, hervadhatatlanabbat ennél, a jó harcos legnagyobb jutalmát : az örök élet koronáját.»

2. *Várdai Béla* osztályelnök a megnyitó beszéd után felkéri *Vargha Damján* r. tagot, hogy : « *A magyar szentek nevei a Mindszent litániájában* » című kódex tanulmányát olvassa fel. Az előadónak az osztályelnök köszönetet mond.

3. Elnök felkéri *Pitroff Pál* Ódön osztálytitkár, hogy a távollevő *Szekely László* r. tag beküldött verseit olvassa fel. Elnök felolvasó osztálytitkárnak, valamint a szerzőnek és a megjelenteknek köszönetet mondva, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1940 október 18-án. Jegyezte : *Pitroff Pál* osztálytitkár.

XIX. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1940 október 25-én tartott üléséről.

Elnök : *Wodetzky József* osztályelnök, t. tag. Megjelentek : br. Andreánszky Gábor, Balányi György, Bartha József, Bártfai Szabó László, Egyed István, Erdősi Károly, Horusitzky Henrik, Horváth Konstantin, Kadić Ottokár, Láng Nándor, Meszlényi Antal, Mödlinger Gusztáv, Papp Ferenc, Pataky Arnold tiszteleti tag, Vargha Damján, Várdai József, Viszota Gyula, Zaymus Gyula, Papp Károly főtítkár rendes tagok. Továbbá özv. dr. Geőcze Zoárdné, ifj. Kalos Péterné, Geőcze Zoltán és felesége, Forgács Antalné, Vajhoczky Gizi, Kalász György, dr. Geőcze László és felesége, Wodetzky Mária, Geőcze Bertalan, Csatári Mária, Lippóczy Nándor, Budai Teréz, br. Gudenus Gézné, Geőcze János, dr. Vásáry Dániel, özv. Heinrich Lajosné, Deák Imre, dr. Szénásy Barna vendégek.

1. *Wodetzky József* az ülést megnyitja és felolvassa *Szénásy Barna* vendég : Megemlékezését *Geőcze Zoárd* rendes tagról.

A felolvasás után az elnök megköszönte a jelen levő szerzőnek nagyértékű munkáját. Megjelent az Emlékbeszédek III. kötetének 4. füzetében.

2. Majd felkérte *Papp Ferenc* rendes tagot, hogy : A Dunántúl fontosabb építő kövei címen tartsa meg előadását.

Az értékes előadásért elnöklő osztályelnök meleg szavakkal mondott köszönetet. Majd a IV. osztály ülését berekesztette.

Ezt követte *Viszota Gyula* másodelnök elnökletével az együttes zárt ülés. Kelt Budapesten, 1940 október 25-én. Jegyezte : *Papp Károly* főtítkár.

XX. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1940 október 25-én tartott együttes üléséről.

Elnök : *Viszota Gyula* másodelnök. Megjelentek : *Andreánszky Gábor* báró, *Balanyi György*, *Bartha József*, *Egyed István*, *Horváth Konstantin*, *Horusitzky Henrik*, *Kadić Ottokár*, *Meszlényi Antal*, *Mödlinger Gusztáv*, *Papp Ferenc*, *Pataky Arnold*, *Szabó László*, *Váradi József*, *Wodetzky József* akadémiai tagok és *Papp Károly* főtítkár.

Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri báró *Andreánszky Gábor* és *Mödlinger Gusztáv* rendes tag urakat.

I. *Viszota Gyula* másodelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést :

„Tekintetes Szent István Akadémia. A nyári szünet után mai első együttes ülésünkben szálljon fel örömteljes és háláadó imánk az isteni Gondviseléshez, mert megengedte megérnünk azt a nagy eseményt, hogy a ferditések és a szenvedélyes indulatok alapján hozott és reánk parancsolt trianoni béke ellenére hazánk újabb tekintélyes része, a keleti rész északi fele és vele a Székelyföld az anyaországhoz visszatért.

Erdély visszatért ! Erdély jelkép nekünk : a magyar erő és műveltség keleti védőbástyája, amellyel élünk és halunk ! Erdély a honfoglalás óta hazánk része. A török hódítás korában önálló fejedelemség lett ugyan, de ezóta is magyar maradt nyelvén és szellemében és megállotta helyét a tekintélyben az osztrák németesítés és központosító rendszer legerősebb nyomása között és után is. Magyarország védőbástyája volt és az maradt mindig rendületlenül. Területének alakja hasonló Nagy-Magyarorszáéhoz : három oldalról hegyek, erdők koszorúzták vidék veszi körül a Mezőséget s csak nyugat felé van nyitva, a haza szíve felé.

Mi nekünk Erdély? Drága föld, amely kelet felé természetes határral egészíti ki és védi a hazát és ellátja olyan kincsekkel, amelyeket a természet, az emberi kéz és elme csak adhat ; drága föld, amelyet ezer évi szenvedés és temérdek magyar vér tartott és szentelt meg számunkra. Ez a föld adott nekünk a külföldön is híres fejedelmeket : *Báthory Istvánt*, *Bocskay Istvánt*, *Bethlen Gábort* és a két *Rákóczi Györgyöt*. Ez a föld szülte a két Hunyadit : *Jánost* és *Mátyást*, a magát feláldozó *Kemény Simont*, a kenyérmezei diadal hőst, *Kinizsi Pált*, az izzó magyar *Wesselényieket*, a *Telekieket*, *Bethlenekeket*, *Keményeket*, *Csákyakat* és sok más kiváló államférfiút. De ugyane föld adott a magyarságnak olyan férfiakat is, akik a mű- és népköltészet, a történet- és regényírás, a nyelvtudomány és a széppróza, a menyiségtani tudomány és a drámaírás, az irodalmi kritika, a meseírás és a színészet terén egyaránt nagyot alkottak, sőt példaképpé váltak. Csak néhány példát említek ennek bizonyítására. Ennek a földnek ismeretlenül maradt gyermeke költőtte az egyszerűségünkben remek költeményeket, a *Kádár Kata* és *Kőmíves Kelemenné* c. székely népballadákat és ezek tanulmányozása után lett *Arany János* nemcsak a magyar, de a világirodalomnak is híres ballada-költője. Itt látott napvilágot a hűség mintaképe, *Mikes Kelemen*, aki a szabadság-eszmét megtestesítő uráért feláldozta életének boldogságát és akitől kegyetlenül megtagadta a hatalom, hogy ura halála után hazatérhessen az imádott hazába s így «mint a halálra ítéltetett rab» sívár számkivetése helyén sokáig «egyedül hallgatta a tenger mormolását, a tenger habja felett futó szél zúgását». Ez a föld adta nekünk *Bolyai Farkast*, aki *Tentamen* című mennyiségtani művével az egész világon híressé tette a maga és hazája nevét. De itt született a híres rajongó magyar, *Kőrösi Csoma Sándor*, aki egy bottal a

kezében, pénz nélkül indult a világnak, hogy felkeresse a magyarság eredeti hazáját és akinek jelentőségét méltán híres emlékbeszéddel örökítette meg báró Eötvös, József, de akiről spártai rövidséggel a legjobb jellemzőt mégis a legnagyobb magyar gróf Széchenyi István adta Kőrösi tibeti síremlékét ábrázoló képén e köriratot alkalmazva: «Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt, kitaró hazafiságtul lelkesítve — Kőrösi Csoma Sándor — bölcsőjét kereste a Magyarok, és végre összerokadt fáradalmai alatt. Távol a hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyarok lelkében. Az itt ábrázolt sírkő nyugszik hamvain. Brit Társaság emelte tudományos érdemeiért. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem törhetlen honszeretet, zarándoki önmegtagadás és vas akarat. Vegyetek példát hazánk nagyjai és gazdagai egy árva fiún és legyetek hű magyarok tettel, nem pusztá szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással.»

Erdély volt a legizőbb magyar szellemek talaja. Itt még a török basák is megtanultak magyarul. Itt még a legnagyobb németesítés ideje alatt is megmaradt az arisztokrácia legnagyobb része magyaroknak! Ennek az Erdélynek északi fele tért vissza az anyaországhoz!

A két tengelyhatalom háborúval megsemmisítette a megalázó versaillesi békeszerződést, ez a tény viszont maga után vonta azt is, hogy a trianoni igazságtalanságot is jóvá kellett tenni. A tengelyhatalmak a megszálló országgal való békés megegyezést kívántak. Majd amikor a békés megegyezés a megszállók halogató módszere következtében lehetetlennek bizonyult, a két tengelyhatalom augusztus 30-i bécsi döntése értelmében a megszálló Romániának Erdély északi felét meghatározott időben át kellett adnia. A magyar hadseregnek szeptemberi bevonulása a 22 évi rabságtól megszabaduló magyarság viselkedésének, lelkességének meghatározó és örökké felejthetetlen megnyilvánulását őrizte meg.

Csonka-Magyarország 22 évig hallgatagon viselte az igazságtalanságok, rágalmak keserű következményeinek terhét, hallgatott jóakaró barátai és vezetői mérséklő szavára. Az ország vezetői — ezek közt tudományban és bölcsességben kiemelkedő tagtársunkat is tiszteljük — mindent elkövettek, hogy a világháború nyomorúságait necsak elviselhessük, de hogy országunk s így a magyarság erőben és tekintélyben is emelkedjék. Ennek a komoly politikának köszönhetjük a tengelyhatalmak barátságát.

Sokat szenvedtünk. De mi ez mindahhoz képest, amit az erdélyi magyarságnak a 22 évi elnyomás és rabság alatt el kellett szenvednie! Szabad ország szabad polgáraiból üldözött páriák lettek. Némán el kellett viselniük a hitük, népiségük, nyelvük miatt velük állandóan elkövetett megalázások! Eltűntek minden megaláztatást, vagyonomegfosztást, de az elnyomás még erősebbé tette őket: eltűntetett köztük minden ellentétet és minden erejüket arra fordították, hogy egy kincset, az édes magyar nyelvet megőrizzék. Magyarok akartak maradni s azok is maradtak. Méltó utódai maradtak a hűséges Mikes Kelemennek és a magyarságment rajongó Kőrösi Csoma Sándornak.

Óh bár adna a Mindenható nekünk oly tehetséget, aki a magyarságnak ezt a fenséges, himnusz szánnyalású küzdelmét méltóképpen meg tudná énekelni!

Mi pedig ne felejtsük el, hogy még sok magyar szenved az idegen ígában, hogy Kenyérmező és Vajda-Hunyad, a Vaskapu, a vértanu magyarok vérével megáztatott Arad még nem tért vissza a hazához!

II. A tárgysorozat 2. pontja elhunyt tagjaink bejelentése.

Viszola Gyula másodelnök a következőkép emlékezik meg elhunyt tagjainkról.

Folyó évi május 17-én tartott együttes ülésünk óta a következő tagtársaink költöztek el az élők sorából:

1. *Homoródi Anderkő Aurél*, a IV. osztály rendes tagja, 71 éves korában, június hó 2-án Vácot hűnt el.

Megboldogult tagtársunk a szatmárvármegyei Terep községben 1869-ben született, középiskolai tanulmányait a szatmári kir. kat. főgimnáziumban, főiskolai tanulmányait a budapesti egyetemen végezve, 1891-ben az Országos Meteorológiai

Intézet adjunktusa lett. 1907-ben a budapesti egyetemen a meteorológia tárgy-köréből magántanári képesítést nyert. A világháború után nyugdíjba lépve, öt éven át a varsói egyetem tanára volt, ahol a meteorológiát francia nyelven adta elő. Gazdag tudományos munkásságának elismerésül Akadémiánk Suták József és Wodetzky József illusztris tagtársaink ajánlására már 1920-ban rendes tagjai sorába választotta. Székfoglaló előadását az 1921. évi október 28-i ülésen tartotta: «A nagyfeszültségi villamos energia és a légköri energia által létesített hullámok korrespondenciájá»-ról. Utolsó előadását az 1936. évi május 29-i rendkívüli felolvasó ülésen tartotta: «A levegő meteorológiai állapota és a rádióvétel» címen, amelyet vetített-képekkel illusztrált. Emez előadásán a szakkörökön kívül igen sok tisztelője jelent meg a váci társadalom köréből.

Első nejeének, Kronich Melanie úrnőnek halála óta visszavonultan élt és Vác városában folytatta tudományos kutatásait. Temetésén, amely június hó 4-én volt a váci középvárosi temető halottasházából, Akadémiánkat Tragor Ignác kormányfőtanácsos úr, rendes tagunk képviselte, aki Akadémiánk nevében ravatalára koszorút helyezett. Elnökségünk részvétiratot intézett második nejeéhez, Éder Katalin úrnőhöz és leányához dr. Kiss Tiborné Anderkó Aurélia úrnőhöz.

2. *Nemes Grosschmid Lajos*, a IV. osztály rendes tagja, 55 éves korában, 1940 június 13-án hosszú szenvedés után Budapesten elhunyt. Akadémiánk boldogult tagtársunkat a IV. osztályba Geöcze Zuárd matematikus barátjával egy-szerre, az 1916. évi februári közgyűlésen választotta tagjai sorába, egész fiatal korában, mint a budapesti tudományegyetemen a matematikai tanszék asszisztensét.

Grosschmid Lajos még az első világháború előtt «sub auspiciis Regis» kitüntetés-sel doktorált a budapesti egyetemen, amely őt 1918 július 26-án az «algebrai testek elméletéből» magántanárrá képesítette. A Közgazdaságtudományi Kar megalakulása után csakhamar nyilvános rendes tanárává hívta meg, majd ezen Kar bekapcsoló-dása folytán a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen a II. számú matematikai tanszék nyilvános rendes tanára gyanánt fejezte be életét.

Mint tartalékos fűzerfőhadnagy, számos katonai érdemrend tulajdonosa volt s már fiatalon több tudományos intézmény tagjai sorába választotta.

Akadémiánknak kezdettől fogva egyik legbuzgóbb tagja volt, aki a IV. osztály üléseit számos magas színvonalú előadással gazdagította. Több önálló munkája jelent meg Értkezéseink sorában is, így a II. kötet 1. számában: «A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása» című értekezése 1—56. oldalon 1928-ban, továbbá a III. kötet 1. száma gyanánt «Archimedes Arenarius» című monografiája 1931-ben 1—60. oldalon, amelyet a syrakuzai Archimedes emlékeze-tének szentelt. A görög szöveget magyar fordítással kísérte és jegyzetekkel látta el. Ez a jeles munka első irodalmunkban, amely az Arenarius magyar nyelvű fordí-tását adja.

Székfoglaló értekezését 1918 február 15-én tartotta, amely értekezése Érte-sítőnk 1918. évi III. kötetének 32—48. oldalain jelent meg «A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása» címen.

Nagy matematikus kartársunk korai halála gyászba borította a magyar tudománys köröket. Temetése június 15-én volt a Kerepesi temető halottasházából, amelyen Akadémiánkat Wodetzky József osztályelnök, tiszteleti tagunk képviselte s ravatala fölött megható gyászbeszédet mondott.

Elnökségünk nejeének, szül. Szitányi Jolán úrnőnek és Grosschmid Géza fiának részvétét fejezte ki.

3. *Dr. Weszelszky Gyula* kir. tanügyi főtanácsos igazgató, az egyetemi radiológiai intézet igazgatója s a Magyarhoni Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályának volt elnöke, 1940 június 20-án rövid szenvedés után, a szent kenet szentségével megerősítve, visszaadta nemes lelkét Teremtőjének. Megboldogult tagtársunk, mint a Hidrológiai Szakosztálynak az 1934—1939. évek között elnöke, hivataltól tagja volt az anyatársulat választmányának; 1928 óta Akadémiánk tagja s így meg-emlékezésünk körébe vonjuk nemes pályafutását.

Weszelzsky Gyula a horvátországi Verőce megyében, Szlatinán, 1872 május 10-én született. Középiskoláit Pécsen, a ciszterciták főgimnáziumában elvégezve, a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán tanult, ahol először a gyógyszerészi, majd a bölcsészettudományi oklevelet szerezte meg. Egyetemi munkásságát a bölcsészettudományi kar II. számú kémiai intézetében kezdte, ahol eleinte mint tanársegéd, később mint adjunktus működött. Az 1912. évben az anorganikus kémia magántanára, az 1916. évben az egyetem kötelékébe tartozó radiológiai intézet vezetője, majd 1918-ban az intézet kinevezett igazgatója lett. Tudományos munkásságának elismerésül a Szent István Akadémia Gróh Gyula, Horusitzky Henrik és Sigmond Elek ajánlására 1928 február 24-én rendes tagjai sorába választotta, ahol a decemberi ülésen már meg is tartotta székfoglaló előadását: «A Geiger—Nuttall-féle szabály és a radioaktív jelenségek» címen. A Magyarhoni Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályának megalakulása, 1921 óta választmányi tagja és 1934—1939. évek között elnöke volt. Az egyetemi radiológiai intézet igazgatói állásából nyugdíjba lépve, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr előterjesztésére Kormányzó Úr Öfőméltósága az 1939. év február havában, az egyetemi oktatás és tudományos irodalom terén szerzett érdemei elismerésül «tanügyi főtanácsos igazgató» címmel tüntette ki.

Tudományos munkássága főként a radioaktivitás körébe tartozik, amennyiben sokat foglalkozott a radioaktivitás mérésével s erre a célra készüléket is szerkesztett. Magyarország ásványos vizeinek radioaktivitását alapos hozzáértéssel vizsgálta. Ebben a tekintetben vizsgálatai alapvetőek.

Számos munkája, tanulmánya jelent meg a hazai és külföldi szaklapokban. Ezen művei közül a következőket említjük meg:

1. Radioaktivitás. A kir. magy. Természettudományi Társulat kiadásában, 1917.
2. A rádium és az atómelmélet. A Szent István-Társulat kiadásában 1925.
3. A geotermikus grádiensről. Hidrológiai Közlöny II. kötet, 4—13. oldalakon 1922.
4. A juvenilis vizekről. Hidrológiai Közlöny IV—VI. kötetének 72—83. oldalain, 1928.
5. A budapesti Hungária-forrás vizének hőmérsékleti változásáról. Hidrológiai Közlöny VII—VIII. kötetének 31—40. oldalain, 7 ábrával, 1929.
6. A budapesti hévvizek rádiumemanációtartalmának eredetéről. Hidrológiai Közlöny XVI. kötetének 1—29. oldalain, magyar és német nyelven, 1937.
7. Zavaros fogalmak a hidrológiai és geológiai irodalomban. Hidrológiai Közlöny XVIII. kötetének 501—518. oldalain, 1938.

Ez utóbbi műve a Hidrológiai Szakosztály 1938 január 26-i közgyűlésének elnöki megnyitója gyanánt szolgált.

A szakosztályi elnökségről lemondván, budai villájában tudományos munkásságát szorgalmasan folytatta haláláig, amely 1940 június 20-án következett be.

Temetése június 22-én délután öt órakor volt a Farkasréti temetőben a római katolikus Anyaszentegyház szertartása szerint. Ravatalára koszorút helyeztünk. A búcsúbeszédet a szakosztályi elnöki méltóságban utóda: Horusitzky Henrik igazgató úr tartotta, aki megható beszédben búcsúztatta a Földtani Társulat, a Hidrológiai Szakosztály és a Szent István Akadémia nevében a kiváló tudóst és nemes férfit.

Halála gyászba borította szeretett övét és családja tagjait. Özvegye, szül. Széll Jolán úrnő és két fia: Weszelzsky Béla és dr. Weszelzsky László, a Mindenható akaratában megnyugodva őrzik emlékét.

4. *Margalits Ede* nyugalmazott egyetemi tanár, Akadémiánk I. osztályának tagja, a pápai Szent Gergely-rendnek tulajdonosa, 1940 június 23-án az elcsatolt Délvidéken fekvő Zomborban 92 éves korában elhunyt.

Margalits Ede 1849 március 17-én Zágrábban született. Egyetemi tanulmányait Bécsben és Párisban végezve, 1870-ben Baján középiskolai tanár, majd 1885-ben igazgató lett Zomborban. Innét 1891-ben a budapesti horvát internátus igazgatójává hívták meg. A bölcsészettudományi kar 1895 június 15-én a horvát nyelv és irodalom rendkívüli tanárának hívta meg, 1899 szeptember 20-án ny. r. tanárrá

lett s állásában működött 1915 augusztus 15-ig, amikor nyugdíjba lépett. Nyugalombavonulása után Zomborban telepedett le s haláláig szorgalmas munkálkodásban töltötte napjait. Nevezetesebb munkái: Zrínyi Miklós, a költő (1893). Továbbá a szerb és horvát népelemek magyar fordításai. Külföldön is elismert latinnyelvű műve: *Florilegium proverbiorum universae latinitatis* (1895). Igen értékesek közmondás-gyűjteményei, így 1896-ban megjelent Magyar Közmondások című művében 20.000 szólásról számolt be. Isten a világ közmondásaiban című (1903) kétkötetes művében összefoglalja a világirodalomnak Isten nevéhez fűzött szólásait. Több éven át elnöke volt a Kat. Irók Orsz. Pázmány Egyesületének. Tagjaink sorába a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályából lépett át 1916 január 20-án, amikor már nyugdíjban Zomborban élt. A világháború után hazánktól elszakítva csak néha térhetett vissza körünkbe. Holttestét 1940 június 24-én a zombori Szent Rókus sírkertben lévő családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Halálát gyermekei: dr. Margalits Ede, Margalits Izabella s nagyszámú rokonság gyászolja.

5. *Preisz Hugó* budapesti egyetemi tanár, a IV. osztály tiszteleti tagja, 1940 július 5-én, életének 80-ik évében Budapesten elhunyt. Preisz Hugó 1860-ban a szerémsvármegyei Ruma községben született. A budapesti egyetemen orvosi tanulmányait végezve, 1891-ben az állatorvosi főiskolával kapcsolatos bakteriológiai intézet igazgatója lett. 1906-ban a Pázmány-egyetem az általános kórtan ny. r. tanárává hívta meg s itt működött 1931 június 30-án történt nyugdíjazásáig. Az 1926—27. tanévben a Pázmány Péter Tudományegyetem Rektor Magnificusa volt. Tudományos munkássága nagyarányú és nagyértékű értekezésekkel gazdagította a magyar orvosi irodalmat és búvárlataival Európaszerte dicsőséget szerzett a magyar tudománynak. Hazai és külföldi tudományos egyesületek siettek őt tagjaik sorába választani. Akadémiánk IV. osztálya 1929-ben nyolc tag ajánlására tiszteleti tagul választotta s az ajánlás szövegében nem kevesebb, mint hetven tudományos értekezése van felsorolva, amelyek legnagyobbrészt a bakteriológia terén mozognak s különösen a keleti pestis bacillusainak, a lépfene bacillus-spóráinak lényegéről s eme mikroorganizmusok felfedezéséről szóló tanulmányokkal foglalkoznak.

Temetése 1940 július 7-én, vasárnap délelőtt volt a Pázmány-egyetem központi épületének előcsarnokából, ahol Akadémiánkat Wodetzky József tiszteleti tag, osztályelnök úr képviselte s ravatala felett gyászbeszédet mondott. Elnökségünk részvétét fejezte ki a Pázmány Péter Tudományegyetem tanácsának s a boldogult özvegyének.

6. *Pethő Sándor*, a Magyar Nemzet volt főszerkesztője, Akadémiánk II. osztályának tagja, 1940 augusztus 25-én Balatonfüreden halálos autószerencsétlenség áldozata lett. Pethő Sándor 1885 március 1-én a sopronvármegyei Pásztoriban született. Főiskolai tanulmányait a kolozsvári egyetemen végezte, ahol a történelemből és a latin filológiából középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1909-ben a budapesti VIII. kerületi állami gimnázium tanára lett s ekkor kezdette meg hírlapírói működését. Nagyobb tanulmányai korrajzzá váltak, történelmi ismereteinél fogva. 1910—1918 között számos önálló tanulmánya jelent meg. Később csaknem az összes keresztény magyar napilapokba és folyóiratokba dolgozott. Akadémiánk II. osztályába 1924-ben Fraknói Vilmos, Reiner János és Turi Béla ajánlásával választották be, akik ajánlásukhoz mellékeltek Márki Sándornak, egykori tanárának ajánló sorait. Székfoglalóját 1926 március 19-én tartotta, gróf Apponyi Albert, akkori elnökünk közéleti munkásságát méltatva. Emlékezetünkben van még az 1935 április 28-án tartott ünnepi ülés, amelyet II. Rákóczi Ferenc halálának 200-ik évfordulóján tartott Akadémiánk s amelyen Pethő Sándor «Rákóczi szelleme 1935-ben» című tanulmányát mutatta be. Temetésén Akadémiánkat Balanyi György és Szekfű Gyula tagtársaink képviselték, ravatalára koszorút helyeztünk s özvegyéhez részvétáviratot intéztünk.

7. Végül megemlékezem arról a gyászesetről, amely Akadémiánk IV. osztályának mélyen tisztelt Elnökét és Tiszteleti tagját, Wodetzky József urat *szeretett nejeének elhunytával érte*. Ugyanis 1940 június 22-én hitvese, Milosavjevits Zsófia

úrnő hosszas szenvedés után elhunyt. Temetésén június 25-én a Kerepesi-temetőben Papp Károly főtitkár a IV. osztály számos tagjával együtt résztvett s Akadémiánk nevében személyesen fejezte ki mély részvétünket Osztályelnök úr Önméltóságának.

8. T. A. Még egy szomorú bejelentést kell megtennem. Nem volt ugyan Akadémiánk tagja, de vallásunk kimagasló egyénisége, apostolok utódja volt szeptember 28-án, élete 60. évében elhunyt *dr. Breyer István* győri megyéspüspök. 18—21 évvel ezelőtt a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban volt szerencsém megismerni, amikor a megboldogult az I. ügyosztály, szerénységem pedig az V. ügyosztály főnökei voltak. Gyakori tapasztalás után itt volt alkalmam megismerni dr. Breyer István egyéniségének minden varázsát, munkásságában tanusított körültekintését és alaposágát.

Mint egyén közvetlen, szelíd volt, mindenkit egyaránt tisztelt, mindenkin, hacsak tehette, igyekezett segíteni, soha indulat nem kerítette hatalmába, haragudni soha nem láttam. Egész munkásságát hivatásának szentelte minden ízéig. Buzgó és példaadó pap volt külső és belső életében és áldozatkész minden jó és nemes irányban. Ilyen volt és ilyen maradt élete utolsó pillanatáig. A szelídségben, buzgóságban, példaadásban és az emberek megbecsülésében nem változtatta meg őt semmiféle kitüntetés vagy magasabb állás : mindig ugyanaz maradt, Istennek hűséges szolgája. Nemes tettek, buzgó és példás élet, ismerőseinek és barátainak szeretete és tisztelete kísérik örök útjára. Adjon neki a kegyes Mindenható örök nyugalmat!

III. A tárgysorozat 3. pontja gyanánt *Papp Károly* főtitkár a következő jelentést terjeszti elő.

Könyvadomány a visszaesetolt erdélyi közkönyvtáraknak.

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 1940 szeptember 10-én magához kérte a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István Akadémia és a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége képviselőit azon célból, hogy a felszabadult Erdély öt nagyobb városának könyvtárait gyarapítsák, az elcsatolás óta hiányzó folyóiratokkal és egyéb könyvekkel. Az értekezleten megjelentek Gajzágó László egyetemi tanár, rendkívüli követ, az Országos Szövetség elnöke, Németh Gyula egyetemi tanár, a Szövetség ügyvezető alelnöke, Kibédi Varga Sándor egyetemi c. rk. tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főtítkári hivatalának vezetője és a Szent István Akadémia részéről a főtítkár. A Miniszter Úr Öccellenciájának kérésére mindannyian felajánlottuk kiadványainkat a hazafias célra. A könyveket dr. Pasteiner Iván, a közgyűjtemények országos főfelügyelője gyűjti össze az Erdélyi Osztály Esterházy-utca 30. sz. alatti helyiségében. Ide október 10-én a Szent István Akadémia következő kiadványait küldöttük meg:

1. Szent István Akadémiai Értesítő	37 füzet	92.50	P értékben
2. Szent István Akadémia külön kiadványai	51	« 359.70	« «
3. Az Akadémia I. osztály értekezései	18	« 37.50	« «
4. « II. « «	14	« 29.30	« «
5. « III. « «	6	« 12.40	« «
6. « IV. « «	27	« 36.—	« «
7. « Emlékbeszédek	18	« 14.80	« «

Összesen ... 171 füzet 582.20 P értékben

Mindezt öt példányban, tehát összesen 855 füzetet szállítottunk 2.911 P értékben.

A 120 kilogramm súlyú kiadványsorozatot Pasteiner Iván országos főfelügyelő úr 1940 október 14-én átvette.

Intézkedésemet Másodelnök Úr Ömértóságával együttesen megbeszélve, sür-

gösen kellett tennem. Ezek után kérem a Tekintetes Akadémia együttes ülésének szíves jóváhagyását.

Az együttes ülés a Másodelnök és Főtitkár intézkedéseit jóváhagyólag tudomásul vette.

IV. A *jövő évi választások előkészítése* ügyében a Főtitkár a következő jelentést terjeszti elő:

Az 1938 február 25-én tartott együttes ülés titkos szavazással egyhangúlag *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegeprímás úr Őminenciáját választotta meg elnökéül hat év tartamára, tehát az 1938—1943. évkörre. Az *osztályok tisztikarát* az 1938—1940-ik évkör 3 évére választotta, tehát az 1941 februári együttes ülésig az osztályok újból választják elnöküket és titkárukat.

A *főtitkárt* az 1938 október 21-i együttes ülés választotta, tehát 1941 őszén lesz esedékes újból való választása.

Viszota Gyula másodelnök úr ömértóságát, *Hutyra Ferenc* másodelnök halála után, aki a ciklus lejáratá előtt hunyt el, 1935 december 13-án választotta meg együttes ülésünk s a már akkor nagybeteg főtitkár helyett Őmértósága vezette páratlan buzgalommal Akadémiánk ügyeit. Úgyhogy a *valóságban Viszota Gyula másodelnök* Úr Őmértósága három éven át főtitkári teendőket végzett, amely önzetlen munkálkodásáért Akadémiánk összességének köszönetét és háláját méltán kiérdemelte. Mint Másodelnök pedig páratlan tapintatával, az ellentétek elsimításával, Akadémiánk tudományos színvonalának emelésével nagyban fokozta Akadémiánk tekintélyét.

Bár a választások ideje még több hónap múlva lesz, mégis célszerű, hogy az egyes osztályok már jó előre megbeszéljék az ügyeket.

Ugyancsak az 1941. évi februári együttes ülés választja meg az újonnan ajánlott tagokat. Ez ügyben körlevelet fogunk intézni tisztelt tagtársainkhoz, a megüresedett helyek számát tudatva. A megüresedett helyek száma az osztályokban

Az I. oszt. 1 tiszteleti és 2 rendes tagsági hely,				
A II. oszt. 1 „ 2 „ „ „	2	„	„	„
A III. oszt. 2 „ 2 „ „ „	2	„	„	„
A IV. oszt. 1 „ 8 „ „ „	8	„	„	„

Nagyon kérjük tisztelt Tagtársainkat, hogy tagajánlásaitak 1940 december 31-ig szíveskedjenek beküldeni, minthogy az ajánlott tagok jegyzékét előzetesen a Hercegeprímás Úr Őminenciájának be kell mutatnunk.

Főtitkár jelentését az együttes ülés tudomásul veszi.

V. A folyó ügyek sorából már a mai ülésen előterjesztjük, hogy a december 15-én tartandó ünnepi ülés tárgysorozatát a következőkben tervezzük:

1. *Serédi Jusztinián* bíboros hercegeprímás Elnök úr: Szent László királyunk dicsőeséges emléke ½ óra
2. *Pataky Arnold* tiszteleti tag, osztályelnök: Néhány gondolat a legnagyobb próféta történelemszemléletéből ... ¼ „
3. *Viszota Gyula* másodelnök: Visszapillantás a Szent István Akadémia 25 éves multjára ¼ „
4. *Papp Károly* főtitkár: Jelentés a Szent István Akadémia 1940. évi eseményeiről ¼ „

VI. Az *ünnepi ülést* megelőző pénteken, december 6-án délután *Kniewald Károly* külső tag német nyelven előadást tart: «Hartwik győri püspök pontificaléja» címen az I. osztály keretében. Az előadást *Kühár Flóris* egyetemi tanár úr lesz szíves rendezni.

VII. Elnöklő másodelnök jelenti, hogy *Gombos Albin*: «*Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*» című munkához a pótkötet készítését Csapodi Csaba dr. úr már megkezdette és így reményünk van, hogy a jövő év folyamán a munka el is készül.

Elnök köszönetet mondva a megjelent akadémiai tagoknak a buzgó közreműködésért, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1940 október 25-én.

Jegyzte: Papp Károly főtitkár. Láttam: Viszota Gyula másodelnök. Hitelesítik: báró Andreánszky Gábor, Mödrlinger Gusztáv akadémiai rendes tagok.

XXI. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1940 november 8-i üléséről.

Elnök: Pataky Arnold osztályelnök. Megjelentek: Döry Ferenc, Erdey Ferenc, Erdősi Károly, Horger Antal, Horváth Konstantin osztálytitkár, Ibrányi Ferenc, Jajczay János, Jánosi József, Kecskés Pál, Kühár Flóris, Nékám Lajos, P. Takács Ince, Takáts Ernő, Váradi József, Várdai Béla és Papp Károly főtitkár rendes tagok. Továbbá: Légrády Mária, gr. Révay József, dr. Csurgay Márta, Hell Ilona, Stuhlmann Patrik, Stuh Miklós, Elsener Gyula, dr. Cseglény Margit, Schmidek Oszkár, Schmidek Lajosné, Bangha Imre, Zichy Erzsébet grófnő, Korvin László, P. Gerencsér Sándor, Ohnmacht Nándor, Hamvas Endre, Balkányi Ernő vendégek és még sokan mások.

Elnök az ülést megnyitotta és felkérte Jánosi József S. J. rendes tagot felolvasásának megtartására. Ezután Jánosi József r. tag felolvasta: Milyen értelemben lehet a filozófia keresztény? című munkáját.

Pataky Arnold elnöklő osztályelnök a következő beszéddel mondott köszönetet a nagyértékű felolvasásért:

„Tekintetes Szent István Akadémia!

Jánosi József tagtárs urunknak az érdekes és nagyértékű felolvasásért az egész Szent István Akadémia nevében őszinte köszönetet mondok. Felolvasása bizonyára számos jelenlevő hallgatónak új gondolatokat keltett. Méltóztassanak megengedni, hogy én e helyről azokat a gondolatokat fűzhessem Jánosi tagtárs úr szavaihoz, amelyeket a «keresztény filozófiáról» szóló előadása az én lelkemben ébresztett.

Már az ószövetségi Szentírásban is gyakran szó van a «bölcsesség»-ről, sőt az ószövetségi Szentírásnak hét iratát a biblikusok «bölcseleti könyvek»-nek nevezik. Azonban az ószövetségben — a választott nép mentalitása szerint — az 'emüná' (igazság) szó jelentése nem fedi a görög «aletheia» szóval kifejezett fogalmat. Míg az «aletheia» az «adaequatio inter intellectum et rem» fogalmat fejezi ki, addig a zsidó ember az 'emüná' szóval azt jelöli meg, ami hasznos, ami jó és célszerű. A kinyilatkoztatás és a sugalmazás ezt a fogalmat az örök, végső célra irányítja: igaz az, ami az embert a végső cél elérésére segíti. Az ószövetségi szentírásnak az a könyve, amely sorra vizsgálja a földi javakat és megállapítja, hogy minden csak «hiúságok hiúsága», a *Doheleth* (Prédikátor könyve), ezzel a bölcs tanáccsal végződik: «Élvezd azt a kevés jót, amelyet a földi élet nyújt, az Isten félelmében, és ne felejtse el, hogy öreg is akarsz lenni és hogy az Isten mindent az ítéletre visz». A *Bölcsesség könyve* pedig, mely mint neve mutatja, különleges módon foglalkozik az ószövetségi értelemben vett bölcseséggel, az 1—5. fejezetben a jóknak és a gonoszoknak a sorsát, főleg a jámborokra váró túlvilági jutalmat és a bűnösökre váró túlvilági büntetést állítja, majd a 6—9. fejezetben reámutat arra, hogy a bölcseséggel együtt jár a boldogság, ezt tehát az Istentől kell kérni, végül a 10. fejezettől a könyv végéig (19. fej.) reámutat a bölcseségnek, vagyis az isteni Gondviselésnek a csodálatos működésére az ósatyák korában, egészen Izrael népének Egyiptomból való kivonulása eseményeiig. *Elméleti bölcseségről* az ószövetségi szentírás sehol sem beszél.

Az evangéliumokban sincsen szó elméleti filozófiáról. Az Úr Jézusnak ama beszédei, amelyeket a három szinoptikus evangélium közöl, az apostoloknak és Galilea egyszerű népének szóltak, akiknek nem lehetett bölcseleti fejtegetésekben beszélni. De még azok a szavak is, amelyek közösek a negyedik evangéliumban és a görög bölcselek száján, pl. a «Logos» szó, egészen mást jelent Szent Jánosnál és mást a sztoa bölcseletében. Szent Pál sem foglalkozik a bölcselet elméleti kérdéseivel.

vel. Azok a cinikus és szofista bölcseleők, akikkel ő Athénben, Korintusban vagy Efezusban találkozhatott, nagyon kevésbé voltak méltók a „filozófus” megnevezésre. Szent Pál annyira sub specie aeternitatis tekint és annyira a természetfölötti világításba állít bele minden kérdést, hogy Athénben, a görög klasszikus műveltség középpontjában, az Areopág előtt tartott beszédében az egész multat, mint „a tudatlanság idejét” említi; és méltán, mert ha egyes görög bölcseleőknek tiszta isten-fogalma volt is, ez a bálványimádó nagy néptömegre jóformán semmi hatást sem gyakorolt.

Az első keresztény századnak és a második század első felének reánkmaradt iratai kizárólag praktikus célokat szolgálnak és elméleti kérdésekkel nem foglalkoznak. Bölcseleti gondolatok távol állnak tőlük.

Szent Jusztinus az első pogány filozófus, aki felveszi a keresztiséget, de ezután is élete végéig a filozófusok tógáját viseli és büszke a „philosophus” névre. Két nagy apológiájában megkísérli, hogy a kereszténység tételeit korának pogány elméi előtt észszerűeknek mutassa be. Az alexandriai iskola nagymestereinek: Alexandriai Kelemennek és Origenesnek elévülhetetlen érdeme marad, hogy a filozófiát, amelytől eddig szinte idegenkedtek a keresztények, a kereszténység szolgálatába állították és így magának az ellenfélnek a fegyverét használták fel a pogányság ellen a pogányokkal vívott szellemi küzdelemben. A keresztény ókornak legnagyobb teológusa, Szent Ágoston, egyszersmind a keresztény ókornak legnagyobb filozófusa is volt.

Szent Ágoston és az utána következő teológusok, ha filozófiáról beszéltek, Platont tekintették mesterüknek; a középkornak legnagyobb hittudósa és egyszersmind legnagyobb bölcseleője és azóta is a teológusok és filozófusok fejedelme, Aquinói Szent Tamás, Aristoteles bölcseletét honosította meg a skolasztikában. Szent Tamásnak igen nagy érdeme, hogy oly szabatosan meghatározta a teológiának és a filozófiának a területét és feladatát. Hogy ez az előttünk ma oly világos meghatározás mily nagy dolog volt, azt legjobban mutatja a Krisztus korában élő zsidó bölcseleőnek, Philonak a példája, aki az ószövetségi kinyilatkoztatott vallást a görög bölcselet segítségével pogány kortársainak a felfogásához akarta alkalmazni, de kísérlete csődöt mondott; követője a zsidóságban nem is akadt.

Aquinói Szent Tamásnak a bölcselete arra a helyes útra vezeti az emberi elmét, amelyen — a hit fénye mellett — megtalálja a kielégítő és megnyugtató feleletet az élet nagy és nehéz problémáira, míg a keresztény világnézettől eltávolodott modern bölcseleti rendszerek éppen az élet és a lét alapvető nagy kérdéseire nem tudnak kielégítő választ adni. Megoldási kísérleteik gyakran csak szálnalmas vergődések maradnak...

Ismételten megköszönöm az előadó úrnak az értékes felolvasást és szívből kívánom, hogy nagy munkája, amelynek egyik fejezetét most nekünk bemutatta, igen sokat tegyen „ad maiorem Dei gloriam”, a magyar katolikus tudományak és sok léleknek a javára!

Elnök megköszönve az akadémiai tagoknak és a vendégeknek szíves megjelenését, az ülést bezárta.

Kelt Budapesten, 1940 november 8-án. Jegyezte *Horváth Konstantin* o. t.

XXII. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1940 november 15-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Döry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György osztálytitkár, Bártfai Szabó László, Czettler Jenő, Jajczay János, Meszlényi Antal, Váradi József, Viszota Gyula, Papp Károly főtitkár, rendes tagok. Továbbá dr. Budó Jusztin, Bártfai Szabó Ferenc, ifj. Bártfai Szabó László, Szántó Edit, Bártfai Szabó Lászlóné, Baumgarten Melanie, Schrotty Pál O. F. M., Tompa Kolumbán O. F. M., Balkányi Ernő, Vadai Sándorné, Hidvéghy László és neje, Pázmán József, Varsány Sándor, Bálint István, Huba Ákos, dr. Relković Néda és Davorka vendégek és még sokan mások.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri *Bártfai Szabó László* rendes tagot «*A klarisszák visszatérése Budára és Pestre*» című előadásának megtartására.

A felolvasásért elnöklő osztályelnök meleg szavakkal mondott köszönetet. Majd köszönetét tolmácsolva a megjelent tagoknak és vendégeknek, az ülést bezárta.

Kelt Budapesten 1940 november 15-én. Jegyezte *Balanyi György* o. t.

XXIII. Jegyzőkönyv a IV. osztály 1940 november 29-én tartott üléséről.

Elnök *Wodetzky József* tiszteleti tag, osztályelnök.

Megjelentek *Andreánszky Gábor* báró, *Atzél Elemér*, *Balanyi György*, *Bartha József*, *Bártfai Szabó László*, *Deseő Dezső*, *Dőry Ferenc*, *Dudich Endre*, *Entz Géza*, *Erdősi Károly*, *Haltenberger Mihály*, *Horusitzky Henrik*, *Jajczay János*, *László Gábor*, *Lóczy Lajos*, *Mödlinger Gusztáv*, *Nékám Lajos*, *Papp Ferenc*, *Papp Károly*, *Pataky Arnold*, *Skrop Ferenc*, *Sziklay Lajos*, *Szunyogh Ferenc*, *Váradi József*, *Várdai Béla*, *Viszota Gyula* másodelnök, *Zaymusz Gyula* és *Zsivny Viktor* rendes tagok. Továbbá *Ameszy Margit*, dr. *Apor László*, dr. *Aujeszký László*, *Bajzik Ottilia*, *Baranyai Magda*, *Bendi M. Etienne*, *Bodnár M. Sapientia*, *Dédes Mária*, *Elekes Pál*, *Fábián M. Tarsicia*, *Falb Mária*, dr. *Forgács János*, *Golenko M. Zelma I. D. C.*, *Győri Károly*, *Iványi Ilona*, dr. *Jante M. Flemina*, *Vitéz Kertay dr.*, *Keselyák Adorján dr.*, *Keselyák József*, *Kiss E. Ernőné*, *Kottás Angela*, dr. *Kottász József*, dr. *Kövesi Ferenc*, *Lázár Mária*, dr. *Máriássy N.*, *Márkus Ottilia*, *Mészáros M. Anisia*, *Mödlinger Adél*, *Mödlinger Ágnes*, *Nagy Irén*, *M. Németh Margit I. B. M. V.*, *Ostern Rudolf*, sr. *Péchy M. Borbála I. B. M. V.*, *Pogány Ibolya*, *Rosznoky Etelka*, *Sebestyén Klára*, dr. *Sebestyén Olga*, *Sohnlich László*, *M. Sombor Gertrúd*, *Somogyi Mária*, *Sörös M. Eleonóra*, *Stecker Margit*, *Stieglitz Gergely*, *Szabó Éva*, dr. *Szathmáry Illés Jenő*, dr. *Székey N.*, *Sztankov Margit*, dr. *Szuhogyi Vilmosné*, dr. *Taborszky Ottó*, dr. *Taborszky Ottóné*, özvegy *Taborszky Gézané*, *Tárnok M. Helga*, *Tichy Margit*, *Tihamér Ilona*, *Tóth Klára*, dr. *Újhelyi József*, dr. *Vicenty Gerőné*, *Wangler Gyuláné*, dr. *Zimmerman Géza*, dr. *Zimmerman Gusztáv* vendégek.

Elnök az ülést megnyitván, felkéri az előadót felolvasásának megtartására.

Mödlinger Gusztáv erre megtartja székfoglaló előadását, amelynek címe: «*Az állati szervezet ritmusa*». Az értekezés megjelent a IV. osztály Értekezéseinek III. kötetében, a 7. füzet gyanánt.

A székfoglaló után *Wodetzky József* osztályelnök méltatja *Mödlinger Gusztáv* életét és tudományos munkásságát. Elmondja, hogy *Mödlinger Gusztáv* egyetemi magántanár urat már 1934-ben tagjaink sorába választottuk *Ábrahám Ambrus*, *Dudich Endre*, *Entz Géza* és *Ehik Gyula* rendes tagok ajánlására. *Mödlinger* tagtársunk valóban megfelelt a belé helyezett bizalomnak, s mai székfoglaló előadása után őt teljes jogú tagnak jelenti ki.

Az elnök azután megköszöni a megjelentek figyelmét és az ülést bezárva, felkéri az osztály tagjait, hogy rövid zárt ülésen vegyenek részt.

Az elnök megnyitja a zárt ülést és felkéri a megjelent tagokat, hogy tegyenek javaslatot a megüresedett helyek betöltésére. A megbeszélés folyamán a következő ajánlások hangzottak el:

1. *Kreybig Lajos* agrogeológus, ajánlja *Lóczy Lajos*.
2. *Johann Béla* államtitkár, ajánlja *Nékám Lajos*.
3. *Mosonyi János* physiologus, ajánlja *Entz Géza*.
4. *Röhlich Pál* histologus, ajánlja *Mödlinger Gusztáv*.
5. *Rétly Antal* meteorológus, ajánlja *Wodetzky József*.
6. *Wagner János* zoológus, ajánlja *Dudich Endre*.
7. ifj. *Horusitzky Ferenc*, ajánlja *László Gábor*.
8. *Kratochwill Károly* altábornagy, ajánlja *Wodetzky József*.
9. *Scherf Emil* agrogeológus, ajánlja *Lóczy Lajos*.

Az elnök felkéri az ajánlókat, hogy írásba foglalt ajánlásukat december 31-ig juttassák el a főtítkár kezébe, mert később beérkező ajánlásokat nem lehet figyelembe venni.

Más tárgy nem lévén, az elnök megköszöni a tagok közreműködését és az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1940 nov. 29-én. Jegyezte dr. Dudich Endre osztálytitkár.

XXIV. Jegyzőkönyv az 1940 november 29-én tartott együttes ülésről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök.

Megjelentek: dr. Andreánszky Gábor, Artzél Elemér, Balanyi György, Bartha József, Bártfai Szabó László, Deseő Dezső, Dóry Ferenc, Dudich Endre, Entz Géza, Erdősi Károly, Haltenberger Mihály, Horusitzky Henrik, Jajczay János, László Gábor, Lóczy Lajos, Mödlinger Gusztáv, Nékám Lajos, Papp Ferenc, Papp Károly, Pataky Arnold, Skrop Ferenc, Sziklay Lajos, Szunyogh X. Ferenc, Váradi József, Várdai Béla, Wodetzky József, Zaymusz Gyula, Zsivny Viktor.

Távolmaradásukat kimentették: Gerevich Tibor, Pázmány Zoltán és Szabó Zoltán rendes tagok.

Jegyzőkönyvhitelítők: Pataky Arnold és Wodetzky József.

1. *Viszota Gyula* másodelnök a napirend előtt bejelenti *Pintér Jenő* III. osztálybeli r. tag elhunytát. 1916 óta buzgó tagja volt Akadémiánknak s kedves előzékenységéért mindenki szerette, tudományos érdemeiért általános tiszteletnek örvendett. Nevét a magyar irodalomtörténetírás terén örökítette meg. Ebben a tudományágban sok-sok kísérlet után Pápay Sámuelé az érdem, hogy elsőnek adott ki rendszeres magyar irodalomtörténetet. 1808-ban megjelent A magyar literatura esmerete c. műve, hiányos kísérlet volt ugyan, de komoly törekvése nem érdemtelen. Egy félszázad után Toldy Ferenc sok fáradozás és tárgyi kutatás után 1864-ben adta ki az első komoly tudományos magyar irodalomtörténetet két kötetben. Komoly munka volt ez, de mégis csak vázlatos kísérlet. Toldy Ferenc óta továbbra is csak a tudományos kísérletezés terén maradtak e tudományág művelői. Heinrich Gusztáv a XX. század fordulóján többször rámutatott a tényre, hogy nincs tudományos magyar irodalomtörténetünk. Toldy Ferenc kísérletet tett ugyan egy munkával, de tervét nem tudta megvalósítani, alapjában csak középiskoláknak szánt irodalomtörténetet adott. S mivel Toldy után sem tudott senki nagyobb magyar irodalomtörténetet megírni, Heinrich Gusztáv javaslatára a M. T. Akadémia Semsey Andor adományából pályadíjat hirdetett egy kb. 100 ívnyi terjedelmű tudományos magyar irodalomtörténetre. Erre a pályázatra adta be *Pintér Jenő* művét s a pályadíjat el is nyerte. Így jelent meg négy kötetben magyar irodalomtörténete *Kazinczy Ferenc* haláláig. Művét 1901—7 közt írta meg, mint jászberényi áll. főgimn. tanár. Csak szerény vidéki gimn. könyvtár állott rendelkezésére, mégis meg tudta írni nagyszabású művét, ami mind arra mutat, hogy sokat kellett saját pénzéből áldoznia (volt neki atyai öröksége) alapvető könyvek, folyóiratok, újságok megszerzésére és hogy hihetetlenül nagy szorgalmat kellett kifejtenie, mert az anyagot oly rövid idő alatt fel tudta dolgozni. Tárgyilagos megállapítás után kétségtelen, hogy *Pintér* oly művet tudott adni nemzetének, amelynek létesítése sok-sok magyar tudósnak állandó vágya, óhaja volt, de senki sem tudta megvalósítani. *Pintér* műve azonban minden érdeme mellett a kezdet nehézségeit nem tudta teljesen legyőzni, mert összegező ítéleteiben nem tudott mindig az adatok fölé emelkedni, egyes részletekben pedig el-elragadta ifjú heve. *Pintér* érezte ezt a legjobban, azért az első kísérlet után még erősebbre fokozva energiáját, minden idejét, tehetségét arra fordította, hogy a hiányokat pótolja, az egyenetlenségeket kiküszöbölje és művét tudományosan rendszerezze. Így jelent meg néhány év múlva jeles irodalomtörténeti kézikönyve két kötetben, képes irodalomtörténete, majd 1930—34 közt hét vaskos kötetben és kb. 350 ívnyi terjedelemben nagy magyar irodalomtörténete. Joggal állapíthatjuk meg vele, hogy műve alapos, teljes és tárgyilagos. Irodalomtörténete nélkülözhetetlen könyve a magyar irodalomnak a művelt közönség és a tudós világ előtt egyaránt. Ki kell emelni azt is, hogy *Pintér* e műveit maga adta ki, nem szorult senkinek anyagi támogatására, ami tanúságot tesz áldozatkészségéről. Irodalomtörténetének

elkészült utolsó kötete is a legújabb korról, de ezt már nem tudta sajtó alá bocsátani. Pintér nagy irodalomtörténete a legmaradandóbb emlék, vele együtt élni fog neve, amíg csak fennáll Magyarország és vele a magyar irodalomtörténet.

Ezek után a Másodelnök javasolja, hogy az elhunyt emléket örökítsük meg mai jegyzőkönyvünkben.

2. A december 15-i ünnepi ülés tárgysorozata:

a) Serédi Jusztinián bíboros-herceggímás elnök: Szent László királyunk dicsőséges emléke.

b) Pataky Arnold tiszteleti tag, osztályelnök: Néhány gondolat Izaiás próféta történelemszemléletéből.

c) Viszota Gyula másodelnök: Visszapillantás a Szent István Akadémia 25 éves multjára.

d) Papp Károly főtítkár: Jelentés a Szent István Akadémia 1940. évi eseményeiről.

Ezt a tárgysorozatot Herceggímás Elnök Úr Öminenciája 1940 október 28-án Esztergomból keltezett levelében jóváhagyta.

3. A jövő évi választások előkészítése ügyében már az október 25-i együttes ülésen jelentettük, hogy a Bíboros Herceggímás Elnök Úr Öminenciáját az 1938. évi február 25-i együttes ülésre 6 év tartamára választotta meg elnökül, tehát az Ő elnöki méltósága az 1938—1943-ik évkörre szól.

Az osztályok tisztikarát ugyanezen ülés az 1938—1940-ik évkör 3 évré választotta, tehát az 1941 februári együttes ülésen az osztályok újból választják elnöküket és titkárukat. Mindezek előkészítésére január és február havában még bőven lesz idő.

4. Sürgősebb ennél a megüresedett tagsági helyek betöltése. E célból a december 15-i ünnepi ülés után $\frac{1}{2}$ órakor az egyes osztályok tagjai külön-külön bizalmas értekezletet tartanak a jelölések céljából. Erre külön meghívót mellékelünk a tagok számára.

Az I. osztályban 1 tiszteleti és 3 rendes,

a II. " 1 " " 2 "

a III. " 2 " " 4 "

a IV. " 1 " " 9 " tagsági hely üresedett meg.

Az ajánlások pontos határidejét 1940 december 31-ig szabják meg alapszabályaink. A határidő bertartása ezért annál szükségesebb, mert a Herceggímás Úrhoz, mint fővédőhöz január 1-én a névsort fel kell terjesztenünk és csak azután adhatjuk nyomdába a kifogás alá nem eső jelöltek ajánlását. Főtítkár bejelenti, hogy a II. osztályba Gerevich Tibor r. tag ajánlja dr. Genthon Istvánt, a magyar művészettörténet egy. magántanárát, a római kollégium igazgatóját.

5. A jövő 1941. évi ülések sorrendje: valamennyi pénteken délután 5 órakor. I. oszt. jan. 24., II. oszt. jan. 31., III. oszt. febr. 7., IV. oszt. febr. 14., tagválasztó együttes ülés febr. 21. I. oszt. márc. 7., II. oszt. márc. 14., III. oszt. márc. 21., IV. oszt. márc. 28.; együttes április 4.; I. oszt. ápr. 18., II. oszt. ápr. 25., III. oszt. máj. 2., IV. oszt. máj. 9.; együttes máj. 16. Szünet után I. oszt. okt. 3., II. oszt. okt. 10., III. oszt. okt. 17., IV. és együttes okt. 24., I. oszt. nov. 7., II. oszt. nov. 14., III. oszt. nov. 21., IV. oszt. és együttes ülés nov. 28. Ünnepi ülés dec. 14-én vasárnap délelőtt.

6. Folyó ügyek. A Szent István-Társulat pénztára kéri annak a megállapítását, hogy *Reiner Irma* havi 30 pengőjét *fizetés*, *nyugdíj* vagy *kegydíj* címén folyósítsa-e, mert a Társadalombiztosító Intézet pontos feleletet vár. Az ülés elhatározza, hogy *munkadíj* címén adja neki a jutalmat.

Végül Főtítkár kéri a mélyen tisztelt Akadémiai Tagtárs Urakat, hogy címváltozásaitak méltóztassanak a titkársággal közölni.

Elnök egyéb tárgy híján az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1940 nov. 29-én. Jegyezte Papp Károly főtítkár. Hitelesítik: Pataky Arnold és Wodetzky József tiszteleti tagok. Látta: Viszota Gyula másodelnök.

XXV. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1940 december 6-i üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* osztályelnök, tiszteleti tag.

Megjelentek: Aistleitner József, Balanyi György, Horváth Konstantin osztálytitkár, Kniewald Karl külső tag, Kűhár Flóris, Meszlényi Antal, Pázmány Zoltán, Radó Polikárp, Schütz Antal, Szunyogh Xavér r. tagok. Továbbá Svetožar M. Rašić jugoszláv követ, dr. Saly László, Szekeres Bónis, dr. Szabady Béla, dr. Pozsonyi Erzsébet, Hackspacher Mária, dr. Csapody Csabáné, dr. Gárdonyi Albert, Meszlényi Gina, Pokorny Miklós, Kaplony István, dr. Papp János, dr. Hegyi Károly, Ruzicska Henrik, Hollósi Károly, Tóth Zoltán, Emmert P. Klotild, Bartoniek Emma, Kalocsa Edit, Horváth Erzsébet, Győry Erzsébet, László István, Kertész Edit, dr. Kemenes Illés, Haller Margit, Wagner Erzsébet, Tóth Erzsébet, Horváth Irén, Nagy Julianna, Tömö Gizella, Projkó Ibolya, Burics Virgilia, Csere Beata nővér, Dencs Margit, Dencs Anna, Szalma Edit, Penyigey László, Levárdy Rezső, Dombos Fülöp, Sarlós Engelbert, Petró Sándor, Jávör Egon, Sávós Margit, Kaderabek Lujza, Fábrý Piroksa, Gál Ilona, Markoth Ilona, Varga Ilona, Nagy M. Marianna, Varga M. Amália, Prochmann Jolán, Kobor Pron Magda, a győri káptalan 3 tagú küldöttsége, a Salvator, a Ranolder, a Notre Dame de Sion intézetek növendékei, az Angolkisasszonyok Tanítóképzője, a Margit Intézet, a bencés gimnázium növendékei, tanáraik vezetése mellett, továbbá bencés csapok, mint vendégek.

Elnök az ülést megnyitja. Megemlékezik a Kormányzó Úr névnapéről, amelyet a megjelentek állva hallgatnak végig. Elnök bejelenti, hogy az ülésre kimentést küldtek: *Kelemen Krizosztom* főpát Ónagyméltósága, *Viszola Gyula* másodelnök, míg *Papp Károly* főtitkár úr Óméltósága másirányú elfoglaltsága miatt maradt távol; helyettesítésével *Horváth Konstantin* osztálytitkár urat bízta meg. Üdvözölte *Rašić* jugoszláv követ Ónagyméltóságát, a győri káptalan képviselőit és a többi megjelenteket.

Pataky Arnold osztályelnök az ülést a következő szavakkal nyitotta meg: „Tekintetes Szent István Akadémia!

A Szent István Akadémia I. osztályának mai felolvasó ülést megnyitom. Mielőtt azonban az ülés napirendjére áttérnénk, valamennyiünk nevében hódolattal köszöntöm névünnepe alkalmával Magyarország kormányzóját, vitéz Horthy Miklóst. 1918 őszén a magyar történelemnek leggyászosabb korszaka szakadt a világháború után letargiába merült boldogtalan hazánkra. Ami nem ment tönkre a háború vérzivatarában, azt megsemmisíteni iparkodott a vörös rémuralom, és ami kikerülte a bolsevizmus pusztításait, az nagyrészen áldozatul esett az ellenséges invázióknak. Mintha csak Jőel próféta látomása valósult volna meg rajtunk: amit az egyik sáskafaj meghagyott, azt felfalta a második és amit meghagyott a második sáskafaj, azt elpusztította a harmadik meg a negyedik. Valóban a végenyészet szélére került szerencsétlen nemzetünk. Megértő barátunk nem volt, egy ellenséges világ vagyűrűjének halálos szorítása vette körül a maradék Magyarországot. Azonban a nemzetek sorsát intéző isteni Gondviselés nem hagyott el minket. A kommunizmus sötét napjaiban mindnyájunk számára biztató reménysugarat jelentett, hogy Szegeden megalakult a magyar nemzeti hadsereg; és amikor 1919 november 16-án Horthy Miklós fővezérrel Budapestre bevonult a nemzeti hadsereg, mindnyájan éreztük, hogy egy jobb jövő hajnala virrad reánk. És ami akkor még szinte lehetetlennek látszott, mégis valósággá lett. Horthy Miklós mint az ország kormányzója Magyarországon biztosítani tudta a békét, a rendet, és megértő barátokat tudott szerezni hazánkknak külpolitikai téren is. Bölcsekormányzásának eredményeképpen a közelmúlt esztendőkből olyan történelmi eseményeknek lehettünk a szemlélői, amelyek két évtizeddel ezelőtt még elképzelhetetlenek voltak: a budapesti eucharisztikus világkongresszusnak esztendője és Szent Istvánnak jubilaris esztendője szinte egy csepp vér nélkül részben visszahozta az elszakított Felvidéket, a következő esztendő az északkeleti Kárpátokig vitte előre Magyar-

ország határait, Szent László királyunk születésének 900-ik évfordulója pedig Erdély északi részét és a Székelyföldet csatolta újra vissza az anyaországhoz.

Horthy Miklós neve és személye immár a történelemé, és amíg magyar él ezen a földön, Horthy Miklós nevét a magyar történelem nagyjai között fogják emlegetni. A nemzetek sorsát intéző isteni Gondviselés tartsa meg még igen sokáig kormányzó urunkat hazánk javára, és adja meg neki az erőt, hogy be is fejezhesse életének nagy művét, és szilárd kézzel vezesse edes hazánkat ama szebb és boldogabb jövő felé, mely után buzgó imádság epedez százazrek ajakán!»

Az osztályelnök ezután üdvözölte a megjelentek soraiban Jugoszlávia nagykövetét, a Pázmány Péter Tudományegyetem Rector Magnificusát, a Nemzeti Múzeum főigazgatóját, a pestvidéki állami főigazgatót, a Katolikus Tanügyi Főhatóság főigazgatóját, Győr város küldöttségét és az összes megjelent vendégeket. Majd a következő szavakkal fordult a felolvasó Kniewald Károly zágrábi egyetemi tanárhoz, a Szent István Akadémia külső tagjához:

«Sehr geehrter Herr Professor!

Im Namen der Sankt Stephan Akademie habe ich die Ehre, Herrn Professor herzlichts zu begrüßen. Wenn ich an den Vortrag denke, welchen Herr Professor vor zwei Jahren in unserer Akademie hielten, muß ich unwillkürlich an die Worte des heiligen Lukas denken, mit welchen er das dritte Evangelium und die Apostelgeschichte seinem Gönner und Freunde Theophilus widmet. Im Evangelium gibt er ihm noch die volle Titulatur: er nennt ihn *«κράτιστε Θεόφιλε»*, «Excellenz Theophil», woraus man im allgemeinen folgert, daß Theophil damals zwar sein Interesse dem Christentum darbrachte, aber noch kein christlicher Bruder war. In der Apostelgeschichte lautet die Anrede nur: *«ὁ Θεόφιλε»*, «o Theophil»; er war damals wahrscheinlich schon Christ und gehörte als solcher zur christlichen Gemeinschaft. Als Sie, Herr Professor, das erstemal hier einen Vortrag hielten, begrüßten wir Sie als unsern verehrten Gast, als einen der eifrigsten Forscher der mittelalterlichen liturgischen Codices. Seither sind Herr Professor Mitglied unsrer Akademie, und so habe ich denn die Ehre, Herrn Professor in Ihrem eigenen Heim herzlichst willkommen zu heißen. Und nun ersuche ich Sie, Ihren Vortrag über *das Pontificale Chartruigs, Bischofs von Győr, aus dem XI. Jahrhundert* abzuhalten.»

Ezután Kniewald Károly külső tag megtartja *Das Pontificale Chartruigs*, Bischofs von Győr, aus dem XI. Jahrhundert. (Signatur der Zagreber Metropolitan Bibliothek MR 165.) című előadását.

Az előadás megjelent az I. osztály Értekezéseinek III. kötetében, a 6. számgyanánt a következő címen: Hartwick győri püspök agenda pontificalisa. Irta Kniewald Károly kulttag. Fordította Kühár Flóris O. S. B. rendes tag. Az 1—24. oldalon, 4 műmelléklettel, és németnyelvű kivonattal.

Az előadás után Pataky Arnold osztályelnök a következő szavakkal köszönte meg az előadást Kniewald Károly professzornak:

«Sehr geehrter Herr Professor!

Ich drücke Herrn Professor unser Aller aufrichtigen Dank für Ihren wertvollen und hochinteressanten Vortrag aus. Wir hörten mit gespannter Aufmerksamkeit, wie sehr im Laufe der Jahrhunderte, schon fast seit den Zeiten des heiligen Königs Stephan, das Geschick unserer Länder — auf kirchlichem und kulturellem Gebiet — miteinander eng verknüpft war. Und wir können der die Weltgeschichte leitenden göttlichen Vorsehung nicht genug danken, daß in den heutigen, so stürmischen Zeiten unsere Länder noch eine Friedensinsel bleiben durften, auf der wir uns mit wissenschaftlichen Fragen beschäftigen können, während anderswo Kanonen dröhnen und Bomben die Werke der Kultur unbarmherzig zerstören. Ein Wort des Buches der Weisheit schwebt meiner Seele vor: «Sanabiles fecit Deus nationes terrae». Ich will jetzt den Wortsinn dieser Stelle als Exeget feststellen, doch ist die Akkommodation dieser Worte eben heutzutage so sehr

zeitgemäß: »Gott machte die Völker der Erde heilbar« Dies gibt uns eine feste Hoffnung, daß auch nach dem jetzigen erbitterten Ringen der Völker eine gemeinsame Mitwirkung auf dem Gebiet der Wissenschaft und der Kultur wieder möglich sein wird. Gebe Gott, daß diese Zeit nicht zu sehr ferne sei!»

Elnöklő osztályelnök még egyszer megköszönve mindnyájuknak szíves megjelenését, felolvasó ülést bezárja.

Kelt Budapest, 1940 dec. 6-án. Jegyezte Horváth Konstantin osztálytitkár.

XXVI. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1940 december 15-én, vasárnap délelőtt 11 órakor a Szent István-Társulat dísztermében tartott XXIV. ünnepi üléséről.

Elnök: *Serédi Jusztinián*, bíboros-hercegeprímás, esztergomi érsek, tiszteleti tag.

Megjelentek: Aistleitner József, Alszeghy Zolt, Ábrahám Ambrus, Balanyi György, Bártfai Szabó László, báró Brandenstein Béla, Czettler Jenő, Dőry Ferenc, Erdélyi László, Erdősi Károly, Éhik Gyula, Gerevich Tibor, Glattfelder Gyula t. t., Horger Antal, Horusitzky Henrik, Horváth Konstantin, Hüttl Dezső, Ibrányi Ferenc, Iványi János, Kecskés Pál, Kenéz Béla, Koltai Kastner Jenő, Lippay Lajos, Lóczy Lajos, Madarász István, Marczell Mihály, Meszlényi Antal, Meszlényi Zoltán, Mécs László, Mödlinger Gusztáv, Nékám Lajos, Papp Károly, Pataky Arnold t. tag, Pázmány Zoltán, Radó Polikárp, Sárközy Pál, Schütz Antal, Skrop Ferenc, Stolpa József, Sziklay János, Takáts Ernő, Theiss Ede, Vargha Damján, Várdi József, Várdai Béla, Vendl Aladár, Viszota Gyula, Voinovich Géza, Wodetzky József, Wolsky Sándor rendes tagok. Továbbá *József királyi herceg* tábornagy őfensége, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Balogh Jenő v. b. t. t., a Magyar Tudományos Akadémia volt főtítkára, Szinnyi Merse Jenő, a magyar képviselőház alelnöke, Karafiáth Jenő m. k. t. t., székesfővárosi főpolgármester, Szendy Károly székesfővárosi polgármester, gróf Mailáth György, a Szent István-Társulat elnöke, Francesco Cherubini apostoli nunciaturiai ügyvivő, gróf Mikes János érsek, Kovács Vince váci segédpüspök, Nemes Antal címzetes püspök, Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök, Kelemen Krizosztom m. k. titkos tanácsos, pannonhalmi főapát, Gerinczy Pál jászóvári prépost, Zimányi Gyula kegyestanítórendi tartományfőnök, Hársligeti Vinkovics Viktor ferencesrendi tartományfőnök, Reznér Tibold bencés-kormányzó, Beresztóczy Miklós m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos, Hamvas Endre érseki helynök, Esty Miklós világi kamarás, Mihalovics Zsigmond pápai prelátus, Zsembery István, az Actio Catholica országos elnöke, Szabó Imre, az érseki helynökség titkára, Weiss Ferenc hercegeprímási titkár, gróf Zichy János v. b. t. t., amint a magyar katolikus intézmények és egyesületek képviselői.

Azonkívül özvegy gróf Apponyi Albertné, özvegy Ambrus Ferencné, Balás P. Elemér dékán, a kolozsvári m. k. Ferenc József Tud.-egyetem képviseletében, Bogsch László egyetemi magántanár, Csoma Zsigmondné, Duzár József a pécsi Erzsébet Tud.-egyetem orvosi karának dékánja, Faluhelyi Ferenc, a pécsi egyetem jogtudományi karának dékánja, özvegy Friedreich Antalné, Fischer Sándor és neje, Keszei Emmi, ifjabb Gaál Dezső, Geöcze Irén orvos, Gervai Gerzson, özvegy dr. Gombos Albinné, Grosz Emil, az Orvosi Továbbképző Bizottság elnöke, Gruber Miklós gimnáziumi tanár, báró Gudenus Gézané, Hampel Ferenc m. k. Térképészeti Intézeti százados, Heinlein István egyetemi tanár és neje Mauritz Matild, M. Hirtelen M. Julianna, Hitzig Antalné, Hojnos Rezső székesfővárosi főreáliskolai tanár, geológus, Hoór Tempis Mór ny. műegyetemi tanár, Homonnai Tivadar országgyűlési képviselő, Illés József egyetemi tanár, Karácsonyi Aladár plébános, Karsai Géza gimnáziumi tanár, Károly Rezső, Kárpáti Dezsőné, Kátay Béla plébános, Keszei Gizella, Kígyósi Oszkár Józsefné, Kiss Ernőné, idősb Kohl Ferenc, ifjabb Kohl Ferenc, Kossalka János műegyetemi tanár, Kreybig Lajos, a m. k. Földtani Intézet aligazgatója, Kürti Menyhért főigazgató, Lakner Artúrné, özv. Lindemann Istvánné, Maucha Rezső, Mende Lászlóné, Mester Ferenc, Mieth István, Mályné

Márton Irma, Orsós Ferenc egyetemi tanár, a kir. m. Pázmány Péter Tud.-egyetem orvostudományi karának dékánja, Pappné Balogh Margit dr. nyug. székesfővárosi leánygimnáziumi tanárnő, özvegy Pujoni Pataky Károlyné, Pujoni Pataky Margit, Pujoni Pataky Kászló, Paikert Alajos, ifjabb Pál Dezső és neje, Quirin Leó országgyűlési képviselő, a Szent Sír lovagja, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület elnöke, Radnay Árpádné, Raffaeli M. Raffaella, Reiner Irma, Réthly Antal, az Orsz. Meteorológiai Intézet igazgatója, Rohn Lajosné, Rohn Mária, Róth Flóris bányügyi főtanácsos, özvegy Saaghi Russu Taszilóné, Say Mária, Seress Rózsa, Simon Károly, Sipőcz Anna, Szádeczky Kardoss Tibor, a debreceni m. k. Tisza István Tudományegyetem jogtudományi karának dékánja, Szálas Jánosné, Szász József, Szentgyörgyiné Viszota Irma dr., Szerencsés Ferenc, Szommer Miklósné, Szőcs Árpádné, Sztérényi József v. b. t. t., Szűcs Erzsébet, Szociális Testvérek számos tagja, Tóth Jenő, Vayer Lajos, Végh Franciska, Virág Teofil, Vitális István, a soproni Bányászati-Kohászati Egyetem ny. r. tanára, Vöőné Pécs Mária, Winkler Rezsőné, Zibolen Endre, Zimmermann Ágost egyetemi tanár, a kir. magy. Természettudományi Társulat elnöke, mint vendégek.

Az ünnepi ülés a következő tárgysorozattal folyt le :

1. *Serédi Jusztinián* bíboros-herceggprímás üdvözlőlvén az Akadémia tagjait és vendégeit, továbbá a különböző intézmények képviselőit, akik Akadémiánk 25 éves fennállásának évében, ünnepi ülésünk fényét megjelenésükkal emelni szívesek voltak, az ülést megnyitja. Majd megtartja elnöki megnyitóját : Szent László királyunk dicsőséges emléke címén. Az elnöki megnyitó beszéd megjelent *Értesítőnk* jelen számában, a 3—7. oldalon eredeti szövegében, az 168—172. oldalakon olasznyelvű fordításban.

2. *Pataky Arnold* tiszteleti tag, osztályelnök «Néhány gondolat Izaiás próféta történelemszemléletéből» címen tartott előadást. Megjelent jelen *Értesítőnk* 26—34. oldalain.

3. *Viszota Gyula* másodelnök a Szent István Akadémia 25 éves multjára pillantott vissza. Tanulmányát *Értesítőnk* jelen füzetének 8—12. oldalain közöljük két műmelléklettel.

4. *Papp Károly* főtitkár végül beszámolt a Szent István Akadémia 1940. évi eseményeiről. A főtitkári jelentés megjelent *Értesítőnk* 13—25. oldalain magyar nyelven, és az 173—176. oldalakon német kivonatban.

Elnöklő Herceggprímás Öminenciája megköszönve a megjelent tagoknak és vendégeknek szíves érdeklődését, az ülést délután 1 órakeresztül.

Kelt Budapesten, 1940 dec. 15-én.

Jegyezte *Papp Károly* főtitkár.

B/ A SZENT ISTVÁN AKADEÉMIA SZÁMADÁSAI.

A) Az alapítványok állaga 1940 december 31-én.

	Pengő
1. A Szent István Akadémia vagyona az Országos Föld- hitelintézet V., Bálvány-utca 7. sz. kezelésében, Fraknói Vilmos alapítványai.....	2.823.—
2. A Szent István-Társulat kezelésében levő Kollányi Ferenc-alapítvány és Stephaneum-részvények	3.379.—
Összes vagyon ...	6.202.—

B) Az Akadémia zárószámadása 1940 december hó 31-én.

Tartozik.

	Pengő
1. Személyzeti költség	1.834.19
2. Posta és portó költség	209.82
3. Nyomdai előállítások	7.129.19
4. Kegyeleti költség	207.60
5. Vegyes kisebb kiadások	124.31
6. Egyenleg 1940 december 31-én.....	789.08
Összesen ...	10.294.19

Követel.

	Pengő
1. Egyenleg 1940 január 1-én készpénzkészlet	2.643.40
2. Könyvek eladásából befolyt	180.38
3. Divéky Adorján befizetése	125.—
4. Támogatásokból és alapítványokból	7.011.—
5. Szelvényszalékok	213.75
6. Az Akadémia pénze után 3 % kamat	120.66
Összesen ...	10.294.19

Vagyonmérlegszámlája a Szent István-Társulat kezelésében 1940 december 31-én.

Vagyon.

	Pengő
1. Készpénz a Társulat kezelésében	789.08
2. Értékpapírok a Társulat kezelésében	3.379.44
3. Könyvkészlet a Társulat kezelésében	1.000.—
Összesen ...	5.168.52

Téher.

A kezelt vagyon 1939 december 31-én	5.524.43	
Ezévi csökkenés.....	355.91	5.168.52
Összesen...		5.168.52

Budapest, 1940 december 31-én.

A Társulat kezelésében lévő értékpapírok 1940 december 31-én.

	Névérték	Kibocs. év	Árf. érték	Összesen értékelve	Össze- sen
	P f			P f	P f
Hadikölcsönök:					
5. drb 5·5 %-os II. kib.	1.000—			—29	
(Boromissza szatmári püsp. alap.)					
1 drb V. kib. 6 %-os	1.000—			—06	
(Jedlicska prep.-kanonok alap.)					
7 drb VI. kib. 6 %-os	1.000—				
5 « VII. kib. 6 %-os	100—			—44	
(Giesswein S. prel.-kanonok alap.)					
1 drb 4 %-os áll. adóskötvény.....				—07	
(Kollányi F. apátkanonok hagyatéka)					
1 drb 6 %-os	5.000—	1917		—16	
1 « 6 %-os	10.000—	1917		—33	
1 « 6 %-os	10.000—	1917		—33	
1 « 5·5 %-os	10.000—	1918		—33	
1 « 6 %-os	5.000—	1915		—16	
5 « 6 %-os	5.000—	1916		—66	
1 « 6 %-os	1.000—	1914		—03	
1 « 6 %-os	1.000—	1915		—03	
1 « 6 %-os	1.000—	1916		—03	
3 « 6 %-os	1.000—	1915		—10	3·02
Részvények:					
2 × 5 drb = 10 drb					
Hazai Bank	P	40—	13—	130—	
22 × 1 drb = 22 drb					
Pesti H. E. Tp.	«	100—	41—	902—	
5 × 1 drb = 5 drb					
M. Á. Ingatlanbank ...	«	50—	13·50	135—	
1 × 5 drb = 5 drb					
Transdanubia	«	20—	2—		
2 × 1 drb = 2 drb					
Transdanubia	«	20—	2—	14—	
1 × 10 drb = 10 drb Ofa .	Fr.	50—	18·25	182·50	
1 × 25 drb = 25 drb					
Salgótarjáni.....	P	30—	24·60	615—	
8 × 1 drb = 8 drb					
Magyar Kender	«	40—	17·50	140—	
4 × 5 drb = 20 drb					
M. Á. Hitelbank	«	50—	28·30	566—	
4 × 1 drb = 4 drb					
Jugoszlavenska.....	Dinár	200—	4—	16—	
1 × 5 drb = 5 drb					
Jugoszlavenska.....	«	200—	4—	20—	
1 × 10 drb = 10 drb					
Jugoszlavenska.....	«	200—	4—	40—	
10 × 1 drb = 10 drb Pesti					
M. Ker. Bank	P	50—	50—	500—	
Kollányi Ferenc apát hagyatéka				3.260·50	
25 drb Stephaneum	P	10—	4·50	112·50	
19 drb 1/25-ös Stephaneum .	«	10—	4·50	3·42	3.376·42
(100 Dinár 8·05 1 rv. 200 Dinár = 16·10)					3.379·44
azaz összesen háromezerháromszázhetvenkilenc pengő 44 fillér.					

A Szent István Akadémia Értesítője (1940).

Számvizsgálóbizottsági jelentés. Tisztelt Együttes Ülés! Alulírott számvizsgálóbizottság a mai napon tartott ülésében a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulatnál kezelt vagyonára vonatkozó 1940. számadási évre szóló zárószámadását és vagyonmérlegét megvizsgálván, azokat helyeseknek, a vezetett könyvekkel egyezőeknek és a kellő okmányokkal támogatottnak találta.

Megállapítottuk, hogy a Szent István Akadémia vagyonmérlege a Szent István-Társulat kezelésében álló vagyonra vonatkozólag 1940 december 31-én 5.168.52 pengő, azaz 355 P 91 fillérrel kevesebb az 1939 december 31-én volt 5.524.43 pengővel szemben.

Különösen is hangsúlyozzuk, hogy fenti megállapításaink a Szent István Akadémia vagyonának csak arra a részeire vonatkoznak, melyek a Szent István-Társulat kezelésében állanak.

Budapest, 1941 március 1-én.

Dr. Rottenbiller Fülöp elnök sk., *dr. Várdai Béla* sk., *Voit Lajos* sk., a Szent István Akadémia számvizsgálóbizottsága.

Költségvetés az 1941. évre.

A) Bevételek.

	P	f
1. Készpénzmaradvány az 1940. évről.....	789—	
2. Vallás és Tanulmányi Alap 1941. évi segélye.....	10.000—	
3. Tud. Társulatok 1939—1940. évi államsegélye	1.350—	
4. Dr. Fallenbüchl Ferenc főigazgató adománya.....	1.100—	
5. Dr. Vargha Damján pécsi egy. tanár adománya	1.000—	
6. Szelvény osztalékokból	210—	
7. Kiadványok eladásából	150—	
Összesen ...	14.599—	

B) Kiadások.

1. Alapítványokhoz: a) Lukcsics József hagyatékából 1.000 P, b) Váradi Lipót hagy. 50 P	1.050—
2. Akadémiai Értesítő XXV. kötetére	2.000—
3. A négy osztály Értekezéseinek kiadására	4.000—
4. Emlékbeszédek, tagajánlások és a Gombos-pótkötet kiadására	3.800—
5. Fraknói-jutalom kiadására	500—
6. Öt titkár évi tiszteletdíjára à 100 P	500—
7. Személyzeti kiadások: báró Gudenus Gézáné 840 + 140 = 980 P, Reiner Irma 360 P, altisztek 310 P, MABI 200 P	1.850—
8. Postaköltség és meghívók nyomtatása	500—
9. Kegyeleti kiadásokra	200—
10. Vegyes kiadásokra	199—
Összesen ...	14.599—

Kelt Budapesten, 1940 december 31-én. *Dr. Papp Károly* főtitkár.

IV.

GYÁSZBESZÉDEK.

1. *Rejtő Sándor* rendes tag búcsúbeszéde *Kenyeres Balázs* r. tag ravatala fölött 1940 február 14-én a Pázmány-egyetem központi épületének aulájában:

«A Szent István Akadémia koszorúját hoztam el koporsódra, Kedves Tagtársunk, Kenyeres Balázs! Kultúra az is, hogy ebben a zimankós télben a napsugaras Dél néhány virágját köthettük koszorúnkba, de sokkal magasabb kultúra, hogy a mai önző, anyagiás, minden virágot megfagyasztó világban annyian hozták el szeretetük koszorúját, melyekben a lélek legszebb virágai vannak egybefűzve s melyeken ott csillognak szeretetünk harmatcseppjei, könnyeink. Mert Téged mindenki megszeretett, akivel valaha dolgod volt, akivel összehozott sorsod.

Hírnevet, dicsőséget, ragaszkodást, elismerést sokféle módon érhetünk el: szeretetet csak cserébe ad az Élet! Te szeretted családodat, szeretted kartársaidat, szeretted az ifjúságot, tudományodat, Hazádat, szülőföldedet, melynek visszaszerzését már meg nem élhetted, de mindennekfelett szeretted az Istent! Mi emberek viszont szerettünk, őszintén, igazán. Ez minden, amit adhattunk. Most a jó Isten cseréli be szeretetedet. Találd meg ott, az örök Szeretet fényességében, mindig ott reméld boldogságodat! Isten veled kedves Tagtársunk, Kenyeres Balázs!»

2. *Lassovszky Károly* búcsúbeszéde a budai Farkasréti temetőben *Terkán Lajos* rendes tag ravatala fölött 1940 március 29-én.

«Tisztelt Gyászoló Közönség!

A Svábhegyi Csillagvizsgáló Intézet képviselőjében, a Szent István Akadémia, a M. Kir. Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet, a Magyar Meteorológiai Társaság és a Kir. M. Természettudományi Társulat Csillagászati Szakosztálya nevében helyezem el a kegyelet és az elismerés babérágát *Terkán Lajos* ravatalára s mondok búcsút hozzá ennél az utolsó földi találkozásnál.

Fájdalmas szívvel állok itt, ki élő kollégái közül a leghosszabb időt töltöttem vele és megilletődéssel gondolok vissza a Svábhegyi Csillagvizsgáló Intézetben együtt eltöltött éveinkre, közös munkáinkra és közös küzdelmeinkre.

Terkán Lajos hivatása teljesítése közben a Svábhegyen töltötte a leghosszabb időt s Ógyalla mellett ide fűzték a legszorosabb kapcsolatok. A budapesti Meteorológiai Intézetben kezdte pályafutását, de Konkoly-Thege meghívására rövidesen, most negyven éve, az ógyallai csillagvizsgáló intézetéhez került. Itt végzett kutatásai, különösen pedig fotometriai vizsgálatai csakhamar külföldön is ismertté tették nevét. Nemsokára magántanári képesítést nyert a budapesti tudományegyetemen. A kitörő világháború megakasztja tudományos bűvárcsodását. A nagy világégés négy évét a harctereken tölti s magas katonai kitüntetések birtokában szerel le mint százados. A háború végével hazánkra köszöntött szomorú időszak kritikus volt a magyar csillagászatra nézve is. Egyetlen működő csillagdánk cseh kézre kerül s *Terkán Lajos*nak elévülhetetlen érdemei vannak, hogy az ógyallai csillagda műszereinek kellő időben Pestre történt szállításával a hazai csillagászat művelése nemcsak

nem szakadt meg, hanem lehetővé vált, hogy hazánkban a csillagászat művelésének egy új hajléka létesülhessen a Svábhegyen. A fiatal, új intézetben Terkán Lajos még másfél évtizedet töltött és mindvégig lankadatlan, fiatalos munkakedvvel dolgozott. Tovább folytatta Ógyallán megkezdett fotometriai programját, emellett változó-csillagokat és kisbolygókat észlelt. Évek során összegyűjtött gazdag megfigyelési anyagán nyugalombavonulása után is dolgozott s nagypontosságú, értékes sark-ingadozásmérései még publikálásra várnak. Kegyeletes kötelességemnek tekintem, hogy ezeknek az észleléseknek a Svábhegyi Csillagvizsgáló Intézet kiadványaiban történő megjelenéséről gondoskodjam, egyben fájdalommal kötelességemnek, mert elszomorít, hogy ezeket az észleléseket szerzőjük ő maga nem rendezheti sajtó alá.

A Svábhegyen együtt eltöltött másfél évtized alatt bő alkalom volt Terkán Lajos megnyerő és rendkívül szerény egyéniségét, nemes gondolkodását, a jó kollégát, a kiváló és a fáradhatatlan természetbúvárt megismerni és értékelni. Küzdelmes pályafutása alatt sok csalódás, sok keserűség érte. De ő önzetlen tudányszeretével példáját adta annak, miként lehet a megérdemelt kellő méltánylás esetleges elmaradása esetén is a tudományt és ezzel együtt a hazát szolgálni. Igazi tudós volt, hazájának jó polgára, egyházának hű gyermeke. Mély, tántoríthatatlan vallásos érzése erőt adott neki a legnagyobb csalódások elviselésére s Istenbe vetett bizakodó hite enyhítette utolsó betegsége kínos fájdalmait. Fájdalmai most elmúltak, s ki oly pihenést nem ismerő fáradozással kutatta a csillagos ég titkait, most megpihen és megismeri a legnagyobb égi titkot, mely csak akkor világosodik meg a halandó előtt, mikor a földi fények már elhűnynak a szemeiben.

Terkán Lajos, szeretett és nagyrabecsült kollégánk, Isten Veled !

3. *Wodetzky József tiszteletbeli tag osztályelnök búcsúbeszéde Nemes Grosschmid Lajos rendes tag ravatala fölött a Kerepesi temetőben 1940 június 15-én.*

«Kedves Társunk, szeretett drága Barátunk !

A Szent István Akadémia nevében, mint matematikai és természettudományi osztályának elnöke, mondok utolsó istenhozzádót, melynek Te alapítása óta leghűségesebb és legtevékenyebb tagja voltál. Mindig mély hálával és elismeréssel fogadtuk tudományos megnyilatkozásaidat, melyekkel a Szent István Akadémiát megtisztelted és a legmelegebb szeretettel adózunk nemesszívű szerény egyéniségednek. Te a matematikának legabsztraktabb, kristálytisztá kérdéseinek szentelted előszeretettel ragyogó tehetségedet, de ugyanolyan rajongással merültél el a régi görög és római klasszikusok gondolatvilágába és nyelvébe, melyeknek Te páratlan ismerője és mestere voltál. Ennek a Te mélységes tudásodnak köszöni a Szent István Akadémia Archimédész Pszammitészének gyönyörű kiadását, melynek görög szövegét Te kongeniális fordítással nagyértékű jegyzetekkel és magyarázatokkal láttál el.

De, amint a Te egyik kedves költőd mondta :

«Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas régumque turres». Soha meg nem szűnő fájdalomunkra Veled a magyar tudományosságnak egyik legkimagaslóbb bástyája eldőlt. Azonban hisszük, hogy most már Istennel lehetsz, kiről a Te Plátónod mondja : «Ο Θεός ἀεί γεωμέτρει» ; vagy a Szentírás szavaival : Az Isten mindent szám, mérték és súly szerint rendezett el. Drága, felejtethetlen társunk és barátunk Grosschmid Lajos, a Szent István Akadémia nevében, búcsúzik Tőled : Isten veled !»

4. *Horusitzky Henrik r. t. gyászbeszéde dr. Weszelszky Gyula rendes tag ravatala fölött 1940 június 22-én a budai Farkasréti temetőben:*

«Mélyen tisztelt Gyászoló Gyülekezet !

Szeretett Gyula Barátom !

Megrendülten jöttünk ide a gyászos ravatalodhoz, hogy búcsút mondjunk Neked, szeretett Barátunk, nagyrabecsült Akadémikus Társunk ! Ki voltál nekünk,

a tudományos világnak, azt mindnyájan igen jól tudjuk. Ellenséged nem volt, mert puritán jellemed, szerénységed és baráti szíved mindenkit meghódított. Szórtad a tudományt, aki csak Hozzád fordult; nem voltál féltékeny, hiú vagy szűkkeblű, hanem szerényen meghúzódvá, tovább addad a Te nagyértékű elméleteidet, amelyek valóban alapvetőknek mondhatók! Keresztény szívvel, igaz hívő katolikus szeretettel osztozkodtál felebarátaiddal!

A Te munkásságod igen tágkörű volt. Munkálkodásod főleg az anorganikus kémia terére terjedt, amiből 1913-ik évben a Pázmány Péter-tudományegyetem magántanára is lettél. Majd főfoglalkozásod, amelyért éltél, a radiológia, radioaktivitás körében mozgott, amely kedvenc tudományodnak, a hidrológiának köréből származó értékes előadásaid még fülünkbe csengenek. Alapvető megállapításaid: a mélységbeli vizek eredetéről és gyógyvizeink titokzatos gyógyító sugaráiról, a radioaktivitásról, örök kincsei maradnak tudományunknak, amely értékek sohasem fognak elkallódni. A monumentális alkotások hosszú sorával ajándékoztad meg a tudományt, munkáid úgy a hazai, mint a külföldi szakfolyóiratokban is állapossággal tűnnek ki. A tudományegyetem keretében 1914. évben megszervezett radiológiai intézetnek dr. *Weszelzsky Gyula* lett az első igazgatója.

Tudományos működésed nyitotta meg előtted a Szent István Akadémia kapuit is, amely 1928. évben a «Geiger—Nuttal-féle szabály és radioaktív jelenségek» című székfoglaló értekezésével rendes tagjául választott. Érdemleges munkásságod elismerésül Kormányzó Úr Ófömlétsége 1939. évben királyi tanügyi főtanácsos igazgatói címmel tüntetett ki.

Kedves Gyula Barátiunk! Amidőn, mint Tudósnek kihullott a toll alkotó kezedből, nyugodtan búcsúzunk, mert tudjuk, hogy megtaláltad Azt, amit titokzatos kémiában és radiológia sugaraiban kerestél, az *Istent*, a *Mindentudót*, az *Igazságos törvényt*!

Sírodra koszorút helyezve, elköltözött szeretett *Weszelzsky Gyula dr.* akadémikus társunk, búcsúzunk, és vidd magaddal igaz szeretetünket és tiszteletünket. — Isten Veled!

5. *Wodetzky József tiszteleti tag s osztályelnök gyászbeszéde Preisz Hugó tiszteleti tag fölött a Pázmányegyetem központi épületének előcsarnokában 1940 július hó 7-én.*

«Kedves Barátunk és Társunk,

a Szent István Akadémia nevében, mint mat. és term.-tud. osztályának elnöke mondok Neked utolsó búcsúszót és istenhozzádot. Világszerte ismert tudományos érdemeidért, mikrobiológiai, bakteriológiai és immunitástani vizsgálataid elismerésül választott Téged 1929-ben tiszteleti taggá a Szent István Akadémia, melynek ülésein Te mindig hűségesen tevékeny részt vettél. Emlékedet mindig kegyelettel és szeretettel fogjuk őrizni. Kedves barátunk és társunk, *Preisz Hugó*, Isten veled! Nyugodjál békében!»

6. *Bártfai Szabó László r. tag búcsúzó beszéde vitéz dr. Kárpáthy-Kravánszky Mór rendes tag temetésén 1940 december 14-én, Gödöllőn.*

A Szent István Akadémia nevében veszek búcsút a Megboldogulttól. 1937-ben jutott be a II. osztály tagjai közé s ennek a tünőfélben levő esztendőnek március 8-án foglalt székét I. Rákóczi Ferencről írt értékes tanulmányával. Ebben is, mint korábbi tanulmányaiban, a Megboldogult a magyar Génusz igazságait és érvényesülését keresi, s minden művében talál az olvasó addig még nem ismert új megállapítást. Azon körülmény, hogy a hazai levéltárak átbúvárlása után az örökváros és más itáliai közgyűjtemények feldolgozásával éveket töltött el, a megtalált anyagban biztos alapot nyújtott neki a tárgyalt események megítélésére és a meddő viták elkerülésére. Azt a szent tüzet, amely a haza határain kívül élő magyarokat arra képesíti, hogy a gyorsabb érvényesülésről lemondva, egészségüket s gyakran életüket is feláldozzák a nemes eszmék, vallásuk s hazájuk szolgálatára, Széchenyi zarán-

doki hűségnek nevezte. Ezt az emésztő szent lángot hordozta szívében a Megboldogult is. Történetírói stílusa határozott, mert a katolikus öntudat irányította, alázatos, mint pap-tanári működése, és szelíd, mint kék szemeinek sugárzó fénye és arcának kedves mosolya volt.

Az Akadémia sokat várt még tőle s sajnálnunk kell, hogy a toll időelőtt kihullott kezéből, mégis az Isten akaratában megnyugodva, szeretetünk és nagyra-becsülésünk jeléül leteszem sírjára az Akadémia koszorúját.

Mauritius, kedves magyar testvérünk! Isten Veled!

V.

ELHÚNYT TAGTÁRSAINK AZ 1940. ÉVBEN.

1. *Tangl Károly*, a Pázmány Péter-tudományegyetem bölcsészettudományi karának nyug. ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, Budapesten január 10-én, 71 éves korában.

2. *Kenyeres Balázs*, a Pázmány Péter-egyetem orvostudományi karának nyug. ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, Budapesten február 10-én, 75 éves korában.

3. *Terkán Lajos*, a svábhegyi csillagvizsgáló intézet nyug. igazgatója, a IV. osztály rendes tagja, március 26-án, 62 éves korában Budapesten.

4. *Gróf Mailáth József* valóságos belső titkos tanácsos, a III. osztály rendes tagja, április 2-án, 83 éves korában a szabolcsvármegyei Ófehértón.

5. *Bangha Béla*, a Jézustársaság tagja, az I. osztály rendes tagja, április 29-én, 60 éves korában Budapesten.

6. *Homoródi Anderkó Aurél*, az Országos Meteorológiai Intézet nyugalmazott igazgatója, a IV. osztály rendes tagja, június 2-án, 71 éves korában Vácott.

7. *Grosschmid Lajos*, a m. k. közgazdaságtudományi kar ny. r. tanára, a IV. osztály tagja, június 13-án, 55 éves korában Budapesten.

8. *Weszenszky Gyula*, a Pázmány Péter-tudományegyetem radiológiai intézetének nyug. igazgatója, a IV. osztály rendes tagja, június 20-án, 68 éves korában Budapesten.

9. *Margalits Ede*, a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karának nyugalmazott ny. r. tanára, az I. osztály rendes tagja, június 23-án, 92 éves korában az elcsatolt Zomborban.

10. *Rumai Preisz Hugó*, a kir. magy. Pázmány Péter-tudományegyetem orvostudományi karának nyugalmazott ny. r. tanára, a IV. osztály tiszteleti tagja, július 5-én, 80 éves korában Budapesten.

11. *Pelhő Sándor*, a Magyar Nemzet szerkesztője, a II. osztály rendes tagja, augusztus 25-én, 55 éves korában Balatonfüreden.

12. *Pintér Jenő*, a budapesti tankerület nyug. királyi főigazgatója, a III. osztály rendes tagja, november hó 7-én, 60 éves korában Budapesten.

13. *Vitéz Kárpáthy Kravjánszky Mór*, prémontrei kanonok, főiskolai tanár, a II. osztály rendes tagja, december hó 12-én, 52 éves korában Gödöllőn.

VI. FÜGGELÉK.

AZ ÉRTESÍTŐ 1940. ÉVI XXV. KÖTETÉBEN MEGJELENT
NÉHÁNY ÉRTEKEZÉS FORDÍTÁSA.

I. La gloriosa memoria di S. Ladislao Re di Ungheria.

Discorso pronunciato dall'Emo *Giustiniano Card. Serédi*, Principe Primate di Ungheria, Arcivescovo di Strigonia, nella XXIV e solenne seduta dell'Accademia di Santo Stefano, ai 15 Dicembre 1940.

Spettabile Accademia di Santo Stefano !

Onorevole Assamblea !

Mentre intorno a noi, in molti luoghi conflitti di guerre forse decisivi, o fatali disordini interni turbano la pacifica ed operosa vita dei cittadini : noi ungheresi, cui la Provvidenza Divina, valorizzando la saggezza e la moderazione degli uomini di Stato che diriggono le sorti del nostro Paese, ha finora risparmiato le tribolazioni più gravi, rivolgiamo quasi istintivamente lo sguardo al nostro passato laborioso e glorioso, come quello che ci dà un sicuro orientamento verso un'avvenire che ci conduca alla felicità terrena corrispondente al nostro carattere magiaro ed alle nostre aspirazioni.

E quando spiando l'incerto avvenire nostro, risaliamo così attraverso i secoli del nostro storico millenario passato, ecco elevarsi in una distanza di 900 anni la principesca figura del nostro Re San Ladislao, che in tempi altrettanto incerti per la Chiesa e per lo Stato, rivolse pure lui uno sguardo al passato ungherese e compreso delle antiche tradizioni ungheresi, ci additò con mano sicura l'avvenire più felice e più magiaro.

Veramente, Spettabile Accademia, allor quando San Ladislao salì sul trono ungherese, a cagione dei conflitti nella Famiglia reale ormai abituali per la successione ereditaria sul medesimo trono, dissidi interni diminuivano le forze della nazione ; l'autorità del Re scaduta dopo Santo Stefano non era in grado di restituire la disciplina interna dei cittadini come pure non poté impedire i delitti sempre più frequenti specie contro la proprietà privata e la quasi generale incertezza del diritto. Ed i resti dell'antico paganesimo lottarono ancora contro i cristiani.

Quando San Ladislao salì sul trono, i resti dei partigiani dell'avo suo speravano di nuovo poichè credettero possibile che il nuovo Re per sentimenti contrari a Santo Stefano abbandonerebbe lo spirito ed i principi del medesimo; però fra breve dovettero accorgersi che si sono ingannati, giacchè in San Ladislao venne formalmente risuscitato lo spirito di Santo Stefano. Questi non solo non osteggiò per nulla il Re Santo Stefano, ma era proprio lui che con vero zelo cristiano promosse le cause di canonizzazione de Re Stefano, di suo figlio Emerico e del Vescovo Martire Gerardo, e nell'anno 1083 ci riuscì ad incredibile gioia di tutta la nazione.

Quale erede dello spirito di Santo Stefano, il nuovo Re facendo tesoro dell'esperienza dei Predecessori, specie di Santo Stefano, nei rapporti con la Chiesa e lo Stato si appoggiò sulle tradizioni, quantunque non fosse contrario alle ragionevoli e salutari innovazioni purchè queste potessero conciliarsi con la religione cattolica e con le antiche tradizioni ungheresi.

Perciò anzitutto si adoperò a consolidare la nazione nel campo religioso ed in quello della politica interna, con zelo apostolico istradando ben presto la nazione in un'unica religione, ed all'esempio di Santo Stefano senza differenza di razza e di lingua assicurando anche lui un'unica cittadinanza ungherese cosicchè anche i cittadini ungheresi di lingua straniera in quanto ai diritti erano perfettamente uguali ai cittadini di lingua materna ungherese e nella vita pubblica secondo la testimonianza della storia — anche senza organizzarsi in gruppi separati — potevano conseguire e conseguivano le stesse posizioni dei cittadini di lingua ungherese. Alzata con energia e col buon'esempio suo l'autorità del Re, San Ladislao con una nazione fortificata dall'unità di religione e nel campo interno politico, non soltanto respinse definitivamente gli antichi nemici che come i detti besenyő e cumani con le loro frequenti irruzioni inquietarono sempre il Paese: San Ladislao inaugurò anche una energica politica estera intesa ad assicurare la piena indipendenza dello Stato tanto verso l'Occidente che l'Oriente. Per affermare ed assicurare l'indipendenza della nostra Patria verso l'Occidente, San Ladislao nella lotta per le investiture non si affiancò con l'imperatore tedesco Enrico IV, ma bensì con il Pontefice Gregorio VII; legando così la nostra Patria definitivamente alla Chiesa Romana ed alla cultura latina. Per paralizzare invece le mire conquistatrici di Bisanzio ed assicurare la indipendenza della Patria, nell'anno 1091, per invito della sorella Regina vedova della Croazia, occupò questo paese sottraendolo così dall'egemonia ossia dall'influenza dell'Imperatore greco e sottomettendolo praticamente all'egemonia ungherese.

L'attaccamento di San Ladislao al passato ungherese in tutto ciò che riguarda la Chiesa, è evidentemente dimostrato dal fatto ch'egli continuò con fervente zelo e portò a felice compimento l'opera di conversione cattolica e d'organizzazione ecclesiastica di Santo Stefano. Verso la fine del suo regno, difatti, tutta la nazione ungherese era già cattolica; sporadicamente si celebravano ancora riti e sacrifici pagani, ma egli pose fine anche a questi col severo divieto emanato al Concilio di Szabolcs del 20 Maggio 1092.¹ Così pure completò o diede una stabilità secolare all'organismo ecclesiastico dell'Ungheria con la istituzione dei vescovati di Bihar (Nagyvárad) e della Transilvania (Gyulafehérvár).

Con il decreto² da lui enunciato al Concilio di Szabolcs — che restò in vigore per certi aspetti soltanto di carattere provvisorio sino alla decisione del Santo Padre³ — e anche con le altre leggi da lui promulgate, San Ladislao s'adoprò a promuovere la santa religione, gli interessi della Chiesa cattolica e la vita conforme alle norme della fede, secondo l'esempio del Re Santo Stefano. Emanò perciò disposizioni concernenti la disciplina del clero;⁴ pose sotto la propria protezione il patrimonio ecclesiastico; provvide alla ricostruzione delle chiese distrutte;⁵ sollecitò la santificazione delle domeniche e dei giorni festivi (tra questi i giorni onomastici del Re Santo Stefano, del Principe Sant'Emerico e del Vescovo e Martire San Gerardo);⁶ l'osservanza dei digiuni obbligatori;⁷ e con alcune riserve, riconobbe il diritto d'asilo delle chiese;⁸ in fine conformemente alle leggi della Chiesa cattolica — leggi sempre in vigore, perchè conformi al divieto divino — vietò anche egli il matrimonio dei giudei con donne cattoliche.⁹ Poichè questa disposizione viene da alcuni falsamente interpretata, devo rilevare che anche San Ladislao basò questo divieto *unicamente sulla diversità delle religioni (disparitas cultus)*, e non già sulla differenza di razza, ciò che risulta anche dal fatto che la citata sua legge contrappone al giudeo non gli ungheresi, gli slavi, ecc., in una parola non *la razza*, bensì i cristiani, ossia *la religione*: «*Si Judaei uxores Christianas sibi associaverint, aut aliquam personam Christianam in servitio apud se detinuerint, ablata ab eis, libertati reddatur.*» In questo riguardo dunque egli seguì fedelmente la Chiesa cattolica, nella quale non ci fu mai, non c'è ora nè ci sarà mai nell'avvenire una legge che vieti, in base alla differenza di razza, il matrimonio tra persone di razza diversa, ma di religione cattolica. Nessuno fraintenda questo atteggiamento! La Chiesa non lo ha assunto per favorire con ciò i giudei,

¹ Decr. I., c. 22. ² Decr. I. — ³ Decr. I., c. 3. — ⁴ Decr. I., c. 1—4, 17, 18, 21. — ⁵ Decr. I., c. 5—8, 23, 24. — ⁶ Decr. I., c. 11, 12, 15 16, 25, 26, 38. — ⁷ Decr. I., c. 37. — ⁸ Decr. III., c. 4, 5, 17. — ⁹ Decr. I., c. 10.

ma perchè essa ritiene tutti gli uomini uguali dal punto di vista della loro dignità umana indifferentemente dall'epoca in cui vivono ed alla razza a cui appartengono, — anche se le loro culture sono diverse —, perchè tutti sono ugualmente creature di Dio e conseguentemente tra loro fratelli, tutti sono stati ugualmente redenti da Cristo nostro Signore, onde tutti sono ugualmente chiamati alla stessa eterna beatitudine.

Anche nei riguardi statali il grande Re segue le orme degli antichi, come quando punisce col massimo rigore il furto che ormai serpeggiò dappertutto;¹ l'omicidio;² la violazione di domicilio;³ la mancanza ai doveri di giudice;⁴ o quando secondo l'esempio dei suoi Predecessori esercita anche lui stesso la funzione di giudice al giorno dell'Assunzione;⁵ quando stabilisce i poteri del Palatino;⁶ e la competenza dei giudici limita al territorio della loro giurisdizione;⁷ finalmente quando sollecita che le leggi da tutti vengano rispettate ed osservate.⁸

Ma quando, Onorevole Assamblea, noi commemoriamo quest'anno insieme ai nostri fratelli ungheresi, il novecentesimo annuale della nascita del Re San Ladislao, quando esaltiamo in lui il modello perfetto della vera religiosità ungherese, delle virtù civili e militari ungheresi e del cristiano Re cavaliere: non dobbiamo dimenticare che il vero modo di venerare i grandi uomini della nostra nazione consiste nel seguirne il nobile esempio.

Perciò invano festeggiamo il Re San Ladislao, invano proclamiamo incessantemente i principi di Santo Stefano, se nella nostra vita privata e pubblica — sia per interessi personali o per altri motivi — continuiamo a lasciar predominare lo spirito giudaico, il liberalismo, l'indifferenza religiosa, ecc., se sopportiamo, o addirittura promoviamo anche lo sfacelo dei matrimoni e delle famiglie cristiane e conseguentemente la rovina della razza magiara; o se indulgiamo a tendenze ed organizzazioni che il Re Santo Stefano o San Ladislao non avrebbero tollerate.

Santo Stefano e San Ladislao erano profondamente cattolici ed ungheresi. Per tutti e due i riguardi essi furono dei veri e propri eroi che la Chiesa ha assunti nell'albo dei suoi Santi e che la Patria venera come i suoi più grandi sovrani. E se San Ladislao, con cristiana generosità, seguendo l'esempio di Santo Stefano, per amore della razza magiara, perdonò dopo la loro seria conversione a coloro che, evocando lo spirito del suo avo, s'erano opposti alla Chiesa di Cristo ed ai veri interessi della

¹ Decr. II., c. 1—5, 7, 9, 12—15; Decr. III., c. 1, 6—14, 17—20. —

² Decr. II., c. 8. — ³ Decr. II., c. 11. — ⁴ Decr. II., c. 6; Decr. III., c. 24, 25. —

⁵ Decr. III., c. 2. §. 4. — ⁶ Decr. III., c. 3. — ⁷ Decr. III., c. 16. — ⁸ Decr. III., c. 15.

Patria magiara : questo perdino non significò un diritto di franchigia per delitti ulteriori.

Ma, Onorevole Assamblea, allorchè io nel mio attaccamento al passato ungherese mi richiamo al glorioso esempio di San Ladislao ed accentuo la necessità di seguirlo, non intendo affatto dire che ci si debba estraniare dalle ragionevoli e salutari innovazioni ; bensì che ci guardiamo bene dal barattare, senza motivo e leggermente, gli antichi sistemi ungheresi sperimentati con buon risultato su noi stessi attraverso lunghi secoli con dei sistemi che non sono stati neanche provati e di cui quindi non vediamo ancora dimostrata l'opportunità e che non sono adatti per la nostra Nazione : perchè non si può render felice una Nazione contro la sua volontà o in modo contrastante con la sua volontà.

Apro la nostra solenne Assamblea nello spirito di San Ladislao, il nostro Re parimenti grande tanto dal punto di vista ungherese che da quello cattolico.

II. Bericht über die Ereignisse des Jahres 1940 in der Sankt-Stephan-Akademie.

In der am 15. Dezember gehaltenen Festsitzung der Sankt-Stephan-Akademie vorgelegt vom Generalsekretär *Karl von Papp*.

A) Einleitung.

Herr Vizepräsident Gy. Vizsota schilderte in seinem Vortrag ausführlich die 25jährige Vergangenheit der Sankt-Stephan-Akademie. Diese Zeit verfloß in einer tragischen Periode der ungarischen Geschichte unter schweren Umständen zwischen zwei großen Kriegen.

Dank dem Allmächtigen können wir in der heutigen Festsitzung auch die Heimkehr von mehreren Landesteilen Ungarns feiern, so daß jetzt schon etwa die Hälfte des Sankt-Stephan-Reiches wieder zu Ungarn gehört.

Über die dreimalige Vergrößerung Rumpfungarns berichteten seinerzeit die Präsidenten der vier Klassen und begrüßten wärmstens unsere Kollegen und Freunde aus den heimgekehrten Gebieten. Bei dieser Gelegenheit möchte ich unseren tiefsten Dank seiner Durchlaucht dem Herrn Reichsverweser Admiral *Nikolaus von Horthy*, ferner dem Herrn Ministerpräsidenten *Grafen Paul Teleki* und dem Herrn Außenminister *Grafen Stephan Csáky* aussprechen. Unser wärmster Dank gebührt auch all jenen Männern, die mit ihrer zielbewußten Arbeit die Vergrößerung unseres Vaterlandes ermöglichten.

B) Die Unterstützer unserer Akademie.

Der weltberühmte schwedische Naturforscher Karl Linné sagte im Jahre 1750, daß «die Wissenschaft ohne Mäzene eben so wenig hervorsprossen kann, wie der Samen ohne Sonne». In Ungarn lebten viele Mäzene, von denen ich bei dieser Gelegenheit zweier gedenken möchte: *Andor von Semsey*, Unterstützer der Naturwissenschaften und *Wilhelm Fraknói*, Mäzen der historischen Forschungen.

Andor von Semsey wurde im Jahre 1833 in Kassa geboren. Er studierte an landwirtschaftlichen Akademien und befaßte sich mit einer besonderen Vorliebe mit Geologie. Die Verwaltung seiner Güter

übernahm er in seinem 24-sten Lebensjahre. Er war damals so kränklich, daß die Ärzte ihm damals nur noch einige Monate versprachen. Darum heiratete er auch nie. In Tatsache aber erreichte er ein patriarchales Alter und starb in seinem 90-sten Lebensjahre. Semsey war von Jugend an ein leidenschaftlicher Naturforscher. In 6 Jahren schon brachte er seine vernachlässigten Güter in Ordnung und beschloß, seine Einkünfte für die Unterstützung der Wissenschaft zu verwenden. Das jährliche Einkommen von Semsey betrug etwa 100.000 Gulden. Diese 100.000 Gulden waren übrigens auch die Einheit, in der er seine Stiftungen machte. Dies bezieht sich aber nur auf die Stiftungen, die auch in der Öffentlichkeit bekannt wurden. Denn 60 Jahre hindurch unterstützte er auch die jungen Wissenschaftler, als der ungarische Staat noch keine Stipendien systematisierte. Gegen Ende seines Lebens zeigte Semsey auch für unsere Akademie ein Interesse. Die damaligen chaotischen Zustände jedoch ließen seine Unterstützung nicht mehr in vollem Maße zur Geltung kommen.

Die Sankt-Stephan-Akademie fand aber auch gleich nach ihrer Gründung einen wohlthätigen Mäzen in der Person des tit. *Bischofs W. Fraknoi*. Fraknoi war ein begeisterter Forscher der ungarischen Geschichte. In seinem Testament aus dem Jahre 1919 bzw. aus dem Jahre 1922 hinterließ er sein ganzes Vermögen der Sankt-Stephan-Akademie. Diese Erbschaft betrug damals 2½ Millionen Goldkronen. Infolge der Abwertung der Wertpapiere verringerte sich dieses mächtige Vermögen auf ein Tausendstel des ursprünglichen Wertes und besitzt jetzt nur noch einen Wert von etwa 2500 Pengö.

Andor von Semsey starb 1923 in seinem 90. und *Wilhelm Fraknoi* 1924 in seinem 81. Lebensjahre.

Über die zahlreichen anderen Wohltäter unserer Akademie kann ich hier nicht ausführlicher berichten. Ihre Stiftungen werden in unseren Berichten jährlich veröffentlicht.

C) Auszeichnungen der Mitglieder der Akademie.

Sämtliche Auszeichnungen, die unseren Mitgliedern im Laufe des Jahres im geistlichen, wissenschaftlichen und öffentlichen Leben verliehen wurden, können hier kaum erwähnt werden. Der wichtigsten Ereignisse muß in folgendem gedacht werden:

1. Der Bischof von Vác, *Stephan Hanauer*, ordentliches Mitglied der ersten Klasse unserer Akademie, wurde an der Budapester kgl. ung. Peter Pázmány-Universität von der theologischen Fakultät anlässlich seines 20jährigen Bischofsjubiläums zum e. h. Doktor promoviert.

Der erste e. h. Doktor der theologischen Fakultät war seine Eminenz Kardinal Fürstprimas *Justinian Serédi*, der zuerst im Jahre 1930 und dann 1936 anlässlich des 300 jährigen Jubiläums der Universität zum honoris causa Doktor promoviert wurde.

Der zweite e. h. Doktor dieser Fakultät war Herr Kardinal *Eugen Pacelli*, der als päpstlicher Legat am XXXIV. Eucharistischen Kongreß in Budapest teilnahm. Er bestieg dann am 11. März 1939 den päpstlichen Thron unter dem Namen Pius XII.

Der dritte e. h. Doktor war der Csanáder Bischof *Julius Glattfelder*, der im Jahre 1939 promoviert wurde.

In diese vornehme Reihe ist nun auch Bischof Hanauer eingetreten.

2. Eine andere Auszeichnung wurde dem seit Anfang an eifrigen Mitglied der ersten Klasse, *Anton Schütz*, zuteil, der zum Rector Magnificus der Peter Pázmány-Universität gewählt wurde.

3. Zum Dekan der theologischen Fakultät an der Pázmány-Universität wurde Prof. *Josef Aisleitner*, päpstlicher Prälat,

4. zum Dekan der juristischen Fakultät Prof. *Karl v. Balás* und

5. zum Dekan der philosophischen Fakultät Prof. *Tibor Gerevich* gewählt.

Alle drei Professoren sind Mitglieder der ersten bzw. zweiten Klasse unserer Akademie.

6. Die kgl. ung. Palatin Josef-Universität für technische und Wirtschaftswissenschaften wählte im Juni dieses Jahres den hervorragenden Mineralogen und Geologen *Aladár Vendl*, das seit 1927 eifrige Mitglied der vierten Klasse zum Rektor.

7. Nachdem die nach ihrem alten Sitz, nach Kolozsvár, heimgekehrte Franz Joseph Universität durch den Herrn Reichsverweser am 24. Oktober feierlich eröffnet wurde, begann die wissenschaftliche Tätigkeit der siebenbürgischen Universität unter der Leitung des Herrn Rektor *Gy. Bartók*

8. Wir begrüßen hier mit aufrichtiger Freude und wahrer Hochachtung den Vertreter der Kolozsvärer Universität, Prof. *E. v. Balás*, den Dekan der juristischen Fakultät.

9. Der Dekan der mathematisch-naturwissenschaftlichen Fakultät, Prof. *Gy. Nagy v. Szőkefalva*, ein altes Mitglied unserer Akademie, konnte hier heute leider nicht erscheinen.

10. Unser Mitglied *J. Scheffler* wurde an der Kolozsvärer Universität zum Professor des Kirchenrechtes ernannt.

11. Auch die Ernennung von *V. Biró* zum o. ö. Professor erfreute uns aufrichtig.

12. An der Szegeder Nikolaus von Horthy-Universität wurde *E. Hermann* zum Professor der ungarischen Geschichte und

13. *A. Ábrahám* zum Professor der Zoologie ernannt. Wir sprechen allen diesen verehrten Mitgliedern die herzlichsten Glückwünsche aus.

14. Zahlreichen Mitgliedern der Akademie wurden hohe Auszeichnungen zuteil. Vor allem möchte ich hier darüber berichten, daß Herr Ministerpräsident *Graf Paul Teleki* das Großkreuz des St. Stephan-Ordens, die höchste ungarische Auszeichnung, erhielt.

15. Herrn Oberstudienrat *V. Becker* wurde das Komturkreuz des Ungarischen Verdienstordens verliehen.

16. Herrn Prof. *J. Scheffler*,

17. Herrn Domherr *K. Pakocs*, sowie

18. Herrn Prof. *V. Biró* wurde der Corvin-Kranz, eine Auszeichnung für Verdienste im Gebiete der Wissenschaft, verliehen.

Zum Schluß möchte ich noch unseren tiefsten Dank seiner Eminenz dem Herrn Kardinal Fürstprimas *J. Serédi* aussprechen, der nicht allein als Präsident sondern auch als Protektor unserer Akademie uns immer weitgehendste Unterstützung bewahrte und die Akademia aus dem katholischen Kirchen- und Unterrichtsfond auch finanziell unterstützte. Auch Herrn Kultusminister Exz. *B. Hóman*, unserem verehrten Ehrenmitglied, gebührt unser wärmster Dank. Auch ihm ist die Akademie für die staatliche Unterstützung äußerst verbunden.

Herrn Grafen *G. Mailáth*, dem Präsidenten der Sankt-Stephan-Gesellschaft, Herrn päpstlichen Prälat *K. Erdösi*, dem Vizepräsidenten der Sankt-Stephan-Gesellschaft, sowie Herrn päpstlichen Kämmerer *E. Takáts*, dem Generaldirektor der Sankt-Stephan-Gesellschaft gebührt ebenfalls unser bester Dank, weil sie Räumlichkeiten zum Zwecke der Akademie zur Verfügung stellten und die bescheidene Kasse der Akademie verwalten.

III. Du spectre biologique du tapis végétal de la région méditerranéenne.

Br. G. Andreánszky, membre régulier. — Lu dans la séance de la IV. classe de l'Académie St.-Étienne, le 5 avril 1940. — Avec 4 figures sur Pl. III. et IV. et une table dans le texte hongrois.

Les deux branches de la géographie botanique, la phytogéographie historique et écologique suivent apparemment des routes bien différentes. La phytogéographie historique, basée sur l'évolution des flores, traite les espèces comme des entités systématiques, morphologiquement bien circonscrites, d'une descendance et d'une parenté particulières. L'écologie ne s'occupe que de leurs conditions vitales, des exigences de la plante envers le climat et le sol et des relations entre l'organisation de la plante et l'environnement.

Des recherches plus récentes rendent de plus en plus évident que les deux doctrines ne dépendent pas seulement l'une de l'autre, mais aussi qu'elles cherchent souvent à atteindre le même but sur des voies différentes. Que les relations entre l'écologie et la systématique deviennent de plus en plus étroites, peut être constaté du fait, qu'on recommence à utiliser les données de l'écologie à établir la phylogénie des plantes. On recommence à adopter dans la systématique des caractères attachés à la manière de vie des plantes qui ont été des caractères fondamentaux dans les systèmes les plus anciens, basés sur la taille et les caractères extérieurs bien visibles. Les systèmes primitifs de l'antiquité et du moyen âge ont divisé le règne végétal en arbres, arbustes et herbacées de tailles différentes. Les systèmes suivants plus scientifiques ont repoussé une telle classification, dite trop primitive. La morphologie florale est devenue le motif fondamental de la taxonomie. Dans le système de *Linné* on ne trouve nulle part une distinction entre les arbres et les herbes. Les nombreux systèmes ultérieurs basés sur l'évolution, n'ont attribué non plus aucune importance à la taille et à la manière de vie des plantes. Le développement des organes sexuels, comme l'expression plus fidèle et plus sûre de la phylogénie, a été considéré comme gouverneur tout-puissant dans la classification. Seul tout récemment la distinction des plantes d'après la taille a repris sa place dans le système.

De plus, le système de HUTCHINSON ramène toutes les plantes dicotylédones à deux types primitifs, l'un arborescent, l'autre herbacé (primitivement marécageux ou aquatique).

Il n'est plus douteux qu'en dehors de la morphologie florale, très importante, la taille et la manière de vie des plantes doit être pareillement prise en considération. Ainsi seulement on peut établir un système comme expression fidèle de la phylogénie. C'est aussi évident que la taille arborescente est un caractère plus ancien que la taille herbacée. Les données plus sûres pour cette conclusion ont été fournies par la paléontologie végétale. D'après ce principe nous devons considérer les catégories systématiques contenant des arbres, plus anciennes que les groupes herbacés. Ces derniers peuvent être considérés comme descendants des premières, mais pas en sens invers. Les arbres ne peuvent pas être regardés comme provenant de groupes contenant exclusivement des plantes herbacées. Ces groupes doivent être toujours mis à la fin des rangs phylogénétiques.

Dans certaines catégories de plantes herbacées se trouvent aussi, surtout sous un climat particulier, quelques types de sousarbrisseaux arbustes ou même des arbres hauts de plusieurs mètres. Mais ces arbres n'ont jamais la forme et la ramification de nos arbres. Ils ont le plus souvent un tronc simple ou faiblement ramifié. Tronc et rameaux sont également épais sur toute leur longueur. Les rameaux minces manquent et les feuilles sont accumulées au bout des rameaux épais. J'ai nommé ces arbres descendus des groupes herbacés des «dendroids secondaires». Ceux-ci diffèrent ainsi par leur phylogénie et par leur taille également des arbres primaires.

La phytogéographie écologique a toujours attribué une grande importance à la distinction entre arbres et plantes herbacées. Les exigences des arbres envers la température, l'eau et la nourriture sont autres que celles des herbes, généralement plus grandes. Ainsi leur aire géographique est aussi en général plus restreinte. La végétation herbacée dépasse largement les limites de la végétation arborescente.

Pour l'analyse du tapis végétal, la distinction entre arbres et herbacées n'est pas suffisante. Parmi les arbres aussi bien que parmi les herbes il y a de grandes différences au point de vue écologique. On a cherché à classifier les plantes selon des caractères se rapportant à l'adaptation de la plante à son entourage, en premier lieu par rapport au climat. On a établi plusieurs systèmes dont aucun n'est parfait ou complet. Le plus utilisé est celui de RAUNKIAER. Les types biologiques de son système sont caractérisés par le déperissement de la plante pendant la saison défavorable, et, en connection avec ça par la place

des bourgeons pour la nouvelle saison. Ainsi RAUNKIAER a établi cinq groupes principaux.

Le premier groupe comprend les plantes sans aucune réduction de la tige pour la saison défavorable (*phanérophytes*). Le deuxième groupe perd la plus grande partie de la tige et les bourgeons se développent à une certaine distance du sol (*chamaephytes*). La tige aérienne du troisième groupe périt totalement et les bourgeons sont à ras de terre (*hemicryptophytes*). Si les bourgeons sont sous terre ou dans des marais ou sous l'eau, cela nous donne le quatrième groupe (*cryptophytes*, ou au détail *géophytes* pour les plantes terrestres, *hélophytes* pour les plantes marécageuses, *hydrophytes* pour les plantes aquatiques). Les plantes annuelles forment le cinquième groupe, (*thérophytes*). Ces dernières survivent la saison défavorable en forme d'organes reproductifs (grains, ou spores).

Chacun de ces groupes principaux est divisé en plusieurs catégories, pareillement selon des caractères écologiques. Ainsi, parmi les phanérophytes il y a des arbres géants (au-dessus de 30 m), des arbres de hautes tailles jusqu'à 30 m et des hauts arbustes. Toutes ces catégories (signées ensemble par P) peuvent avoir des feuilles caduques ou persistantes, avec ou sans protection de bourgeons etc. Les arbustes nains, n'atteignant jamais un mètre et demi (signés NP) peuvent être aussi divisés pareillement. Les phanérophytes comprennent en outre les plantes épiphytiques (signé E), les succulentes ou cactoïdes (signé S) et les phanérophytes tropicales non ligneuses, comme *Musa* etc.

Le pourcentage des espèces de chaque groupe donne le spectre biologique d'un territoire. Dans une forêt, naturellement le groupe des arbres et arbustes sera bien représenté, puis celui des géophytes. Sur les prés les hémicryptophytes, sur un sol cultivé les thérophytes etc. seront nombreuses. Mais si nous établissons le spectre biologique comprenant toutes les formations végétales d'un territoire, c. à. d. comprenant toutes les espèces de la flore, nous recevons un spectre bien caractéristique pour le climat de cet endroit. Sous toutes les zones climatiques un certain groupe principal, ou deux, seront en prépondérance relative. Cette prépondérance peut être observée si nous comparons ce spectre avec le spectre normal, établi sur toutes les espèces du globe (Au système de RAUNKIAER seules les plantes vasculaires sont comprises, les plantes cellulaires ne peuvent être classées dans ses catégories.)

La table ci-jointe¹ comprend quelques spectres biologiques de pays à climats divers et le spectre normal. Dans le spectre d'un territoire

¹ Au bout du texte hongrois.

limité on trouve dans la première colonne le nombre total des espèces vasculaires se trouvant sur ce territoire. Nous voyons qu'à la Terre François-Joseph, très pauvre en espèces, il n'y a ni plantes arborescentes ni des annuelles. Les hémicryptophytes sont en supériorité absolue. Dans le spectre de la région tempérée plus froide, tous les groupes principaux de RAUNKIAER sont représentés. Les épiphytes sont encore en nombres très faibles et les cactoïdes manquent. Le groupe le plus peuplé est encore celui des hémicryptophytes. Dans la région tempérée plus chaude (région sous-tropicale), les hémicryptophytes perdent leur supériorité et le nombre des annuelles, des petits arbrisseaux et des sousarbrisseaux augmente. Mais aussi le pourcentage des géophytes est plus fort. Le changement dans cette même direction, sauf les géophytes, est encore plus fort dans les endroits secs de la région méditerranéenne.¹ Jusque-là le nombre relatif des arbres et arbustes hauts n'a pas augmenté. De plus on en trouve une faible diminution dans la région sous-tropicale. Mais en s'approchant des régions tropicales, nous voyons augmenter rapidement le nombre des arbres. Cette tendance peut être observée déjà au Sahara, situé aux limites des régions sous-tropicales et tropicales en dépit de son climat fortement défavorable aux arbres. La zone équatoriale est le pays des phanérophytes. Les arbres, arbrisseaux et lianes donnent ensemble plus de la moitié des espèces. De plus on y trouve un grand nombre d'épiphytes, et de cactoïdes. Le pourcentage des plantes marécageuses et aquatiques (HH) est relativement très faible. Ce n'est pas dû au défaut de formations à sol trop humide, mais à d'autres causes. Premièrement, une partie des plantes aquatiques, comme aussi les arbrisseaux de la mangrove, est placée dans d'autres catégories. Puis la plus grande partie des plantes aquatiques est cosmopolite à aire géographique s'étendant sur plusieurs zones climatiques. Leur nombre est du reste assez faible et les mêmes espèces se trouvent partout. Ainsi elles sont en nombre très faible si on se rend compte du nombre extrêmement fort des espèces des autres catégories.

Or ; si nous examinons les types biologiques de la région méditerranéenne, nous voyons les hémicryptophytes de nos régions mi-européennes faire place à des annuelles. Au lieu des hémicryptophytes de nos prés nous y trouvons des espèces annuelles appartenant aux mêmes genres ou aux genres voisins. La place de nos *Festuca* perennantes est pris par les *Vulpia* annuelles, celle de l'*Anthoxanthum odoratum* par l'*A. ovatum*. Le tapis végétal des prés est composé en grande partie d'espèces annuelles. L'étendue des prés est du reste bien inférieure aux

¹ Cfr. le spectre de la Tripolitaine.

prés de l'Europe moyenne. Les formations arbustives, les maquis, la garigue et d'autre formations nettement méditerranéennes y couvrent de vastes surfaces. Les arbustes et les sousarbrisseaux sont souvent des espèces de genres représentés en Europe moyenne par des hémicryptophytes. Nous voyons souvent une scission du type biologique : en dehors ou au lieu des hémicryptophytes des régions plus fraîches, les mêmes genres comprennent dans la région méditerranéenne des annuelles et des plantes frutescentes. Nos espèces du genre *Anthyllis* p. e. sont toutes des herbes perennantes. Une partie des espèces méditerranéennes est pareillement hémicryptophyte ; une espèce, *A. tetraphylla*, est annuelle les autres sont des arbrisseaux, comme *A. cytisoides*, *A. barba Jovis*, *A. Hermanniae* et, à la lisière du Sahara, *A. Henoniana*, etc. Un second exemple est le genre *Polygala*, comprenant en Europe moyenne des hémicryptophytes seulement. (*Chamaebuxus alpestris*, sousarbrisseau de nos montagnes, appartient à un genre différent.) La Méditerranée présente des espèces annuelles, comme *P. monspeliensis*, des chamaephytes (sousarbrisseaux) des roches, comme *P. rupestris* et, au Maroc, l'arbuste des maquis, *P. Balansae*. Mais il y a beaucoup d'autres genres, montrant la même combinaison des types.

De cette dissertation il n'est encore nullement évident que le développement des types biologiques a pris cette direction et non pas le type primitivement arborescent ou annuel est devenu hémicryptophyte. La probabilité du développement décrit est appuyé par le fait que la flore méditerranéenne est riche en types frutescents appartenant à des catégories systématiques presque exclusivement herbacées. Ainsi on y trouve des crucifères frutescentes, comme *Henophyton deserti*, *Zilla macroptera* etc., des composées comme *Rhantherium*, *Warionia*, etc. De tels types sont répandus surtout dans les régions sèches. On peut supposer qu'ils se sont développés de types primitivement herbacés. Les annuelles de la Méditerranée sont plus étroitement apparentées aux types frutescentes qu'aux hémicryptophytes. Il y a plusieurs genres dont les espèces peuvent se présenter en forme annuelle et en forme perennante frutescente. C. a. d. il y a des arbrisseaux nains qui fleurissent et dont leurs grains mûrissent déjà très tôt dans la première année. Après ça, ils périssent par endroits, surtout par années extrêmement sèches. Dans des conditions plus favorables ils continuent à se développer, et deviennent frutescentes. On trouve de telles espèces p. e. dans le genre *Helianthemum*, sect. *Eriocarpum* DUNAL. Puis il y a des bisannuelles ou perennantes herbacées, devenant des sousarbrisseaux sur les roches sémidésertiques, comme *Moricandia arvensis* ssp. *suffruticosa*. Le développement d'une espèce annuelle de type perennant est repré-

senté par l'*Asphodelus pendulinus*, éphémère des régions subdésertiques de l'Afrique du Nord. Toutes les autres espèces de ce genre sont perennantes, surtout des géophytes. Parmi elles, on trouve des espèces extrêmement répandues dans la Méditerranée, comme l'*A. microcarpus*. On ne pourrait imaginer que les types géophytes se seraient développés du seul type annuel.

Parallèlement au développement de la morphologie florale, on trouve aussi un développement des types biologiques de la même façon. Les primulacées sont en général des herbes perennantes. Leur fleur est actinomorphe. Près de la Méditerranée, se trouve un genre monotypique, *Coris monspeliensis*. Sa fleur est zygomorphe. Elle se présente en forme annuelle, bisannuelle ou comme sousarbrisseau. Le développement du type bilogique a marché de l'herbacé primitif à l'annuel ou chamaephyte plus récents. Et parallèlement avec ça, la fleur s'est changée de l'état actinomorphe plus primitif à l'état zygomorphe plus développé.

Contre ce principe on pourrait objecter que la flore méditerranéenne est sans doute plus ancienne que celle de l'Europe moyenne. On ne peut naturellement pas s'imaginer qu'une de ces flores se serait développée de l'autre. Nous supposons seulement que le type primitif des genres en question ait été hémicryptophyte. La flore des régions plus fraîches a conservé se type. Sous le climat sous-tropical de la Méditerranée, des types secondaires, un annuel et l'autre frutescent se sont développées du type primitif.

Parmi les arbrisseaux du type méditerranéen, seul une petite partie avait une pareille descendance. Les autres y compris les éléments typiques du maquis, et les arbrisseaux plus hauts en général, sont des plantes arborescentes primaires. Leur parenté est composée surtout d'arbres et d'arbrisseaux.

Nous devons encore faire mention de quelques plantes herbacées des régions méditerranéennes steppiques qui prennent le même développement que les arbustes. La fermeté de leurs tiges et leurs feuilles n'est pas dû au turgor mais à la construction des tissus, sans être ligneuses. Ces herbes ne se flétrissent pas. Jugé au point de vue de leur écologie, l'imperfection du système RAUNKIAER est éclatante. Les bourgeons de ces plantes se trouvent à ras de terre ou un peu plus haut. Elles devraient être placées parmi les hémicryptophytes ou les chamaephytes. Pourtant elles sont des arbrisseaux, au point de vue de la phytogéographie écologique. Elles conservent leur taille entière pendant toute l'année. De tels types sont les ombellifères *Pituranthos* et surtout l'alfa, *Stipa tenacissima*.

La signification des chamaephytes des régions sous-tropicales est tout autre que celles des régions à hiver rude. Là les bourgeons se développant à une petite altitude au-dessus du sol, passent l'hiver sous la neige. Dans la Méditerranée les bourgeons n'ont pas besoin de protection, l'hiver étant doux. Ils perdent la plus grande partie de leur tige et conservent seulement la base durcie, ce qui les protège contre la sécheresse. Les chamaephytes méditerranéens sont en général des sousarbrisseaux habitant des roches, par conséquent des stations édaphiquement sèches. La lignosité de la base de la tige et la taille touffue servent contre l'évaporation.

La flore des hautes montagnes méditerranéennes s'est développée probablement de la même façon que celle des autres chaînes montagneuses. A l'élévation du terrain, une partie des espèces champêtres a péri. Une petite partie des survivantes s'est adaptée aux conditions nouvelles surtout à la température plus basse et à la période de végétation plus courte, sans changement de leurs caractères morphologiques. Leur plus grande partie subit une certaine modification, souvent avec un changement du type biologique. Ces espèces devenaient des éléments montagnards. Plus tard, aux chaînes plus longues, ces espèces se sont mêlées sur toute la ligne. Des chaînes, traversant plusieurs zones climatiques, ont une flore composée des éléments plus variées. Dans les cas très favorables, sur des montagnes très étendues, des centres secondaires d'évolution se sont développés et ainsi la flore s'est enrichie d'une façon extraordinaire.

Dans les hautes montagnes de la Méditerranée, les circonstances n'étaient jamais aussi favorables. Une évolution secondaire d'espèces n'a jamais pris une étendue quelconque. Puis, les montagnes sont en général peu étendues, les chaînes plus longues ont une direction de l'ouest à l'est et à leur élévation elles ne portaient avec elles des éléments que d'une seule région climatique. Pour cela, la flore des hautes montagnes méditerranéennes est relativement pauvre en espèces. Dans le spectre biologique, d'un endroit les types montagnards figurent par des chiffres assez faibles. Mais les choses changent si nous établissons le spectre pour un territoire plus vaste, ou même pour toute la région méditerranéenne. La migration possible, en cas même facile, des espèces champêtres a causé leur échange et leur expansion. Leur aire géographique est souvent très vaste. Les espèces montagnardes, au contraire, sont des spécialités de montagnes isolées, à aire bien étroite. Le nombre des espèces champêtres n'augmente pas d'une telle façon avec l'accroissement du territoire que celui des espèces montagnardes. C'est à observer surtout en Asie Mineure où les groupes de montagnes

ont tous leur flore spéciale alpine, en elle-même très pauvre. La flore alpine totale de l'Asie Mineure au contraire est très riche et variée. Les types biologiques montagnards seront représentés dans le spectre d'un territoire vaste, par un nombre élevé.

Sur les hautes montagnes méditerranéennes, les thérophytes cèdent leur place à cause de la période de végétation plus courte, à d'autres types biologiques. Dans le spectre des pays méditerranéens, privés de hautes montagnes, les thérophytes atteignent souvent 50 pour cent. Aux pays montagneux, leur pourcentage est bien inférieur. Ainsi en Tunisie, médiocrement montagneuse, sans montagnes s'élevant jusqu'à la zone alpine, ce nombre est aussi inférieur à 50%.

Selon le principe exposé, les types montagnards se développaient des types champêtres. Les thérophytes se sont changés en plantes pérennantes. On trouve p. e. dans l'Atlas marocain la *Stipa nitens*, herbe pérennante, habitant la zone entre 1700 et 2600 m. Elle est morphologiquement très voisine à la *St. tortilis*, herbe éphémère des régions méditerranéennes sèches, répandue de l'Europe méridionale jusqu'au Sahara et de Madère aux Indes. Seule la *St. nitens* pouvait descendre de la *St. tortilis* et non en sens invers.

Les arbrisseaux des brousses subalpines caractéristiques aux hautes montagnes méditerranéennes, dites des arbrisseaux-hérissons, sont de deux classes. Ils peuvent être des arbres ou arbustes devenus nains ou des herbes devenues frutescentes. Pour la première classe on trouve des exemples entre les *Cytises*, (comme *Cytisus Balansae*, *Erinacea Anthyllis* etc.). De la deuxième classe l'*Alysum spinosum*, *Arenaria pungens* etc. Les autres espèces de ces genres sont herbacées. La flore de ces broussailles est dans la partie orientale de la région, plus riche et variée. Les espèces ont en général une aire limitée. Cette flore est composée d'autres espèces dans tous les groupes montagneux, quoique appartenant à des mêmes genres et familles. Les espèces formant ces broussailles au Midi de l'Espagne et dans l'Atlas, ne se trouvent pas en Orient, c. a. d. sur tout le territoire de la Flora orientalis de BOISSIER. Ainsi, bien que ces arbrisseaux donnent un nombre très faible dans le spectre des endroits isolés, ils comprennent un nombre important pour toute la Méditerranée.

Les arbres et arbustes hauts de la Méditerranée ont une aire généralement bien étendue. L'olivier, le chêne vert (*Quercus Ilex*), le pin d'Alep (*Pinus halepensis*), le cyprès, puis les éléments des maquis, comme la *Pistacia lentiscus*, la *Phyllirea*, *Arbutus unedo*, *Erica arborea* etc. nous suivent de l'Océan Atlantique jusqu'en Asie.

Les arbres sont de deux types, les uns à feuilles caduques et les

autres à feuilles persistantes, dont quelques conifères. Les arbustes hauts, sont de quatre types. Les arbustes toujours verts ne comprennent qu'un nombre limité d'espèces. Il n'en a que trois genres plus riches en espèces, *Cistus*, *Halimium* et *Erica*. Parmi les arbustes à feuilles caduques, il y en a qui se trouvent sous un climat plus continental, d'un caractère d'Europe centrale. Nous le nommons type «Šibljak». Les autres, à feuillage réduit et à branches vertes et destinées à l'assimilation, peuvent être du type retamoïde ou ephedroïde, à branches droites et jonciformes, puis du type *Calycotome* ou de phrygana, à branches intriquées, fortement spinescentes. Les arbrisseaux nains sont d'une variatian extraordinaire.

La distrubition des arbres et arbustes montre quelque régularité. Les arbres à feuilles caduques exigent un climat humide. Les arbres à feuilles persistantes demandent plutôt des régions à précipitations plus faibles et à un été chaud et sec. La distribution des arbustes est autre. Le centre des arbustes à feuilles persistantes, c. a. d. de ceux des maquis, se trouvent dans le bassin occidental, sous un climat ni extrêmement sec, ni continental. Le type retamoïde est pareillement occidental, mais sous des conditons plus sèches et plus continentales (centre d'Espagne, lisière du Sahara). Le type phrygana atteint son développement plus grand dans l'Orient, surtout dans la région montagnarde. Les formations pseudomacchia et phrygana sont formées surtout par ces types. Le type Šibljak domine dans les endroits où le climat méditerranéen se recontre avec le climat de l'Eurpoe centrale. Son développement plus fort se trouve aux Balkans.

Parmi les arbustes à feuilles persistantes, le genre *Erica* atteint sa plus grande variation au Nord-Ouest et en Ouest-centre. Si nous analysons le spectre biologique en détail, cette distribution sera nettement exprimée dans le spectre. Mais celui-ci nous montre seulement les endroits où beaucoup d'espèces du même type se présentent et non pas les endroits où ces types sont les plus luxuriants et les plus développés. Le spectre n'indique pas la surface et le développement des simples formations végétales. Et là, le spectre biologique nous donne des réponses non seulement à des questions écologiques, mais aussi à des questions nettement génétiques.

En traversant les pays méditerranéens, nous pouvons nous assurer que les broussailles connues sous le non de maquis, atteignent leur point culminant en Corse. Surtout les Cistaies de la Corse forment une brousse extrêmement épaisse et luxuriante, haute de 2 à 3 mètres. Cette brousse n'a non seulement joué un rôle important dans l'histoire humaine de l'île et n'a non seulement laissé son empreinte sur le carac-

tère de ses habitants, mais aussi la phytogéographie a adopté le nom corse «macchia» pour désigner une telle brousse. Les Cistaies couvrent une surface importante sur l'île. Les arbustes s'y trouvent en peuplements énormes et ainsi l'extension limitée de l'île ne joue qu'un rôle secondaire. Les *Cistes* ont là, sans doute, la plus grande possibilité de produire des formes nouvelles. Et pourtant le nombre des espèces de *Cistus* et celui des *Halimium*, genre très voisin, est resté en Corse bien inférieur à celui de quelques autres pays. L'Espagne possède 15 espèces de *Cistus* et 9 espèces d'*Halimium*, le Maroc 12 de *Cistus* et 8 d'*Halimium*, la Corse pas plus de 5 de *Cistus* et 1 d'*Halimium*. Plus à l'Est, cette diminution des espèces continue. Toute la Grèce n'a que 6 espèces de *Cistus* et 1 d'*Halimium* et l'Orient compris dans BOISSIER : *Flora orientalis*, tout ensemble 7 *Cistus*. Nous ne pouvons penser qu'à deux alternatives ! Ou les conditions les plus favorables pour les Cistaies avaient changé leur place, ou le centre génétique du genre *Cistus* y compris celui d'*Halimium*, ne s'était développé dans les conditions les plus favorables.

Dans ce cas, deux genres très voisins étant en question, le centre d'évolution du type biologique coïncide avec celui d'un groupe systématique. Ainsi ces deux genres exclusivement méditerranéens, avaient leur centre d'évolution tout à l'Ouest, sur le bloc continental jadis cohérent du Midi de l'Espagne et du Nord du Maroc.

Comme les groupes systématiques et les flores, certains types biologiques possédaient pareillement des centres d'évolution. Sous des conditions climatiques stables, une quantité de types, appartenant à des diverses catégories systématiques, a pris un développement dans la même direction et réussit à atteindre le même type biologique. Les races géographiques produisent successivement des types biologiques parallèles, le mieux possible adaptés au climat. Ainsi la flore montagnarde et alpine devaient parcourir un développement parallèle des types. Et nous devons prendre seulement en considération la flore succulente très riche et variée de l'Amérique centrale et de l'Afrique australe. Une telle composition de la flore ne peut être expliquée autrement que par un développement parallèle et graduel sous un climat invariablement sec pendant des époques.

Tout naturellement de tels centres d'évolution de types biologiques particuliers sont bien marqués dans les spectres. Les régions sub-désertiques de la Méditerranée, ainsi que la lisière et les montagnes du Sahara, sont caractérisées par de nombreux arbrisseaux nains (NP) et sousarbrisseaux (Ch). Le Sahara possédait un modeste centre d'évolution de ces types. Un centre d'évolution d'espèces au contraire ne peut être constaté au Sahara. Le nombre total des espèces étant trop bas.

Dans notre introduction nous faisions mention que la taille arborescente doit être considérée comme plus ancienne que la taille herbacée. Les recherches de la paléontologie végétale, nous montrent que les assises portent des débris de plantes herbacées relativement d'autant plus nombreuses, plus les couches sont jeunes. Cette proportion reste éclatante même si nous prenons en considération le fait que les débris des arbres avaient toujours une plus grande chance d'être conservés. Récemment les plantes herbacées, étant de petite taille, se présentent sur le globe en nombre d'individus incomparablement supérieur aux arbres. Le nombre des espèces arborescentes, au contraire se rapproche à celui des herbacées dans le spectre normal et le dépasse dans le spectre de la région équatoriale, même, si nous comptons les sousarbrisseaux aux herbacées.

Selon les investigations génétiques, la naissance des formes nouvelles est plus fréquente et plus probable dans de grands peuplements que parmi des plantes poussant détachées. Nous allons examiner ce principe et nous arriverons à de pareils résultats qu'en déterminant le centre d'évolution des Cistes.

Celui qui a eu l'occasion de contempler les forêts vierges des Carpates, puis les chênaies par endroits luxuriantes de la Méditerranée ou les restes des forêts de lauriers, pouvait se convaincre que ni le climat tempéré ni celui sous-tropical ne peut être défavorable à la végétation arborescente. D'autre part, des expériences de voyage, des mesures et des calculs ont prouvé que la forêt équatoriale, quoique étant d'une luxuriance incomparable, ne produit pas par an une telle quantité de bois qu'on pouvait s'imaginer. Les conditions pour la végétation arborescente n'y sont ainsi pas beaucoup plus favorables que celles des latitudes plus grandes. De plus, les arbres des forêts des régions plus froides, forment des peuplements plus purs et plus compacts. Dans la forêt équatoriale les individus dont la fécondité est possible, sont généralement clairsemés, séparés par d'autres essences forestières. Ainsi les arbres de la région tropicale ne forment que des peuplements clairsemés. Et pourtant, dans le spectre des pays tempérés et sous-tropicaux, le pourcentage des arbres et arbustes (non compté les arbrisseaux NP), est inférieur à 10% ; aux pays chauds au contraire il dépasse 30%. Que les essences forestières de l'Europe sont si peu nombreuses est dû en partie à la dévastation pendant l'époque glaciaire. C'est que la disparition des arbres était plus forte que celle des herbacées. Mais aussi des pays où le temps glaciaire ne se produisit pas, montrent un spectre pareil. Ce ne peut être expliqué que par la supposition que la zone boréale tempérée recevait les essences arborescentes de la flore

arctotertiaire et les maintenait sans une évolution d'espèces secondaire importante. Il n'y avait aucun centre génétique pour les groupes des arbres. Des centres secondaires pour les arbustes, quoique faibles, nous faisons déjà mention.

La situation était toute autre dans la zone équatoriale. Là les types arborescents déjà très nombreux au commencement de l'époque tertiaire subissaient une évolution secondaire de formes dans plusieurs centres. Cette variation produisit la grande quantité d'espèces, enregistrée par le spectre bilogique.

De tout cela nous ne pouvons que tirer la conséquence que les centres génétiques d'un type biologique ne s'est pas développé uniquement là où les individus se trouvaient en grande agglomération, ni là, où ils se trouvaient dans des conditions les plus favorables. La deuxième explication serait que depuis le développement des centres génétiques, les conditions extérieurs (climat, sol) se seraient modifiés. Mais nous n'avons pas parlé de certains endroits topographiques, mais de régions climatiques. La flore suit généralement les régions climatiques se déplaçant.

Ainsi les chiffres du spectre biologique se rapportent non seulement à la composition du tapis végétal, mais aussi à des questions systématiques et génétiques. Ils réunissent la phytogéographie écologique et génétique.

Toutes les deux doctrines divisent la surface du globe en des unités territoriales. La carte écologique ou de végétation est construite d'après l'aspect, la composition et le genre de vie du tapis végétal. Elle coïncide largement avec la carte climatologique. La phytogéographie génétique construit la carte floristique, où l'analogie des listes des espèces est le motif de classification. La base des grandes unités territoriales est toujours la conformité de l'évolution de la flore. Mais en plus la classification se fait en détails, plus l'influence des conditions extérieures (climat, sol) est perceptible. En suite les limites floristiques se rapprochent aux limites écologiques. Les unités dernières seront à peu près les mêmes.

Le spectre bilogique peut être établi pour ces petites unités. Ces spectres, pour eux-mêmes ne signifient pas grand-chose. Mais en les comparant l'un à l'autre, les influences des régions climatiques voisines seront tout de suite perceptibles. P. e. si nous comparons le spectre du N. O. de la région méditerranéenne avec le coin S. O., nous verrons ici l'influence des pays chauds par la présence de quelques cactéoïdes et d'arbres de caractère tropical, là l'influence de la région atlantique par l'abondance des arbustes des landes. Et si nous établis-

sions ainsi la mosaïque des spectres en détails et le spectre pour la région méditerranéenne entière, cela nous donnerait des réponses à à beaucoup de questions. Le nombre des espèces indiqué par le chiffre de la première colonne du spectre, sera relativement très élevé. La région méditerranéenne ne comprend qu'une zone littorale étroite et les presqu'îles. Et pourtant le nombre des espèces atteint presque la dixième partie des espèces vasculaires du globe entier. Mais ce chiffre sera assez réduit dans le spectre des petits territoires. Cette circonstance donne déjà une idée de l'histoire de la flore méditerranéenne. Il s'agit d'un territoire à une flore ancienne, composée de types bien marquants qui ont une aire souvent très réduite ou discontinue. Ces endémiques à aire étroite, ne sont pas fréquents entre les arbres et arbustes hauts, ni entre les thérophytes, mais plutôt entre les arbrisseaux nains, les chamaephytes ou les hémicryptophytes montagnards. Les hémicryptophytes sont d'ailleurs faiblement représentés dans les spectres des endroits privés de hautes montagnes. Dans le spectre de la région entière, ils figureront par un chiffre assez fort, leur grande partie étant endémique aux groupes isolés de montagnes.

De telles recherches auront seulement du succès si on accomplit la classification des types non seulement par groupes principaux, mais jusqu'au plus petits détails. Naturellement, établir la mosaïque des spectres pour les unités territoriales et du spectre général de la Méditerranée, demanderait des investigations très longues et soigneuses. Cet ouvrage n'avait pas été encore exécuté. Mais si quelqu'un l'accomplissait, les chiffres en eux-mêmes feraient évidemment beaucoup de choses. Qu'il s'agisse d'un pays à climat sous-tropical, montagneux, au coin SO duquel, des éléments de la flore tropicale se sont envahies. Plus à l'Est ces éléments deviennent rares, et ça nous laisse soupçonner un obstacle impénétrable entre les deux régions (le Sahara !). La pauvreté des essences forestières nous fait présumer que ce pays n'a jamais été centre d'évolution des essences arborescentes. Et aussi la végétation arborescente a été et est encore récemment menacée par des conditions défavorables. (La glaciation pendant l'époque quaternaire et le climat désertique se mouvant continuellement.) Le pourcentage des essences à migration lente, faible dans les spectres des petites unités et fort dans le spectre général, indique que la migration dans la même direction n'a jamais été très durable. Elle s'est heurtée à des obstacles. La submersion et émergence du terrain continental de la mer étaient fréquentes. Les essences à migration rapide et productive ont une distribution très étendue. Les autres espèces d'une telle distribution doivent cela à leurs peuplements étendus depuis des temps reculés et à leur ténacité.

cité envers les changements climatiques. Tels sont quelques arbres et quelques éléments steppiques. A toutes ces questions la géologie et la paléoclimatologie nous donnent de pareilles réponses. Mais dans le spectre biologique nous trouvons tout cela exprimé en chiffres.

Les travaux scientifiques tâchent toujours d'être exacts. L'exactitude suprême est d'exprimer les lois en chiffres. S'il était possible pour les règles de la phytogéographie, cette doctrine atteindrait son plus haut développement, se basant sur la science plus exacte : les mathématiques.

VII.

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke:

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi két szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám, 1928. évi 1. szám, 1929. évi 1. szám, 1930. évi 1. szám, 1931. évi 1. szám, 1932. évi 1. szám, 1933. évi 1. szám, 1934. évi 1. szám, 1935. évi 1. szám, 1936. évi 1. szám, 1937. évi 1. szám, 1938. évi 1. szám, 1939. évi XXIV. kötet.

	Pengő
Kommunista könyvtárpolitika. Gulyás Páltól. 1921.	2.40
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől. 1922.	—,80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól. 1924.	—,70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül: Lonovics római naplója. 1924.	9.—
A Magyar-Horvát Unió felbomlása. Bajza Józseftől. 1925.	2.—
A Szent István Akadémiának a Magy. Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése. 1925.	2.20
A Szent István Akadémiának Csernoch János bíbornok-hercegprímás áldozárrá szentelése ötvenedik évfordulójának ünneplésével egybekötött VIII. rendes ünnepi ülése. 1925.	—,80
Gróf Apponyi Albertnek, elnökének születése nyolcvanadik évfordulója emlékeztetőre a Szent István Akadémia. 1926.	3.—
A licitiatuzsi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól. 1926.	5.—
A csornai kőkori lelet. Horusitzky Henrik r. tagtól. 1926.	—,80
A magyar igeidők. Klemm Antal r. tagtól. 1926.	—,60
Gróf Apor István. Biró Vencel r. tagtól. 1927.	—,40
Ethikai tudomány-e a közgazdaságtan? Heller Farkas r. tagtól. 1927.	—,60
A százéves Manzoni regény. Várdai Béla osztálytitkártól. 1927.	—,70
Bibliotheca Corvina, Mátyás király budai Könyvtára. Bpest. Szerkesztik: Berzeviczy Albert, Kollányi Ferenc és Gerevich Tibor. Írták: Fraknói Vilmos, Fögel József, Gulyás Pál és Hoffmann Edith. A magyar példány Az olasz példány	100.— 125.—
A római kérdés szerepe a Hármasszövetség megkötésében. Balanyi György r. tagtól. 1928.	—,80
Észrevétel Kronecker egyik irreducibilitási tételéhez. Grosschmid Lajos r. tagtól. 1928.	—,60
A misztikus természetszemlélet alapjai. Kühár Flóris r. tagtól. 1928.	—,70
András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Miskolczy István r. tagtól. 1928.	1.—
Az éterrészekké mozgásáról. Mohorovičić Stjepan vendégtől. 1928.	—,60
Keresztény forma és stílus. Pitroff Pál r. tagtól. 1928.	1.—
Az N + M dimenziós euklidesi tér N dimenziós felületei. Suták József r. tagtól. 1928.	—,80
Dürer Béla. Várdai Béla osztálytitkártól. 1928.	1.—
Montecorvinoi János. Balanyi György osztálytitkártól. 1930.	—,80
A normák alkonya. Bognár Cecil r. tagtól. 1930.	—,50
A teljes tudat, tudatvilágunk kialakulása. Bárány Brandenstein Béla r. tagtól. 1930.	1.—
A második avversai tragédia. Miskolczy István r. tagtól. 1930.	—,60
Széchenyi, Petőfi és az ellenzéki kör 1848-ban. B. Szabó László r. tagtól. 1930.	—,70
Egy kis polémia Croceval a barokkról. Mihályi Ernő r. tagtól. 1931.	—,40
Költői szépségek Szent Imre ős-legendájában. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
A francia nemzet missziós hite és a francia irodalom. Eckhardt Sándor r. tagtól. 1931.	—,60

A gazdasági cselédek fajegészsége. Pezenhoffer Antal r. tagtól. 1931.	Pengő
Az ideák problémája. Somogyi József r. tagtól. 1931.	—60
Szent Imre problémák. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	—80
Pázmány Péter népszövetségi tervezete. Balanyi György osztálytitkár- tól. 1933.	1.—
Az individualizmus és kollektívizmus gondolköre a büntetőjogban. Irk Albert r. tagtól. 1933.	—70
Magyar inkvizíciós perek Velencében. Kárpáthy-Kravjanszky Mór C. R. P. vendégtől. 1933.	1.—
Dramák az orvostudományban. Nékám Lajos r. tagtól. 1933.	—60
Harc a nyugatmagyarországi német helységnevek körül. Schwartz Elemér r. tagtól. 1933.	—80
Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szo- ciálpolitikai tanulságai. Szandtner Pál r. tagtól. 1933.	—60
Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1533—1586) emlékezete születésének negyyszázadik évfordulóján. Lukinich Imre r. tagtól. 1935.	1.—
A bölcséleti megismerés határainak kérdése. Jánosi József r. tagtól. 1936.	—60
Történetszemléletünk egysége és a történelmi Magyarország. Karácsonyi és Fraknoi szellemi öröksége. Horváth Jenő vendégtől. 1937.	—50
A szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában. Balanyi György osztálytitkártól. 1937.	25.—
Catalogus fontium Historiae Hungaricae. 800—1301. Gombos F. Albin r. tagtól. 1937—1938. Füzve I., II., III. kötet. Kötetenként	28.—
Kötte I., II., III. kötet. Kötetenként	—80
A nemzetnevelő Pázmány. Schütz Antal r. tagtól. 1938.	—80
A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi Frank Antaltól. 1938.	—
A 'Hahóti kódex'. Zágrábi Mr. 126. kézirat jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából Kniewald Károly vendégtől. 1938. elfogyott.	12.—
Magyar Katolikus Dante-Bizottság Dante-Emlékkönyve. 1924.	1.—
Szent István Akadémiai <i>Almanach</i> Szent István király halálának 900 éves fordulója alkalmából, a Szent István Akadémia fennállásának 23. évében kiadja az elnökség. Budapest 1938.	

A hittudomány-, bölcséleti osztály felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztály- elnöktől	2.—
2. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől.	2.60
3. « Verworn Miksa pszichonómizmusa. Madarász István r. tagtól.	2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól.	1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások tör- ténete. Pataky Arnold r. tagtól.	2.60
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól.	3.80

II. kötet.

1. sz. Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848—49-ből. Scheffler János r. tagtól.	4.50
2. « Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Schermann Egved r. tagtól.	2.80
3. « A modern lélektan és a skolasztika. Kecskés Pál r. tagtól.	2.50
4. « A XIII. század bölcséletének válsága és Aquinói Szent Tamás. Erdey Ferenc r. tagtól.	1.20
5. « Szent Tamás apostol cselekedetei. Pataky Arnold r. tagtól.	1.80
6. « Bosszúálló-e az öszövétség Istene? Takáts Ernő r. tagtól.	2.—
7. « Pázmány Péter teológiája. Petró József r. tagtól.	—80

III. kötet.

1. sz. Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. P. Böle Kornél M. O. P. vendégtől.	2.50
2. « A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi-Frank Antal rendes tagtól.	1.60
3. « Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában. Kühár Flóris rendes tagtól.	1.40
4. « Az Úr születésének évszaka (Die Jahreszeit der Geburt des Herrn). Radó Polikárp rendes tagtól.	1.40

5. sz. Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei. Váradi József rendes tagtól	—80
6. » Hartwick győri püspök agenda pontificalisa. Kniewald Károly zágrábi kültágtól	—50

A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól	2.50
2. » A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kiala- kulása. Király János r. tagtól	2.—
3. » A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól.	2.60
4. » Martinovicsnak istentagadó elveket hirdető, imént fölfedezett fran- cia munkája. Fraknoi Vilmos tiszteleti tagtól	—90
5. » Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Székfoglaló Hóman Bálint r. tagtól	1.50
6. » A közigazgatás és bíraskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől	3.60
7. » A pápai udvar lakásvizonyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől	2.20
8. » Adalékok a káptalanok történetéhez. Báró Forster Gyula t. tagtól	2.20

II. kötet.

1. sz. Br. Sennyey László S. I. nagyszombati rector római utazásai (1687, 1693, 1696). Iványi Béla r. tagtól	3.—
2. » A kánonjogi tanulmányok fontossága. Meszlényi Zoltán r. tagtól	1.—
3. » A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehet- sége. Molnár Kálmán r. tagtól.	1.—
4. » A clunyi reform hatása Magyarországon. Galla Ferenc vendégtől	4.—
5. » Egykorú vélemény II. József reformterveiről. Miskolczy István r. tagtól	—80
6. » Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282). Balanyi György osztály- titkártól	2.—
7. » I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai. Irta : vitéz Kárpáthy Kravjanszky Mór r. t.	—50
8. » A hatósági orvos titoktartása. Irta: Atzél Elemér r. t.	—50
9. » A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon, 42 ábrával. Irta: Fallenbüch Ferenc	10.—
10. » Apponyi mint közjogász. Irta: Egyed István rendes tag, 1941....	2.—

A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól	3.—
2. » Magyar könyvtermelés és világkönyvtermelés. Erdősi Károly r. tagtól	—60
3. » Kódexünk legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól	2.—
4. » Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyi Ferenc r. tagtól	1.20
5. » Klasszicizmus és romanticizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól	2.60
6. » Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. György Lajos r. tagtól	3.—
7. » Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban. Irta: Bartha József r. tag	—50

A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. Konstant görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	1.20
2. » A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól	1.80
3. » A régi Széchenyi-lánchíd anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól	—60
4. » Adatok a Mátrántúli barhaszénterület geológiai alkotásához. Szék- foglaló Schafarzik Ferenc osztályelnöktől	1.20
5. » Visszaverődés a kettősen-törő forgató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól	—60

	Pengő
6. sz. Az ólom öndiffúziója megolvasztott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól	—60
7. « Az energia átalakulásának iránya. (A történet törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól	—60
8. « A relativitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól	1.20
9. « Részlet Budapest székesfőváros Dunabalti partjának területének földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól	—60
10. « Folyadékok diffúziós állandójának mérése az interferenciális refraktorral. Békésy György vendégtől	—60
11. « Magyar planktontanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. C. vendégtől	—60
12. « A tervezett mélybevágású Duna—Tisza-csatorna mentén elterülő szikesek ismertetése és javítási lehetőségei. 'Sigmond Elek r. tagtól	2.60

II. kötet.

1. sz. A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása. Grosschmid Lajos r. tagtól	4.—
2. « A háziállatok veszettség elleni védőoltása Magyarországon. Aujezsky Aladár r. tagtól	1.—
3. « A budai hegység kialakulása. Vendl Aladár r. tagtól	1.50
4. « A felületek orthoasymptotikus és főtörzsi görbéi. Sárközy Pál r. tagtól	2.50
5. « Őstörténelmi adatok a Balaton környékéről. Laczkó Dezső r. tagtól	2.—
6. « A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése. Szabó Zoltán r. tagtól	2.40
7. « Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	1.20
8. « A magyar barlangkutatás ősrégészeti eredményei. Kadić Ottokár r. tagtól	—60
9. « Miért pusztulnak ki véglénytenyésztéseink? Entz Géza r. tagtól	—70
10. « Az állati szervezet őrei a környezetben. Ábrahám Ambrus Andor r. tagtól	2.40

III. kötet.

1. sz. Archimedes Arenarius. Grosschmid Lajos r. tagtól	2.50
2. « A kalocsai csapadékviszonyok. Angehrn Tivadar S. J. vendégtől	1.—
3. « Czirbusz Géza és a magyar geográfia. Haltenberger Mihály r. tagtól	—60
4. « A Budavári barlangpincék földtani viszonyai, 4 ábrával. Die geologischen Verhältnisse der Höhlenkeller am Budavár. Kadić Ottokár r. tagtól	1.40
5. « A látásfolyamat dualisztikus elmélete, 1 ábrával. Die dualistische Theorie des Sehprozesses. Hoffmann Ernőtl.	—60
6. « A Mussolini-barlang ásatásának eredményei, 2 ábrával, 4 táblával (Endresultate der Ausgrabungen in der Mussolini hohle.) Irta: Kadić Ottokár rendes tag.	2.50
7. « Az állati szervezet ritmusa. Irta: Mödinger Gusztáv r. tag	.50

A Szent István Akadémia Emlékbeszédei:

I. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól	—60
2. « Emlékbeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól	—60
3. « Emlékbeszéd Nagy Béniról. Kiss Albin r. tagtól	—60
4. « Emlékbeszéd Némethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól	—60
5. « Emlékbeszéd Lóczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól	—60
6. « Emlékbeszéd Ortway Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól	—60
7. « Giesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől	1.20
8. « Fejérpataky László emlékezete. Hóman Bálint r. tagtól	1.30

II. kötet.

1. sz. Székely István emlékezete. Pataky Arnold r. tagtól	1.50
2. « Rajner Lajos emlékezete. Novák Lajos r. tagtól	—50
3. « Kiss János emlékezete. Trikal József r. tagtól	—60
4. « Békefi Remig emlékezete. Bártfai Szabó László r. tagtól	1.20

5. sz. Emlékbeszéd Áldásy Antalról. Miskolczy István r. tagtól	Pengő — .60
6. „ Emlékbeszéd Kmoskó Mihály r. tag felett. Pataky Arnold r. tagtól	— .60
7. „ Gróf Apponyi Albert elnök emlékezete. Írták : Mihályfi Ákos osztályelnök, elnökhelyettes, Turi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő r. tagok és Reiner János tiszteleti tag, főtítkár.....	1.50
8. „ Pály Ede r. tag emlékezete. Várdai Béla osztályelnöktől	— .80

III. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Mihályfi Ákos volt osztályelnök, tiszteleti tag felett. Pataky Arnold osztályelnök, r. tagtól	— .80
2. „ Emlékbeszéd Laczkó Dezső rendes tag felett. Lóczy Lajos r. tagtól	— .60
3. „ Emlékbeszéd Tóth Tihamér veszprémi püspök, Akadémiánk I. osztályának titkára felett. Három műmelléklettel. Marczell Mihály rendes tagtól, 1940	1.50
4. „ Emlékbeszéd Geőcze Zoárd r. tag felett. Szénásy Barna vendégtől	1,—

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Előadások.

Lapszám

A Szent István Akadémiának 1940. évi december hó 15-én tartott XXIV. ünnepi ülése.	
I. Szent László királyunk dicsőséges emléke. <i>Serédi Jusztinián</i> bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek elnöki megnyitó előadása	3
II. Visszapillantás a Szent István Akadémia 25 éves multjára. <i>Viszola Gyula</i> másodelnök előadása. Az I. és II. számú mű-melléklettel	8
III. Jelentés a Szent István Akadémia 1940. évi eseményeiről. Elő-terjesztette <i>Papp Károly</i> főtitkár	13

A hittudományi és bölcséleti osztály felolvasásaiból.

IV. Néhány gondolat Izaiás próféta történelem szemléletéből. Az ünnepi ülésen elmondotta <i>Pataky Arnold</i> osztályelnök	26
V. Ószövetségi idézetek Szent Pál leveleiben. Elmondotta <i>Pataky Arnold</i> osztályelnök	35
VI. Tanítási módszer a ferenceseknél a skolasztika virágkorában. Felolvasta <i>P. Szabó Elek dr. O. F. M.</i> vendég	41

A történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály felolvasásaiból.

VII. Közgazdaságtudomány és korszerű gazdaságpolitika. Székfoglaló gyanánt felolvasta <i>Theiss Ede</i> rendes tag	54
--	----

A nyelvtudományi és szépirodalmi osztály felolvasásaiból.

VIII. Divald Kornél pályakezdése. Irta <i>Várdai Béla</i> osztályelnök ..	73
IX. Költemények. Irta <i>Pakocs Károly</i> szatmári kanonok, rendes tag	93

A mennyiség-tani és természettudományi osztály felolvasásaiból.

Lapszám

X. A Földközi tengervidék növényzetének biológiai spektrumáról.

Előadta báró *Andreánszky Gábor* rendes tag. A III. és IV. számú
műmellékleten 4 ábrával 97

*II. A Szent István Akadémia tagjai. 111**III. Hivatalos rész.**A) A Szent István Akadémia ülései.*

I. Az I. osztály felolvasó-ülése 1940 január 19-én.....	115
II. A II. osztály felolvasó-ülése 1940 január 26-án	116
III. A III. osztály felolvasó-ülése 1940 február 9-én	117
IV. A IV. osztály felolvasó-ülése 1940 február 16-án	118
V. Tagválasztó együttes ülés 1940 február 23-án	120
VI. Az I. osztály felolvasó-ülése 1940 március 1-én	123
VII. A II. osztály felolvasó-ülése 1940 március 8-án	127
VIII. A III. osztály felolvasó-ülése 1940 március 29-én.....	127
IX. A IV. osztály felolvasó-ülése 1940 április 5-én	127
X. Együttes ülés 1940 április 12-én	129
XI. Az I. osztály ülése és együttes ülés : Tóth Tihamér veszprémi megyéspüspök, volt osztálytitkár emlékezete	133
XII. A II. osztály felolvasó-ülése 1940 április 26-án	134
XIII. A III. osztály felolvasó-ülése 1940 május 3-án	134
XIV. A IV. osztály felolvasó-ülése 1940 május 10-én	136
XV. Együttes ülés 1940 május 17-én	137
XVI. Az I. osztály felolvasó-ülése 1940 október 4-én.....	139
XVII. A II. osztály felolvasó-ülése 1940 október 11-én.....	141
XVIII. A III. osztály felolvasó-ülése 1940 október 18-án.....	142
XIX. A IV. osztály ülése : Geöcze Zoárd emléke 1940 október 25-én	143
XX. Együttes ülés 1940 október 25-én	144
XXI. Az I. osztály felolvasó-ülése 1940 november 8-án.....	151
XXII. A II. osztály felolvasó-ülése 1940 november 15-én	152
XXIII. A IV. osztály felolvasó-ülése 1940 november 29-én	153
XXIV. Együttes ülés 1940 november 29-én	154
XXV. Az I. osztály felolvasó-ülése 1940 december 6-án	156
XXVI. Az 1940 december 15-én tartott XXIV. ünnepi ülés jegyző- könyve	158

B) A Szent István Akadémia számadásai 160

IV. Gyászbeszédék.

	Lapszám
1. Rejtő Sándor rendes tag búcsúbeszéde Kenyeres Balázs rendes tag ravatala fölött 1940 február 14-én	163
2. Lassovszky Károly búcsúbeszéde Terkán Lajos rendes tag ravatala fölött 1940 március 29-én	163
3. Wodetzky József osztályelnök búcsúbeszéde Grosschmid Lajos rendes tag ravatala fölött 1940 június 15-én	164
4. Horusitzky Henrik rendes tag gyászbeszéde Weszelszky Gyula rendes tag ravatala fölött 1940 június 22-én	164
5. Wodetzky József osztályelnök gyászbeszéde Preisz Hugó tiszteleti tag fölött 1940 július 7-én	165
6. Bártfai Szabó László rendes tag búcsúbeszéde vitéz dr. Kárpáthy-Kravjanszky Mór rendes tag temetésén 1940 december 14-én	165

V. Elhunyt tagtársaink az 1940. évben	167
---	-----

VI. Függelék.

I. La gloriosa memoria di S. Ladislao Re di Ungheria. Discorso pronunciato dall'E ^{mo} Giustiniano Card. Serédi, Principe Primate di Ungheria, Arcivescovo di Strigonia, nella XXIV ^e solenne seduta dell'Accademia di Santo Stefano, ai 15 Dicembre 1940..	168
II. Bericht über die Ereignisse des Jahres 1940 in der Sankt Stephan Akademie. In der am 15. Dezember gehaltenen Festsitzung der Sankt Stephan Akademie vorgelegt vom Generalsekreter Karl von Papp.....	173
III. Du spectre biologique du tapis végétal de la région méditerranéenne. Br. G. Andreánszky, membre régulier. Avec 4 figures sur Pl. III. et IV et une table dans le texte hongrois.....	177

VII. A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke	191
--	-----

